

D. R. Popescu

IMPERIUL LUI VIOREL MĂRGINEAN ^aI RO^aIA MONTANA

Nu știu cum sunt alții, dar eu, când mă gândesc la Viorel Mărginean, văd un sat plin de culori, în inima Ardealului, legat de obârșia genialului părinte Agârbiceanu, sat înconjurat de păduri eterne și de câmpuri mănoase, sat cu păsări mii, trecând în zbor razant peste lanurile de grâu și de porumb, sat cu orătănii în curți, găște, rațe, pîrchirițe (ca să nu le spun bibilici): un sat imperial, bucolic, un început de lume sau un sfârșit de lume, într-o cromatică exuberantă celestă.

Și mă mai întreb: ce-o fi fost Viorel Mărginean într-o altă viață? Și îmi răspund, școlărește: într-o altă viață, Viorel Mărginean n-a fost nici lapon, nici tigr, nici calif arab, nici ostaș în oastea în care Don Quijote și-a pierdut o mână, la Lepanto, nici actor la curtea prințului danez, nici țar, la Petersburg – cum se dau acuma tot felii de staruri dâmbovițene! – nu, în altă viață Viorel Mărginean a fost tot Viorel Mărginean!

Atâtea culori fermecate respiră prin pânzele sale încât te întrebi dacă nu cumva și Viorel Mărginean este ctitorit și tocmit din culori... Dacă am poseda niscaiva puteri paranormale, poate am putea să vedem că maiul său este roșcat, inima, roșie, sângele, roșu și albastru, din sorgința princiară țărănească, foalele, plămânel, splina... Ah, ce magice culori – ca și gândurile sale în culori, ca și visele sale colorate!

Deci (că tot e la modă cuvântul deci), pentru Viorel Mărginean la început a fost culoarea. Apoi el a desfăcut Culoarea în culori – ca să întocmească peste pământ curcubeul! Apoi, din roșu, oran, galben, verde, albastru, indigo și violet, prin sinteze și analize magice, a decis: să fie lumină, și s-a făcut ziua, să fie întuneric, și a apărut noaptea (cu luna și stelele aferente, evident!)... A făcut ce-a mai făcut (domnia sa știe precis ce!) și au venit pe lume apele, păsările, dobitoacele, dealurile, văile, da, dealurile, văile!... Din răscrucea aleatorie dintre noapte și zi, dintre beznă și lumină s-a ivit pasărea măiastră, pîrchirița! Parcă învăluită într-o mantie regală sobră, în alb și negru, gata, pîrchirița taichii; după o lungă meditație, să propună un nou univers – un ou magic! Nu vedem oul, dar îl presupunem!

În acest timp, peste creștet de pădure trec în stoluri, săgetat, cârduri, pâlcuri de păsări vrăjite, cu pene de gală, multicolore!

Repetăm: Viorel Mărginean vine, viorel de ziua, din pământul sacru al Transilvaniei, din locurile – dealuri și văi, și munți, am adăuga noi! – pe care le-au străbătut în lung și în lat părintele Agârbiceanu, luciferic (într-un fel) Blaga și geometrul timpurilor răscolite de iubiri pătimașe, de spânzurători și de victorii ale armatei împotriva țarilor, Liviu Rebreanu.

În expoziția de la Palat ce mai aștept să apară?... Ceva ce vine din trecut, și vine din viitor, pe pânzele picturii... Ce? O presimt, pășind pe sub poale de codru des, printre steiuri, cu Detunata, ca un templu, în față!... O aștept, da, pe Fefelega, cu Bator, calul! Peste mersul ei parcă venit din Grecia antică – trec secolii în nepăsătoare fulgerări, ca niște aripate oarbe! Fefelega, femeia eternă, blestemată și fericită să ducă pe șaua lui Bator aurul Apusenilor, pentru o bucată mizerabilă de pâine... Femeia-Sisif, întrecând tragedia lui Sisif, căci ea nu are nici o vină!... Sisif, se știe, era vinovat... Sisif va fi salvat, va scăpa de căratul inutil al bolovanului pe vârf de munte! Fefelega nu va scăpa de povară, Bator nu va scăpa... Prin feeria de culori a picturii Viorel Mărginean văd venind umbra legănată, tragică, a nemuritoarei mame, Fefelega...

Lărgesc această paranteză: Bucium Șaba, localitatea din Apuseni în care a venit pe lume Fefelega (Agârbiceanu a descris un „caz real”), face parte dintr-o comună formată din nouă sate – localitate aflată la doi pași de Roșia Montana. Observați ce tragedie se profilează la orizont? Munții de aur-infestați (n-am alt cuvânt) de canadiana ciumă cianurică! Reziduurile de cianură ce vor fi depozitate în Apuseni, după spălarea aurului, vor forma un leac funebru: cianura aceasta, spun specialiștii, ar putea ucide de cinci ori întreaga populație a globului!

Ce tablou infernal: păduri moarte, păsări, moarte în zbor și politicieni grași, mulțumiți de conturile lor în bănci străine... Blestemul căzut peste Fefelega eternă, numită Transilvania, numită România – ce tablou funebru, boieri dumneavoastră! Lacuri negre, cianurice – în locul mirificelor culori ale Ardealului. Victoria negrului, în mantia pîrchiriței, devenită și pîrchirița o pasăre a morții, de cenușă și scrum?!... Întunericul mineral, scos la suprafață de niște mercenari ai banului, fără Dumnezeu – căci morții vor rămâne tot săraci! – ce ne arată?... Că preoții de azi, de la Alba Iulia – care n-au păstorit precum Ion Agârbiceanu, la începutul secolului XX, în Apuseni! – preoții zglobii și iresponsabili, care azi, la începutul secolului XXI, bat din palme pe bani, ca niște aplaudaci, dând ucaz bisericesc să fie morții scoși din cimitire și din morminte, iar bisericile de la Roșia Montana dărâmate, prelații aceștia, vai, îi întrec pe popii din Apuseni care, după tragerea pe roată a lui Horea, Cloșca și Crișan, au făcut cerere la împăratul de la Viena... ca să fie și ei răsplățiți cu galbeni, fiindcă și ei au adus la cunoștință armatei numele unor țărani răsculați! Țăranii aceștia au fost prinși, legați și pedepsiți cu moartea – așa că ei, preoții, trebuiau răsplățiți!... Și au fost! Citiți în David Prodean aceste pagini ale rușinii – și-o să vă cutremurați!

Ei, dar să nu-l uităm pe prefectul care avea o amantă dulce, directoarea unei bănci din Alba Iulia, bancă ajunsă slugă canadiană... Prefectul acesta, astăzi, de câteva luni fost, se scarpină în fund, bucuros de ce el știe... Nu? Înainte de trecutele alegeri, avocatul bohoț arunca peste Apuseni un curcubeu de promisiuni, anticianuric! Și cum s-a văzut în divan, a făcut să cadă curcubeul pre pământ, scris cu litere negre: să moară Roșia Montana! Ce măscărici, din banda de bufoni de trotuar, boieri dumneavoastră!

Sper să văd, maestre Viorel Mărginean, pîrchirița măiastră reînviind din propria ei cenușă, țipând!... Sper să văd, mâine, moluștele în stihare, tolănite în scaune diavolești, cerșind din cianură în cianură, în locul ce și l-au rezervat, de azi, dincolo...

Maestre Viorel Mărginean, ia în cătare și aceste buhe ale morții, căci îți amenință imperiul de culori... Pîrchirița magică nu poate rămâne indiferentă în fața doliului cianuric ce vrea să îmbrace pădurile și să aștearnă peste anotimpuri o secetă pestențială, de scrum!

Da, sper să văd și în viitor păsările lui Viorel Mărginean așa cum sunt și acum, visând, tandre, în zborul lor prin luminile de peste păduri. Iar seara, pe cer, stelele sper să se trezească din somptuoasa lor trândăvie, stelele – logostelele, iar culorile calde ale nopților să pulseze... Da, da, chiar văd și chiar aud păsările măiastră ale lui Viorel Mărginean fulgerând, în zbor, peste Turnul Babel cel de toate zilele, ca niște îngeri în culori (de ce nu?), prin care Dumnezeu se uită la noi.

LIVIU REBREANU ÎN AMINTIRILE CONTEMPORANILOR

Ca toți marii scriitori (Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu), Liviu Rebreanu a lăsat urme adânci în memoria confrăților și a celor ce l-au cunoscut de aproape, artiști, colaboratori ai revistelor pe care le-a condus și, firește, a familiei. Imaginea omului, cu înfățișarea impunătoare, cu psihologia, comportamentul și micile lui pasiuni din universul intim se însoțește cu aceea a creatorului neostenit, care și-a jertfit cele mai multe nopți ale vieții, spre a înzestra literatura română cu adevăratul roman, romanul ca gen, înscriindu-l în chip decis în circuitul universal. Ca valoare, el face să ne gândim la Balzac și Zola, la Tolstoi și Dostoievski, ce i-au putut servi de modele. Capodoperele lui au și fost traduse aproape simultan cu apariția în mai toate limbile europene.

E. Lovinescu l-a cunoscut încă din epoca debutului, pentru el, destul de neconvingător. Era „*un tânăr înalt, subțire ca un plop, de un blond fad, în culoarea vântului, după cum spunea un glumeț, cu gene albe, famelic și sfios, ca un seminarist, fără personalitate și iradiere*”. Și atunci, când începe a frecventa cafeneaua și cenaclurile literare, conversația lui era anevoioasă, expresia poticnită, mai ales în chestiunile filosofice. Dar lucrurile se schimbă fundamental după ce publică *Ion*. Romancierul debutant era curios și nerăbdător să afle opinia criticului. E. Lovinescu înrămează momentul într-o pagină epică. Tânărul îi oferise romanul „*cu o vădită neliniște. După o zi, o zbârnăitură de telefon și o voce ștrangulată:*

— *Ei?*

— *Nimic, sunt la pagina 50.*

A doua zi, o voce și mai ștrangulată:

— *Ei?*

— *Tot nimic. Sunt la pagina 100 și merge greu.*

A treia zi, îl chem eu la telefon:

— *Bravo, Rebrene, sunt la pagina o sută cincizeci și începe să mă intereseze.*

Și într-adevăr, restul l-am mistuit într-o zi, cu bucuria de a mă afla în fața celei mai mari creațiuni epice române!

Ion este încununat cu marele premiu al Academiei Române Herescu-Năsturel, transformându-l curând pe nuvelistul de odinioară, destul de șters, într-o personalitate de primul rang a literaturii și societății românești. O spune E. Lovinescu în continuare, nu fără o anume maliție, urmărind nuanțat evoluția spectaculoasă a scriitorului: „*Dintr-un vag publicist, pururi în căutare de combinații lucrative, himeric, boem, de blondul culorii vântului, confident secund, apariția miraculoasă a lui Ion a făcut un om investit cu o autoritate incontestabilă, cu mașină la scară, președinte aproape inamovibil al Societății Scriitorilor Români, recunoscut de public și de oficialități, premiat și împărțitor de premii, director general al Teatrelor și al Educației poporului; și cum oratoria decurge în parte din conștiința de a fi ascultat, prezidând diverse întruniri*

și societăți profesionale, cu o expresie tot atât de sumară și de frustră, ce cade de data aceasta în mijlocul unei încordări deferente”.

Un portret fizic mai complet și foarte plastic îl realizează sculptorul O. Han, care-i făcuse și bustul: „*Era un bărbat înalt, athletic aproape, de o construcție statuară, bine proporționat, cu un cap mic, bine fixat pe umeri, înalt și muschiulos, fără să reprezinte o forță fizică, ci numai o splendidă formă de sănătate fizică. Torsul era foarte bine distribuit pe picioarele lungi, care dădeau figurii un stil de eleganță. În mers, cam legănat, pierdea din frumusețea statuară. Capul în mers, îl legăna ușor. Dar prezentarea totală a fizionomiei lui fizice era a unui om în deplină frumusețe plastică*”.

Trecând la portretul moral, O. Han îl vede pe Rebreanu ca temperament introvertit, comunicând prea puțin cu cei din jur: „*...era omul care-și pusese lacăt la gură. Se păstra pe sine și nu ieșea din sinea lui*”. Altfel, i se pare apropiat, blând, calm, îngăduitor. La cafenea, ca și E. Lovinescu, O. Han observă că romancierul „*participa la discuții ascultând, făcând haz, dar fără să contribuie cu ceva la desfășurarea conversației*”. Ermetismul firii sale făcea că la masă „*nu se uita decât în farfurie, în farfuria din care mânca foarte puțin și foarte capricios. Lua paharul de vin în mână, râdea gâlgâit și vorbea ușor, apoi îl puneă îndărăt pe masă. Nu bea, nu mânca decât foarte cumpătat. Cu ce trăia omul, cu ce-și întreținea colosul fizic, nu știu*”.

După excelentul portret fizic și considerațiile poate cam exagerate vizând incomunicabilitatea (scrisorile către soție ne descoperă o altă față, opusă), remarcă cea mai substanțială a lui O. Han o conțin rândurile în care-și imaginează cum lucra scriitorul dăruit operei cu toată ființa lui, de unde și așa-zisul „ermetism” în raport cu mediul uman ambiant: „*Îl văd noaptea cu stiloul în mână, frământând cuvinte ca eroul lui, Ion, care frământa pământul în mâini. Era poate fericirea. Când ziua trecea printre oameni, trecea și se strecura cu grija de a nu rămâne printre ei și de a ajunge la noaptea lui de muncă*”.

Nu departe de punctul de vedere a lui O. Han se află Tudor Vianu. El notează că Rebreanu e scriitorul care l-a făcut să înțeleagă „*ce fel de activitate omenească este munca literară*”. Viitorul autor al *Esteticii* publicase prima recenzie despre *Ion* și își amintește și el nerăbdarea și curiozitatea romancierului de a cunoaște cel dintâi ecou al operei sale. Evocarea lui Tudor Vianu fixează portretul marelui mucenic al scrisului: „*Când se arăta în lume, Rebreanu părea beat de muncă, ieșit parcă atunci din galeriile unei mine sau din dogoarea marilor furnale*”. De aici, concluzia și explicația zgârceniei verbale a scriitorului: „*Efortul expresiv al lui Rebreanu în convorbirile cu prietenii și cunoscuții lui era atât de avar pentru că îl consacra în întregime operei lui vaste, adânci și exacte*”.

Vladimir Streinu îl numește pe Rebreanu „*bunul confrate*” și-l surprinde în mijlocul cenaclului **Sburătorul**: „*Apărea voinic și surâzător în ușă și, dând mâna cu criticul (E. Lovinescu), mai mult peste capul celor strânsi în jurul lui, plimba în chip de salut, prietenește, peste toți ceilalți foarte numeroși, priviri albicioase, cum se zice prin Argeș, privirilor de ochi albaștri*”. Ca și la cafenea, Rebreanu asista la discuție, fără să participe neapărat. Își declara inapetenta pentru poezie. Totuși „*din tăcerea lui ieșea numai când atacurile la adresa vreunui poet din alt cenaclu i se părea că întrec măsura; fără să devină chiar participant, afirma scurt și simplu: «Nu, are și el talentul lui»*”.

Vladimir Streinu îi consacră scriitorului unul dintre cele mai originale portrete (imaginare), schițat după ce vizitase câteva situri arheologice din Transilvania: „*Am călcat cu piciorul acele lespezi puse acolo acum aproape 2000 de ani, de ostașii civilizației romane. Acești ostași apartinuseră desigur vestitei legiuni Gemina, adusă în sudul Maramureșului; și vrând să mi-i închipui cum vor fi arătat la făptură, deodată, în fața mea, a apărut, venind către mine, pe aceleași lespezi ale istoriei noastre, Liviu Rebreanu cu coif, cu scut, cu spadă și în zale*”.

Din aceeași generație cu Vladimir Streinu, gazetarul, omul de teatru și memorialistul N. Carandino îl vede pe Rebreanu la chip, ca și Lovinescu sau O. Han, dar adăugând în plus discreția, felul ardelenesc de a prețui prea puțin ironia gureșilor meridionali bucureșteni, știința de a asculta pe celălalt, credința în om: „*Ceea ce impresiona la autorul Pădurii spânzuraților înainte de a-l fi citit și chiar de a-i fi făcut cunoștință, era înfățișarea. Înalt, impunător, bine făcut, cu trăsături nobile, cu ochi de cea mai albastră puritate și cu un păr de culoarea grâului, felul lui de a fi și de a se comporta îi completau caracteristicile de coborâtor din cețurile Nordului. Liviu Rebreanu avea însă triumful exterior discret, așa cum darurile sufletești le păstra ascunse. Nimic sclipitor în conversația lui și nimic deosebit în atitudine. Într-o lume care se grăbea să vorbească și cât mai puțin să asculte, dacă n-ar fi fost impresionatele lui calități fizice, ar fi trecut ușor neobservat. În realitate, însă, Liviu Rebreanu, atent la tot ce se rostea sau se uneltea în jurul lui, nu întârzia să-și manifeste prezența printr-o intervenție care numai la început surprinsese. Avea un fel ardelenesc de a nu considera ironia drept calitate esențială a comunicării, de a asculta părerea altuia înainte de a-i răspunde și îndârjirea unei tăcute credințe în om și în cuvânt. Dar toate aceste calități, fiindcă la el calități erau, dezvăluiau o fire sufletească deosebită*”.

Lui Camil Baltazar, marele scriitor îi apare afectuos, cu privirile calde, săritor să-și ajute confrății, dânduindu-se prieteniei și arătând un viu interes tinerilor: „*El extindea această afecțiune prietenească asupra oricărui tânăr înzestrat ce-i bătea la ușă cerându-i sfatul, osteneala audierii unei lucrări. De îndată ce se încredința că un autor tânăr e dotat, Liviu Rebreanu se interesa în ce condiții trăiește și se dezvoltă și, de era nevoie, îl ajuta*”. Deci trebuie amendate „ermetismul”, abstragerea din realitate și egoismul creatorului, de care vorbește O. Han.

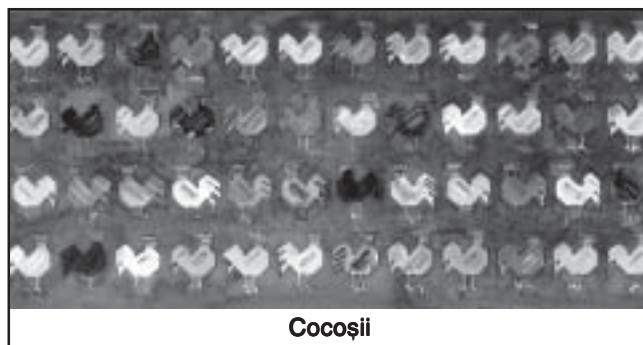
O pagină extrem de interesantă din amintirile lui Camil

Baltazar este aceea în care-l surprinde pe Rebreanu, transfigurat, scriind în pridvorul casei de la Valea Mare. Fața lui, de o paloare neobișnuită, îl impresionează profund: „*L-am zărit atunci pe fereastră, stând adânc încovoiat peste birou și scriind. Am tresărit și m-am cutremurat. Fața lui era de o paloare accentuată, de parcă, în efortul nemăsurat de a transpune pe hârtia albă din față slova chinuită de frământarea lăuntrică, tot sângele îi pierise din obraji. De data aceasta părea cu totul alt om decât cel cunoscut – înveșmântat cum era în paloare, ca într-o stranie ninsoare a lunii*”.

Despre Liviu Rebreanu intim vorbește afectuos fiica lui, Puia Florica Rebreanu. Probabil și ca efect al educației germane, scriitorul era metodic și disciplinat, apoi protocolar, mai exact modest, nu făcea caz de marile sale succese literare. Se îmbrăca foarte corect, într-o ținută impecabilă, fără să afișeze o eleganță ostentativă. Manifesta slăbiciune pentru lavalieră, prefera ceasul de buzunar, pe care-l purta la butonieră, legat cu o curelușă. Era curios de varii domenii: astronomie (își cumpăraseră o lunetă), de științele naturale, avea pasiune horticolă (dragostea pentru flori pe care aproape că i-o contesta O. Han) și pasiunea fotografiei. Se dovedea excelent jucător de tenis și trăgea cu plăcere la țintă. Era superstițios (o recunoaște și el într-o pagină din volumul **Amalgam**) și făcea abuz de tutun și cafea (care probabil i-au grăbit moartea). „*Cânta frumos, cu voce puternică, baritonă, mai cu seamă «ghers de dragoste», cântece învățate în copilărie și adolescență*”.

Privind munca îndârjită a neobositului romancier, Puia Florica își amintește că un prieten al tatălui ei de pe meleagurile natale nășăudene, l-ar fi întrebat de ce nu doarme noaptea, și Rebreanu ar fi răspuns: „— *Apa doarme?*” „— *Bine, dar atunci când te odihnești?*” „— *Când va sta apa! zâmbi domnișorul Liviu.*”

Iată un mic evantai de portrete, uneori deosebite cel puțin în anumite nuanțe, dar concordante în câteva puncte esențiale: bunătatea, modul foarte serios de a considera lucrurile, prestanța, și mai ales pasiunea parcă mereu mai vie a scrisului, căruia i s-a dăruit până în ultima clipă, cu puțin înainte de trecerea în lumea umbrelor. Trăsătura lor comună este, subliniez, că recunosc în Rebreanu pe marele creator, care trudind noapte de noapte asupra manuscrisului (**Ion, Pădurea spânzuraților, Răscoala**) nu-și putea îngădui să doarmă, cum nu doarme apa, metaforă ce caracterizează întocmai elanul său neîntrerupt în elaborarea operei, a capodoperelor de valoare universală.

Cocosii

Irina Mavrodin

VICTOR HUGO – DRAMATURGUL, DINTR-O ALTĂ PERSPECTIVĂ

Victor Hugo, acest „geniu fără frontiere”, cum l-a numit Baudelaire, nu poate fi bine „citit” doar prin grila oferită de **unul** dintre cele patru mari genuri în care a strălucit: liric, dramatic, epic, satiric. Totodată, extraordinara diversitate a uriașei sale opere obligă orice exegeză, oricât de suplă și deschisă, la o punere în ordine și compartimentare. Noi, în cele ce urmează, ne vom focaliza atenția asupra teatrului lui Victor Hugo, nu fără a menține însă în conștiința noastră inseparabilul context al întregii sale creații. Toți cei ce au abordat imensa și proteiforma sa operă, și mă refer chiar și la cei ce – și sunt destul de numeroși – făcuseră un fel de reacție de refuz la ea, au fost siliți să observe originalitatea ei profund activă, care a înnoit poezia, romanul, teatrul secolului al XIX-lea.

Din acest punct de vedere, afirmațiile cele mai radicale s-au făcut cu privire la poezie, Hugo fiind considerat sursa tuturor schimbărilor „revoluționare” ce au loc în limbajul poetic la sfârșitul secolului al XIX-lea, prin Baudelaire, Nerval, Rimbaud, Lautréamont, Mallarmé și, implicit, prin mijlocirea poetilor citați, și la sursa poeziei secolului nostru. „Modernitatea” lui Hugo, incontestabilă în raport cu ceea ce i-a precedat nemijlocit opera, își amplifică astfel sensurile, revărsându-se mult în viitorul ce ne este nouă contemporan. Pe de altă parte, ea nu poate fi cantonată doar la poezie, deoarece același principiu acționează în toate manifestările creației hugoliene: cel al libertății depline a artei, în sensul unei eliberări de reguli prestabilite, artistul fiind singurul în măsură să și le fixeze într-un fel sau altul, în funcție de opțiuni ce nu-i aparțin decât lui. Or, acest principiu are o urgență nu mai puțin activă și în teatrul lui Hugo, prin care se marchează o adevărată ruptură în raport cu doctrina teatrului clasic. Pentru Franța, dar și în plan universal, Victor Hugo va rămâne totdeauna instanța emblematică prin care clasicismul a fost înlocuit prin romantism, pe însuși terenul de predilecție al celui dintâi: teatrul, sau, mai exact, tragedia. Prefața la drama **Cromwell**, publicată în 1827 și, de asemenea, reprezentarea, în 1830, a dramei **Hernani**, prilej al faimoasei „bătălii” („la bataille d’Hernani”), sunt, la nivel teoretic și practic, cele două mari afirmații ale unei noi poetici pe care o putem încă asuma, în principiile ei, ca modernă, ca aparținând încă și epocii noastre. Dacă se spune în mod curent că suprarrealismul își are rădăcinile în poezia lui Hugo, în libertățile pe care acesta și le-a luat față cu limbajul, utilizând fără nici o prejudecată puristă orice termen aparținând oricărui registru lexical, și asociind în modul cel mai imprezibil termenii între ei, fără a se mai supune clasiceii reguli a proprietății acestor asocieri, de ce nu am putea spune că și teatrul modern, cel al secolului nostru, își află în drama hugoliană marele său moment

Cărări

– deși greu perceptibil acum – de întemeiere? Am putea chiar spune – dincolo de jocul de cuvinte – că în teatru impactul asupra mentalității receptorului s-a produs în mod mai spectaculos, socializând și legiferând într-un anume sens, la nivelul opiniei publice, ceea ce în poezie rămâne încă mai greu sesizabil, și poate rămâne încă și astăzi pentru mulți, pentru toți cei ce nu percep decât desuetudinea, sau mai bine zis așa numita desuetudine a lui Hugo.

De ce, extrapolând afirmația ce se face frecvent cu privire la poezia lui Hugo de către exegeții avizați, nu am putea spune că teatrul absurdului, că toate experimentele cele mai îndrăznețe ale teatrului de azi își au originea – îndepărtată, dacă vreți – nu numai în acea afirmare generală a libertății depline a artistului față cu opera lui, dar și în teatrul lui Hugo și în textele teoretice ale acestuia cu privire la teatru?

N-am percepe corect marea schimbare, adevărata revoluție impusă de Hugo structurilor teatrale – prin amestecul genurilor tragic și comic, al sublimului cu grotescul, și prin desființarea regulii celor trei unități care, în esență, ducea la desființarea oricărei reguli în afară de cea pe care noua structură și-o impunea printr-o logică intrinsecă –, dacă nu le-am racorda teatrului nou al secolului XX. Până și caracterul maniheist al modului de a concepe personajele, nemăsura, hiperbola, simplificarea, contrastele îngroșate, lipsa unei psihologii „realiste” pot fi interpretate, prin grila de lectură pe care o propun și dincolo de tot ce pentru noi rămâne învechit: tirade, alexandrini, ca tot atâtea semne ale unei noi formule (și sensibilități) teatrale, prefigurând-o pe cea a zilelor noastre.

Constantin Frosin

EUGEN IONESCU consecvent cu EUGÈNE IONESCO!

Mai complex chiar decât Cioran și Mircea Eliade, este (cazul lui) Eugène Ionesco, care a rămas egal cu Eugen Ionescu – adică cu sine însuși... Consecvent cu sine, căci a venit din limba franceză dinspre mamă, s-a născut, altfel spus, în casa limbii franceze, mutându-se apoi, în chip firesc, cel puțin pentru evoluția lui ulterioară, în primitoarea și ospitalieră limbă română, care l-a sedus dincolo de aparențe...

Din cauza unui tată castrator, însă, limba paternă a fost dislocată și, finalmente, înlocuită, în plan literar, de limba franceză. Când spunem *dislocată*, înțelegem prin aceasta că el a evadat, pur și simplu, din cadrele ei, spre a ajunge genial între fruntariile limbii franceze, așa cum credea – și spera – prin 1934. Sau, mai degrabă, așa cum își propusese încă de pe atunci...!

Eugen Ionescu avea să devină – cum bine se știe – a treia verigă a triadei de aur: ELIADE – CIORAN – IONESCO. Dacă Cioran și-a propus să scrie mai bine decât autohtonii, dacă Eliade avea să devină, cel puțin pentru perioada lui de afirmare și de referință, cel mai bine cotate și respectat specialist în istoria religiilor, Ionescu, prin schimbarea și a desinenței finale a numelui: Ionesco, a devenit cel mai important reprezentant al teatrului absurdului, ba chiar și cel mai jucat autor contemporan!

Cercetând cu minuție câteva lucrări ale sale sau dedicate lui, ne-am propus să vedem de ce această peregrinare, acest pelerinaj la locurile sfinte ale limbilor română și franceză, și care a fost efectul acestei pendulări (până la un punct) asupra nu numai a lui Eugen Ionescu, dar, mai ales, asupra scriiturii sale.

Dacă volumul **NU** (decriptabil, prin lupa franceză, în „nud”, dar, mai ales, prin expresia *mise à nu*: „dezvăluire, dare în vileag”, de la *mettre à nu*: a da de gol, a da pe față ceva”) este celebru pentru drăgălășeniile la adresa unor mari autori sau chiar a literaturii române în general, se ignoră, cel puțin aparent, cele două volume de publicistică intitulate: **RĂZBOI CU TOATĂ LUMEA** (care pare scris în colaborare cu Cioran, care pornise și el un soi de cruciadă împotriva a toți și a toate – acesta era deci spiritul epocii și al generației Eliade, ceea ce anulează rușinoasele acuze de fascism sau antisemitism aduse triadei românești de aur...; ce-ar fi dacă am întoarce proverbul care spune: *Cine se scuza, se acuză*? Am obține stigmatizantul oprobriu pe care și-l aduc singuri cei care acuză doar pentru a se scuza pe ei înșiși: *Cine acuză, se scuza* = deci se simte vinovat, poartă o culpă de care nu poate scăpa decât culpabilizându-i pe alții...!), apărute la editura **Humanitas**, București, în anul 1992, din care vom cita în continuare.

Fără a intra în detalii legate de teoria freudiană a tatălui castrator și a conduitei adoptate, în consecință, de nefericitele victime ale unor astfel de paternități (sic!), vom relua ideea enunțată la începutul acestui capitol:

ura față de tată îl determină să plece de acasă, predând limba franceză pentru a putea trăi. Analizând mai departe această fugă, putem spune că ea a început în 1930, o dată cu publicarea primelor articole de critică literară – altfel spus, limba paternă se identifică – vai! - mai întâi cu literatura și cultura română, pentru ca, mai apoi, să fie identificată cu România însăși.

De altfel, ostilitatea și ura față de tatăl său se pot regăsi și în acest **NU**, care este un strigăt de negare, de respingere, dar care poate fi decriptat și prin prisma expresiei: *nu comme un ver*: „gol goluț”, din care se prea poate ca el să fi păstrat în mentalul său doar *ver*: „vierme”... Și dacă descoperim atâtea culpe și acuze aduse românilor, ele par a fi o listă de acuze aduse, de fapt, tatălui, simbol nefericit, în acest caz, al românilor: având în vedere un posibil orizont de așteptare al autorului însuși (în raport cu cititorii săi), de ce n-am citi astfel de critici acerbe prin grila de lectură în fundalul căreia se întrezărește figura tatălui?! Această *evoluție* a stărilor sale sufletești avea să culmineze cu plecarea scriitorului din România, pentru a se afla cât mai departe de imaginea obsesivă a tatălui. De parcă unul dintre viitoarele sale personaje i-ar fi spus: *Hé, père, avec un tel père, vaut mieux se faire la paire!*

Spre deosebire, însă, de Cioran, Ionesco avea să rămână Ionescu în suflet, în ciuda prezenței acaparatoare a lui Ionesco... nerefuzând pe români și nici să vorbească limba română, ceea ce dovedește că doar intensitatea acelei uri față de tată, amplificată la dimensiuni nebănuite, l-ar fi îndemnat la această plecare, iar nu ura față de români sau de România (altfel, pe cale de consecință, ar fi refuzat să mai vadă picior de român sau să mai audă vorbindu-se românește!).

Nu este mai puțin lipsit de interes, totuși, să urmărim îndeaproape această extra-dimensionare a detestării tatălui, căci ea avea, în cele din urmă, să-l determine să facă pasul cel mare, pășind, pentru totdeauna, în Hexagon cu arme și bagaje. Subliniem că acest prim articol este primul dintr-o suită de patru articole, și că citatele din acest articol sunt luate din lucrarea în două volume: **Război cu toată lumea**.

Vom începe, cum e și firesc, cu vol. I. Astfel, la pag. 34, putem citi: „(...) *românii nu au nici un fel de spirit critic*”, pe care noi îl citim ca pe un strigăt de revoltă elaborată contra tatălui, nefericit reprezentant – fără voie – al culturii române: viitorul dramaturg reproșa, astfel, concetățenilor săi de pe atunci, lipsa oricărui discernământ, cu alte cuvinte, neputința lor de a distinge între bine și rău, ca și lipsa liberului arbitru, ce pare unul constrâns, cvasi-impus din afară. Poate fi luată această atenționare și ca un soi de orb al găinilor, reproșat celor care nu văd sau nu înțeleg suferințele tânărului Ionescu, sau chiar ca o justificare – deja! – de a se retrage în găoacea maternă – Franța, părăsind curtea paternă – România...

Cum Eugen Ionescu a debutat ca poet, prima lui adresare a fost către poezi: „(...) aproape toată poezia românească este o colecție de imagini împrumutate” (p. 49), afirmație gratuită, de care tânărul critic era probabil conștient, dar care este semnul evident al acutizării și radicalizării atitudinii fiului față de tată, deci, față de literatura dinspre partea tatălui – de altfel, tot ceea ce ținea de tată: cultură, istorie, literatură etc. avea să cunoască aceeași soartă.

Să luăm în discuție o afirmație ca cea care urmează: „(...) știind că nu există o viziune lirică românească, cel puțin în poezia cultă, mi se impune să conclud la inconsistența poeziei românești” (p. 50). Există în această aserțiune cel puțin două elemente care conduc la anularea valorii ei de adevăr, sau care ne alertează asupra duplicității autorului: știind că nu există, acest verb „a ști” este efectul unei impresii, nu cauza finală a unui întreg șir de cauzalități. Apare apoi impersonalul „mi se impune”, care ne face să ne îndoim de autenticitatea acestei afirmații, care se vede clar că îi este impusă din afară, de o altă stare de lucruri – de fapt, de o anumită stare sufletească, prin prisma căreia vede lucrurile, deci cât se poate de subiectiv... Găsim apoi verbul „a conclud”, venit pe filieră italiană: *concludere* (destul de rar întâlnit în românește), ceea ce ne duce cu gândul la faptul că aceea nu este o concluzie personală, ci una de împrumut, ca să nu spunem una de circumstanță...

Poate părea paradoxal, dar am inventariat aproximativ o duzină de trăsături negative atribuite (sau distribuite?!) literaturii, culturii – ba chiar și românilor, în general – ca și o altă duzină de elogii la adresa Franței, a culturii și spiritualității ei – pe care o apreciază și iubește (deși n-o cunoaște încă foarte bine...) doar – sau, mai ales – pentru că este țara mamei sale, și tot ce ține de mamă este bun, frumos, demn de toată lauda...

Până și acest echilibru – fie el aparent și precar – demonstrează că Eugen Ionescu a plecat în silă / *à contrecœur* din România și din literatura română, nu neapărat printr-o acțiune deliberată sau altfel motivată sau dintr-un *parti-pris* motivat de un dispreț anume. Autorul nostru nu alunecă înspre extreme, în ciuda dramei pe care o trăiește datorită tatălui (rațiune suficientă, credem noi, de a aborda drama sub toate formele ei, începând cu criza limbajului).

Un alt motiv inventat/*cousu de fil blanc*, firește, este și faptul că: „(...) românii nu au rezistență intelectuală. *Se ramolesc precoce*” (p. 216). Că sunt doar toane, răbufniri de insatisfacție, defulări de *circumspecte* rețineri, o dovedește și faptul că vorbește despre reprezentanții de seamă ai culturii române, pe care îi consideră figuri de frunte ale culturii române și universale – în aceleași două volume, tot români fiind și aceștia...

Pe de altă parte, generația respectivă era celebră pentru negativismul, ba chiar nihilismul ei vecin cu anarhia, acuză extrem de gravă, în care noi vedem doar o anumită bravură, menită să facă impresie, să ajute la impunerea mai rapidă a respectivului/respectivilor pe scena literaturii vremii, căci în fața bătrânilor, a experienței acumulate și a valorii verificate și demonstrate în timp, este – și era și pe atunci – extrem de greu să arzi etape, să reușești înainte de termen. Era o generație nerăbdătoare să schimbe ceva, fie și ierarhiile impuse sau

acceptate, iar conștientizarea faptului că doar de pe anumite poziții ai șansa de a face ceva, sau chiar proba capacităților proprii, îi îndemna uneori la violență de limbaj, alteleori la violență de gândire...

Cum altcumva să înțelegem și să luăm o afirmație extrem de gravă ca aceasta: „(...) nici un scriitor român nu are valoare literară” (p. 219). Între altele, Ionescu însuși era scriitor român, căci apucase să publice, ba chiar luase un mare premiu (al Fundațiilor Regale). Să înțelegem că Ionescu își contestă propria valoare, renegându-se ca scriitor?! Puțin probabil... Mai probabil este că alesese o soluție elegantă și subtilă de a se răzbuna pe tatăl său și pe tot ce ținea de acesta – o răzbunare la scară mare, oprobriul public fiind mai mare la adresa tatălui care trezește astfel de reacții și care periclitează imaginea culturii neamului său...

Și Eugen Ionescu continuă în aceeași manieră – fără a ne mai surprinde, însă, nici prin aciditatea și causticitatea contestației, nici prin acuitatea observației, concretizată într-o mușcătoare exprimare la adresa a toți și a toate, pe măsura parcă a titlului celor două volume: „*Dar lucrurile sunt așa de rău încâlcite în literatura noastră, încât avem un cult al stângăciei de expresie, al neglijenței, așa-zisei neglijențe ca formă care permite prețuirea oricărei ineptii*” (p. 246). Spre deosebire de celelalte atacuri cvasi-furibunde, acesta din urmă pare a fi expresia unei indignări, a unui refuz pur și simplu, a unei stări de lucruri permanentizate, în opinia lui, în literatura noastră. Pe lângă ostilitatea și ura față de tată, trebuie să avem în vedere și cealaltă tendință a acelei teribiliste generații: cea de a deschide ochii, de a trezi la realitate, atât de profund (și dureros) împlinită de Cioran. Poate că pe undeva, în conștiința scriitorului, încolțea un gând-intenție de genul: Voi, ceilalți, să nu faceți ca tata, că uitate, cei ca el au adus lucrurile în halul în care se prezintă ele acum...

La fel de bine poate fi și dorința de a pune ordine în lucruri la nivelul creatorilor de literatură, poate chiar la nivelul uniunilor de creație, dorința de a se face util și nu doar remarcat, într-un domeniu în care crede că are ceva de spus. Circumscrierea foarte precisă a acuzei: „în literatura noastră” denotă o conștiință a apartenenței la această literatură, ca și o nedisimulată solidaritate cu aceasta, deci s-ar putea intui o bună intenție dincolo de asprimea tonului și discursului critic. Mai mult, limitarea și îndulcirea reproșului, care uzează de cuvinte delicate și chiar *cuminti*, precum *stângăcie* și *neglijență*, acesta din urmă fiind deja, se poate spune, demonetizat și banalizat, demonstrează cu puterea evidentei că scriitorul Eugen Ionescu nu vizează neapărat desființarea condiției de român, nici a României ca nație și popor, ci, pur și simplu, ținea să-și exprime în scris – prin acea terapie a scrisului de care vorbea și colegul său de generație – Cioran, propriile opinii și resentimente, într-un soi de defulare ce ținea, credem noi, și să-l aducă în atenția opiniei publice, ceea ce i-ar fi asigurat o poziție privilegiată în ierarhia scriitorimii de aici sau de aiurea.

Următoarea diatribă ionesciană pare că se adresează nației române, dar, în partea a doua a ei, se face corectura de rigoare: „*Cred că în nici o țară culturală din lume nu există o mai desăvârșită penurie spirituală și intelectuală. (...) Dar scriitorii români nu trăiesc nici momentul spiritual, nici pe cel social*” (p. 265). Nu putem crede că lucidul

Eugen Ionescu nu era conștient de gratuitatea unei afirmații de genul: „o desăvârșită penurie spirituală și intelectuală”. Doar aparținea el însuși unei generații de tineri teribili, care se afirmaseră cât se poate de zgomotos și intempestiv în literatura/cultura română. Și din care făcea el însuși parte. Se pare, însă, că publicistica de tipul pamflet/diatribă prindea foarte bine, era gustată de publicul cititor, iar când o descărcare nervoasă era însoțită de oarece talent și/sau de aura vreunui personaj notoriu, atunci presa își făcea un punct de onoare din a publica astfel de articole, chiar dacă ele abundau – poate doar la modul exorcizator – în falsuri și inexactități. Din fericire pentru Eugen Ionescu, și ca dovadă că toanele și capriciile acestui copil minune al literaturii române nu au fost luate în serios, este faptul că nici acuzele din **NU**, nici din cele două volume analizate de noi nu l-au împiedicat să acceadă în diplomatie, unde a adus servicii importante statului român!

Într-un crescendo pertinent și aparent nepărtinitor, acuzele se amplifică la scara întregii literaturi, efectul privind direct România: „Dar este cu atât mai grav când scriitorii români sunt mai mediocri decât propria lor mediocritate naturală! Și, trebuie s-o recunoaștem, lipsa de probleme, mediocritatea vieții lor interioare ne dau despre literatura și limba română o impresie penibilă” (p. 266).

Iarăși paradoxal pentru noi este faptul că volumul doi conține doar două-trei atacuri, el fiind, în majoritate, dedicat elogiilor – uneori chiar nefirești, într-atât sunt de exagerate, la adresa Franței, a francezilor, a literaturii și culturii lor. Deși atât de puține, aceste atacuri sunt mai dure decât cele din primul volum, având parcă menirea de a anunța ruptura iminentă, constituindu-se în motivația actului final de plecare din limba și literatura română: astfel, la pagina 86, găsim un oprobriu aruncat românilor în general, ceea ce indică progresia bruscă a contestației ionesciene, care trece de la literatură și literați la cetățenii țării respective: „Una din caracteristicile nefericite ale românului este, desigur, și lipsa de dragoste pentru idee și pentru cultură” (p. 86). Un aspect care ne-a frapat de fiecare dată este faptul că Ionescu vorbește de parcă ar înceta să se mai considere român, parcă s-ar situa deja în afara acestei stări de lucruri, căci altfel cum ar putea el spune astfel de lucruri despre români, câtă vreme, vrând-nevrând, era și el român, chiar dacă doar prin forța lucrurilor, sau printr-o întâmplare nefericită, cum o consideră el ?!

Nu credem că bățiosul și demnul Eugen Ionescu și-ar fi turnat cenușă în cap, căci ne amintim ce violent reacționează la atacurile din presa franceză la adresa sa, neezitând să pună punct unor relații cu sau să dea cu tifla unora dintre numele cele mai mari din domeniul teatrului din acea vreme. Ori că nu se (mai) considera român, ori că vroia să nu mai fie considerat român, ori își anunța efectiv – cu astfel de surle și trâmbițe – ruperea de România și de cultura/literatura română ! Tocmai pentru ca această despărțire să nu (mai) fie dureroasă pentru nimeni...!

Imprecatia ionesciană de la pagina 93 a volumului II frizează blasfemul cioranian: „Nu știi ce incapacitate organică ne permanentizează, după o sută de ani de contact cu culturile occidentale, în această de nedepășit fază de început, de căutare în noapte, de debutanți în

cultură. Balcanismul nostru să fie oare o infirmitate pe care o purtăm cu noi ca pe un blestem și în regiunile rarefiate ale activității intelectuale ?”

Deja autorul nostru devine nedrept, chiar *indecent* în exprimare, pertinenta afirmațiilor sale fiind pusă sub semnul îndoielii, suntem chiar anunțați că s-a umplut paharul, că ziua evadării se apropie, că nu mai există nici cale de întoarcere, nici de împăcare cu cultura și literatura de limbă paternă, care-i reamintea prea des – probabil – de insuportabilul său tată. Pe de altă parte, criticile aduse regimului sau țării din care vroiai să pleci constituiau un bun pașaport de intrare în țările vizate/visate, în spetă – nu-i așa? – Occidentul cu mirajul libertății sale de exprimare, de opinie etc. Se prea poate ca acesta să fi fost prețul cerut pentru plecarea dincolo și a lui Eugen Ionescu...

La pagina 102 a acestui de-al doilea volum, scriitorul de limbă română, parte componentă a culturii românești, dă acesteia lovitura de grație, excluzându-se și exilându-se singur din cadrele ei: „(...) situația periferică a culturii românești”. Hélas...

După ploaia de ironii, ofense și uneori invective la adresa culturii române în componenta ei literară, vreme bună: Ionescu se visează deja în Franța, deja IONESCO, și ne farmecă cu elogiul extrem de *poussés* uneori la adresa țării sale materne (sic!), precum și a limbii sale materne. Ne facem datoria să redăm aici citate întregi din aceste laudative considerații asupra țării sale de baștină occidentală: „Parisul îți dă impresia că te robește libertății. La Paris, rușinoasa condiție umană se reabilitează într-o oarecare măsură. În ceea ce balcanicii și spiritele roabe numesc (cu un cuvânt incalificabil) obrăznicia sau deșănțarea parizianului, eu nu văd decât unicul chip al demnității omenestii” (p. 212).

Revine cu insistență acea senzație ciudată la lectura unor sintagme de tipul: „balcanicii”, ca și cum el nu s-ar fi născut în România, deși din mamă franțuzoaică, ca și cum n-ar fi trăit și copilărit o bună parte din viață în România, în acești blamați Balcani... Găsim chiar prematur *insolentă* afirmația gen *parti-pris*, că el vede „în obrăznicia sau deșănțarea parizianului unicul chip al demnității omenestii”, ca venind din partea unui filolog rafinat, scriitor de mare finețe și subtilitate, afirmație care nu se sprijină pe nici un fel de considerente de ordin obiectiv sau teoretic, fiind doar emanația grăbită a unei subiectivități sau chiar a unui subiectivism dornic de schimbare cu orice preț. Doar contextul în care s-a petrecut această evadare, prea puțin prielnic, înțelegem, spiritului și creației de tip literar, pot constitui o scuză pentru acuzele uneori deplasate și gratuite ale franco-românului Eugène Ionesco...

Ionescu continuă să interpreteze corul lăudătorilor, uneori rupându-se total de realitate, iar unele din observațiile/remarcile lui sunt de-a dreptul uluitoare: „Sfârșitul Franței va fi sfârșitul Europei. Ce mai poate fi după asta? Europa este Franța. Dar dacă ar fi ca Franța să sucumbe, să nu ne pară rău că se va năruși și restul” (p. 215).

Să se fi redescoperit Eugen Ionescu mai francez decât era în realitate ? Să fi considerat el că nu mai avea rost să pledeze cauza pe care o considera – probabil – oricum pierdută a României, și că era mai bine să devină *l'avocat du diable* al acelei *douce France*?... Sau urmărea să dovedească alor săi că nu se pregătea să comită o

nebuie plecând din România, iar francezilor că îi iubea și îi respecta îndeajuns pentru ca ei să-l accepte și să-l (re-)primească în mijlocul lor...?

Sunt acestea tot atâtea plauzibile și posibile explicații pentru alte surprinzătoare afirmații, de tipul: „Doar în Franța mai poate astăzi exista climatul, mediul, posibilitatea unei renașteri spirituale. (...) Franța mai poate rămâne, poate deveni o putere spirituală de prim ordin” (p. 218). Desigur, nu punem sub semnul îndoielii capacitățile Franței și nici nu-i contestăm rolul jucat în istorie, cel puțin în raporturile cu România, dar, de aici până la a cânta osanale unei țări și a scâlda propria ta țară în tot soiul de zoi și răutăți, ni se pare un demers nul și neavenit. Din fericire pentru el, nu se numea Cioran...

Culmea stângăciei o atinge, însă, când, la pagina 259 a vol. II, afirmă: „Tărâmul de basm al Parisului e însuși tărâmul omului, realitatea spirituală a omului. Aici totul grăiește: pietrele sunt guri, sunt semne. Casele, pietrele, oamenii sunt făcuți din aceleași elemente ca și cerul și apa Senei. Sufletul umanității întregi plutește pe Sena, el e însuși cerul care îmbrățișează orașul. Dacă plec de aici, plec din casa omului – refugiu spiritual. Aici e insula ultimă a umanității. Cine nu înțelege asta e speță inferioară, e subom”.

Cântecul de lebadă ni-l oferă gratis – dar și gratuit – autorul la pagina 260: „De aceea, în Franța te simți totdeauna acasă la tine. În Franța e unitatea amplă și diversă a simfoniei. (...) Farmecul francez este inefabil”. Deși iubim Franța, nu putem confirma acest punct de vedere, cum că ne-am simțit mai bine în Franța decât la noi în țară. Sună fals, apologetic și la comandă, și doar faptul că avea legături de sânge prin mamă cu Franța îl îndreptățește – parțial – la astfel de gânduri și sentimente...

Pentru că am ajuns în acest punct, ținem să aducem în atenție faptul că Eugen Ionescu era, într-adevăr, marcat de Franța și, mai ales, de limba ei, lucru descoperit de noi în cele două volume care, deși sunt scrise în limba română, abundă în *franțuzisme*, din care vom menționa câteva aici, la întâmplare, de dragul exemplificării: „A discuta nu înseamnă a cerceta, *dar* a nega sau afirma”: *dar* este specific – prin forma sa: *mais* - topicii franceze, căci româna folosește în astfel de situații „ci” (vol. I, p. 21); „toate problematicile *effleurate*, fie individuale, fie sociale”, (p. 32): aici *effleurate* vrea să fie „atinse, discutate în treacăt”, din franțuzescul *effleurer*, „într-o cameră unde se dispută doi indivizi geloși” (p. 33); *se disputer* este clar specific francezei, româna folosind verbul a se certa; „(...) o sumă de materialuri din care se *puizează*” (p. 38): din care se împrumută, verbul fiind *puiser*, „inautenticul este refuzat de la originalitate” (p. 50); „Este o carte densă, *enchevêtré*” (p. 197). Nu are echivalent la îndemână și, ca orice francez care se respectă (fără a-i respecta întotdeauna pe ceilalți...) recurge la un neoașism de-al lui: *enchevêtré* înseamnă încâlcit; „(...) T. Arghezi este *devenit* (topică preluată de la Perfectul Compus al verbului *devenir*: il est devenu) sentimental” (p. 229), „(...) generația mea, care a crezut în genialitatea lui Arghezi și a *degringolat* o dată cu el” (p. 63, vol. II): dacă putem accepta „degringoladă”, nu putem accepta, ca buni români, verbul preluat ca atare: „a degringola”; „Toată presa a *gobat* acest lucru” (p. 100, vol. II): este vorba

despre verbul *gober*: a crede prosteste.

Avem vaga senzație că, dacă Cioran scria, cel puțin la început, literatură franceză cu dicționarul, același lucru îl făcea Eugen Ionescu când scria literatură română, fie ea – la început – doar critică literară ! Sau, că o făcea mai rar decât Cioran, căci la acesta nu întâlnim *românisme* (sic!), stilul său fiind considerat cel mai reușit de la Voltaire încoace... Nu am mai găsit această remarcă până acum, pe câtă vreme ni se pare extrem de manifestă. Pe de altă parte, la pag. 39 a volumului I, am găsit un indiciu relevant pentru preocupările și obiectivele lui Eugen Ionescu: „(...) în Franța, se pare că *actul critic primordial constă în a acorda sau refuza unei opere și unui autor, cetățenia spirituală franceză*”. Iată, așadar, ce îl preocupa pe Ionescu, cel care risca – din cauza tatălui – să nu mai poată primi cetățenia spirituală franceză... O modalitate oarecum facilă a găsit-o prin mijlocirea criticii literare, pe care vroia să și-o atragă de partea sa, fiind deja din breasla atât de temută, ce-i punea probleme la vremea respectivă și lui Proust. Pare premeditată toată această plecare, clamată cu surle și trâmbițe parcă, dinlăuntru literaturii în care se născuse și în care arătase ce poate.

Se prea poate ca din cauza tatălui pe care-l considera – probabil – ca pe unul castrator, să fi văzut în originea franceză prin mamă, partea spirituală a existenței sale, iar originea sa română, din cauza acelui tată, să fi reprezentat pentru el partea josnic materială a lucrurilor, ce i-ar fi putut obstacola atât evoluția/promovarea ulterioară, cât și propria elevare spirituală. Aceasta este, cel puțin, ceea ce am simțit noi la lectura atentă a celor două volume de publicistică ionesciană.

La pagina 40, găsim următorul fragment: „(...) *claritatea și clasicitatea spiritului francez, dar nu înecat în fluviile spumoase ale romantismului*”, de unde deducem că el a ales deja să fie clar și clasic, trăsături de mult specifice literaturii franceze. Deși crescută pe una din ramurile tragediei raciniene – sau de tip racinian – începuturile acestei tradiții se pot afla la Saint-Simon însuși, căci prima concluzie a teatrului ionescian pare a fi: „*Totul e utopie!*”

Fire lucidă, dar și calculată, Ionescu își pregătește cu acribie chiar justificarea actului de dezangajare din cadrele unice ale literaturii române: „(...) *fiecare carte are lumea ei proprie și unică de raporturi: legile ei proprii și specifice, scara ei specială de valori. Cărțile sunt cosmosuri al căror interes constă deci din ceea ce nu au comun sau asemănător*” (p. 58). Iată cum pledează, extrem de voalat și subtil, Eugen Ionescu în favoarea diferenței specifice, singura cale de a asigura promovarea specificului în universalitate. Chiar dacă acest lucru le-a părut – și trebuie spus că le mai apare astfel unora și astăzi – catastrofal, Ionescu îi liniștește cu o frază de mare profunditate: „*Numai catastrofa ne poate revela natura noastră intimă, s-a zis*”.

La pag. 151, Eugen Ionescu pledează pentru viitorul Eugène Ionesco: „*Amestecul culturilor se aseamănă cu amestecul raselor: se influențează reciproc, când au forțe egale. Dar, după cum o rasă debilă e asimilată de o rasă puternică, de pildă franceză...*”

Dar despre destinul francez al lui Eugène Ionesco, în numărul viitor.

Dumitra Baron

MEMORIILE LUI HADRIAN SAU „HOMO SCRIPTOR” ÎN CĂUTAREA LUI „HOMO VIATOR”

Realizând o lectură poietică a operei *Memoriile lui Hadrian* ne propunem să identificăm și să analizăm modalitățile prin care se produce „ciudata dedublare” a lui „homo scriptor” în „homo viator”. Conceptul cu care operăm, impersonalizarea creatoare (manifestată sub forma „magiei simpatice” – la magie sympathique – în cazul Margueritei Yourcenar) ne permite să aducem în discuție actul creator așa cum apare în *Memoriile lui Hadrian*. Abordarea noastră se dorește mai degrabă o observare urmată de o simplă reperare a elementelor (auto) biografice. Analiza *Memoriilor lui Hadrian* din perspectiva *Carnetelor de note* va evidenția mecanismele de transpunere a scriitoarei în gândirea faimosului personaj istoric, cât și exemplificarea conștientizării actului scriptural și a capacității (ne)limitate de a-l controla. Relectură, rescriere, mânăuire a surselor, hazardul creator, ezitare, incapacitate sau efervescență creatoare, iată povestea călătoriei pe care o întreprinde scriitoarea în căutarea continuă a celuilalt.

Călătoria este considerată una dintre dimensiunile fundamentale ale experienței umane și în multe religii și filozofii ea reprezintă imaginea însăși a existenței. Să-ți părăsești locul semnifică de asemenea să-ți abandonezi identitatea, ceea ce conduce uneori la o interogație constantă a certitudinilor și o repunere în joc a propriului univers. Imaginea călătoriei a fost adesea asociată cu cea a actului de a scrie. Dintre obișnuitele similitudini nu reținem decât câteva elemente pentru analiza *Memoriilor lui Hadrian*: a călători și a scrie presupun parcurgerea unui spațiu (geografic, real în primul caz, literar, imaginar, în al doilea), posibila întâlnire cu celălalt (pentru care suntem eternul străin), cât și o experiență la capătul căreia călătorul (homo viator sau homo scriptor) nu mai este același, identitatea sa fiind modificată, alterată (Je suis un autre). Acestor elemente li se adaugă uneori și dorința călătorului de a înregistra, de a-și nota impresiile de călătorie, de a înscrie stările cotidiene, întrebările, incertitudinile și temerile. Jurnalul de bord al unui adevărat călător își va găsi echivalentul în spațiul literar sub forma unui jurnal al operei pe cale de a se face. În timp ce călătoria lui Hadrian aspiră la universalitate, deoarece acesta aspiră să depășească limitele impuse de cadrul geografic, de cultură, de limbă, Yourcenar călătorește pentru a învăța cum să se bazeze doar pe „competențele dobândite și calitățile personale”. În plus, sentimentul de înstrăinare, de dezrădăcinare, de destărare (Noica), încercat în timpul călătoriilor îi învață să aprecieze singurătatea, acest „bun

infinite” pentru orice artist. Studiul *Carnetelor de note la Memoriile lui Hadrian* este revelatoriu din această perspectivă, fiind un document poietic prin excelență, care atestă apăsător parcursul creării operei Margueritei Yourcenar.

Pornind de la ideea că poietica este știința care studiază activitatea specifică prin care opera este creată, raportul care unește artistul de opera pe cale de a se face (poienin – a face, a fabrica), vom folosi unul dintre conceptele ei de bază, impersonalizarea creatoare, pentru a observa modul în care, pe parcursul operei Margueritei Yourcenar, se produce întâlnirea cu celălalt. În cazul scriitoarei Yourcenar asistăm la o dublă impersonalizare: prima, cea specifică oricărei activități creatoare (depășirea eului biografic), în timp ce a doua rezultă din faptul că scriitorul nu alege un obiect, precum oglinda sau literatura, pentru a se impersonaliza, ca Proust sau Cioran, ci o altă ființă, împăratul Hadrian, personaj de seamă al istoriei romane. Noutatea este dată atât de distanța temporală parcursă în vederea impersonalizării (18 secole), cât și de faptul că împăratul însuși în opera lui Yourcenar este un scriitor care parcurge la rândul său același traseu scriptural care îl face să ajungă la starea de alteritate. Nu este deloc vorba de a crea un roman istoric, ci de a se

Speranța

substitui în gândire și în memorie personalității și conștiinței lui Hadrian.

Cititorul care parcurge *Memoriile lui Hadrian* asistă la înaintarea creatoare a personajului, în timp ce lectura *Carnetelor de note* îi oferă experiența demersului creator întreprins de scriitoare. Cele două lecturi constituie „*jaloane ale sistemului yourcenarian având o configurație parțial definită de hazard*”. (Valentina Fălan, «Sous le signe du hasard (Une lecture poétique de quelques pages de *L'Oeuvre au Noir* de Marguerite Yourcenar)», în *L'Aproche poétique/poétique*, n. 2, Craiova, Universitaria, 2001, p. 99)

Atât personajul, cât și autoarea încearcă să găsească drumul care să-i conducă spre eul interior, profund, încercare care se dovedește mai importantă decât căutarea puterii sau a gloriei.

Hadrian încearcă să-și găsească identitatea propriului eu, căutare care reprezintă scopul central al operei, enunțat (în latină) încă de la debutul cărții și reluat (în franceză de această dată) în încheiere: „*Suflet mic, blând și călător, tovarăș al trupului meu care te-a găzduit, vei coborî pe meleagurile livide, aspre, pustii, unde nu vei mai fi jucăuș precum obișnuiai odinioară*” (*Memoriile lui Hadrian*, București, Editura *Humanitas*, traducere de Mihai Gramatopol, 1994, p. 257). *Memoriile lui Hadrian* pot fi citite ca o povestire, având ca temă încercarea de autocunoaștere: „*Îmi pun nădejdea în examinarea faptelor pentru a mă defini, a mă judeca poate, sau cel puțin pentru a mă cunoaște mai bine înainte de a muri*” (*MH*, p. 44). A-și trăi contradicțiile, a nu se atașa de nici un sistem, „*a încerca o dată pentru totdeauna toate modurile de a te comporta*”, totul arată aventura unei existențe care se construiește în același timp cu opera: „[...] *aventura existenței mele capătă un sens, se ordonează ca un poem*” (*MH*, p. 242). De altfel, cărțile au reprezentat „primele patrii” ale lui Hadrian, în timp ce limbile, greaca în special, constituiau adevărate instrumente pentru a exprima frumusețea lumii: „*tot ceea ce oamenii au spus mai bine a fost spus în greacă*”. Observăm cum se construiește simultan cu opera o identitate a personajului, care stă sub semnul multiplului, variației, nesigurului, pluralului: „*Personaje diferite stăpâneau lăuntru meu rând pe rând, nici unul pentru multă vreme; tiranul căzut recâștiga însă repede puterea. Găzduiam așadar pe ofițerul meticulos, împătimit de disciplină, dar împărțind bucuros cu oamenii săi privațiunile războiului; pe melancolicul visător la cele divine, pe îndrăgostitul gata la orice pentru un moment de rătăcire; pe tânărul locotenent mândru care se retrăgea în cort [...]; pe viitorul om de stat [...]. Să nu uităm nici pe lingusitorul josnic care pentru a nu displace, accepta să se îmbete la masa împărătească, [...] pe tânărul prizărit [...]; pe soldatul executând cu precizie de mașină îndatoririle-i murdare de gladiator. Să amintim și de acel personaj absent, fără nume, fără loc în istorie, dar deopotrivă eu cât și toți ceilalți, simplă jucărie a împrejurărilor [...]*” (*MH*, p. 70). Eul risipit, care se simțea „*diferit, pregătit pentru alte alegeri*”, „*multiplu*”, încearcă să găsească elementul de coeziune care să-l poată „*reda lui-însuși*

înainte de a muri”. Această cunoaștere supremă este în mod intuitiv legată de moarte, de sfârșitul pe care sensibilitatea poetică a lui Hadrian îl regăsește în adevăratele semnificații ale cuvintelor: „*mă gândeam că vorbele terminare, perfecțiune conțin în ele și cuvântul sfârșit*” (*MH*, p. 164). Arta cere sacrificii și, în același fel, construirea artistică a eului are nevoie de o luciditate care nu devine totală și revelatoare decât în preajma morții: „*Să încercăm să pătrundem în moarte cu ochii deschiși...*” (*MH*, p. 257).

Observăm că înaintarea spre necunoscut implică o repunere în discuție a valorilor existente, depășirea limitelor condiției umane comune în scopul afirmării propriei diferențe, multiple încercări inițiatice, iluminări fulgurante, cât și sentimentul de libertate absolută. Acestea sunt posibile datorită capacității reflexive a autorului, *homo faber* devenit *faber sapiens* (René Passeron), creatorul care se contemplă în timpul și după actul de creație. Este „*o atitudine de dedublare critică, care face din luciditate, așa cum a demonstrat-o Valéry în Caietele sale, un obiectiv al creației literare*” (Henriette Levillain (comente) *Mémoires d'Hadrien de Marguerite Yourcenar*, Paris, Gallimard, 1992, p. 14). Yourcenar trăiește practic odată cu operele sale și hazardul joacă un rol fundamental în geneza acestora: „*senzațiile, hazardul, ființele, și dacă doriți, visele, au contat întotdeauna pentru mine*” (*Les Yeux Ouverts. Entretien avec Matthieu Galey*, Paris, Gallimard, 1997, p. 125). Crearea cărții presupune un du-te-vino continuu între perioade favorabile și momente sterile redactării. Scriitoarea trece prin mai multe stări de spirit (de la descurajare și disperare până la exaltare și hotărâre): „*din acel moment, nu s-a mai pus decât problema rescrierii acestei cărți cu orice preț*”.

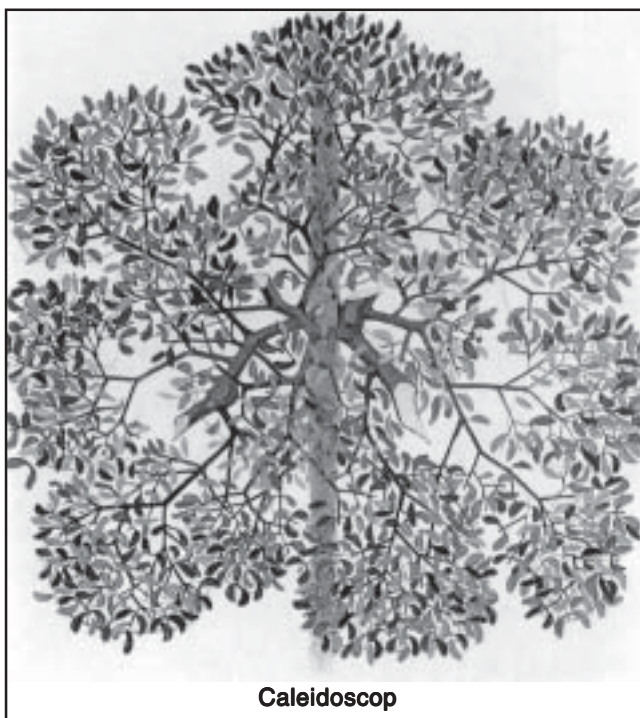
Analiza amănunțită a *Carnetelor de note* la *Memoriile lui Hadrian* implică descoperirea, în mod fragmentar, a parcursului de creare a operei. Trebuie să menționăm munca de cercetare, de documentare, numeroasele lecturi din diverși autori făcute de Yourcenar în vederea stăpânirii perfecte a atmosferei caracteristice epocii lui Hadrian. Ca jurnal de creație, *Carnetele* stau mărturie încercării de aproximare a celui mai bun unghi de a scrie cartea, cât și experiențele temporale întreprinse de Yourcenar pentru a dobândi memoria din secolul al II-lea, „*pentru a învăța să calculez exact distanța dintre împărat și mine*” (*MH*, p. 263). Aceste eforturi o ajută nu doar „*să acopere distanța care o separă de Hadrian*”, dar mai ales „*cea care o separă de ea-însăși*”. Autoarea ne dezvăluie câteva dintre rețetele de creație: „*Una dintre modalitățile cele mai bune de a recrea gândirea unui om: a-i reconstitui biblioteca*” (*MH*, p. 266). Trebuie să învețe cum să citească „*un text din secolul al II-lea cu ochii, sufletul și simțurile aceluia secol*” (*MH*, p. 270). De altfel, scopul scriitoarei este să refacă „*din interior ceea ce arheologii secolului al XIX-lea au făcut din afară*” (*MH*, p. 266) deoarece „*În vremea noastră, romanul istoric, sau ceea ce din comoditate s-a admis să fie numit astfel, nu poate fi decât scufundare într-un timp regăsit, luarea în stăpânire a unei lumi interioare*” (*MH*, p. 269). Descoperirea celei mai bune abordări în redactarea cărții și cea a schițării

personajului este însoțită de o senzație de fericire, de o plăcere de „a face și a reface” cartea. Odată găsită cheia: „*Portretul unei voci. [...] Hadrian putea vorbi despre viața lui cu mai multă siguranță și subtilitate decât mine*” (MH, p. 269), cartea se scrie aproape de la sine: „*Dacă am ales să scriu aceste Memorii ale lui Hadrian la persoana întâi e pentru motivul de a nu avea câtuși de puțin nevoie de nici un intermediar, fie chiar eu însăși*” (MH, p. 269). Cuvintele iau inițiativa: „*Pasajele despre hrană, dragoste, somn și cunoașterea omului au fost scrise dintr-un condei. Nu-mi amintesc de vreo zi mai plină de ardoare, nici de nopți mai lucide*” (MH, p. 268).

Călătoria facerii operei presupune însă reveniri, corectări, ștersături. Este vorba despre a reconsidera pașii făcuți, detaliul în raport cu structura întregului, de a tona terenul în vederea celei mai bune realizări a operei și a creării eului deoarece artistul este rezultatul suprem al actului de creație: „*A face cât poți mai bine. A reface. A mai retușa imperceptibil retușa însăși. Pe mine însumi mă corectez, spunea Yats, corectându-mi operele*” (MH, p. 282).

Ori de câte ori actul de creație se petrece, impersonalizarea creatoare (**Je suis un autre** echivalent *mâinii care scrie*) apare ca regulă de aur: „*În concluzie scriitorul este propriu său secretar... Când scriu... sunt sub propria-mi dictare*” (Les Yeux Ouverts, p. 156). Sintagma „sub propria-mi dictare” nu ar trebui interpretată în sensul conștiinței eului biografic, ci mai degrabă ca o „dictare” a eului scriptural, pentru care „viața, cărțile și Timpul par consubstanțiale” (Fr. Nourissier, «Yourcenar dialogue avec le Temps», **Le Point**, 1979, in Josyane Savigneau, **Marguerite Yourcenar: L'invention d'une vie**, Paris, Gallimard, 1990, p. 371). Reluând teoriile lui Paul Valéry, Yourcenar insistă asupra ideii că opera creată îl transformă pe autorul ei. Scriitoarea îi corectează adesea pe cei care afirmă că Hadrian reprezintă alter-ego-ul său prin replica următoare: „*Am devenit Hadrian, și nu Hadrian sunt eu, nuanță delicată, dar capitală*” (Josyane Savigneau, **op. cit.**, p. 507). „Magia simpatcă” (la magie sympathique), ca „facultate de a se transpune în gândirea cuiva” funcționează în sens dublu: Yourcenar → Hadrian → Yourcenar. Mijloacele de a evalua existența umană enumerate de Hadrian sunt valabile și pentru Yourcenar: „*[...] cercetarea propriului eu, cea mai grea și primejdioasă metodă, dar și cea mai fecundă totodată; observarea oamenilor, care reușesc cel mai adesea să ne ascundă secretele sau să ne facă să credem că le au într-adevăr; cărțile, cu specificile lor greșeli de perspectivă care iau naștere printre rânduri*” (MH, p. 44).

Yourcenar reușește să se facă nevăzută în spatele personajului, fapt care îi dă posibilitatea să se definească. Cunoașterea de sine, la care aspiră Hadrian, și care necesită „o coborâre în sine și o ieșire în afara sinelui” presupune „explorarea acestei «înguste regiuni de umanitate» reprezentată de fiecare om care deprinde lecția vieții”, cât și o modalitate a autorului de a-și explora profunzimile sufletului. A scrie despre celălalt devine sinonim cu a scrie despre sine. Yourcenar dă impresia că Hadrian însuși (se) povestește: „*În ce mă privește, am trecut rând*

Caleidoscop

pe rând prin toate pozițiile extreme fără să zăbovesc pe nici una: viața m-a făcut mereu să lunec” (MH, p. 46). În momentul creării propriu-zise, „scriitorul este dezbrăcat de partea individuală, de particularitățile sale psihologice, sociale, până când devine «un eu fără eu»”. A scrie înseamnă deci să-ți abandonezi identitatea individuală, să creezi vid în jurul tău.

Scriitura de(spre) sine generează posedarea eului, care completează dorința de cunoaștere (caracteristică oricărui călător), de a descoperi lumea. Același gust pentru călătorii este împărtășit de scriitoare și de personajul său. Pentru Hadrian, „sentimentul de a nu aparține nici unui loc, nici Atenei preaiubite, nici Romei” reprezintă o constantă („străin pretutindeni, nu mă simțeam izolat nicăieri”). La Yourcenar întâlnim aceeași chemare pentru „ținuturile îndepărtate” unde poate căuta asemănări și diferențe între oameni. Dacă în general criticii operei Margueritei Yourcenar apreciază că ceea ce a interesat-o mai mult din viața sa era mai degrabă ceea ce ar fi putut constitui pretext pentru reconstrucția literară, observăm că, în mod paradoxal, autoarea încearcă să-și creeze identitatea după modelul eroului principal al **Memoriilor lui Hadrian**.

În concluzie, considerăm că scriindu-și opera, *homo scriptor* l-a căutat în permanență pe *homo viator*. La capătul drumului, nu este neapărat ceva nou: „*Încă o clipă, să privim împreună târâmurile familiare, obiectele pe care neîndoielnic nu le vom mai vedea niciodată*” (MH, p. 257). Uneori, așa cum afirmă Paulo Coelho, calea urmată este mult mai importantă decât scopul urmărit: „*Când călătorești spre un obiectiv, este foarte important să acorzi atenție drumului. Acesta este întotdeauna cel care ne arată cel mai bun mod de a ajunge și ne îmbogățește pe măsură ce îl parcurgem*”. Astfel, ochii se deschid și relatarea călătoriei, oricât de variată ar fi în formă și obiect, afirmă întotdeauna decalajul dintre eu și sine.

Radu Cârnelci

„A FI ÎN DUREREA aI SPERANȚA TIMPULUI TĂU ESTE O DATORIE, A APĂRA BINELE aI FRUMUSEȚEA LUMII, O ONOARE!” (I)

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

Radu Cârnelci (1985) Foto: I. Cucu

Radu Cârnelci s-a născut la 14 februarie 1928, în satul Valea-lui-Lal, comuna Pardoși, județul Râmnicu-Sărat (azi Buzău). Urmează școala primară (șapte clase) în comuna vecină, Mărgăritești (același județ). Este absolvent al Liceului Teoretic „Regele Ferdinand” din Râmnicu-Sărat (1948) și licențiat al Facultății de Silvicultură din Brașov (1954).

Cercetător la Stațiunea Experimentală Silvică din Hemeiuiși – Bacău, apoi inginer-șef la Ocolul Silvic Fântânele (1954-1958). Între anii 1958-1960 este director al Casei Regionale a Creației Populare Bacău și președinte al Comitetului Regional de Cultură și Artă Bacău (1960-1964). Între anii 1964-1972 este redactor-șef al Revistei de cultură **Ateneu** – serie nouă – pe care a fondat-o. Secretar al Uniunii Scriitorilor din România (1972-1976). Publicist-comentator, apoi șef al Secției de Cultură și Artă la **Contemporanul** (1976-1990). Director al Editurii **Orion** (din 1991) și director executiv al Fundației **Izvoare** pentru Protecția Naturii și Artelor din România (din 1997).

Debutează publicistic în 1950 în Revista **Lucașfărul** și editorial în 1963 cu volumul de versuri **Noi și soarele**. Din volumele de poezii publicate menționăm: **Orgă și iarbă** (1966), **Umbra fericirii** (1968), **Grădina în formă de vis** (1970), **Cântând dintr-un arbore** (1971), **Oracol deschis** (1971), **Cântarea Cântărilor** (1973), **Heraldica iubirii** (1975), **Temerile lui Orfeu** (1978), **Un spațiu de dor** (1980), **Sonete** (1983), **Clipa eternă** (1988), **Dorador** (1997).

În același timp Radu Cârnelci reprezintă cu strălucire „activitatea traducătorului creator de artă” (acad. Al. Balaci). Menționăm în acest sens merituosă sa realizare de traducere integrală a creației poetice a lui Charles Baudelaire (1991). Traduceri (însoțite de prefațe, note, comentarii) din Léopold Sédar Senghor, Kahlil Gibran (Liban), Jean Joubert (Franța), Jacques Chessex (Elveția), Delmira Agustini (Uruguay).

Apariții în diferite colecții și antologii din țară și străinătate. Antologiile **Poezia Pădurii** și **Cinegetica**, concepute și împlinite de Radu Cârnelci, reprezintă evident „unicate de care istoria culturii va ține, cu siguranță, seamă” (acad. Zoe Dumitrescu Bușulenga).

Distincții: Premiul UR (1971), Premiul Academiei Române (1978), Premiul **George Bacovia** (1994), Premiul **Mihai Eminescu**, Putna (1995), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1999). Distins cu Ordinul **Meritul Cultural în grad de ofițer** (2003).

— Stimate domnule Radu Cârnelci, vreau să vă spun că, în interviurile mele, am în vedere și biografia celui căruia mă adresez și nu doar bibliografia sa. Vă rog, așadar, să ne spuneți câte ceva despre dumneavoastră, –acum după ce ați împlinit trei pătrare de veac...

— *Biografia* unui om cuprinde în primul rând faptele sale, care-l descriu în raport cu societatea și timpul trăit. *Bibliografia* unui făptuitor de frumos constituie chiar miezul de taină al ființei sale, vârful de cer în care cutează. Biografia ar fi, deci, infrastructura, iar bibliografia suprastructura persoanei în cauză. De cele mai multe ori opera unui poet datorează foarte mult vieții personale, trăirilor și transformărilor sufletești și spirituale în care se adună în *sinele-i*.

Pentru cei care nu știu: mă trag dintr-o obârșie țărănească – oieri din ținutul subcarpatic al Râmnicului (spre Vrancea); m-am născut în satul *Valea lui Lal*, comuna *Pardoși*. Școala primară, în comuna vecină, *Mărgăritești*, Liceul teoretic „Regele Ferdinand” din orașul Rm. Sărat (fiind primul copil din acele locuri care a ajuns la «școli înalte»); am început, la București, Facultatea de Litere și Filosofie, de care m-am rupt, spre a urma Facultatea de Silvicultură la Câmpulung Moldova și apoi la Brașov, din care am ieșit inginer silvic, profesie pe care am slujit-o cu dăruire cinci ani. Chemarea mea era însă (și a rămas!) întru ale spiritului, îndeplinind, în continuare, funcțiile de: director al *Căsuței regionale a creației populare*, președinte al *Comitetului regional de Cultură și Artă Bacău* și redactor șef al revistei *Ateneu* (pe care *am re-înființat-o* în 1964 și condus-o până în 1972); am lucrat, apoi, ca secretar al Uniunii Scriitorilor, alături de oameni de aleasă calitate: Zaharia Stancu, Laurențiu Fulga, Marin Preda, Constantin Chiriță, Ion Hobana. Dacă *perioada Bacău* este cea a *începuturilor și acumulărilor* (timp în care am publicat primele șapte cărți: *Noi și Soarele*, *Orgă și iarbă*, *Umbra femeii*, *larba verde*, *de acasă*, *Centaur îndrăgostit*, *Grădina în formă de vii*, *Cântând dintr-un arbore*, – *perioada București* (ce se întinde până azi) rămâne timpul matur, al adâncirilor și esențializărilor, al definitivării operei poetice originale și traducerilor din lirica universală (*Cântarea cântărilor*, *Oracol deschis*, *Banchetul*, *Nobila stirpe*, *Temerile lui Orfeu*, *Heraldica iubirii*, *Un spațiu de dor*, *Sonete*, *Timpul judecător*, *Dorador*, *Clipa eternă* ș.a....).

— Dar despre traduceri? Sunteți considerat unul dintre cei mai interesanți și importanți traducători de

poezie din literaturile lumii; plecând de la acea minunată parafrază la „Cântarea cântărilor” (care, de fapt, este o creație propriu zisă) și ajungând la „Integrala Baudelaire”, la Senghor și Kahlil Gibran (și nu numai!), ați dat iubitorilor de frumos din țara noastră momente de mari satisfacții poetice...

— Ca traducător, m-au călăuzit întotdeauna două idei: în primul rând, să fac ce nu s-a mai întâmplat, să vin, deci, cu autori necunoscuți, până la acea dată, la noi: senegalezul Senghor (*Jertfe negre*); slovenul Kosovel (*Extazul morții*); libanezul Gibran (*Profetul*); elvețianul Chessex (*Elegiile lui Yorick*); Delmira Agustini, din Uruguay (*Dulci elegii*); pe de altă parte să împlinesc unele idei culturale; dacă Philippide a tradus (excepțional!) doar 68 de titluri din *Florile răului*, eu (de-a lungul a două decenii!) am izbândit *Integrala lirică Baudelaire*, adică cele 168 de titluri ce compun creația poetică a marelui damnat. Am editat, de asemenea, pentru întâia oară, o mare antologie *Arborele memoriei* – a poeziilor de limbă română din Israel, și încă multe altele...

— **À propos, care este fapta de editor cu care vă mândriți în mod deosebit?**

— Nu pot numi doar una. Editura ORION, pe care o conduc de peste un deceniu, a dat publicului, bibliotecilor și istoriei literare câteva titluri de referință: *Sonete* (Shakespeare – Voiculescu – în același volum –); balada *Miorița – în șapte limbi*: română, franceză, engleză, spaniolă, germană, italiană și rusă (carte ilustrată admirabil de Dragoș Morărescu); marea antologie din *Poezia pădurii* românești – cinci volume (în prezentare bibliofilă); recent *Cinegetica*, antologie în trei volume (1.100 pagini) din toate literaturile lumii, de la antici la moderni și contemporani, carte cu un subliniat caracter ecologic și de protecția faunei pe Terra...

— **Admirabil!... Dar să revenim la biografia dvs.; v-ați gândit vreodată la etimologia numelui Cârneci?**

— Desigur! În actul de naștere este trecut *Cârneciu* (cu *u final*) și, à propos de această vocală, într-o practică studentească, în munții Tazlăului, brigadierul, care ne conducea, strigă spre pădurarul ce se afla mai la vale: „Măi, Vasile! Adu repede cârneciu ăla!...” Auzul și ochii mei s-au uimit. Pădurarul urcă găfâind și îi întinse obiectul, care nu era, nici mai mult, nici mai puțin, decât o *bardă* de despicat sindrilă!... Profesorul Iorgu Iordan, în cunoscutu-i dicționar onomastic, crede (mai simplu!) că (virgulă!) *Cârneci(u)* s-ar trage de la *Cârnu* (ceea ce nu se prea potrivește bărbaților din neamul nostru, majoritatea fiind *bine-năsoși!*). În plus, acest cuvânt este popular în Macedonia, denumind o familie celebră din Krușevo, care a organizat – în secolul al XIX-lea o răscoală împotriva împăraților turci, care – după o îndârjită rezistență a Cârneșilor și a altora ca ei – otomanii i-a «cam retezat deasupra umerilor», alungându-i pe o parte dintre ei, peste Dunărea salvatoare. Să fim noi, puținii Cârneci din România de azi, o ramură a acestora?!... Posibil. Ceea ce-i sigur, la Festivalul Internațional *Serile de poezie* de la Struga – Macedonia – 1971, am fost primit nu doar, numai, ca poet, dar și ca o rubedenie, totodată...

— **Domnule Radu Cârneci, cât și ce mai reprezintă azi, pentru dumneavoastră satul Valea lui Lal din**

fostul Slam – Râmnic, (denumirea ținutului Râmnicu Sărat până după primul război mondial – azi înglobat județului Buzău)?...

— Vă răspund printr-un mic poem (trist-sentimental!) **Satul uitat**, după un tablou al marelui artist Ion Vlasiu, căruia i s-a și dedicat, în cartea *Timput judecător*:

„...Încă ne mai așteaptă acolo satul de leagăn
seara mai ales ne așteaptă: lumini mărunte
voci domoale, somnul ca o pasăre lină:
legănătoare lumină

*Satul uitat, cu oameni săraci, dar frumoși
cu glas de clopot vestind nașterea
începutul de nuntă și ultimul drum:
amintire și fum...*

*Nu-l căuta pe priporul știut: valea de secetă
s-a topit, dealul cu bruma de oi uitării s-a dat
acolo oamenii alții și cântece noi:
nu te uita înapoi!*

*O lacrimă, pentru cei dinainte ascunde-o:
noi am rămas într-o copilărie de sunete
ce vine spre noi cu toamna de-a-întot:
o, fără întoarcere totul...”*

— **Ce credeți, dacă n-ați fi trăit în acest ținut, a cărei natură a rămas ca la începutul lumii, poezia dumneavoastră ar fi arătat altfel?**

— Esența lucrului meu artistic ar fi fost aceeași; sigur nu aș fi scris poemul *Tara lui Lal*, ori cel de mai sus, dar în mod cert, *Cântarea cântărilor*, *Banchetul*, *Pasărea de cenușă*, *Dorador* care, am credința, existau în destinul meu poetic...

— **Ați studiat silvicultura; cum se explică, atunci, prodigioasa carieră literară pe care o stăpâniți, în care mai ales, poezia iubirii se impune prin originalitate și profunzime?**

— Chiar dacă aș fi fost medic (profesie pe care mi-am dorit-o la un moment dat), ori cineast (ii invidiez frumos pe cei ce re-fac lumea prin imagini!), până la urmă tot la literatură aș fi ajuns; aceasta a fost și a rămas datul meu: *poezia era în mine din duhul părinților*; silvicultura n-a făcut decât să favorizeze în mod fericit declanșarea și împlinirea ei binecuvântată. Fiindcă una este profesia (poți fi inginer, medic, constructor etc.) și altceva vocația de creator de frumos (destinul, adică!). Nu numai *umaniarele* (științele filologice, psihologice, sociologice ș.a.) au «produs» artiști și scriitori, aceștia ivindu-se din mediile în care Dumnezeu i-a semănat. Istoria culturii exemplifică spectaculos această asertiune...

— **Credeți, domnule Radu Cârneci, acum, la vigoarea senectute (76 de ani), că destinul dumneavoastră literar s-a împlinit așa cum (poate) îl visați la 20 de ani?**

— La 20 de ani abia terminasem liceul și intrasem la facultatea de litere din București. Nu voi uita niciodată că, la examenul de admitere, marele Călinescu (la răspunsul pe care i l-am dat, în legătură cu modernitatea poeziei lui Macedonski) mi-a prezis că voi fi cineva în

câmpul literelor române, că parcele au fost darnice cu mine! Zicerea *divinului critic* m-a urmărit și mi-a marcat tenacitatea întru cele ale *puterii Cuvântului*. Peste ani (după ce înființasem la Bacău revista *Ateneu* – serie nouă, 1964), întâlnindu-l la București, mi-a spus cu un ton părintesc: „...Ai făcut o revistă bună, bravo, te citesc, ți-am spus eu!... He, he!...” Revenind la întrebarea dvs.: Da! cred că destinul meu literar, în bună măsură, s-a realizat – în anume momente, chiar spectaculos (vezi sonetele, rondosonetele – la care țin foarte mult! – dar și **Cântarea cântărilor**, traduceri și – nu în ultimul rând! – marile mele antologii: **Poezia pădurii**, **Cinegetica**, **Mari poeți ai iubirii** (în pregătire), toate acestea înscriindu-se armonios în dăruirea-mi permanentă față de OM și NATURA în care i-a fost dat să se împlinescă...

— **Vi s-a atribuit, în câteva rânduri, un anume ton monocord – tema iubirii fiind obsesivă la dvs. –, ce răspundeți criticilor în cauză?**

— Tema iubirii (ca și cea patriotică) este cea mai veche și cea mai abordată din toate timpurile până azi; din această cauză este nespun de greu să vii cu noutăți, s-o ataci și s-o tratezi din unghiuri inedite. Și totuși, poezia de filosofie a iubirii, de pătrundere în *taina* acesteia, în puritatea absolutului (Adâncului și Înaltului), de despicarea duhului când sângele nu-i decât purtător al *neființei iubirii*, iată fațete esențiale ale acestei stări unice care îl apropie pe om de Creator. Aici, mă văd nevoit să mă citez întru susținerea celor de mai sus zise:

„...Iubirea-i axul cerurilor toate
în mari nuntiri cu muzici peste poate:
un semn al ei și lumi cu lumi se-adună
idei dansează, hăurile tună
stele-n ghirlande leagănă-se roate:
Iubirea-i axul cerurilor toate...” Sună bine?

— **Da! Admirabil cum reușiți a cuprinde în câteva versuri minunea armoniei universale, a nașterii și existenței acesteia prin iubire! Aș cita și eu cu plăcere, în sprijinul celor spuse, (din Prefața, studiu la *Clipa eternă Poeți Români Contemporani, 1988*), semnată de regretatul Radu Enescu, care zice: „...Radu Cârnelci, opera sa – amestec rafinat de sensibilitate și inteligență artistică, de virtuozitate de orfevru și de inspirație tumultuoasă, precum și de încredere ilimitată în puterea Cuvântului și a frumosului, va dăinui. Pentru că această apologie a iubirii prevestește viitorul. Cel puțin șansa noastră cea bună. Deoarece, în acest veac de hipertrofie a inteligenței, a gândirii calculatoare, a lucidității adesea dezabuzate, trebuie să reînvățăm să iubim, să nu mai comprimăm puterile afective ale sufletului uman, pasiunile sale generoase. Iar această sever selectată antologie reprezintă un popas înalt pe drumul indispensabilei școli a dragostei autentice...” Cred, distinse maestre, că este una dintre cele mai edificatoare caracterizări ale poeziei dvs.**

— Într-adevăr, mai vârstnicul meu coleg și critic (strălucit student al lui Blaga) a concluzionat în mod

profund analitic esența poeziei mele de iubire în eseu său **Poezia erosului cosmogonic**. Rămânându-i recunoscător, consider de datoria mea a menționa că de alese considerații critice s-a bucurat creația-mi poetică de nume *netrecătoare* ale literelor române, între care: Vladimir Streinu (1966), Perpessicius (1967), Dumitru Micu (1968), Mihai Drăgan (1970), Vlad Sorianu (1971), Constantin Ciopraga (1971), Laurențiu Ulici (1977), Petru Poantă (1973), Constantin Călin (1975), Daniel Dimitriu (1973), Al. Săndulescu (1974), Mircea Iorgulescu (1975), Roxana Sorescu (1980), Arthur Silvestri (1984), Romul Munteanu (1987), Ioan Holban (1988), Ion Bogdan Lefter (1988), Eugen Simion (1992), Al. Balaci (1996), C. Stănescu (1999) și încă mulți alții, cărora le rămân îndatorat, întrucât mi-au întărit credința că fapta mea literară merită continuată cu abnegație...

— **Fără-ndoială această enumerare este impresionantă, numele de față fiind dintre cele mai alese, la care aș mai adăuga (omiterea vă aparține!) pe: doamnele Zoe Dumitrescu Bușulenga, Cornelia Ștefănescu, Jeana Morărescu, Elvira Ivașcu, Ecaterina Țărâlungă, Victoria Milescu, dar și pe domnii: Marian Popa, Petre Ghelmez, Liviu Grăsoiu, Adrian Popescu, Adrian Dinu Rachieru, Fănuș Băileșteanu și încă alți semnatari în revistele și ziarele din țară...**

— Mulțumesc pentru completare, era absolut necesară. Fiecare participare și toate laolaltă contribuie la configurarea chipului meu interior, la autocunoașterea-mi, deci. Fiindcă, spre desăvârșire, (la care nu ajungem pe deplin niciodată!) înaintăm și cu ajutorul celor ce ne-au precedat, dar și cu îndemnul contemporanilor...

— **Poezia dumneavoastră este profund românească, autentică și recunoscutibilă. Și, à propos de cei dinaintea dumneavoastră (într-un timp nedefinit!), ce datorați, de pildă, cărților populare?**

— În copilăria mea, se mai citea încă *Alixândria (Istoria lui Alexandru Makedon în luptă cu Por-Împărat)*, dar și *Balada lui Corbea*, haiducul, dar și cea a lui *Gruia lui Novac* (și a surorii sale *Voichița*), precum și acele *epistolii* (cărți sfinte căzute din cer!) despre sfârșitul lumii (prelucrări naive după *Apocalipsa* Sft. Ioan Teologul) și, nu în ultimul rând *basmelor românilor* (nesemnate atunci de Petre Ispirescu!). Toate acestea mi-au încântat și înfiorat frageda vârstă (la cinci ani citeam, împreună cu o soră mai mare, minunile de mai sus și altele). De aici poate că se trage poema *Țara lui Lal* și altele din volumele **Cântând dintr-un arbore** și **Iarba verde, acasă**. Mai târziu, studiind **Cărțile populare** (excelenta ediție a lui Cartoian!), am înțeles cât de mult datorăm – conștient sau nu! – culturii populare, *marilor cărți de început*, între care aș așeza – cu aleasă prețuire! – *Povestea vorbii* a lui Anton Pan, purtătoare de haz și înțelepciune, de duh românesc...

— **Ca și alți – mulți – poeți români, cântați cu mult har codrul; ce reprezintă, de fapt, codrul pentru dvs.?**

— Un *summum de viață și putere fără asemănare!* Ce minunat spune Eminescu: „Împărat slăvit e codrul, /

Neamuri mii îi cresc sub poale, / Toate înflorind din mila / Codrului, Măriei Sale!” O mai potrivită definiție (poetică și științifică!) nici că s-ar putea! Antologia din „Poezia Pădurii” românești – pe care am construit-o și tipărit-o (ediția I-a cinci volume, ediția a II-a patru volume), prima de acest fel din cultura națională (dar, după spusele acad. Al. Balaci, și din Europa) explică și demonstrează elocvent atât iubirea-mi fără-de-marginii față de acest „împărat slăvit”, cât și grija științifică și socială față de această *pavăză a vieții pe Terra*, care este și trebuie să rămână: *Pădurea*. Se știe că antologiile au rostul a strânge între copertile lor chintesența – tot ce este mai reprezentativ, mai definitoriu – dintr-o secțiune a culturii (literatură, arte, știință). Se pune, astfel, la îndemâna celor interesați, esențe dintr-un domeniu al creației umane, ușurându-le celor interesați căutările, concluziile, ori satisfacând, doar, dorința de împodobire și îmbogățire (în plus) a spiritelor averse de cunoaștere. Oricum, *Pădurea* – unul din elementele primordiale ale istoriei și evoluției istorico-sociale *merita o asemenea carte...*

— **O asemenea carte meritau și viețuitoarele sălbatice de pe Terra, fauna, deci, și ați făcut-o! Mă refer la *Cinegetica*, antologie de literatură și artă, o selecție din toate culturile lumii de la antici la moderni și contemporani. Este o faptă culturală fără precedent, care v-a solicitat în mod deosebit...**

— Dar și satisfacțiile sunt deosebite! *A fi în durerea și speranța timpului tău este o datorie, a apăra binele și frumosul lumii, o onoare!* Întotdeauna m-am implicat total spre o «întâlnire» cu necesarul de durată. Agresarea naturii, nimicirea atâtor specii vegetale și animale, distrugerea pădurilor (și înaintarea pustiurilor), otrăvirea (poluarea) aerului (și sufletelor), toate acestea grăbesc sinuciderea lumii. Trebuie să facem ceva, cât ne stă în puterea ființei. Trebuia să zidească cineva cărțile acestea: mi-a fost dat mie...

— **Excelent spus! Așadar, încă mai considerați literatura (poezia mai ales!) ca o armă în lupta împotriva răului din lume. Un exeget al dvs. sublinia – la aniversarea recentă – că (citez din memorie) „sunteți poetul cu cea mai mare iubire (adâncă și înaltă!) față de regina literelor, Poezia!” Vă regăsiți în această formulă?**

— Nu sunt singurul! Toți creatorii de frumos își iubesc faptele de cuget, așa cum Meșterul Manole și-a iubit zidirea – ce se tot prăbușea! – până la jertfirea iubirii și a sinelui. Da, *poezia și celelalte arte pot fi – sunt – o armă – mai precis o energie* – în stare să înobileze, să mobilizeze spiritualitatea omenirii întru salvarea acesteia din uriașa baltă a răului în care, din păcate, dormitează. Organizații naționale și internaționale, guvernele, trebuie – cu imperioasă necesitate să se implice în *salvarea naturii*, a vieții, deci, pe Terra. Altfel, generațiile viitoare ne vor blestema! Pe drept...

— **Așadar, tratați Poezia ca pe o Religie?**

— Ca pe o religie *slujind binelui prin asprimea adevărului* în cauză. Poezia? O religie ce se așează perfect principiilor platoniciene, dar și celor christice. Visez un

timp – peste timp! – când Poezia se va citi – precum azi, într-o catedrală, *Evangelia Învierii*, după Ioan.

— **Așa stând lucrurile, vă rog a creiona o pagină de valori ale poeziei românești contemporane, cu care, eventual, să ne prezentăm la acel Templu al Poeziei Lumii.**

— Nu pot! Nu acum și nu aci. Și, teamă mi-e că nu aş avea multe de adăugat la cele știute până la 1989. Spun aceasta, întrucât de un deceniu-și-mai-bine, asistăm la o reală năvălire barbară în câmpia literelor române, urâtindu-i chipul, șubrezindu-i puterile, vandalizându-i caracterele. E drept că, din când în când, se ivesc poeți autentici, îndrăzneți, inovatori chiar; către ei prețuirea noastră și în primul rând a criticii literare, atât cât mai este.

— **Înseamnă că șansele poeziei actuale pentru o mare călătorie în Europa și în lume sunt minime? Cu cine să plecăm la drum?**

— Șansele sunt mai multe decât oricând; unele inițiative ale Uniunii Scriitorilor, întâlnirile anuale de la Neptun, ca și schimburile documentare de delegații cu uniuni din alte țări, au sporit posibilitățile ca poezia românească să ocupe un loc de frunte, pe merit, în lirica europeană. Aparițiile în engleză, franceză, suedeză, italiană, sârbă ș.a. a unor antologii de grup – *optzeciștii* – ori a unei culegeri din creația poetelor tinere în limba cehă, sunt încurajatoare. Și să nu uităm că înainte de 1989 au apărut câteva antologii, dar, și o serie de autori importanți: Eminescu, Arghezi, Bacovia, Barbu, Pillat, Voiculescu, Stănescu, Sorescu (cel mai tradus! aliniindu-se cu inteligentă noii poezii europene...) și alții. Călătoria poeziei române în Europa și în lume a început încă din secolul al XIX-lea cu Alecsandri, Eminescu, Macedonski. Așadar, călătoria poeziei române trebuie continuată potrivit vremilor de azi cu poeți valoroși, așezați în alte limbi de traducători pe măsură, ei înșiși poeți de talia celor traduși. Și încă ceva foarte important: *Comisia Europeană* va finanța în 2004 nu mai puțin de 50 de programe (traduceri din scriitori contemporani europeni), aici este cazul să ne implicăm în modul cel mai serios. Aș mai adăuga că editurile ar trebui să limpezească starea poeziei române, oferind tiparului și iubitorilor de frumos numai pe cei mai autentici poeți, iar traducătorilor «marfă spirituală super» (cum ar zice unii din „maidanul literar”)...

— **Ce moment al literaturii române vi s-a înscris în suflet? Cum îl considerați, pe cel de față?**

— Periodizările sunt ale istoriei literare, ivite dintr-o necesitate de lucru. În realitate asistăm (și contribuim) la zidirea unei piramide culturale naționale, fiecare moment nou sprijinindu-se pe cele dinainte (chiar dacă, nu o dată, sapă la temelie acestora!), și, sigur, având importanța sa în înnoirea evoluției culturale. Desigur, momentul crucial în poezia românească rămâne Eminescu, dar îl putem neglija pe Alecsandri – întemeietorul modern, al genurilor literare? – și, mai înainte, Heliade, Budai-Deleanu, cronicarii și Cantemir. În orice caz, mi s-ar fi potrivit acel romantism târziu, în care a excelat autorul „*Lucafeărului*”, pe care îl iubesc. Dar secolul XX cu marile-i împliniri,

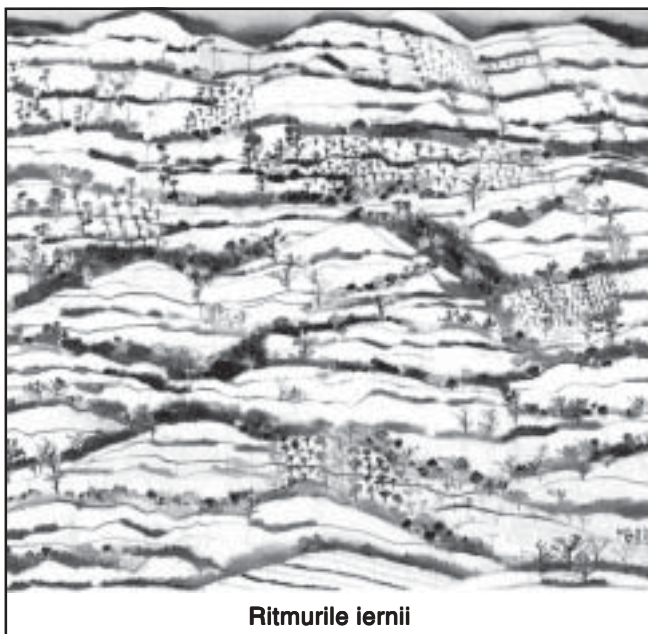
când am stat umăr la umăr cu Europa întru modernizare și împlinire totodată?! În ciuda faptului că limba noastră nu este de largă circulație, literatura română s-a raportat marilor mișcări europene, fiind, chiar promotorii unora, nu o dată cu izbânzi memorabile...

— **Începând cu 1990, conduceți editura ORION; care este fapta – din acest punct de vedere – cu care vă mândriți în mod aparte?**

— *Mândria* (mai bine zis, *trufia*), se spune în Noul Testament, este unul din *păcatele de moarte!* Mulțumirea mea sufletească – așa cum spuneam mai la începutul vorbirii noastre – este că am dat literaturii române ediții de referință: *Miorița* (în șapte limbi!), *Sonete* (Shakespeare – Voiculescu) și cele două mari antologii: *Poezia pădurii și Cinegetica*. Dacă îmi reușește și *re-editarea Istoriei Pădurii românești* a lui Const. C. Giurescu (ca și *Mari poeți ai iubirii* din literatura universală), mă supun timpului, spre... dincolo...

— **Dincolo să mai așteptați... Privind biblioteca dvs., realizez dragostea ce o aveți pentru carte, pentru arta grafică în care sunt așezate edițiile, unele dintre ele rarissime; cum vedeți realizarea luptei dintre Constelația Marconi și Galaxia Gutenberg?**

— Până nu demult, *Galaxia Gutenberg* ne-a dat bucurii sufletești și intelectuale extraordinare, și a împins înflorirea dumnezeului din om până la apogeul civilizației de azi, în timp ce *Constelația Marconi* se constituie ca nouă etapă a revoluției tehnico-științifice în prezentarea spiritualului. Niciodată, însă, bucuria lecturii unui text tipărit frumos, descifrat în tihna fotoliului ori la masa de lucru, nu va fi egalată de același text pus pe dischetă ori pe CD-ROM. Spre binele omului, cele două sisteme vor coabita (va trebui!); îndrăgostiții de esența frumosului (cu multiple fațete!) îl vor binecuvânta în continuare pe Gutenberg; mai-tinerii, grăbiții, interesații întru glorie rapidă vor fi alături de urmașii lui Marconi. Dar mă bântuie o întrebare și mă înfricoșează: nu cumva ne apropiem (în mod artificial!) prea mult de Dumnezeu și, fără distanța necesară, riscăm a nu-L mai desluși, spre a L ne supune și a-L preamări?!...

Ritmurile iernii

— **Nu m-am așteptat la această concluzie surprinzătoare!... Stimate maestre Radu Cârnelci, ați scris cărți, ați tradus cărți, ați înființat reviste, i-ați ridicat lui Bacovia celebra statuie (semnată de marele sculptor Constantin Popovici), ați editat cărți fundamentale, ați călătorit, ați cunoscut oameni celebri, aveți o familie cu câțiva artiști de distincție – vă considerați un om împlinit?**

— Câtă vreme sufletul vibrează iar mintea strălucește, omul trebuie să-și dea întreaga măsură a puterii de sine. Cele enumerate de dvs. mai sus (și altele!) mi-au adus alese bucurii sufletești și spirituale și (poate!) o anume celebritate; viața mea a fost o luptă tenace – în primul rând cu *mine însumi* – (supunându-mă unei discipline de viață și muncă foarte rar părăsită); în al doilea rând cu *jur-împrejurul* (societatea de ieri și de azi, mai ales!) pe care a trebuit să-l înving. N-a fost ușor! Da, cred că împlinirea mea ca om și scriitor continuă și va continua. Nu spunea Victor Hugo că abia după moarte se va arăta măreția sa?...

— **În ce loc din România credeți că v-ați afla în miezul de taină al țării?**

— Oriunde m-aș duce: la Putna sau în Vâlcea, la Curtea de Argeș ori Soroca, la Brașov, Timișoara sau Tulcea simt același fior, dar, sigur în locurile aspre ale copilăriei mele, unde sunetul clopotului rămâne cel mai melodos! Și încă ceva care mă explică în plus: cu ani în urmă, călătorind prin lume (de cele mai multe ori de unul singur în Africa, în Asia sau Europa), seara, la hotel, scoteam din valiză o carte a «bunicului» Sadoveanu, în care mă adânceam; singurătatea pierea și adormeam în legănarea pământurilor noastre... Fără-ndoială, sunt un sentimental incurabil...

— **De la înălțimea anilor pe care i-ați străbătut, ce aveți a vă reproșa?**

— Aici se cere un răspuns cumpănit. Pentru că fiecare se înscrie destinului (în care eu cred!), drumului ce i s-a dat de către ursitoare la primul țipăt de viață. De atunci și până azi acest drum l-am parcurs cu destule zbateri, cu o anume îndârjire spre a mă împlini, conștient că am de făcut *ceva ales*, că trebuie să ies din contingent. Moșteneam de la țărani de sub munți o fire voluntară (deși mereu visătoare, deh, Zodia Vărsătorului!), doream, voiam confirmarea prin fapte a devenirii mele. Și ele s-au întrupat, iar unele rămân –uimindu-mă! –coloane de frumos ale ființării mele. Mă refer la scrierile mele, se-nțelege. Îmi reproșez că am debutat (deși târziu) cu o carte supusă timpului respectiv, cu destule clișee, din care doar câteva titluri mai rezistă din punct de vedere poetic. Dealtfel, mai toată „generația 60” a fost supusă acestei situații. Îmi reproșez, ca și alți colegi, că, luat de valul vremii, am dedicat un poem patriotic lui Ceaușescu (titlu ce n-a fost cuprins în nici o carte!), îmi pare rău că am venit prea târziu cu antologiile despre care am vorbit, regret că, prins în patima traducerilor, am neglijat niște proze promițătoare (nu știu dacă voi mai avea vreme să le termin)... Da, drumul meu a fost în urcuș continuu, trudnic uneori, dar, nu o dată, cu bucurii, unele până la cer! Recunosc puterea-i și mulțumesc *Celui-Nevăzut* pentru destinul în care m-a așezat.

Ioan Adam

„MIOARA” SAU „DRAMATICUL ÎN STARE ESENȚIALĂ”

O căutare a „dramaticului în stare esențială” ar fi trebuit să fie, după opinia lui Camil Petrescu, piesa *Mioara*, reprezentată în premieră în 1926 și căzută (cu tam-tam de presă) după numai șapte spectacole pe scena Naționalului bucureștean. Rareori un succes poate orienta un autor spre adevărata lui vocație – în cazul lui Camil Petrescu *proza* – cum a făcut-o această dramă ce ocupă totuși un loc important în scrisul febricitantului creator. *Mioara* este piesa pe care el și-a explicat-o, comentat-o, justificat-o cel mai mult, de-ar fi să ne gândim fie și numai la *Falsul tratat pentru uzul autorilor dramatici* și la *Addenda la falsul tratat...* respectiv.

De ce a fost atât de obsedat Camil Petrescu de eșecul *Mioarei*? Să fie, oare, vorba doar de expresia unui orgoliu ulcerat printr-o longevivă cabală de presă care i-a marcat viața timp de aproape două decenii? O atare explicație nu poate fi total exclusă, știut fiind temperamentul trufaș și egolatru al scriitorului. Cu siguranță însă nu e singura ce trebuie luată în considerație. *Mioara* e drama în care autorul s-a implicat pe sine cel mai mult, în care are simpatii și antipatii vădite în raport cu un personaj sau altul. Până și onomastica acestora este funcțională, numele protagoniștilor: *Mioara* și *Radu*, fiind emblematice. Camil Petrescu a scris o piesă ai cărei eroi suntamnați chiar prin numele lor, predestinate scenic poetizării și calofiliile. În *Falsul tratat...* pe care l-am amintit mai înainte, el semnală polemic o tendință literaturizantă a dramaturgiei românești: „*Toți eroii teatrului românesc se numesc Dan și Radu, și toate eroinele Mira, Domnița, Rândunica, Luminița, Mioara* (s.n.), *Mia*.” Și tot acolo continua: „*Când vreau să-i botez serios pe eroii mei ei se numesc Matei, Culai, Ioana, Mitică Popescu etc.*”

Dacă examinăm lista personajelor textului dramatic din 1926, vedem că două dintre numele dezagreabile autorului sunt date personajelor-cheie, care ar fi prin urmare botezate „neserios”. Se manifestă deci un polemism intern și un orgoliu teribil: Camil Petrescu vrea să scrie teatru cumva împotriva lui însuși, antrenând în acțiune obiecte (și subiecte) ale antipatiei sale. Dar și aici dramaturgul este inconsecvent. Antipatică e în *Mioara*, ca și în *Act venețian* ori în *Jocul ielelor*, femeia; simpatic, în pofida numelui nesuferit, bărbatul, al cărui prenume, Radu, este completat cu un nume cu infinite sugestii acvatice: *Vălimăreanu*. Tot în *Falsul tratat...*, Camil Petrescu explică didactic opoziția *bărbat – femeie*: „*toată piesa, de fapt, nu e decât aproape zbu-ciumul și tristețea eroului care și-a zădărnicit viața din cauza unei găinușe lirice*”. Din acest punct antiteza sexuală se colorează pamfletar: „*Culoarea penelor se schimbă. Puful auriu al puiului devine pene pestrice de găină. Misterul acestei transformări, nedumerirea fără*

remediu în fața noii realități – aceasta e drama.”

Pe ce se bazează această alegorie zoomorfă? Un rezumat al acțiunii poate fi edificator. *Mioara*, o tânără de 18 ani, frumoasă, anturată, al cărei mister existențial nu-i încă revelat, este insultată în fața unui public „select” de către un spadassin brutal și expeditiv – Garnowski. Scena se petrece într-un salon de artă pe ale cărei simeze sunt expuse lucrările unei mari speranțe: pictorul Radu Vălimăreanu. Om de onoare, ca și Ladima sau Pietro Gralla, acesta îl provoacă pe insolent la duel și în urma întâlnirii „pe teren” pierde un ochi.

Tragedia personajului începe practic din acest punct: *onoarea* îi cere s-o absolve pe *Mioara* de povara unei iubiri inestetice, *patima* (toate personajele camil-petresciene obsedate de absolut sunt pătimașe, posesive, exclusiviste) îl fixează lângă această femeie în care întrevede monada, împlinirea erotică supremă. Încă adolescentină din punct de vedere psihologic, femeia își asumă corneillean *datoria*, devenind soția celui desfigurat.

Următoarea secvență dramatică reia existența cuplului după câțiva ani de izolare și acalmie maritală. La Rucăr, unde Radu s-a retras pentru a-și desăvârși picturile expresioniste, *Mioara* resimte din ce în ce mai mult absența anturajului. În adolescența idealistă s-a deșteptat cocheta, femeia de lume dornică de succese! Plecată la București, ea intră într-o bandă de *bons viveurs*, ajungând finalmente prada unui oarecare Niculescu-*Drumea* (iarăși un nume cu sugestii de nestatornicie!). De acum încolo piesa oferă, ca fundal al dramei psihologice, un panoramic social în care fiecare personaj constituie un extract de umanitate derizorie: Daisy e o tânără sportivă, fără prejudecăți, Ema (un avatar prevestitor al Ellei din *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*), o demimondenă, poetul Tulpină, un bard eminescian cu oarecare succese în saloane, doamna și domnișoara Ionescu, două expresii stereotipe ale inculturii de masă. Majoritatea scenelor din actul al doilea se petrec într-un restaurant, un fel de scenă turnantă pe care evoluează o lume degradată, caricaturală, ce-l irită din ce în ce mai mult pe pictorul gelos și deprimat; de acum încolo infirmitatea lui fizică se îngemănează progresiv cu una psihică. Radu e convins că indiferența, plictiseala erotică a partenerei se datorează infirmității, că sacrificiul pe care l-a făcut e cauza tuturor nenorocirilor. Se declanșează astfel o boală morală care-l împiedică să lucreze și-l „scoate din rostul lui”.

Al treilea act ar putea fi numit, plecând chiar de la o sugestie a lui Camil Petrescu, „dansul cuplului în fața oglinzii”. Construit pe „onoare”, nu pe sentiment, cuplul marital se destramă după o „explicație” tensionată și inutilă. *Mioara* pleacă spre lumea ei de *bons viveurs*, iar

Radu se năpustește pe urmele lor să-i caute în oraș, toată noaptea, toată viața... Dramă fără sfârșit, fără suportul vreunei „tehnic” de teatru sau al vreunei abilități spectaculare.

Camil Petrescu se iluziona a crede „o piesă cu material de creație, chiar nesuținută de o tehnică teatrală, nu se poate prăbuși niciodată, căci participarea publicului este de ordinul intuiției”. Se pare că tocmai această intuiție a lipsit unui anumit sector al publicului, cel reprezentat de critica de specialitate. S-a întâmplat cu Camil Petrescu ceea ce se întâmplase, câteva decenii mai înainte, cu Eminescu: criticii au confundat perfecțiunea **tehnică** cu perfecțiunea **artistică**. Dramaturgul este mai atent la mesajul, la doctrina lui, decât la „scriitură” și nu face concesii gustului comun, opiniei dominante printre „specialiștii” timpului. Scandalul izbucnit în jurul **Mioarei** n-a fost aplanat decât după 17 ani, când, sub directoratul lui Liviu Rebreanu, piesa a fost reluată pe scena Naționalului, făcând săli pline timp de 25 de reprezentații.

A-i reface istoria receptării înseamnă a dezvălui un caz frapant de incompetență, de inaderență la modernitate a criticii teatrale românești. Sigur, Camil Petrescu era un om incomod, categoric, arogant. Dar el oferea prin **Mioara o dramă a cunoașterii**, în timp ce cronicarii preferau virtuozitatea replicii, „efectele”, verva. Încă înainte de premieră, în gazetele de teatru și în special în foile lui Pamfil Șeicaru au apărut note perfide, ironice, prevestind iminenta „cădere”. Un critic uitat, Vlad Tomescu, nu ezita să scrie aceste rânduri stupefiante: „Cuvântul «nulitate» – dar absolută, perfectă – este cel dintâi pe care trebuie să-l scriem când ni se cere să-l definim pe d-nul Camil Petrescu și când mai ales ne găsim puțin obligați să facem concesia de a discuta serios un atât de amuzant, un atât de hilar personaj.”

Mai uimitoare încă era poziția unui reputat cronicar precum N. Carandino, care conchidea categoric: „Să fim înțeleși, n-am întâlnit în decursul celor trei acte nici o idee interesantă, nici o replică de oarecare sens intelectual sau numai dramatic, nici o realizare care să justifice cât de cât pretențiile reformatoare ale pretinsului om de teatru. Paupertatea textului ne-a apărut evidentă la lectură. Piesa tipărită conține și o seamă de indicații regizorale, autorul căutând la aproape fiecare intervenție a vreunui personaj, să susție caracterul lănced și inexpresiv al dialogului, prin meterezele unor explicații de stil dubios.”

Ce-i făcea pe critici atât de vehemenți? Simplu, chiar formația lor, cultura lor spectaculară. Obsedați de naturalism, de patologic și sexualitate, de „dubla personalitate”, înclinații vizibile și la cei de astăzi, ei nu erau apti să înțeleagă un teatru bazat pe plenitudinea personalității, pe drama absolută și tensiunile iscate în conștiință. Camil Petrescu avea dreptate să afirme: „Câtă conștiință atâta pasiune, deci atâta dramă.” Dramaturgia sa, inclusiv **Mioara**, propunea o specie nouă de personaj, „capabil de crize în conștiință, de ordin cognitiv, nu moral.” Dramaturgul Camil Petrescu gândea ca un **intelectual** fascinat de drama de idei. Criticii săi acerbi nu erau decât niște tehnicieni...

IMPERIUL CULORILOR*

La 12 decembrie 1933 se naște, în comuna Cenade (județul Alba), acolo unde se arată, peste timpuri și încercări, obrazul curat al neamului nostru, **Viorel Mărginean**, al zecelea copil născut în casa unui destoinic om al pădurii. Ilie Mărginean, tatăl său – brigadier silvic al Mitropoliei Blajului – a fost primul primar român de după 1918, iar mama sa, Ana, o cunoscută și prețuită artizană, crea modele pentru țesăturile specifice zonei. Să nu trecem nepăsători prin această zi reprezentată numai de șaptezeci de ori în ceea ce iubirea, neliniștea, munca chinuitoare este viața sa.

„În ceea ce mă privește – notează Viorel Mărginean – consider că am fost născut pentru artă și că aceasta face parte din destinul meu. Încă din copilărie desenam imagini ale legendelor vârstei din satul meu (...)”

După absolvirea cursurilor Școlii Medii de Arte Plastice din Cluj, urmează Institutul de Arte Plastice **Nicolae Grigorescu** București. Viorel Mărginean, „acest om tot numai gând” (Nichita Stănescu), este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România (1962), al Academiei Europene de Științe, Arte și Litere – Paris (1981) și al Academiei Internaționale de Artă Modernă – Roma (1999).

Expune din 1970 în SUA, Germania, Austria, Bulgaria, Franța, Italia, Spania, România (București, Cluj-Napoca, Alba-Iulia, Lugoj, Tg. Mureș, Timișoara, Tulcea, Iași, Sibiu, Craiova). Între anii 1957 - 2003 participă la expoziții de grup în țară și străinătate. Picturile sale se regăsesc în colecții particulare din Anglia, Australia, Bulgaria, Danemarca, Elveția, Germania, Grecia, Israel, Italia, Japonia, România, SUA etc.

Cu autoritatea geniului, în imperiul culorilor sale care „curg aidoma trecerii timpului prin irisul nostru” (Nichita Stănescu), Viorel Mărginean s-a însoțit, de-a lungul timpului, cu oameni de rând, a zăbovit la margini de crâng, a iubit femeile, copiii și florile, a căutat poezia luminii în înserare, a strâns podoabele pământului, miracolul anotimpurilor, le-a așternut frumos pe pânză și a descălecat în sufletul neamului în treimea de grai, de cântec și de culoare.

Un colț de uliță, un pâlț de arbori ce pot însemna „chintesența pădurii”, „iar câteva dealuri pot deveni esența unei geografii naționale” (Răzvan Teodorescu), un vas cu flori, „o pasăre zburândă, sânge al privirii, negru de pământ” (Nichita Stănescu) traduc tihna unui artist care redescoperă cu uimire lumea în fiecare tușă de penel. Dar pentru aceasta, maestre Mărginean, oare câte or fi fost zilele și câte nopțile albe închinare frumosului? Știute sunt ele de oameni și constelații? (**Al. Deșliu**)

* Număr ilustrat cu reproduceri după lucrări semnate de Viorel Mărginean

Valeriu Anghel

Dicționarul moldovenesc-românesc – O ÎNȘELĂTORIE LINGVISTICĂ DE PROPORȚII (I)

Firma editorial-poligrafică „Tipografia Centrală” din Chișinău a tipărit în anul 2003, într-un tiraj de 5000 de exemplare, comandat (probabil) de Direcția Edituri, Poligrafie și Aprovizionare cu Cărți din Ministerul Culturii al Republicii Moldova, o lucrare semnată de **Vasile Stati**, intitulată – să vezi și să nu crezi – **Dicționar moldovenesc-românesc**. Un dicționar bilingv de autor după titlul încrustat cu litere aurii pe vișiniul primei coperte, care te duce imediat cu gândul la lexicoanele de acest tip, în care cuvintele unei limbi sunt traduse într-o altă limbă, deoarece vorbitorii acesteia nu cunosc limba din care s-a tradus. În cazul de față, vocabularul „limbii moldovenești” n-ar fi familiar vorbitorilor de limbă română, termenii care îl compun trebuind astfel să fie traduși, cu toate sensurile lor de bază, secundare și figurate, în idiomul folosit de români. Treabă la care nu putea să se înhame decât un „doctor în filologie”. Ce a ieșit – în cele ce urmează.

Destinatarii lucrării: Adrian Năstase, Mircea Geoană și Guvernul României

Toate ar fi fost bune și la locul lor dacă dicționarul ar fi ilustrat, exclusiv științific, ideea din **Cuvânt înainte**, semnat de **Colegiul redacțional** (să nu fie vorba atunci de o lucrare de

autor?), care subliniază, până la un punct, un adevăr de necontestat: „Schimbul de valori, mereu în creștere, cu România are o înrăurire binefăcătoare asupra vorbirii moldovenești, dicționarele normative (ortografice, de sinonime, omonime, bilingve), **Dicționarul general al limbii române**, **Dicționarul explicativ al limbii române** devenind un bun nu numai al intelectualilor, ci și al multor cetățeni, năzuind să potolească setea de corectitudine, ocrotind graiul matern. Însă aceste lexicoane extrem de prețioase nu reflectă procesele ce au loc în vocabularul actual uzual din Republica Moldova...”

Faptul că limbile de cultură își modernizează vocabularul ori de câte ori în viața comunităților care îl folosesc apar transformări structurale nu este pus la îndoială de nimeni. Problema este dacă dicționarul la care a trudit colectivul redacțional reflectă acest lucru, pentru că, răsfoindu-l, constatăm cu mirare că din cele 72 de cuvinte ale textului reprodus mai sus, alcătuit în cel mai curat *stil științific al limbii române*, numai 4 cuvinte sunt „traduse” din „limba moldovenească” în limba română: **a năzui** – cu sensul arhaic de **a apela** (preluat din Grigore Ureche), **grai** – cu sensul de **limbă** (susținut cu citate din Zaharia Stancu și Liviu Rebreanu, unul muntean, celălalt ardelean), **Moldova** – în compusul **Moldova Mare** („denumire convențională pentru Moldova în hotarele ei istorice dintre Milcov, Carpații Răsăriteni și Nistru, dintre Carpații Nordici și Marea Neagră – Moldova lui Ștefan cel Mare”) și **moldovenească**, în sintagma **limba moldovenească** („lingvonim est-romanice cunoscut de prin secolele XII – XIII în balada **Miorița**, folosit în scris în secolul XVII, limbă atestată documentar în Europa în secolul XVI, în care și despre care s-au scris studii din veacul XVII, conștientizată pe parcursul a vreo 7 veacuri de moldoveni ca limba lor maternă...”).

Cu alte cuvinte, vocabularul actual uzual din Republica Moldova ar fi cel din scrierile cronicarilor moldoveni, îmbogățit de limbajul literaturii artistice creat de scriitorii născuți în acest răs timp de-o parte și de cealaltă a Prutului și consolidat de scriitorii români originari din Transilvania și Muntenia. Ceea ce, desigur, din textul reprodus de noi nu se deduce nicicum acest lucru. Cui să se adreseze atunci acest **Dicționar moldovenesc-românesc**, lucrare care, așa cum este intitulată, ar trebui să cuprindă toate stilurile funcționale ale limbii (beletristic, tehnico-științific, administrativ sau oficial, publicistic, juridic, comercial etc.)? Cine și ce să-i fi deranjat oare pe colegii noștri de la Chișinău?

Răspunsul ni-l dă, căznit, în cea mai mare parte icnit chiar, **Vasile Stati**, pretinsul autor al dicționarului, fost colaborator al Secției de dialectologie de la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei, într-o **Expunere de motive** interpusă pe zece pagini între **Cuvântul înainte** semnat **Colegiul redacțional** și corpusul dicționarului.

Motivul invocat de „doctorul în filologie” **Vasile Stati** sunt fără dubiu: declarația Guvernului României din 1 august 1994 cu privire la existența a „două state românești”, precizarea

ulterioară a ministrului de externe român Mircea Geoană că nimeni în România nu va accepta ca în Tratatul moldo-român să se facă referiri la o „*limbă moldovenească*” și participarea primului-ministru al României, Adrian Năstase, la o reuniune de la Trieste în noiembrie 2001, care „*a rămas crăcănat* – zice autorul, termen netradus din „*moldovenește*” în românește în dicționar – *când a citit pe una din cabinetele translatorilor limba moldovenească*” și a afirmat: „*Până când la Chișinău nu se va face un dicționar româno-moldovenesc, eu continui să cred că limba pe care a vorbit-o reprezentantul Republicii Moldova este limba română*”.

Potlogăria „științifică” cu Clasificarea Zecimală Universală a dicționarului

Pentru a-și arăta mușchii competențelor lingvistice de care dispune, „dialectologul” de la Chișinău își încheie **Expunerea de motive** cu o rafală de „argumente științifice”: „*Noi, moldovenii, purtători ai limbii moldovenești, dorind să-l luminăm pe A. Năstase și alți români de-al de (sic!) el din România, am elaborat și am tipărit Dicționarul moldovenesc-românesc cuprinzând vreo 19.000 de cuvinte și forme. Acum e rândul lui A. Năstase să recunoască public, cu aceeași față, că reprezentantul Republicii Moldova a vorbit în limba moldovenească. Decizia îi aparține. Facă precum i-i voia. Amintim însă că în joc e obrazul unui prim-ministru. Al unui stat. Și nu a (sic!) unui stat ca celelalte. Ci a (sic!) Rromâniei. Se va vedea cât costă. Nu vă fie cu bănat*”.

Trecând peste dezacordurile unui „doctor în filologie” care nu contestă gramaticile „*reciproc inteligibile*” ale celor „două limbi” – română și „*moldovenească*”, ca român de-alde Adrian Năstase n-are cum să-mi fie cu bănat dacă **bădia Vasile** dorește un răspuns public, mai ales că „*observații principiale*” asupra dicționarului așteaptă și colegiul de redacție.

Începem cu **Clasificarea Zecimală Universală** a idiomurilor, tradusă din engleză și în românește, „*instrument de clasificare obligatoriu*” – după cum afirmă „specialistul” nostru în lexicografie, care mai că nu ne îmbrânțește spre **135.1(478)** din **Tabelele sistematice** pentru clasele **0 – 5**. Pentru neștiutori, cele reproduse la pagina 182 din dicționar par în regulă. Pentru specialiști ele sunt însă o potlogărie ordinară. Cartea în discuție face parte din clasa **8 – Lingvistică. Filologie. Literatură**, subclasa **81 – Lingvistică și limbi**, subdiviziunea **811 – Limbi individuale**. Urmează apoi indicatorii auxiliari de identificare: **135.1** pentru **limba română** și **135.1(478)** pentru „**limba moldovenească**”. Așa stând lucrurile, să aibă **bădia Vasile** dreptate? Să nu-și mai amintească el, titrat cum este, că această clasificare datează din perioada în care Republica Moldova era Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și limba română vorbită dincolo de Prut se scria cu litere chirilice, singurul aspect care o deosebea de limba română, unde scrierea avea caractere latine?

Ultimul indicativ din descrierea Clasificării Înaintea Publicării (CIP) a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova este **'374.3**, ceea ce înseamnă **dicționar explicativ** (nicidecum **bilinvgv**), așa cum este de fapt și scris pe pagina 2: **Dicționar moldovenesc explicativ**. Cei de la Casa Națională a Cărții n-au putut să încalce, spre cinstea lor, regulile de clasificare internațională a tipăriturilor.

„Moldovanul” din balada „Miorița” – atestat înaintea celor ce-și spun români!

Ceea ce-l face pe „eruditul” nostru lingvist cel puțin ridicol este plonjarea bezmetică în istoria poporului român, având în brațe ca suprem colac de salvare prezența lingvonimului „*moldovan*” în balada **Miorița**, creație folclorică datând după el de prin secolele XII – XIII (când statele feudale românești nu se încheaseră), în care etnonimul „*român*” nici măcar nu apare. „*Ea – scrie bădia Vasile – este primul monument, la început oral, ce confirmă esența latină, comunitatea structurii gramaticale, a fondului lexical de bază a (sic!) limbii moldovenești în ansamblul idiomurilor est-romane, alături de valahă și românească. Totodată, balada Miorița, variantele ei moldave, confirmă trăsăturile individuale – fonetice, lexicale ale limbii pe care moldovenii au numit-o și o numesc moldovenească*”.

Abordarea problemei în acest mod nu e nouă. În urmă cu un deceniu, un „conasional” de-al lui **Vasile Stati** publica la Chișinău **Moldovenii în istorie**, în care îl ataca dur pe G. Călinescu pentru că spusese „*Aici, în balada Miorița, e simbolizată existența pastorală a poporului român și chiar unitatea lui*”. Marele cusur al variantei arhetip publicată de V. Alecsandri era, în viziunea „savantului” din tânăra republică moldavă, lipsa noțiunii de „*român*”, noțiune oficializată și generalizată abia după 1862, când Principatele Unite au devenit România. Pornind de aici, bătaiosului autor i se părea chiar curios că, în secolul XIX, un istoric precum J. Michelet căuta în **Miorița** argumente pentru soarta năpăstuită a bieților „*valahi*”, cu toate că în baladă nu se pomenește de nici un „*valah*”.

Răspunsul dat mistificatorului de peste Prut de Alexandru Husar în revista **Limba română** nr. 1 – 2, apărută la Chișinău în 1998, ar fi trebuit să lămurească definitiv problema. Nu reluăm argumentele îndubitabile ale prestigiosului profesor ieșean, ci doar le completăm, plecând de la ideea pe deplin întemeiată a marelui savant S. Mehedinți, originar din Soveja (localitate în care „*versiunea clasică*” a fost culeasă de Alecu Russo, în timpul surghiunului său la mănăstirea de aici între 26 februarie și 2 aprilie 1846), care spunea că „*într-adevăr, această baladă face parte din fondul original al creativității românești*”.

Baladă arhetip a unor motive populare de circulație mai largă, **Miorița** este un mesaj artistic al strămoșilor noștri despre viață și moarte, care anulează, prin sensurile „codificate” de text, prăpastia dintre existență și nonexistență. Ea este un corpus de înțelesuri, deschise mai multor universuri cognitive (etnologic, stilistic, literar, etic, filosofic etc.), fiecare punând în evidență anumite dimensiuni ale ansamblului ei semantic. Cea mai rezistentă piesă de „*arheologie spirituală*” a poporului român, **Miorița** a cristalizat, într-o sinteză pur românească, o concepție originală despre esența metafizică a ființei umane. Fiind o sinteză spirituală, nu avem cum să căutăm în ea exclusiv istoria, etnografia, filosofia, folclorul, expresivitatea artistică etc., ci pe toate la un loc. **Miorița** nu este doar „*povestea firească a unui eveniment real*”, pentru că un conflict minor, vecin cu tâlhăria, n-ar fi permis o asemenea transsimbolizare. Semnificațiile baladei nu pot fi îndepărtate de religia geto-dacilor, de cultul lui Zamolxe, de tradițiile rituale și puternicul sentiment al naturii prezent la păstori, deși unele sensuri originare s-au

pierdut și s-au adăugat altele noi, strat după strat, ca o tentativă de a o aduce la înțelegerea celor care o ascultau. Circulând pe întregul teritoriu locuit de români sub forma mai multor specii și categorii folclorice (peste 1500 de variante), balada este percepută tot mai mult ca un fragment dintr-o străveche cultură populară, ancestralul suflet al românilor fiind solidar cu orizontul lor spațial, denumit – de la Blaga încoace – *mioritic*.

Spre aceste concluzii duc toate studiile dedicate baladei în ultimul sfert de veac, studii care ori lipsesc din bibliotecile confrăților noștri de la Chișinău, ori nu sunt citite, ba chiar ascunse vederii. Căci altfel n-ar putea *bădia Vasile* să scrie în continuare: „Că balada *Miorița* s-a născut în Moldova, că ea a fost plăsmuită de moldoveni în limba moldovenească ne-o demonstrează și faptul că expresia atât de moldovenească, de o rară plasticitate – *gură de rai* dicționarele românești o refuză...” Filologia, istoria și hermneutica îl contrazic însă irefutabil.

În primul rând, dicționarele românești (*DEX*, de exemplu) explică, potrivit regulilor de alcătuire a unui dicționar, cuvântul polisemantic „*gură*” și prin „*deschizătură prin care se stabilește o comunicație*”, iar „*rai*” – prin „*loc plin de fericire, unde, potrivit credințelor religioase, ar ajunge sufletele oamenilor care nu păcătuiesc*”; expr. – „*loc din natură deosebit de frumos*”. Românii nu sunt, în general, creatori de mituri ca grecii sau germanii, deschiși mai larg orizontului metafizic, dar au moștenit totuși ceva de la daci, care se pare că aveau o sensibilitate aparte pentru mitul silvestru. Legați de munte în cea mai mare parte a anului, păstorii din varianta culeasă de Alecu Russo la Soveja au putut privi de pe culmile Munților Vrancei măreția plaiurilor transilvane, moldave și muntene, devenind mai meditativi, în singurătate având mai mult timp de a cugeta asupra scurgerii timpului și a rostului vieții. Locurile acestea „*deosebit de frumoase*” au constituit pentru ei „*o deschizătură prin care se stabilea o comunicație*” cu divinitatea, cu cosmosul.

În al doilea rând, Vrancea – de unde provine varianta tip Alecsandri a *Mioriței*, revendicată de „moldovenii” lui **Vasile Stati** ca aparținând exclusiv „neamului” lor – a intrat între hotarele Moldovei, cu autonomia ei tradițională, în 1482, când Ștefan cel Mare a stabilit granița cu Țara Românească pe râul Milcov. Însuși Hasdeu, pe care „eruditul” nostru filolog îl citează în sprijinul „moldovenismului” său, a demonstrat, în *Istoria critică a românilor*, că Vrancea era inițial un ținut al Munteniei, păstorul „*vrâncean*” reprezentând astfel teritoriul Țării Românești. Cei trei păstori sunt deci entitățile a trei teritorii aparținând aceluiași trup, despărțite vremelnice de vicisitudinile istoriei.

Ideea înrudirii celor trei ciobani este și mai clar exprimată în două variante moldovenești ale baladei, culese în zona Pașcani, numerotate de Adrian Fochi în catalogul său de texte 43/a și 43/b: „...*Trei turme de oi / Cu trei ciobănei / Tustrei verișori / Că-s din trei surori: / Unu-i ungiurean / Unu-i moldovean / Și unu-i vrâncean*”.

De unde atunci concluzia acreditată de *bădia Vasile că* „*balada Miorița este întâiul monument – mărturie a inepuizabilei posibilități de exprimare a limbii moldovenești... și o dovadă nemuritoare a individualității limbii vii moldovenești, moldovenească prin mesaj și spirit, plăsmuită pe meleaguri moldovene, înveșnicind soarta tragică a moldovenilor în cuvinte neaoșe moldovenești...*”?

„Gura lumii” de la Chișinău și simbolistica metaforei „gură de rai”

Scornelile cu iz stilistic ale pseudosavanților din capitala Republicii Moldova pe marginea sintagmei „*gură de rai*” (netradusă în română în așa-zisul *Dicționar moldovenesc-românesc*) nu ne-ar fi îndemnat la o tratare mai în detaliu a acesteia dacă n-ar fi vorba de o transfigurare a unui element fundamental din etnogeneza poporului român. „Confiscarea” ei de către „eruditul” exeget al complexului mioritic și cei de-alde el ne duce astfel la o interpretare mai „*dacistă*” a *Mioriței*.

În viziunea lui Paul Tutungiu, de pildă, identitatea „*turmă-popor*” este o metaforă de cult obișnuită nu numai în antichitate. Referindu-se la vorbirea simbolică, Giambattista Vico preciza, în *Știința nouă*, asemenea înțelesuri: „*În Egipt, dinastiile lui Thanes erau alcătuite... din familii având în fruntea lor, drept capi de familie, un fel de principii-păstori, iar Homer îi numește regi pe toți eroii pe care îi cântă și-i definește ca păstori ai popoarelor care i-au precedat cu siguranță pe păstorii de turme...*”. Menținute până în zilele noastre de literatura religioasă, identitățile „*turmă-popor*” și „*rege-păstor*” sunt de la începutul lumii. În *Epopoea lui Ghilgameș* întâlnim aceeași modalitate de exprimare: „*El, Ghilgameș, păstorul Urucului celui împrejmuț, / El, păstorul oamenilor săi, îi chinuie fără încetare*”. În limbajul simbolic al celor vechi „*a păstori*” înseamnă deci și altceva: „*a conduce un trib, un neam*”.

Privită din acest unghi, *Miorița* nu este doar o baladă, ci un medalion spiritual milenar menit să conștientizeze originea comună a populațiilor din cele trei provincii românești, păstrând în același timp mesajul inițiativ al preoților daci către popor și posteritate, în sensul împlinirii unor ritualuri de ordin fundamental. Cunoscută și difuzată, de o sută cincizeci de ani, pe cale cultă, ca o baladă populară cu mari valori estetice, *Miorița* nu este – în viziunea lui Paul Tutungiu – decât o tablă orală de cult, menită să explice sensul sacrificiului în esoterismul dacic. „*Credința lor* – relatează istoricul grec Herodot despre geți – *este că ei nu mor, ci că acela care piere se duce la Zamolxis, divinitatea lor, pe care unii îl cred același cu Gebeleizis. Tot în al cincilea an aruncă sorții și întotdeauna pe acel dintre ei pe care cade sorțul îl trimit cu solie la Zamolxis, încredințându-i de fiecare dată toate nevoile lor*”.

„*Pe-un picior de plai / Pe-o gură de rai*”, unde se întâlnesc cei trei ciobani pentru a aștepta decizia sorților, este un spațiu precis – un loc anume pe unde se poate „*intra*”, o „*poartă*”, o „*trecătoare*” montană lipsită de impurități spre edenul dacic. În unele variante chiar se precizează acest lucru: „*Tu să-i spuie curat / Că m-am însurat / Cu-o fată de crai / Pe-o poartă de rai*”.

În *Miorița* tip Alecsandri, apusul de soare, ca moment al sacrificiului, nu este o privesc oarecare. Nunta cu cosmosul, călătoria către zeu trebuie să aibă loc în momentul în care soarele apunând, în celălalt orizont se vede răsărind luna pentru a prelua ștafeta („*Soarele și luna / Mi-au ținut cununa...*”). Metafora „*gură de rai*” (locul unde sorții cad pe tânărul cioban moldovean) definește o „*poartă*”, o „*intrare*” care poate absorbi mesagerul către raiul dacic. În baladă, funcția poetică, indiscutabil vie, este astfel un derivat din simbolismul inițiativ al textului.

Cioban pe plaiurile Sovejei, în vara anului 2003.
Foto C. Răduc

„Moldovanul” lui Vasile Stati și „rumânii” cronicarilor moldoveni

O altă idee pentru care „filologul” de la Chișinău se bate cu pumnul în piept în expunerea sa de motive într-o justificare a înșelătoriei lingvistice săvârșite este prezența cuvântului „moldovan” și lipsa etnonimului „român” în operele cronicarilor moldoveni, ba chiar și în cea a stolnicului Constantin Cantacuzino din Țara Românească. Însuși cuvântul „stolnic” este explicat în dicționar, cu toate sensurile sale secundare, ca aparținând exclusiv Moldovei medievale („dregător domnesc în Moldova medievală” care „avea grijă de masa domnească”), când toată lumea știe că, în Evul Mediu, funcția respectivă exista în ambele țări române. Și pentru a-și întări ideea cu citate din opera marilor lingviști români, apelează la Iorgu Iordan, care, în 1959, scria că „particularitățile regionale ale limbii lui Ion Neculce sunt, în linii mari, aceleași ca ale graiului moldovenesc actual, cu deosebiri mai mult cantitative decât calitative ce izbesc puternic”.

Trecând peste observația că în citatul de mai sus este vorba – cum lesne poate constata oricine – de „graiul moldovenesc” al „dialectului dacoromân” al limbii române, să vedem ce spun cronicarii:

„În țara Ardealului... nu lăcuiesc numai unguri, ce și sași peste samă de mulți și români peste tot locul, de mai multu-i țara lătită de români decât de unguri... Rumânii, câți se află lăcuiitori în Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramureșu, de la un loc sîntu cu moldovenii și toți de la Râm să trag” (Grigore Ureche);

„Începutul țărilor acestora și neamului moldovenesc și muntenesc și câți sînt și în țările ungurești cu acest nume, românii și până astăzi, de unde sînt și de ce seminție, de când și cum au dăscălecat aceste părți de pământ, a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă oste-neala aceasta, după atâta veaci de la discălecatul țărilor cel dintâi de Traian împăratului Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gântul. A lăsa iarăs nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori

ieste inimii durere. Biruit-au gândul să mă apuc de această trudă, să scoț lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sînt lăcuiitorii țării noastre, Moldovei și Țării Munteneste și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sînt” și

„Măcară dară că și la graiul streinilor și în de sine cu vreme, cu vacuri, ci primele au și dobândesc și alte nume, iară acela carile ieste vechi nume stă întemeiat și-nrădăcinat: **rumân**. Cum vedem că, măcară că ne răspundem acum moldoveni, iară nu întrebăm: **știi moldoveneste? ce știi rumânește?**, adică râmlenește, puțin nu zicem **știs romanite?** pre limba latinească. Stă dară numele cel vechiu ca un temei neclădit, deși adaog ori vremurile îndelungate, ori streinii adaog și alte nume, iară cele din rădăcini nu se mută. Și așa ieste acestor țări și țării noastre, Moldovei și Țării Munteneste numile cel dreptu de moșie, ieste **rumân**, cum să răspund și acum toți aceia din țările ungurești lăcuiitori și muntenii țara lor și scriu și răspund cu graiul: Țara Românească.

Și acest nume vlah – de la turci și de la greci ieste, de la nemți – vallios, de la franțoji – valahos, de la leși – voloșin, de la moscali – de la ruși tot așa, voloșin, și de la unguri olah; acest nume tot de pe vloh ieste și vloh este italian, din care țări a vlohului, adică a Italiei, au pornit Traian împăratul Râmului fără număr mulțime de norod și i-au așezat în aceste țări a Dachiei cei vechi...” (Miron Costin);

„Și noi într-alt chip de ai noștri, și de toți câți sînt rumâni, ținem și credem, adevărindu-ne den mai aleșii și mai adeveriții bătrâni istorici, și de alții mai încoace, și de noi rumânii sîntem adevărații romani și aleși romani în credință și în bărbăție...”

Însă rumânii înțeleg nu numai ceștia de aici, ce și din Ardeal, carii încă și mai neoași sânt și moldovenii și toți câți și într-altă parte se află și au această limbă, măcar fie și cevași osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe aceștia, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o fântână cu izvorât și cură” (Stolnicul Constantin Cantacuzino).

Iată, așadar, cu se refereau cronicarii noștri (invocați de „etnolingvistul” Vasile Stati în sprijinul închipuitului său „moldovenism”) la „rumânii” din Muntenia, Moldova, Transilvania și de oriunde locuiau ei. Grigore Ureche, primul scriitor și cronicar român de luat în seamă, studiasse la Liov, Miron Costin, cea mai luminată minte românească din secolul XVII – la Bar și Camenița, iar Constantin Cantacuzino – la Constantinopol și Padova. Stolnicul muntean, prieten cu Miron Costin, era posesorul unei impresionante biblioteci pentru vremea aceea, corespundea cu regele Poloniei Jan Sobieski, cu guvernatorul Transilvaniei și generalul austriac Ferdinando Marsigli, un erudit geograf și istoric. Admiratori ai valorilor spirituale ale antichității și buni cunoscători ai limbilor trebuitoare unui asemenea climat intelectual, cei trei umaniști români erau conștienți de originea latină a limbii și unitatea de origine romanică a locuitorilor din cele trei provincii românești.

De-a lungul veacurilor, călătorii străini prin țările române au remarcat că locuitorii acestor ținuturi au avut întotdeauna conștiința că vorbesc aceeași limbă, „limba părinților”, adică latina, ceea ce implică, în mod necesar, continuitatea lingvistică pe un teritoriu comun. Limba română reflectă, așadar, unitatea de civilizație și de cultură a poporului nostru din tot cursul istoriei sale, chiar și atunci când unele provincii s-au aflat sub stăpânire străină, supuse unor puternice procese de deznaționalizare

Valahii, vlahii și moldovenii, Principatele Unite și România

„Indo-europenistul” **Vasile Stati**, care publică, în rusește, pe coperta III a cărții, un „*arbore genealogic al limbilor indo-europene*”, reconstruit de Franclin Folsom în 1963, nu se sfiește să afirme, „*doctor habilitat și în științele istorice*” cum este, că „*tipul oriental de vorbire romanică a dat naștere la denumirile de limbă moldovenească, vlahă, valahă (românească) și dalmată (dispărută)*”. **Moldoveneasca** ar fi limba vorbită, conform hărții de pe coperta II, începând de dincolo de Nistru și până la Cluj-Napoca, din jurul Cernăuților și Hotinului până puțin mai sus de Buzău, în restul teritoriului României de azi existând vorbiri / limbaje („*parlers*” în text) tip „*valah*”, „*Banat*”, „*Maramureș*” și „*Crișana*”, fără a preciza însă (din motive ușor de priceput) că aceste „*graiuri*” alcătuiesc **limba română** (nu „românească”, domnule Vasile Stati, tot așa cum conducătorilor de la București li se spun români, nu „românești”, doar vinurile sunt „românești”, „fanțușești”, „ungurești” – dacă „limbile” pe care eu și dv. le vorbim sunt „reciproc inteligibile”, iar cuvântul „*nacealnic*” din vocabularul dv. „științific” activ a intrat în vocabularul limbii înaintașilor noștri după rășluirea Basarabei de către ruși în 1812 și în timpul ocupării Țărilor Române de trupele țariste între 1828 și 1834!). **Vlahia** este limba vorbită de românii din așa-zisul „Banat sârbesc”, cărora autoritățile de la Belgrad le spun „*vlahi*” pentru a nu le acorda drepturile politice cuvenite, după cum nu li s-au acordat nici pe timpul fostei Iugoslavii.

Se știe că majoritatea neamurilor migratoare au tradus numele popoarelor cu care au intrat în contact în limba lor. Numele „*germanilor*”, de exemplu, a fost tradus de slavi în „*nemți*”, denumire pe care am folosit-o și noi până astăzi. În Evul Mediu, străinii nu i-au numit pe „români” cu numele pe care și i-au dat ei, la început „*rumâni*”, conform legilor fonetice de transformare a latinei orientale în limba română, ci le-au zis „*vlahi*” sau „*valahi*”. Acest nume apare sub diferite forme, în funcție de originea limbii popoarelor respective: slavii de sud și bizantinii ne-au zis „*vlahi*”, slavii de răsărit – „*volohi*”, ungurii – mai întâi „*blachi*”, pe urmă „*olachi*”.

Explicarea etimologiei cuvântului este contradictorie. Cert este faptul că germanii îi numeau pe celții romanizați în Gallia „*velși*”, de unde, prin extindere, toți „romanii” au fost numiți „*velși*”. De la germani a trecut la slavi sub forma „*volohi*”, „*vlohi*”, „*valahi*” – corespunzător triburilor respective. Slavii ne-au numit în acest fel până în timpurile noastre. În polonă, de pildă, „*woloszy*” însemna „români”, iar „*wlochi*” – „italieni”, ceea ce a făcut ca, pe la 1923, guvernul italian să ceară celui polon ca numele statului din peninsula să nu mai fie denumit în polonă „*Vlachi*”, ci „*Italia*”.

„*Vlah*” este deci traducerea în slavonă a cuvântului „român”. Termenul de „*vlah*” apare mai întâi în cronicile bizantine (cea mai veche mențiune este a cronicarului Cedren, care spunea că, pe la 980 d. Chr., șeful bulgar din Macedonia a fost ucis de *vlahi*). Bizantinii, ca și slavii de altfel, îi cunoșteau pe români ca o unitate de neam, nu ca triburi separate. Într-o cronică scrisă la Kiev în 1112, slavii sunt menționați sub numele a o mulțime de triburi, pe când românii apar toți sub numele de „*wlochi*”. Deși numele de „*vlahi*” a fost dat românilor numai de străini, în unele cazuri el a fost acceptat chiar de aceștia, cum este cazul

fostului județ „*Vlașca*” din sudul țării, care înseamnă „*țara românilor*”, un teritoriu acoperit atunci de păduri mari – scut natural împotriva năvălitorilor.

Cu numele de „*Vlahia*” era denumit de străini întregul teritoriu al „*Țării Românești*”. Românii de aici și-au numit țara lor „*Vlahia*” numai în actele scrise în slavonă. De îndată ce actele domnești au început să fie redactate în românește, termenul de „*Vlahia*” a fost înlocuit cu „*Țara Românească*”.

Altfel spus, numele „românilor” vine de la **Roma**, pe această dovadă putându-se considera descendenții cei mai autentici, singurii dintre urmașii romanilor care nu „s-au lepădat” de numele familiei lor. Chiar și așa-numitele provincii istorice, unde vremelnice numele statului a înlocuit numele neamului, cum a fost Moldova, deși oamenii își ziceau, ca și acum, moldoveni, când întrebau în ce limbă vorbesc, spuneau – cum arăta cronicarul – „*știi românește?*”

Cuvintele „român” și „Țara Românească” au apărut la cronicari sub forma „*rumân*” și „*Țara Rumânească*”, în spiritul dezvoltării limbii, „o” latinesc transformându-se în română în „u”: „bonus” – „bun”, „morire” – „murire”, „nomen” – „nume”. Numele de „*România*” este de dată modernă. Cel dintâi care l-a folosit, înțelegând prin el cele două principate ale Munteniei și Moldovei înainte de unirea acestora, este un geograf grec, profesor la Academia Domnească din Iași, care a publicat, la 1816, în grecește, o **Istorie a Rumuniei**. În 1844, francezul Jean A. Vaillant, fost profesor la Colegiul „Sf. Sava” din București între 1829 și 1840, a publicat o carte, în trei volume, intitulată **La Roumanie**. Oficializarea numelui de **România** a fost posibilă abia în 1862, când Înalta Poartă și Marile Puteri au aprobat unirea definitivă a celor două principate românești – Muntenia și Moldova.

Pașoptiștii moldoveni și scriitorii clasici despre așa-zisa limbă „moldovenească”

Afirmația lingvistului Al.Graur de la mijlocul deceniului șase al secolului trecut, preluată și de J. Byck, potrivit căreia „*limba moldovenească vorbită între Prut și Nistru ar urma o cale proprie de dezvoltare*” a fost o eroare pe care prestigiosul academician a regretat-o toată viața. Cum probabil o vor regreta, mai devreme sau mai târziu, și **bădia Vasile** și cei de-alde el, obedienți față de regimul lui Voronin până la totala anihilare a pregătirii lor științifice.

Deocamdată însă „*limba moldovenească*” prefigurată de ei este limba scriitorilor moldoveni de la 1848 (Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi, Russo) și apoi a lui Eminescu, Creangă, Hogaș, Ionel Teodoreanu, Sadoveanu, Labiș etc., scriitori care „*s-au împărtășit* – cum nota G.Ibrăileanu – *din izvorul cel mai mare al limbii populare*”, „*lărgind granițele stilului artistic al limbii literare*” după Al.Rosetti. Care limbă literară? Cea „*moldovenească*”, desigur, în viziunea pseudolingviștilor cu pricina – „*mama limbii românești*” (sic!).

Dacă moldovenii sunt mai constructivi în cultură, în timp ce muntenii le revine mai curând politica – cum afirma G. Ibrăileanu în **Spiritul critic în cultura română**, dacă ei au dat grație și profunzime literaturii române, lirismul eminescic încorporând în el o viziune transcendentă asupra lumii – cum scria mai aproape de noi Marin Mincu, să nu uităm că ardelenii, mai realiști, au conferit literaturii române specificitatea sa

matricială, în timp ce muntenii au universalizat-o prin adaosul estetic modernist.

Cum însă **bădia Vasile** e aplecat asupra scriitorilor moldoveni, să vedem ce găsim în scrierile unora dintre aceștia:

„Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile României alegându-se câte un filolog, să se alcătuiască un comitet care să stabilizeze o dată ortografia și prozodia noastră; și dacă s-ar face aceasta și acei bărbați învățați ni-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ni-am mărturisii către ei simbolul credinței noastre în felul următor:

Credem în originea limbei române și mărturisim literele străbune, dar nu-mi plac inovațiile nepotrivite cu natura limbei, și anume: 1/... consoanele duple; 2/ suntem contra lui „u” pe care îl socotim numai o umplutură de prisos...; 3/ nu ne putem învoi cu „ciune” și cu „iune”; 4/ chiar sub amenințarea că vom fi numerotați între ignoranți și ruginiți, nu vom zice „apt”, „aptiv”, „carapter” în loc de „act”, „activ”, „caracter”... (**Costache Negruzzi**);

„Orice s-ar face, orice s-ar zice, literatura română, mai cu seamă cea științifică, și-a croit deja o limbă pe care o înavușește și o va înavuși, nu cu elemente slavice, maghiare, turce etc., ci numai cu elemente latine. Dacă latinitatea nutrește într-un mod aproape exclusiv limba literară engleză, deși germanică în fond, apoi cu atât mai vărtos ea nu poate a nu fi unica sorginte firească pentru limba literară română” (**B. P. Hașdeu**);

„Limba noastră e singura din Europa care se vorbește aproape în același chip în toate părțile locuite de români”;

„Studiul principal al unei școale rurale sau primare e limba românească; ea este totodată organul prin care neamul își cunoaște ființa sa proprie, organul prin care acest neam moștenește avutul intelectual și istoric al strămoșilor lui...”;

„Limba lui Bălcescu este totodată culmea la care a ajuns românimea îndeobște de la 1560 începând până astăzi, o limbă precum a scris-o Alecsandri, Negruzzi, Donici... Nicolae Bălcescu e dealtminte o dovadă că limba românească, pe vremea lui și înainte de dânsul, era pe deplin formată și în stare să reproducă gândiri cît de înalte și simțiri cît de adânci”;

„Încă în suta a șaptesprezecea Miron Costin scrie regelui Poloniei că cel mai frumos și mai corect dialect românesc, cel mai apropiat de graiul italic se vorbește în Sătmar, unde cu toată emigrarea lui Dragoș, românii rămaș acolo sub fratele lui, voevodul Balc, sunt atât de numeroși ca și când n-ar fi ieșit nimenea din țară” (**Mihai Eminescu**);

„Limba noastră literară s-a format în toate părțile locuite de români și e limba cărților bisericești. Limba românească a fost odată mai puțin deosebită, în provinciile românești, decât azi. Acea limbă, scrisă în vechile cărți bisericești, a rămas mai staționară pentru că, în exprimarea cuvântului domnului, schimbarea limbii e aproape un sacrilegiu...” (**Calistrat Hogaș**);

„Unificarea limbii literare trebuie să se facă prin colaborarea tuturor graiurilor. Aceasta au înțeles-o scriitorii din veacul trecut (XIX-n.n.) și nimeni n-a spus-o mai bine decât Eminescu. Atât scriitorii munteni cât și cei moldoveni au încetățenit în limba literară comună forme din graiul provinciei respective. Mai în urmă, și unii scriitori ardeleni, ca George Coșbuc și Goga, au dat limbii literare unele expresii din poeziile lor. Iar un Eminescu, care a colindat mai toate ținuturile românești, a întrebuițat în scrisul său, mai ales în proza sa, cuvinte și forme din toate provinciile, mai ales din Moldova și din Ardeal” (**Garabet Ibrăileanu**);

„Când a apărut **Atlasul lingvistic român**, am putut verifica, cu ajutorul hărților, atât de frumoase și de rigurose întocmite, exactitatea informațiilor mele culese pe teren. Se văd notate în această excelentă lucrare atât felul de pronunțare, formele lexicale variate, cât și variantele morfologice de pe teritoriul țării noastre. Am văzut acolo consemnate moldovenismele lui Creangă, care nu sunt simple regionalisme, ci cuvinte populare. Ele trăiesc în graiul popular, în graiul țăranilor din partea nordică a țării...” (**Mihail Sadoveanu**);

„Maestrul Sadoveanu constata cu drept cuvânt că scrierile lui Creangă, ce apar unora atât de pline de moldovenisme, sunt înțelese cu ușurință nu numai în Moldova, dar și în cea mai mare parte din Ardeal” (**Demostene Botez**);

Iată, succint, ce spun scriitorii „moldoveni”, din operele cărora „lexicograful” **Vasile Stati** și ceata sa citează copios în explicarea termenilor regionali, populari sau specifici vorbirii familiare, o mare parte dintre aceștia făcând parte din limbajul uzual al românilor din toate teritoriile locuite de ei.

Scurtă istorie a spațiului lingvistic dintre Carpați, Dunărea de Jos și Marea Neagră

Românii sunt urmașii geto-dacilor, uniți în antichitate, de două ori, sub sceptrul regilor Burebista și Decebal, în state centralizate, care n-au avut niciodată legături de bună vecinătate cu Imperiul Roman. Învinși de legiunile lui Traian în anul 106 d. Chr., geto-dacii au trebuit să se amestece cu coloniștii romani aduși și instalați în Dacia din toate părțile imperiului.

Românii s-au născut din romanizarea geto-dacilor, răspândiți în antichitate la nordul și sudul Dunării de Jos. **Limba română este limba vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman.** Ca urmare a despărțirii, în secolul V d. Chr., a Imperiului Roman în două state, unul cu capitala la Roma, celălalt la Bizanț, limba latină din Imperiul Roman de Răsărit nu a mai putut fi influențată direct de latina Romei și a început să se deosebească de idiomul din apus. Prezența slavilor în ceea ce specialiștii numesc Daco-Romania este menționată abia în secolul VI d. Chr., când procesul de romanizare se încheiase în toată Europa. În perioada dintre secolele VI și IX, după care simbioza populației daco-romane cu slavii a încetat, aceștia fiind asimilați definitiv, limba română a trecut de la aspectul ei de *latină târzie* la cel de *idiom neolatin* printr-o serie de transformări și modificări care nu i-au schimbat însă esența latină.

Datorită răspândirii populației daco-romane pe spații sud-est europene întinse, unele comunități au fost izolate înăuntrul altor popoare, limba vorbită de aceste comunități căpătând în timp particularități dialectale, în special în domeniul vocabularului. Așa au apărut **dialectul dacoromân** în nordul Dunării (cuprinzând graiurile muntenesc, moldovenesc, maramureșean, crișan și bănățean), **dialectele aromân și meglenoromân** în sudul Peninsulei Balcanice (Epir, Macedonia și Bulgaria) și **dialectul istroromân** în Peninsula Istria (lângă Trieste, aparținând azi Croației).

Dintre teritoriile locuite din vechime de români, soarta cea mai tragică au avut-o cei din Republica Moldova de astăzi. În secolele XIV-XV, când statele feudale Țara Românească, Moldova și Transilvania existau deja, rușii se uneau, cnezat după cnezat, în jurul Moscovei, turcii cucereau Constanti-

nopolul și avansau spre Balcani, iar Viena se afla pe undeva la marginea de est a Imperiului Romano-German. Moldova se întindea de la Carpați până spre Nipru și de la râul Ceremuș la Marea Neagră, învecinându-se la nord-est cu Ducatul Lituaniei, la nord-vest cu Regatul Poloniei, la vest cu Voievodatul Transilvaniei, vasal Regatului Ungariei, iar la sud cu Țara Românească și Marea Neagră.

Numele de „*Basarabia*” era purtat doar de sudul teritoriului dintre Prut și Nistru, cu orașele Chilia și Cetatea Albă, deoarece – înainte de a trece definitiv la Moldova – această fâșie de pământ a aparținut de Muntenia, întemeiată și stăpânită de dinastia Basarabilor. Denumirea de Basarabia pentru întreg teritoriul moldovenesc dintre Prut și Nistru au dat-o rușii, începând cu anul 1807, când au încheiat un armistițiu cu turcii. În textul înțelegerii se prevedea și obligația Rusiei de a se retrage din principatele române, în afară de Basarabia. Pentru a-și păstra în stăpânire măcar teritoriul dintre Prut și Nistru, rușii au început să folosească numele de Basarabia pentru întreg teritoriul dintre cele două râuri.

Basarabia a făcut deci parte din statul moldovenesc peste patru secole și jumătate și nu a avut altă istorie decât aceea a Moldovei, unde s-a vorbit și se vorbește românește. Între 1812 și 1918 a făcut parte din Imperiul Țarist, între acest an și 1940 fiind alipită la patria mamă. Între 1940 și 1991 a fost Republică Sovietică Socialistă Moldovenească în cadrul URSS.

După căderea comunismului și destrămarea Uniunii Sovietice, la 27 august 1991, Parlamentul a proclamat **Republica Moldova**, „*stat suveran independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul țării fără nici un amestec din afară*”, solicitând Organizației Națiunilor Unite admiterea ca membru cu drepturi depline, atât în organizația mondială, cât și în instituțiile sale specializate. România a fost primul stat care a recunoscut Republica Moldova, alături de care dorește să se integreze în spațiul euro-atlantic. Acuzele de „*expansionism*” îndreptate spre București, ascunse de niște „*moldoveni*” ce se pretind neoași, ba chiar mai mult decât atât, sub masca unor echilibristici pseudoștiințifice, împotriva oricărui adevăr istoric și lingvistic, într-un moment în care moldovenii sunt declarați „*minoritate*” în țara lor, nu fac decât să îndepărteze Republica Moldova de civilizația occidentală.

Post scriptum obligatoriu la un „post-scriptum neobligatoriu”

Considerând *Dicționarul moldovenesc-românesc* de **Vasile Stati** o înșelătorie lingvistică de proporții, solicităm autorului și colegiului redacțional al lucrării următoarele:

1. Traducerea în „moldovenește” (limbajul uzual actual) a două texte din opera a doi poeți români moderni născuți în partea de nord a Moldovei:

a/ „*Eram într-o pădure uluitor de vie, într-o pădure care șoptea înăbușit. Și iată că pădurea în iarnă, argintie, cu șoapta ei, mi l-a reamintit.*

Cu vânturile-n coarne, în goană nebunească, zburau năvalnic cerbii pe fragedul polei. Era acolo-ntreagă pădurea românească, și el pășea încet prin iarna ei”.

(**Nicolae Labiș – Mihail Sadoveanu**)

b/ „*Cum nu vii tu, Tepeș Doamne, ca punând mâna pe ei, Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei,*

*Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni,
Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!”*

(**Mihai Eminescu – Scrisoarea III**)

2. Traducerea în românește (limba literară sau limba comună – la alegere) a unui text scris de un pașoptist „moldovean”, având în vedere că în *Dicționarul* amintit nu am găsit explicate cuvintele „*cvestii*”, „*indijenat*”, că „*duh*” este tradus doar prin „*răsuflare*”, iar din cele câte patru sensuri date pentru fiecare din cuvintele „*izvod*”, și „*întorloca*” nu se potrivește nici unul în context:

„*Când românii vor întorloca o societate serioasă spre așezarea și dezvoltarea cvestiilor limbii, când vor pune pe izvod tot ce au, când societatea aceea va încheia jurnal de toate cuvintele primite, îndijenate, lepădate, înnoite sau învechite din țările unde se vorbește românește, când se va așeza sintaxa și ortografia nu după placul fieștecăruia, dar după duhul istoriei și a originurilor neamului, atunce literatura își va lua zborul și va fi expresia neamului”.* (**Alecu Russo – Scrieri**)

3. Traducerea în „moldovenește” (aspectul literar sau comun al limbii uzuale actuale) a unei convorbiri care a avut loc între trei profesori: unul ungurean, unul moldovean și unul vrâncean, în care s-au folosit doar cuvântul „*cap*”, verbele auxiliare și altele câteva ce denumesc acțiuni importante în viața omului precum „*a (se) da*”, „*a face*”, „*a pune*” etc., toate din fondul principal de cuvinte al limbii române, (prepozițiile, conjuncțiile și pronumele fiind în vocabularul fundamental de la sine):

— *S-a dat peste cap și-a scos un dicționar... vai de capul lui!*

— *S-a umplut de ridicol până peste cap, și-a pus poalele-n cap, zău că nu-mi intră în cap de ce și-a făcut de cap...*

— *Atât l-a dus capul, dar n-a făcut-o de capul lui, a vrut să-i dea cuiva la cap!*

— *Da, dar nu i-a trecut prin cap să pună lucrurile cap la cap, să nu-l doară capul, și-a dat totul peste cap.*

— *Îl credeam cu scaun la cap, dar l-a făcut fără cap, de parcă ar fi fost căzut în cap.*

Dacă preopinienții noștri de la Chișinău nu pot realiza traducerea în „moldovenește” a acestui text, îi rugăm să alcătuiască dânsii unul asemănător, în „moldovenească” uzuală actuală (care să aibă nevoie de traducere în românește pentru a fi înțeles de noi), luând ca vocabulă de sprijin cuvântul „*nas*” („*a ridica nasul*”, „*a nu-și cunoaște lungul nasului*”, „*a-și lua nasul la purtare*”, „*a nu fi de nasul cuiva*” etc.).

Bibliografie minimală

• Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor – *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998;

• Ioan Scurtu (coordonator) – *Istoria Basarabiei de la începuturi până la 1998*, Editura Semne, București, 1998;

• Theodor Hristea (coordonator) – *Sinteze de limba română*, Editura Albatros, București, 1984;

• Lucia Wald, Elena Slave – *Ce limbi se vorbesc pe glob*, Editura Științifică, București, 1968;

• Mihai Coman – *Izvoare mitice*, Editura Cartea Românească, București, 1980;

• Gh. Bulgăr – *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966.

Andrei Milca

ROMANUL MAHALALEI – DRUMUL LITERAR DE LA *DON JUANII DE BUCUREȘTI* LA *GROAPA*

Groapa lui **Eugen Barbu**, cea mai reușită carte a sa și capodopera romanelor periferiei bucureștene, nu a apărut întâmplător, pe un teren arid, ci este datoare, mai mult sau mai puțin, celor care au scris înainte despre acest „personaj” unic, simbolic: **mahalaua!** Până la această sinteză perfectă a marginalilor, adunând teme și motive ce au mai fost folosite anterior, dar combinate de așa manieră încât a ieșit cu totul altceva decât ce se încercase până atunci, aveam romane ale „gloatei” și „noi romane citadine”. Două categorii, între care G. Călinescu, așeza în *Istoria* sa lunga listă a celor ce au scris despre mahalalele Bucureștilor: de la **Carol Ardeleanu** până la **G. M. Zamfirescu**. Chiar dacă a fost și el acuzat, ca și mulți alții înaintea lui, de **zolism** și **naturalism**, **Eugen Barbu** nu cade în capcanele precedente și face diferența între romanele de duzină, scrise în maniera lui Vicky Baum ori Dekobrá, ori cele sociale mohorâte și, respectiv o **nouă cale românească**, *Groapa* neputând fi încadrată la un loc cu surorile ei mai „bătrâne”, chiar și tributară lor. Pentru că depășind granița de roman **popular**, ori de **consum**, istoria **Cuțaridei** este un exercițiu stilistic de mare rafinement. **Barbu** vine cu o tipologie solid construită, cu o construcție epică și cu o culoare în plus – determinând tușele mai mult **balzacian** –, dar mai ales cu mult talent, comparativ cu „modelele” sale. Evident, drumul spre o realizare absolută trece neapărat prin multiple lecturi, mai puțin importante, prin cărțile mărunte, și nici un scriitor „mare” nu se face peste noapte, ci îi parcurge, îi înregistrează în tehnicile lui, îi folosește pe „drum” pe toți autorii „mici” de până la el. Ceea ce este original în *Groapa* lui Barbu este accentuarea unei idei, anticipate cumva de I. Peltz, de exemplu, dar și de alții, nepuse însă propriu-zis în practică: **mahalaua**, **Cuțarida**, devine personajul principal al acțiunii, determinantul, eroul colectiv și individual simultan, de care se leagă destine, făcute și desfăcute de acest uriaș, cu sute de ochi și de mâini... Dacă la toți ceilalți, care puneau bază mai mult pe insolit, exotic, scandal, pe diverse figuri ciudate ori scabroase ale periferiei, erau mai importanți oamenii, eroii criminali și sinucigași ai „cartierului” rău famat și mai puțin acesta ca scop în sine, la **Eugen Barbu** situația se inversează. Da, personajele sale sunt puternice, interesante, bine conturate, dar ele devin cumva „secundare” în raport cu „monstrul” care înghite și reține, ca pe lona balena și de care se leagă indisolubil. **Cuțarida** este eroul cărții, „groapa” este leitmotivul, ea devine emblematică pentru romanul cu cheie, ciclic. Oamenii au, evident, rolul lor – dar ei devin cumva anonimi, vin și trec, poveștile lor se întretaie și toate pornesc și se

sfârșesc în același loc, în acel „Han al Ancuței”, în mizerie, unde Șeherezada este însuși **cartierul**, ce-i strânge sufocant la piept, toți fiind copiii lui urgisiți. Revenind la tema mai largă a **periferiei**, să notăm implicațiile ei în literatura română. Există diferențe între mahalaua orașului și cea a provinciei: ceea ce este mărginaș în București, ca și mediu, poate fi considerat înstărit „centru”, în afara lui, unde sărăcia este și mai lucie. Avem apoi, raportat la Capitală, periferic **versus** centru, adică Sărmanul Klopstock ori Ardeleanu „contra” Hortensiei Papadat-Bengescu sau Cezar Petrescu, care nu pot scrie decât despre burghezia bogată, Carlton și Calea Victoriei. Există deci două „lumi”, atât de apropiate pe „hartă”, dar despărțite de bariere spirituale și materiale: lumea „de sus”, din Centru, „prinții”, pe de o parte, și necăjiții, muncitorii, „cerșetorii”, pe de alta. În fine, pe lângă toate aceste distincții, mai avem una foarte importantă: există un permanent conflict între **Bucureștii** de „ieri” și cel de „azi” – și schimbările permanente se reflectă în ambele „tabere”, și pe Calea Moșilor, și pe Calea Văcărești. Ce „altădată” a fost „târg”, marginal, apoi a devenit centru orășenesc, după cum azi ori mâine, dintr-un cartier al gunoaielor și tăbăcarilor, se poate face unul bogat, sau măcar decent, prin construirea unei fabrici ori a unei cârciumi (Ca în *Groapa*), deci prin inevitabila **modernizare**. Avem două perspective asupra mahalalelor bucureștene: una **optimistă**, veselă, să-i spunem, sau măcar ironică, lumea lui I. L. Caragiale, și alta pesimistă, lugubră, bolnavă - universul dezumanizat al lui I. Peltz, văzut prin ochii lui Bacovia. „Pionierii” acestui gen „decadent” al **romanului periferic** pot fi considerați C. D. Aricescu (*Misterele Căsătoriei*, 1861), I. M. Bujoreanu (*Mistere din București*, 1862), G. Barozi (*Misterele Bucureștilor*, 1862), dar mai ales Nicolae Filimon, care descoperă Capitala ca motiv de literatură urbană, strecurând câteva capitole aparte în *Ciocoii vechi și noi. Scene de viață, Muzica, teatrul și coregrafia în timpul lui Caragea, Leagănul de la Cotroceni*. De la *Don Juanii din București* s-a ajuns apoi repede la *Craii de Curtea Veche* ai lui Mateiu Caragiale, care își calcă peste blazon, părăsind noaptea luxul Centrului, pentru a îmbrățișa depravările mahalalei – Casa **Adevăraților Anoteni**. La fel face și *Printul* lui Teodorescu - Braniște, angajând, înainte de a se sinucide, pentru o seară, trei „doamne”, în fapt trei fete simple din mahala, croitorese, ce pot deveni pentru câțiva galbeni prostituate. Nea lancu, cel pornit din noroiul periferiei, prosperă treptat și, arivist, își va delapida stăpânul boier, devenind la rândul-i atotputernicul burghez-gentilom Ion Urmatecu (*Sfârșit de veac în București*, de Ion Marin Sadoveanu).

La Mircea Eliade, de exemplu, mahalaua se leagă de locurile perdiției, bordelurile, a se vedea escapadele la Crucea de Piatră ale eroului din *Romanul adolescentului miop*. Alți scriitori la care găseam „în muguri” adieri, esențe ale lumii mărginașe, devenită subiect literar, sunt Anton Pann, Tudor Arghezi (*Poarta Neagră*), Miron Radu Paraschivescu (*Cântece țigănești*), I. Al. Brătescu-Voinesti, I. A. Bassarabescu, Eugen Goga – *Cartea facerii* (aici se opun Cișmigiul vs Calea Griviței – „Săracii bucureștenii mei, cu zaiafeturi, chiolhane, fleici, mititei, șprîțuri, bragă...”), Panait Istrati (*Codin*, despre cartierul rău famat al Brăilei, Comorovca, unde Adrian Zografi îl cunoaște pe un Hercule abia eliberat de la închisoare, care se va lupta cu... holera), Gala Galaction, N. D. Cocea, Gib Mihăescu, Emil Gârleanu, chiar și M. Sadoveanu, Neagu Rădulescu, Brăescu etc. Este schițat, liric sau epic, universul acestor *Ion Anapoda* și *Cănuță Om-Sucit*, ca să numim două personaje celebre ale lui Zamfirescu și Brătescu-Voinesti. Dar este și nebunia din *Gaițele* lui Kiriteșcu, *Domnișoara Nastasia*, a aceluiași G. M. Zamfirescu, ori *Domnișoara Aurica* a lui Eugen Barbu, patroana atelierului de rochii *La șicul elegant*. Amestec parvenit de „tațe” și „coni”, grotesc, trivial, kitch, bufonadă, melodramă, pitoresc, vulgar, faptul divers al crimei pasionale, Chivutele, sindrofii la *Carul cu Bere*, vânzători, mici tejghetari, actorii revistei de la cinema *Marconi*, Grădina *Junion*... Iată cam ce aveau de văzut criticii literari în operele celor pomeniți mai sus, schițe, nuvele, povestiri, pamflete, teatru. Dar **romanele** propriuzise, povestirile de mai lungă întindere, vin abia în anii '20 – '30, având rădăcinile în toate aceste scrieri și nume amintite, cât și în altele. Bucureștiul era deja privit ca *Sodoma și Gomora*, chiar și de către „burghezii” lui, care nu prea cunoșteau mediul mahalagesc: Rebreanu, Camil Petrescu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu.

Prima semnătură mai importantă ca romancier al mahalalei este **Felix Aderca: Domnișoara din Strada Neptun** (1921) este o carte de dimensiuni reduse, o istorie a unei ratări fizice și psihice din suburbie, victimă fiind Nuța, fată de țăran ceferist, ajunsă șantează, iubită de mai mulți „cavaleri” ai mahalalei și sfârșind kareninian sub roțile unei locomotive. **E. Lovinescu** vedea această lucrare obiectivă, pe o temă vag sămănătoristă, drept o „dezrădăcinare rurală într-un mediu urban”. Nu știm cât a crezut Aderca însuși că este un deschizător de drum al unui gen popular, ce va înflori și va atinge apogeul 10 ani mai târziu. Următorul cântăreț al mahalalei este **Carol Ardeleanu (Diplomatul, tăbăcarul și actrița)**, 1926), primul care vă opune perspectivei balcanic-optimiste, de până atunci, zolismul. G. Călinecu, Al. Piru și alții au decretat această literatură drept una documentară, boemă, populară. Ardeleanu impune însă o **tipologie** (consulul Sălceanu, decăzut, ajuns un bețiv ordinar prin șanțurile cartierului Lânăriei; fiica sa, Agatha, visându-se actriță, dar având șanse mai mari să devină prostituată; muncitorul cu inima largă – bunul cizmar Alexandru; tăbăcarul Gheorghe, dar și patronul josnic, „D-I” Grigore). Tot Ardeleanu, excluzând maniheismele sale melodra-

matice, va impune motivul **bordelului (Casa cu fete, 1931)**, al **cerșetorilor (Viață de câine, 1937)**. Pe urmele sale va merge **P. Mihăescu**, semnând sub numele de **Sărmanul Klopstock**, autor al mai multor cărți azi ilizibile (*Meduza*), dar și al unui reper pentru romanele periferice: **Feciorul lui Nenea Tache Vameșul**, „serial”, început în 1934, despre mahalaua Flămânda. Alți autori ai momentului sunt **T. Teodorescu-Braniște (Fundătura Cimitirului 13, 1932)**, **N. D. Cocea (Fecior de slugă, 1933)**, **C. Kiriteșcu (Printre apostoli, 1929)**, **Aureliu Cornea (Odaia ambulantă, 1930)**, din care s-au păstrat doar... 14 pagini!, **G. M. Vlădescu (Republica disperaiților, 1935)**, **Octav Dessila (București, orașul prăbușirilor, 1930)**, **Damian Stănoiu (Pe străzile Capitalei)**, **Petru Bellu (Luminile mahalalei)**, **Stoian Gh. Tudor (Hotel maidan)**, **Gh. D. Mugur, Vasile Savel, Ludovic Dauș, D. V. Barnovschi, Sandu Teleajen** ș.a. Scriitorii acum aproape uitați, care descriau cu mai multă ori mai puțină pricepere hamalii, fabrica de hârtie Letea, rânđașii din Ospiciul Pantelimon, micii negustori ambulantei, târfele, bâlciul, proletarii, bisericile, „suburbia” Spirea Veche (**G. Kiriteșcu**), o „faună a burzuluiților” și a „teleleicilor”. O categorie aparte printre acești autori – mulți provenind chiar din lăaturalnicele medii, unde cuvântul „sordid” e la ordinea zilei – o reprezintă evreii, ce vor creiona propria comunitate pauperă. Cel mai important dintre ei este **Isac Peltz (Foc în hanul cu tei, 1934)**, urmând apoi **Ury Benador (Ghetto veac XX, 1934, Gablonz, 1961)**, **Isac Ludo (Mesia poate să aștepte, Gură de lup, 1954)**, **Ion Călugăru – Copilăria unui netrebnic, 1936)**, **Sergiu Dan (Roza și ceilalți, 1946)**. Romane sociale, „frumoase și triste”, ori simple înșiruiți de umilinte și perversități... Este doar un orizont limitat al „candriilor” unde procesele descompunerii se întind în cartierele Tunari, Rudești, Lipscani, Cuza Vodă, Lazăr și umbrele „oamenilor” arată limitele lor, printre crâșmele și bandele de pușcăriași, din Calea Plevnei, Groapa lui Ouatu, Obor și Belu. **Cuțarida** este și ea pomenită în unele descrieri, dar fără impactul și mutarea centrului de greutate ca la Eugen Barbu. Dacă Ardeleanu, pe de o parte, și Peltz, pe de alta, scriind despre români și evrei, adună din cioburi pitorești și melancolice bucăți de viață, fără îndoială că maestrul mărginașului în anii '30 este **G. M. Zamfirescu**. Personajele sale Iacov și Fana din *Maidanul cu dragoste* (1933) ori *Sfânta mare nerușinare* (1936) sunt niște Adam și Eva ai periferiei. Fane pușcăriașul îi prevestește pe cuțitarii din *Groapa*, Salomia – și mai ales Moro – pe Didina. Fără îndoială că influența cea mai puternică dintre toți aceștia în fresca Giuleștiului, a Griviței, a cartierului Basarab, i-a venit lui Barbu dinspre Zamfirescu, normal, trecând-o printr-un filtru mai fin.

Lumea **periferiei**, a miasmelor, a nenilor și a duduilor nu a făcut subiect de roman până în perioada interbelică. A fost de-ajuns ca Arghezi să explodeze liric prin *Flori de Mucegai*, ca imediat, între înaintașii, mai puțin dotați, pentru a simți enorm și a vedea monstruos și viitorii emuli, Eugen Barbu să-i dea replica în proză, ridicând mahalaua Capitalei la un nivel de artă literară încă neegalată...

ISTORIA LITERARĂ – ÎNTRE PROFESIONISM ȘI FUNDAMENTALISM

Moto: „În condițiile psihice date (...) soluția solubilă ar fi fost una singură: clandestinitatea – tăcerea demnă a literaturii de sertar sau, dacă te încumetai, **samizdatul**”. (Eugen Negrici)

De la bun început, cititorul acestei cărți* temerare se confruntă cu o incongruență elementară. Pe de o parte autorul vorbește despre „cele trei mari etape ale comunismului românesc” în literatură (p. 15), dar pe de alta, **Cuprinsul** (p. 5 - 10) enumeră șase asemenea etape: 1. a concesiilor tactice; 2. a naționalismului comunist și a izolaționalismului ceaușist; 3. a stalinismului integral (1948/53); 4. a destalinizării formale (1953/64); 5. a relativei liberalizării (1964); 6. a naționalismului comunist (1971). Iar dacă intrăm în complexul sistem de referințe al profesorului Negrici, s-ar impune și o a șaptea „etapă” a sistematizării (în continuarea etapei „naționalismului comunist”), definită, mult prea descriptiv, astfel: „Curmarea cursului recuperator al literaturii române. Splendoarea și nocivitatea involuntară a producției literaturii optzeciste. Amurgul modernității: sfârșit al zilei sau început al nopții?”

O caracteristică a tonului oarecum inflammat, pe care sunt expuse opiniile autorului, mi se pare patosul polemic împotriva „fundamentalismului” dogmatic comunist. Dar exhibate fără autocontrolul obiectiv al conștiinței critice, filipicele riscă să se contamineze de „fundamentalismul” incriminat. Încât demersul analitic va fi substituit de un zel propagandistic *à rebours*. Astfel, de la primele rânduri aflăm că „în procesul unei literaturi dezvoltate sub guvernare totalitară, nimic nu are o explicație naturală”, totul ar fi doar o „replică”, o „stratagemă de supraviețuire”. În deceniul 1948/58 („etapa stalinismului integral”) atotputernică este „mediocritatea grafomană”, „oportunismul etern-intelectual”. Acum, consideră autorul, literatura are „numai caracter propagandistic”, mimându-se „vreme de trei decenii normalitatea”. Fiindcă ar fi controlate nu numai producția editorială, „ci și conștiințele scriitoricești, nu foarte greu de sedus și manipulat”. Totuși, aflăm mai departe (p. 17) că, în același deceniu, au apărut cărți de G. Călinescu (1953), din 1953/55 reintră oficial în viața literară Tudor Arghezi, tot acum apar **Moromeții** (vol. I) de Marin Preda, apoi **Cronică de familie** de Petru Dumitriu, **Groapa** de Eugen Barbu etc. Demonizarea perioadei prin tururi de forță retoric-politizante este tot o formă de fundamentalism. Chiar dacă asemenea cărți au un „caracter cu totul excepțional”, chiar dacă au fost folosite „peste decenii” ca o scuză, un alibi, „un argument pentru foștii culturnici”, ele au existat și au rămas în istoria literaturii române. Cât privește atmosfera din lumea scriitoricească, este exagerat să se pună totul pe seama „puterii”, ori a „masei de manevră a rataților și impostorilor”, a „mișcategoriilor” obscure, cum se exprimă autorul. Oare chiar a coborât peste

„toți scriitorii... ninsoarea nesfârșită a deznădejzii”? Dacă a fost așa, cine a mai scris atât de mult și de rezistent, încât astăzi să apară zeci de dicționare și istorii ale literaturii române postbelice (inclusiv cartea de față, care va fi urmată de alte volume)? Eugen Negrici schițează, așadar, un tablou apocaliptic, în care climatul perioadei este redus la numitorul comun al demisiei morale a scriitorilor, eventual „sub umilitorul festival **Cântarea României**”.

Dar acest cadru generalizator va fi în mare parte abandonat, când se trece la cercetarea concretă a operelor. Ca un istoric literar ce este, autorul va admite indirect că literatura română „sub comunism” nu a fost „comunistă” decât într-o nesemnificativă măsură. În proporție decisivă s-a exercitat influența tradiției interbelice și a literaturii occidentale, ceea ce explică agitația energumelor dogmatici. „Eficacitatea nebănuită” a tacticii literare comuniste nu se confirmă în cazul celor care au făcut „profesionist ceea ce oricum începușeră să facă”. Și totuși, autorul nu reușește să-și redreseze discursul, ajungând la concluzia extremistă că „în locul unei literaturi de sertar viguroase, neiertătoare”, s-a scris doar „o literatură neobișnuită, demnă de un interes științific, mai ales prin formațiunile defensive adoptate pentru a fi tolerată” (p. 13). Acestea și multe altele constituie, de-a lungul a peste 40 de ani, materia primă pe care s-a exercitat un spirit critic, și el îndeajuns de pseudo-comunist, pentru a lăsa posterității zeci și zeci de solide volume exegetice. În continuare, partea I cuprinde o constatare patetică, dar plină de subtilitate istorico-estetică: „Așa cum, pentru a fi stăpânit și slugărit (exploatat? n.n.) în voie, țăranului i s-a luat pământul..., poporului, în întregul lui, i s-a răpit Scriitorul, prin compromiterea imaginii lui: Scriitorul nu ca scriitor, ci ca simbol al onoarei naționale”. Apoi însă Eugen Negrici se aventurează în stabilirea unei analogii mai mult decât șocante, între „produsele propagandistice” dogmatic-comuniste și „viziunea de tip religios”. Chiar și faimoasa **Internațională** va fi invocată pentru „a decela un... factor unificator, un arhetip... Modelul creștin era la îndemână”, fie și „numai în aparența veșmântului său”. Se merge până la similitudini detaliate: „Partidul unic amintea, în evoluția mentalității lui de stăpân al conștiințelor noastre, de biserica creștină din anii desprinderii de obscurantismul primelor secole, când revenindu-și atitudinea față de păcatele cotidiene, a devenit mai complezentă”. Apoi religia și comunismul ar fi la fel de „melioriste”. Nu e mai mult riscant ca, pentru condamnarea „idealului” comunist, să apelăm la „modelul creștin familial”?

Cum am putea pune în vreo relație „produsele propagandistice” bolșevice cu religia creștină, considerând că ambele derivă „dintr-o viziune de tip religios”? Propa-

ganda fundamental mincinoasă nu derivă din ideologia comunistă, nu se trage din „*materialismul dialectic*”, ci din spiritul religios? Fie și numai „*în aparența veșmântului său sacru*”, „*modelul creștin era la îndemână*” propagandiștilor comuniști? Asemenea speculații (inclusiv aceea conform căreia creștinismul ar fi avut, la rândul-i, o fază fundamentalistă) nu pot fi considerate decât sofisme de loc dăunătoare comunismului, ci doar aruncând o urmă de echivoc asupra creștinismului. Ba, pentru a fi și mai categoric, autorul manifestă un puseu anti-ortodox de-a dreptul fals, scriind: „*din credința noastră răsăriteană nu am preluat, ca popor, decât ceremonialul și câteva rudimente vagi de doctrină, balmăjite de o preoțime semidoctă și coruptă (...) această religie cu înlocuitori a putut părea familiară... o ambianță în care se înlocuiseră doar praznicile între ele...*” În genere, se observă că **Literatura română sub comunism** pornește cu stângul, amestecând de la început doctrinele comuniste (comunism și legionarism) cu creștinismul „*în faza lui fundamentalistă*”. Căci autorul face pur și simplu un paralelism nefericit între „*o religie biruitoare*”, care și-a pierdut treptat virulența, fervoarea, „*pe măsura creșterii dezamăgirii și erodării ideii*”, și o literatură propagandistică manipulată de totalitarism, care ar parcurge aceeași traiectorie.

Dar intermezzo-urile politice, eseist-polemice, de acest gen vizează și probleme istorico-literare propriuzise. Eugen Negrici obișnuiește să împartă în dreapta și în stânga remarci, cum ar fi că „*tema patriei*” a fost preluată, „*din proprie inițiativă*” și de „*câțiva dintre poeții cu simpatii de dreapta, ieșiți de curând din pușcăriile comuniste, întrucât subiectul acesta are și va avea întotdeauna o ciudată înrâurire asupra unei anumite specii de intelectual, cu un anumit număr de circumvoluțiuni*”. Probabil, tot în contextul numărului de circumvoluțiuni, e ironizat și Eminescu, pentru crearea **mitului patriei primejduite**. Dar părându-i-se, pe semne, insuficientă argumentarea, Eugen Negrici apelează la explicații psihanalitice: „*Era la mijloc o satisfacție de obidiți ai istoriei care exultă de o fericire idioată, se bucură că le-a mai rămas ceva din Marele Viol*”. Țara e numită, în acest context, „*peșteră*”, categoriile sociale – „*triburi*”. Totul e mit sau fantasmă, iar istoria universală, dar mai ales a României, ar fi o sinteză între „*mitul diversionist al patriei primejduite și mândre*” și „*mitul complotului malefic*”. S-ar părea că mitologia și manipularea ei nu mai sunt aspecte opuse ale problemei. În general, toată partea întâi a acestei scrieri este un pamflet politic și social. În el, hiperbolicul, reproșat literaturii propagandistice, contaminează vizibil un discurs de istorie literară.

Partea a doua și ultima din acest volum (incomparabil mai vastă) începe cu o magistrală definiție a „*criticilor de serviciu*”, însărcinați de putere să amendeze fiecare abatere de la canoanele realismului socialist: ei sunt „*falanga atotputernică a inchiziției locale subordonate celei moscovite*”. Autorul îi acuză cu îndreptățire că izgoneau literatura printr-un act critic lipsit de nuanțe, virulent politizant. Din păcate, se naște iarăși riscul ca, printr-un demers generalizator, să fie „*izgonită*” analiza și valorizarea estetică. Îndeosebi condamnarea nediferențiată a unui gen literar-jurnalistic, precum reportajul literar, și a unui scriitor autentic, Geo Bogza (care l-a cultivat strălucit), sunt operații lipsite de valențe analitice. La baza lor se află aceeași analogie cu procedee religioase, precum **adoratio** (reportajul literar) și **imprecatio**

(pamfletul). Sunt cercetate perioade în care autorul merge la operă și chiar la personaje, dovedind că este un interpret redutabil al literaturii autentice. Totuși, predomină tonul eseistic, psihanalist, politizant. Analizele socio-politice, subtile și înțesate de intuiții precise sunt vădit superioare judecăților de ierarhizare. Literatura din perioada comunistă e percepută ca un proces discontinuu, cu sincopă care fragmentează opera aceluiași scriitor în chip șocant. Înnoirea e văzută ca o dezideologizare succesivă, insistându-se pe imixtiunea anormală a factorilor neliterari, care au marcat – fără a o depersonaliza – literatura noastră postbelică. În cazul operelor reprezentative tonusul analitic crește, aprofundându-li-se aplicat specificul. Unele diagnoze critice sunt memorabile. În legătură cu **Bietul Ioanide**, al lui G. Călinescu, se face următoarea observație: „*Reprezentanții claselor înstărite rămân infinit mai interesați decât eroii clasei muncitoare*”. Marin Preda a reacționat „*printre primii la determinismul simplist, lărgind posibilitățile prozei realiste*”. Prin **Moromeții** (vol. I) se consemnează „*revenirea individului în scena literaturii și redescoperirea complexității psihologice*”. Cu **Străinul** (Titus Popovici) reintră în scenă „*inadaptabilul superior și, firește, neînțeles*”. Cunoscutul roman de divertisment **Toate pânzele sus** (Radu Tudoran, 1954) reține atenția prin faptul că „*izbuțeste să evite presiunea politicului*”, conținând, ca și alte cărți ale perioadei '48 - '57, „*mugurii evazionismului*”. Iar **Cronică de familie**, a lui Petru Dumitriu, consemnează „*trezirea de la simplismul tipologic la complexitatea psihologică, de la tipic la excepțional și marginal*”. Remarcabilă este și următoarea opinie: „*Spre deosebire de Marin Preda, Petru Dumitriu avea clasă până și în ticăloșie, iar statutul de prinț al literaturii vremurilor noi a conferit un soi de lugubră și cinică măreție celor mai grave compromisuri*”. Dar derapajele de evaluare se ivesc la fel de frecvent. În **Moartea lui Ipu** (1970) de Titus Popovici ne-ar întâmpina „*mentalitatea jechoasă a personajelor*”. Cele mai supărătoare sunt formulările care conțin autocontraziceri. Astfel, vorbind de **Mitrea Cocor** al lui Sadoveanu, autorul apreciază că oricât de vulnerabil artistic în ansamblu, există în acest roman și momente de „*victorie a literaturii și a forței sale evocatoare*”, de unde ar deriva „*răul pe care l-au făcut scriitorii de talent conștiinței românești*”. Contradicția constă în faptul că, anterior, Eugen Negrici vorbește despre degradarea estetică a literaturii noastre în timpul dogmatismului, pentru că se **angajează** în probleme de conștiință, în dauna valorii artistice: „*Slăbiciunile... literaturii ultimelor decenii se datorează orientării textelor spre un efect imediat, intenționalității lor*” (p. 74). După cum se vede, pe de o parte este amendată, întemeiat, **angajarea** servilă, ca și supralicitarea **mesajului** în dauna literaturii „*ca literatură*”; pe de alta, când se manifestă literatura, va fi catalogată ca un rău făcut „*conștiinței românești*”. Dacă prin aceasta se admite că în artă precumpănesc problemele morale, de conștiință, se deschide o perspectivă estetică derutantă. Fiindcă militantismul dogmatic e combătut cu mijloace la fel de militante, dar de sens contrar. Adică nu luptăm pentru literatura valoroasă ca atare, ci pentru o altă formă de literatură „*aservită*”. Aceasta e problema și nu e nouă. În chip greu de lămurit, autorul reacționează negativ față de o literatură a deschiderii, aproape fățiș anticomunistă, dar și de o înaltă ținută estetică, precum aceea a „*obsedantului deceniu*” (întâlnindu-se, printre alții, cu Mircea Cărtărescu din

Postmodernismul românesc). Romancierii din această categorie sunt minimalizați cu aprecieri ambigue: „scriitori cu spirit civic”, „culoara literaturii de mare și imediat succes la public”. Buzura ar folosi „formule defensive de protecție”, **Moromeții** (vol. II) dă la iveală „prestidigitia unui conformism mai mult sau mai puțin abil”, iar Ion Lăncrăjan este „printre primii care refuză trecutul ideologizat al literaturii de partid”, dar o face „dintr-un impuls de limpezire morală specific mediocrilor muncii de principii”(?!). De asemenea, se promovează o teză a invidioșilor, conform căreia scriitorii cu astfel de veleități (de condamnare a „obsedantului deceniu” n.n.) preluau o parte din funcțiile presei cu adevărat libere, ale unei istoriografii „care nu avea... cum să meargă prea departe cu dezvăluirile, ale unei sociologii și politologii ca și inexistente”. Dar asemenea obiecții erau inspirate de cenzura vremii, de critica de partid care nu știa cum să minimalizeze mai perfid marele succes de stimă și de public al acestor romane. De altfel, este curios și faptul că, în timp ce proza „obsedantului deceniu” e tratată cu atâtea rezerve, în **Descult** al lui Zaharia Stancu „se aude glasul sincerității nemaculate de intruziunea politicului, al sincerității inavuabile în vremuri grele”. Alteori se emit opinii – capcană (pentru autor însuși), cum ar fi că tot ce au scris romancierii, polemic, la adresa regimului comunist, „ar fi avut, se înțelege, girul autorităților”. Rezultă că autoritățile ceaușiste sau dejiste girau atacurile scriitorilor împotriva dogmatismului, a Securității, a cenzurii, a colectivizării forțate etc.

O inconsecvență care frizează paradoxalul mi se pare și următoarea: în legătură cu „declanșarea redogmatizării” („tezele din iulie” 1971) se face mai întâi o remarcă scilicitoare: „dreptul la identitate națională nu era același lucru cu accesul la libertate”. În continuare, autorul apreciază că în perioada „redogmatizării”, a „reîndoctrinării”, apar proze „superioare ca tehnică narativă” celor din perioada anterioară, a relativei liberalizări, când se manifestă **aspirația „la libertate”**. Căci „momentele de derută” au fost rapid depășite, fiind „dintr-un anumit punct de vedere... favorabile rafinamentelor stilistice, artisticității pure și evaziunii”. Rezultă că **tezele din iulie** 1971 nu i-au afectat pe scriitori în esența puterii lor creatoare, ba ar fi fost chiar stimulată să-și perfecționeze rafinamentul artistic. Oricât ar fi de incredibil, „literatura română a atins gradul cel mai înalt de complexitate din istoria ei” în cele mai neprielnice conjuncturi comuniste. Se arată chiar că perioada a însemnat un regres doar sub raport ideologic. Altfel „a sporit numărul formulelor artistice, s-au consemnat primele romane care le depășeau în subtilitate pe cele interbelice”. Prin asemenea idei, autorul ne îndeamnă la întrebări de genul: ce fel de „literatură sub comunism” este aceea în care se depășesc standardele estetice interbelice? Una din două: ori perioada interbelică este suspectă sub raport ideologic, ori cartea lui Eugen Negrici nu analizează o literatură aflată „sub comunism”, ci pur și simplu literatura unui proces care – cu șovăieli majore – s-a dovedit destul de autonom, iar scriitorii reprezentativi au ajuns de regulă să-și promoveze, în creații, cele mai îndrăznețe, mai nonconformiste principii. De altfel, chiar din textul acestui volum rezultă că, în perioada vizată, li s-a oferit prozatorilor un avantaj tot mai larg de opțiuni, diversificându-se de la etapă la etapă (adevăr reflectat și în abordarea aceluiași autor în mai multe capitole, în funcție de etapa istorico-ideologică și politică a regimului). Putem conchide că perioada a

oferit scriitorilor un avantaj tot mai larg de alternative, diferite de la etapă la etapă. Deci, cum spune chiar autorul: literatura putea și atunci „să cauzioneze orice structură compozițională, orice fantezie formală”.

Se poate continua glosarea pe text, folosind ca pre-text ideile și chiar formulările autorului. Eugen Negrici are franchețea de a-și mărturisii fără rezerve ideosincraziile și deopotrivă empatia partizană, devenind adesea vulnerabil. Anterior tot el publicase **Sistematica poeziei**. Lucrarea evidențiază încă din titlu propensiunea pentru aceeași modalitate barocă de etapizare. Se adaugă aici amalgamarea criteriilor istorico-literare cu determinanți socio-politici, comparatiști etc. Rezultatul e o fastidioasă etajare, subetajare etc., amintind oarecum de clasificările botanice sau zoologice, dar îndeosebi de Hugo Friedrich (**Structura liricii moderne**) sau de R. - M. Albers (**Istoria romanului modern**). Se încearcă o sinteză între gândirea structuralistă și istorism, pe un ton de exaltare și, concomitent, de luciditate severă, culminând cu accente patetice, ca în următoarea apreciere: „Îmbătrânind sau devenind – obosit de glorie – indiferent la efecte, Mircea Cărtărescu își va ostoi, cred, ambiția de a străluci și de a demonstra. Atunci va ocupa, fără îndoială, un loc în marea literatură a lumii. Dacă acestei literaturi îi va fi dat să supraviețuiască”. Aceleași sentințe jenante și în legătură cu St. Agopian: „Ceea ce mi se pare în afară de orice dubiu este că demersul lui, punct de hotar în istoria ficțiunii artistice românești, depășește, ca nivel de libertate a imaginației, tot ce s-a scris sub nimbul modernismului interbelic”. Incifrrările metatextual-auctoriale, de genul celor citate, nu ar fi putut să scape esteticienilor „de serviciu” din perioada comunismului târziu. Din acest punct de vedere ideologii respectivi priveau cu o anume îngăduință jocurile teoretico-stilistice moderniste, fiind în ultimă instanță complici discreți ai literaților și literaturii reprezentative a momentului. De aceea Eugen Negrici se află într-un impas logic și istoric, scriind o carte împotriva comunismului cultural, pe de o parte, dar pe de alta, și favorabilă climatului de fond în care s-a produs sincronizarea cu marea proză a lumii, cu literatura universală. Și atunci cum să înțelegem următoarele cuvinte ale autorului: „Dintr-o teamă exagerată de represiune și sub pretextul înviorător al salvării culturii, scriitorii noștri – noi cu toții, de fapt – am sacrificat marile adevăruri ale ființei și am practicat o artă infantilă”? (p. 401). Autorul spune însă că încă din anii '60 realismul socialist fusese „aruncat în neant” (p. 407). Deceniile dejiste și ceaușiste au fost profund nocive, se știe, dar s-au dovedit incapabile să oprească procesele organice ale conștiinței de sine literare, românești.

Se poate spune că aventura sumbră a literaturii noastre, de-a lungul celor peste 40 de ani comunisti, ilustrează capacitatea ei de autoconservare și dezvoltare antiideologizantă. A izbutit astfel să depășească obstacolele în drumul către recuperarea tradiției și a locului european pe care-l merită. Cursul literaturii postbelice românești a fost tot mai autonom estetic, mai modern și mai specific. O dovedesc numeroasele cărți care au recuperat majoritatea operelor de istorie și critică literară, din perioada comunistă.

Despre o recentă carte a lui N. Manolescu s-a scris (R. L., nr. 48, 2003) că atitudinea critică din acei ani (a lui N. M.) „ținea mai mult de ceea ce s-ar putea numi o stare mentală de normalitate, decât de închipuite strategii de luptă împotriva sistemului”.

UN POET FOARTE PREMIAT*

Incomod, căci spune mereu lucrurilor pe nume, neiertător cu sine și, deci, și cu ceilalți, Liviu Ioan Stoiciu e un poet al cărui lirism îi constituie fondul unor atitudini diverse, de la sarcasm la ironie și tristețe metafizică.

Multe din teribilisme, din atitudinile sale intempestive sau ireverențioase, inadaptabilitatea, tendința de a se situa mereu *à rebours*, s-ar explica prin lipsa afecțiunii materne, dacă ne este permisă intruziunea biograficului, a psihologicului în explicarea eului creator. La vârsta de un an (poetul e născut la 19 februarie 1950 în comuna Dumbrava Roșie, lângă Piatra Neamț), își pierde mama, fiind crescut de mama vitregă și de bunici.

Din fișa biografică, alcătuită de poetul însuși, se desprinde profilul unui romantic siderat și neguros, pentru care poezia devine (era obligatoriu să devină) o soluție existențială, poate singura.

Nu știm dacă premiile sunt concludente pentru statura, pentru personalitatea lirică a unui creator, dar credem că un premiu poate da măsura receptării creației sale la un moment dat. Liviu Ioan Stoiciu e un poet foarte premiat, semn că poezia sa răspunde unei sensibilități a veacului, unor aspirații, unui orizont de așteptare.

Poeziile sale par scrise „cu sufletul la gură”, într-o stare de surescitare care întinde la maximum încordarea emotivă, tensiunea intelectuală. E o poezie reflexivă și voit prozaică; marile adevăruri se spun în cuvinte simple, expresia frumoasă nu e totdeauna și garantul valorii. Originalitatea o dă detașarea, obiectivitatea asumată ce provine dintr-un soi de reflectare în oglindă. *Eu sunt altul*, și din această situație decurge *eviscerarea* stării de lirism. A vorbi despre obsesiile, speranțele, aspirațiile, visele tale ca despre ale altuia echivalează cu atingerea înțelepciunii. Poetul se convertește în înțelept, ipostază și ultim sens al aspirației spre perfecțiune. Indecizia menține în taină obiectul contemplației poetice.

Poemele sale sunt poeme de moarte, de intrare în moarte, de îngropăciune; poetul înfățișează un ritual al morții, într-un limbaj simplu, cu inflexiuni liturgice, străbătut de întrebări neliniștitoare legate de precara condiție umană. Aparenta discursivitate cu retorismul ei creează fiorul unui lirism existențial cu accentuate note expresioniste. Unele versuri sunt extraordinare: „*Străpuns în inimă de sabia / destinului, Că el nu / a ținut isonul celorlalți: unde nu e nici întristare, nici/durere, nici amărăciune, nici suspin*”, sau „*Călător/ lăsat de la Dumnezeu să trăiască atât cât să / strecoare o / pravilă pe sub poartă*”. În labirintul poemelor sale, începutul șocant prin imprecizia subiectului conduce spre un ermetism care e mai mult al expresiei, rezultat dintr-o sintaxă savantă: „*cântă dintr-o cracă de soc, sprijinit de poarta putrezită / a casei bunicilor, nici caldă, nici / rece, după / ploaia de două zile, privind de la*

câțiva pași zvârcolirea / râmelor pe asfaltul șoselei / naționale, în sat, cuprins de descurajare: fiu // al răzvrătirii!...” Engambementul, sugestiv, dă măsura întortochelii labirintului ființei. Mitul labirintului intră în plămădirea fantasmelor, a stării sale de lirism. Sintaxa *sucită* traduce o *suceală* a eului, ce provine nu din inadaptare, ci mai mult din nonconformism, din tendința de afirmare insurgentă a eului. Sub această platoșă sintactică, sub o avalanșă de întrebări și de obsesii existențiale, respiră cu greutate o poezie dramatică, tensionată de o muzicalitate gravă: „*aceeași senzație de gol / lăuntric de care nu mai scapă: îmbrăcat în uniformă / neagră a bunicului, cu nasturii / strălucitori. Sprijinit de poartă, vremelnic: privind lung la / zvârcolirea / râmelor, că sunt ca și ele*”. Titlurile sunt ușii deschise, semne prin care se presară drumul în labirint, conducând și sugerând conotații grave.

Lumea ca ospiciu e o imagine provenind din sentimentul acut al pierderii individului în mrejele aparenței, sentiment ce conduce spre înstrăinarea de sine, spre alienare. Alienarea apropie de moarte; moartea apare ca liman, ca soluție existențială și izbăvire de / din real „...*Ar trebui întâi să examineze / simptomele / morții, așa cum apar ele, pe rând. Îi crește capul, ajunge la / dimensiuni neverosimile, ocupă / tot spațiul înconjurător, în timp ce fața i se micșorează, se / îngustează și ia forma unui bot, apoi / forma unui cioc de cocoș, cioc-cioc, aude bătăi la ușă, îi pare rău, / înghite o / rămă*”.

În concordanță cu titlul, moartea e o temă și o obsesie. Mircea Eliade spunea că tot timpul *ieșim și intrăm* undeva, viața noastră e marcată de acest simbolism al trecerii, care e un memento al *mării treceri*. Ceea ce ne leagă de această lume, de oameni este cuvântul. *La plecarea* sa, poetul spune și lasă moștenire o serie de cuvinte prin care explică și se explică, elucidează pentru sine și pentru alții *umbre, pete, găuri negre* ale existenței. O hiperluciditate îl face să vadă la plecare totul – de la gest până la *semnul* încărcat de grele înțelesuri.

Limbajul e banal ca însăși viața, poetul fiind un anticalofil și un insurgent ca toți postmoderniștii. Imprecizia subiectului are efecte nebănuite în planul expresiei, al conținutului de idei. A-l identifica devine o provocare pentru spirit. Alături de aceasta, există poezia lucrurilor simple. Marile momente sunt mute, cufundate în firesc: „*Nu de multă vreme: când a / surprins-o / moartea, ea desfăcea niște păstăi de fasole*”.

Uneori, ideea sugerată în titlu se continuă într-un flux care reține inspirația pentru a o determina să evolueze lent și imprevizibil (ca în *Cei ce poartă trup*). Alteori, imaginea iconică, picturat-aforistică, surprinde prin cruzime și luciditate: „*Femei îngenuncheate la cules, nu / departe de o grămadă de bărbați împietriți, pe care își fierb mămăliga*”.

Interesant e simbolismul râului, în sens heraclitean, *panta rheî*; în sens creștin, asociat Iordanului care schimbă un destin; iar în sens mitic, asociat uitării sau morții înseși – râul Lethe: „...*pe malul râului care / arată drumul spre botez...*”. Poetul se adresează unei instanțe feminine, luând motive din *realitatea* ritualului extincției. Misteriosul *tu* feminin ar putea fi viața,

* Liviu Ioan Stoiciu - *La plecarea*, Editura *Vinea*, București, 2003

când conotațiile sunt vagi, confuze sau femeia însăși (**Începe să-i bată în urechi ceasul morții**), asociată mitului germinației, al nașterii. Se poate urmări un traseu al morții de la presentiment la obiceiuri și ritualurile ce premerg intrarea în neființă (**Lasă întristarea, întoarce-te**). Eul liric privește cu o hiperluciditate aproape inumană toate transformările trupului care preced și însoțesc marea trecere. Totul începe cu **un nod greu** care apăsă în piept, continuând cu cercetarea mâinilor, **vârfurile degetelor par mai subțiri; cei ce poartă trup** se simt învăluți de **un miros de arsură, fără să ardă ceva, pe la miezul nopții se aude gălăgie în pereți**, iar în urechi începe să bată **ceasul morții**. E o stare benefică de armonie, **la început ca nectarul**, dar **la sfârșit ca otrava**.

Gravitatea temei e contracarată de ironia prin care se încearcă desprinderea, detașarea de ceea ce e supus piericiunii. Rămâne difuză opțiunea pentru spirit, pentru valorile spiritului. „Întoarcerea” sugerează imaginea hegeliană a existenței. Omul nu moare, ci se întoarce în punctul inițial al existenței sale: **Lasă întristarea, întoarce-te, E chemat cineva să-i țină lumânarea**. Luntrea, râul, steaua care se stinge sunt motive în ceremonialul marii treceri.

Eul e într-o permanentă stare de tensiune dată de incertitudinile existenței: **Sunt mort sau nu?** Aceasta e o întrebare firească pentru că viața și moartea se întrepătrund într-o proporție indecisă și inextricabilă. În ciuda unei trufii, a unei insolente a stilului ce-și găsește în ironie forma cea mai la îndemână de a se manifesta, versurile nu sunt lipsite de o tensiune tulburătoare, ce provine din imposibilitatea de a dezlega misterele vieții, de a da, de a vedea un sens coerent existenței. „Acum”-ul poetului e „clipa cea repede”, prea repede pentru a(-ți) da seama despre tot și despre toate. În acest „acum” coincid începutul și sfârșitul. „Acum” e „clipa cea repede” dată pentru a vieții în lumină: „*Domnule, Doamnă, oameni buni, iată – numai până aici: voi fi / un stâlp de foc liber, atât! O văpaie. Pentru / dumneavoastră, numai / un minut! Ce / va mai rămânea din mine, din grămada de împletituri / și noduri... Nu-și spune gândul în / întregime. El // nu mai are pe nimeni, nici măcar nu mai e stăpân pe / propriul corp / omenesc legat spre chinuire*”. În imaginile poetului, un loc deosebit îl ocupă **lumina – I se pune lumina aprinsă în mână**; metafora capătă semnificațiile primordiale, ale **luminii care călăuzește în întuneric**. Lumina e asociată vieții și binelui; Dumnezeu este lumina; omul însuși poartă în sine o fărâmă din această lumină divină. Interesantă e și ideea vieții ca pradă, omul fiind, în același timp, și vânzător și vânat. Vânzătoarea e bizară, răsfrângând semnificații ritualice, legate de intrări și ieșiri simbolice: „*Întors de la vânzătoare cu mâna goală de pe lumea / cealaltă, îmbrăcat în veșmânt / luminat, de ce nu s-a împușcat singur? Ar fi avut cu / ce să se laude, că / uite ce animal nemaivăzut a împușcat... Adevărul / e că mă simt măcinat de dinții / fiarelor*”...

La ieșirea din corp, tremuratul „dă naștere unei stări de luciditate”, este o nouă „facere”, moartea fiind o reintegrare în alte ritmuri ale existenței, în care cronologia se repetă după date știute din veac, urmând și urmărind „*cursul extinderii / universului*” în zile ale facerii dimensionate mitic: luna purtând „*pietrele albe*”, marța cu „*pietre roșii*”, miercurea, „*ziua pietrelor vii albastre*”, joia, „*ADN, pauză de respirație*”, ziua ametistului, vinerea cu „*un smarald verde*”, sâmbăta „*cu sclipirile diamantului*”. Culoarele zilelor din noua geneză compun un alt spectru (alb, roșu, albastru, mov, verde, galben), dând alte dimensiuni universului în care accede sufletul după moarte.

Diamantul poate fi o expresie a perfecțiunii. Pietrele prețioase care împrumută culorile lor spectrului luminii sunt „*toate, particule elementare / aflate în stare de echilibru / termic*...”

Trecerea a avut loc: **Sufletul poate ieși prin creștetul capului, pe gură, prin alt orificiu**. Evoluția, ca și existența terestră, e o evoluție în spirală: sufletul degajă „*spirale de energie, moartea deschide un drum spre absolut: „...În / această zonă cu direcții diferite de scurgere / a timpului*”.

Există o filosofie a ființei ca la vechii spiritualiști, conform cărora omul e o ființă ternară, alcătuită din trup (carne), suflet, spirit. Sarcasmul poetului se îndreaptă spre superbia trufașă care ignoră condiția efemeră. Soluția este: „*A aștepta să ți se întâmple, a nu ceda, a avea răbdare, / a nu te resemna*”. Sarcasmul este, sau provine, de fapt, dintr-o revoltă neputincioasă. Sensul vieții poate fi „*a regăsi pentru ultima oară, ușor, dintr-o dată, drumurile ce / au fost ascunse*...”

Imaginile ce compun un simbolism al morții („*duduia*” cu coasa în mână, de exemplu, pasărea neagră) sunt irreverențioase, fără temeri sau spaime de neant, de o solemnitate jucată, ca-ntr-un ritual reluat până la desemantizare (**Se aprinde o lumină cât muribundul de lungă sau Ea strigă din nou mortul pe nume**). Intrarea în moarte e o „*despărțire de trup*”, o abandonare a unei lumi pentru a accede în alta. Tratarea e, de asemenea, lipsită de fast, banalizată, *vulgară*, în sens originar. Alteori, imagini ezoterice compun un ermetism grav ca-n vechile mistere. O idee persistă: viața și moartea sunt complementare, nu se exclud, ci se presupun. Locul „*unde nu există întoarcere, nici cădere sau urcuș*” este locul unde „*cauți să fugi de tine însuși*”. Poetul are voluptatea imaginilor terorizante, nonconformiste, șocante, imaginându-și propria înmormântare ca Al. Macedonski în **Noaptea de noiembrie**: „*să fiu singur-singur pe fluviu, în / liniștea / unei păduri, dus de tristețea gândului de necrezut. Îmbrăcat / în pielea omului cel nou, care strigă: Vă / dau o poruncă veche! // Să fiu vânzător ambulant de leacuri...*” (**Asist trei zile la înmormântarea mea**).

Cartea a doua reprezintă **trecerea**, constituindu-se ca niște mărturii „*d'outre tombe*”. Ca-n mărturiile lui Socrate, și-n mărturiile lui Liviu Ioan Stoiciu regăsim referiri la un *daimonion* însoțind omul dar nemanifestându-se, o „*dublură care trăiește în corp și care se manifestă la moarte*”. Acest *daimonion* poate fi „**tehnicianul, bibliotecarul, arhivarul**”, fiind „*câte puțin din toate acestea pentru planeta Pământ*”. El dirijează spiritul către marile înfăptuiri – scrisul. Paralelismul dincoace / dincolo se revelează ca ambivalența viață / moarte, relativ / absolut. Terestrul și celestul nu se exclud, se presupun, ele coexistă într-un mod misterios, la fel de misterios ca dualitatea materie / spirit.

Atitudinea eului este contemplativă, o atitudine prin care se ajunge la detașarea abstractă și senină ca-n **Glossa** lui Eminescu, ce-și avea sursa în detașarea budistă. Această asceză poate fi o modalitate de salvare a eului. Discursul poetic e alternant și alternativ, aducând în prim plan voci de *dincoace* și de *dincolo*. Un **ce** ezoteric și ermetic e permanent. Poetul descifrează, distingând, între o spiritualitate colectivă și una individuală. Mărturiile sunt, totodată, incursiuni în propria biografie; căutarea originilor începe cu sine, autogeneza este filogeneza (**Măi, dar repede mai treci tu**). Identificarea eului e un proces dureros și dramatic; poetul e asaltat de nenumărate voci interioare: „*Vocile îi repetă gândurile, le comentează, râd, îl batjocoresc*”. Traversarea etapelor vieții nu înseamnă doar traversarea unui labirint, dar și abandonarea și pierderea unor părți din propria ființă: „*Suntem o serie de*

corpuri, pe care le părăsim treptat, pe rând, asemenea unor foi de ceapă”. Hiperluciditatea duce la alienare, individul care vede prea multe, dincolo de lucruri, e un paria, un proscris, un nefericit.

Există încercarea de a descifra misterul ființei, al națiunii. Dimensiunile temporale trecut / prezent se reunesc într-o atemporalitate în care sensurile se revelează, rămânând, totuși, ascunse (**Pai, în interior...**). Invazia obiectelor („balaur, brad, / gard și gorun, mal, mânăz, prunc, strugure și / strungă, urdă, vatră, zgardă...”) e un mod de a sugera evoluția, cuvintele reflectând mersul prin timp, constituirea unei ființe, a națiunii.

Multe din poeme sunt un fel de „amintiri din copilărie”, o copilărie transfigurată, spiritualizată, în care omul se caută pentru a se regăsi, pentru a se înțelege (**La vie la bunica, Acuma, barbarul...**); amintirile sunt presărate peste tot, fac parte din ființa sa. Ele conturează un spațiu familiar într-o mitologie *sui generis*, în care Adjuđu Vechi, locurile copilăriei, capătă însemnele unui topos cu valoare de **centrum mundi** (**Aveam locuința...**). Nu e o poezie picturală însă, un pastel, căci *locul* există raportat la o individualitate, la o conștiință. *Locul* este așa pentru că subiectul contemplativ îl vede așa: „Noiembrie ninge, ninge cu spori, care vin de pe lumea / cealaltă...”

Paralel cu mitologia spațiului natal se configurează o alta, a spațiului cultural european. Dacii, celții, Spartacus, Burebista, Kogainon, Sarmizegetusa sunt simboluri în această geografie spiritualizată ce trăiește prin continuitate în memoria culturală (**Lucru bărbătesc..., În liniștea nopții..., În vreme ce noi, ăștia, cu visul**). Grupările hiponimice de termeni (**În vreme ce noi, ăștia, cu visul**) dau imaginea fremătătoare, dinamică a vieții. Stilul e sorescian cu doza de ironie și gravitate obligatorie pentru o viziune asupra istoriei noastre: „În vreme ce noi, ăștia, cu visul / neclar, pruncii, / ne copilăream în istorie: ne scărpinam pielea până apăreau / ulcerații... dețineam stane, de bătut / monede și tehnica / împunsăturilor, în ceramică, fântâni, ateliere / pentru prelucrarea / osului, cuptor de olari, cești, coșuri de nuiete, blocuri de calcar, mucegai, topitorii, / turnuri de apărare, tipare pentru bijuterii, / seceri, cu / mâner, săpăligi, greble, baroase, / clești, solzi de fier, ciocane de forjă, nituri, uruieli...”. Reprezentarea universului e budistă, viața e maya, omul o iluzie: „O mică oglindă, în / încăpere, / care-mi reflectă imaginea. Imaginea alcătuită din gaze / și pulbere / cosmică, mărită: ceea ce văd mă / înspăimântă...” Lanțurile, zidurile de piatră („Mă țin tot în lanțuri, / nu sunt schimbări”) sunt imagini vizualizate ale limitărilor condiției umane precare. Poetul are plăcerea enunțării fastuoase, hiponimice pentru a surprinde universul revelat fulgurant: „Pe urmă, lanțuri, ziduri de piatră, legate / cu lut și valuri, de pământ, / cercei de argint, urne, din vase fine, acoperite cu gresii, mărgelile / de pastă sticloasă, poleiuri subțiri, ramuri de pini, / blănuri, de urs, cărămizi, / târnăcoape, hârlețe, amulete din dinți de mistreț și bastonașe, cu / mici sfere, de coral, bisturiu, penseta, candela / aprinsă la cap, alifii și / cenușă vulcanică, formațiuni / nebuloase...”

Detășat de trup și de materie, spiritul colindă în timp într-o mișcare regresivă, iar această *panoramă a deșertăciunilor* stă sub semnul trecerii, al morții. Nimic nu rezistă în timp. Oamenii care au făcut istorie (Burebista, Nero etc.) sunt umbre în eterna alergare (**Voi sunteți trecutul..., Nero, Acum, Scrie poezii...**). Pe „*raza de curbură a universului*”, timpul își tulbură permanent contururile, trecut, prezent și viitor sunt o singură

dimensiune. Totul pare o joacă „*pe bicicleta, pe trei roate*” într-o plimbare „*pe zonă*”, halucinantă.

Căutarea are o țintă: „*o scară proprie a istoriei*”. Dar nu răspunde decât o copleșitoare absență: „*Cine răspunde în locul celui / absent?*”. Ca și Iona, poetul este singur, descoperind singurătatea, descoperindu-se pe sine: „*A urmat o căutare a propriului / corp*”. Scara, direcțiile sunt motive pentru o imagine a lumii ca labirint.

O obsesie tematică este cea a originilor, o temă cu rezonanțe biblice trimitând la Adam și Eva, cuplul primordial ce marchează începutul aventurii spirituale a omului după izgonirea din paradis, alta legată de constituirea poporului român după cucerirea Daciei de către romani (**În anul 101, Primăvara..., Ceva mai încolo..., La Zalmoxis...**). Ideea pe care se bazează este una sceptică oculată, camuflată în ironie: ce-a fost va mai fi, ce va fi a mai fost, asociind motivul lumii ca teatru: „*acolo, / unde se urca / pe scena cu simptomele sfârșitului, o dată cu actorii de pantomimă și cu / gladiatorii, cu medicii lor, larmele, bătăile scurte în porți...*” – sau *denepă-trunsului*: „*...vraja / zidului cu igrasie, de neescaladat, care ne desparte de cei / plecați, se repetă: ce e înainte, a fost / și înapoi? Ce a fost, va fi / în veci...*”. Fantasmalele poetului se leagă de un spațiu matrice, spațiul vrâncean, mioritic, geografie spirituală, multe din poezii fiind un fel de „amintiri din copilărie” originale.

Experiența morții e trăită, mai întâi impersonal, ca fenomen ce se *întâmplă altora sau altuia*. Moartea părinților poate revela o parte din acest mister, care însușit conștient nu acaparează, dar dă o altă percepție asupra lumii. **Plecarea** ca mare trecere este evenimentul existențial definitoriu, ca și intrările și ieșirile lui Mircea Eliade, potrivit dialecticii sacru / profan. Eul se află, ca un inedit cerber, pe această linie de demarcație între viață și moarte, „*la limita de demarcație a două straturi / atmosferice / diferite*”, confundat cu „*ultimul hotar*”.

Tema germinației se confundă cu cea a creației: „*...dar îmi apare, de fiecare dată când încerc, o mână în plus care / șterge ce scriu și scrie în loc / într-o limbă / necunoscută, ceva...*”. Ideea Ecclesiastului (nimic nu e nou sub soare) apare aici sub forma creației imperfecte, reluate, corectate. Poetul e un Sisif („*...și eu tac, tac în / schimbul obținerii buruienii care dă puterea de a zămisli*”), un Sisif blestemat să creeze iluzia utilității, a perfecțiunii într-o lume condamnată la imperfecțiune.

Reprezentarea subiectivă a lumii, reducția la puterea de a fantaza explică experiențele existențiale: „*...Totul / pe lumea / asta e înlăuntrul capului!...*”, ca probe ale demnității: „*Cu cât îngenunchem mai mult... O porțiță există...*”. Apare și motivul shakespearian al omului ca jucărie a sorții (**E convins că e o jucărie în mâinile unor forțe misterioase**): „*m-am / întâlnit la jumătate de drum cu / ceasul / rău și cu speriatul cel mare. Gata, renunț*”.

Plus faptele sunt descrieri în omenie, o sugestie a adevăratei credințe, a sentimentului creștin, al cărui înțeles deplin se regăsește în filosofia iubirii propovăduită de Iisus – iubește-ți aproapele. Titlurile sunt semnificative, conducând spre esența adevărului descoperit pe parcursul investigației lirice.

Moartea este o experiență absolutamente personală; trăind atât de intens sentimentul morții, viața triumfă ca eternitate. Există o evoluție în această trăire și, la capătul ei, poetul se recunoaște ca parte a lumii, ca lumină din lumină. Spiritul transcende materia.

MAI MULT DECÂT „EPIDERMICE”*

Raluca Neagu, autoarea unui debut consistent în anul ce a trecut: **Epidermice**, a intrat spectaculos în literatură la vârsta de 10 ani cu o poezie ce a reușit să atragă atenția unor cititori de aleasă competență: Mircea Martin, Laurențiu Ulici, Simona Popescu, Mircea Cărtărescu, Sorin Preda, Sergiu Adam, Cristian Teodorescu, Ana Blandiana... În aceeași perioadă, a primit un impresionant număr de premii la diferite concursuri de poezie la o vârstă când fetițele abia au abandonat păpușile și cărțile cu povești. Citite astăzi, textele scrise în anii 1987-1989 și publicate, parțial, la **Addenda** prezentei cărți (p. 59-78) uimesc prin intuițiile surprinzătoare, prin maturitatea mijloacelor artistice și, mai ales, prin luciditatea nefirească, dovedită prin modul în care își dozează efectele și și controlează poemul în articulațiile sale cele mai intime. Măcar din aceste motive, merită să acordăm o atenție specială grupajului de 18 texte ce reprezintă această perioadă.

„*Roadem cărțile d'amour / Strivite de gânduri...*”, citim în **Ora de franceză**, scrisă probabil în 1988, elogiată de Dan Silviu Boierescu în 1989, remarcabilă prin finețea desenului și subtilitatea notațiilor lirice. Nostalgia unei vieți purificate moral, neatinsă de automatismele civilizației moderne, apare în **Dor de țărani**, după cum un prematur gust al răfuielii se face simțit în **Biografia iepurilor**, unde mânia copilului de atunci se dezlănțuie asupra „*țiganilor literari din presă*” care – spune sarcastic poeta – „*erau prea deștepți / când se învăteau / în cioburi...*” O fabulă cu gust amar este **Caprele și lupul**; acestea se oferă drept hrană „*lupului verde / ce cânta la cinci degete...*” Dintre acestea, cel puțin un text, **Depoul**, înalță câteva semne de exclamație: „*Etajez ziarele / Cu păduchii din / Depoul democrației (s.n.) / Și mirosind a pește prăjit*”. O incisivitate politică de acest gen nu se „*asortează*” cu vârsta declarată și, de fapt, nu e deloc clar când a fost scrisă poezia (să fie vorba de disidentă?); dacă anul elaborării este 1990, atunci e de acceptat o asemenea îndrăzneală! Mult mai credibilă este interogația ingenuă: „*Pe cine întreb?*”, text ce trădează din plin neliniștile ce o încearcă în fața pragului (ce se cere depășit) spre o nouă vârstă.

Poemele publicate la **Addenda** verifică aprecierea prefațatorului (C. Călin), conform căreia modelele au fost, prioritar, șazeciste, la care se adaugă – firesc – modelul poetic consacrat acestei vârste: „*Pășesc în clipă / Sub bustul romantic / Al lui Eminescu*” (**Statuia**). În alte texte își fac simțită prezența: Marin Sorescu (**Jocuri mecanice**), Nichita Stănescu (**Dor de Nichita**), Ana Blandiana (**Dor de Ana**), sau – de ce nu? – un aproximativ model postmodernist (**Ora de gramatică**).

Surpriza cea mai mare a acestui grupaj, elaborat la 11-13 ani, este **tema morții** ce revine persistent în mai multe poeme, ca de exemplu în **Cronici**, unde vorbește nonșalant despre „*vânzările morții*” sau despre „*viitoarea mea / Moarte*” înregistrată la „*cronica Decese*”, fapt în sine ciudat, dacă nu cumva **moartea** primește o accepție simbolică după cum se va vedea mai târziu. Deocamdată, spune foarte tânără poeta, „*Relațiile matematice / Din cauza luminii / Dansau în ecuații / Și nisip / Puțin și vom fi / Pământ*” (**Matematică**), iar „*Moartea din exerciții de / Vocabular*” se dizolva într-o „*piruetă*”. Formula lirică de acum nu e prea decisă și nici nu ar fi avut cum să fie. Dar e de recunoscut, chiar la atâția ani distanță, că avem în față o poezie autentică, o sensibilitate cultivată de lecturi atente, o luciditate care o ferea de excese și o condamna la performanță.

Poeziile maturității (să le spunem așa, deși Raluca Neagu n-a împlinit încă 27 de ani) sunt categoric superioare celor de început, cu toate că, tematic și tehnic vorbind, nu s-au produs mari transformări. Expresia concentrată, tăietura severă a versurilor, cu extirparea conectorilor, folosirea ingabasmentului și mutarea accentelor pe șansa de supraviețuire spirituală prin artă, sunt doar câteva din trăsăturile poeziei sale de astăzi. „*Mă doare curgerea sevei / Bătută pe poemul flămând al grotei*”, ne avertizează ea într-o inspirată artă poetică ce vorbește despre suferința încorporată fiecărei noi creații în condițiile în care confruntarea dintre lumină și întuneric, dintre sacru și profan se decide în favoarea celui de-al doilea element, desacralizarea fiind un proces în plină desfășurare: „*Totul lătra în apusul rugăciunii*”, notează cu amărăciune (**Despre poem**). O lume în care sacrul a decăzut din puterile sale și doar cântecul mai oferă puțința izbăvirii: „*Și voi trăi aici, / În cântec strigând*” (**Cândva**).

Timpul aduce cu sine neliniștea ontologică, viața devine e însăși un labirint al durerii, suferința fiind un punct de plecare și condiția supremă pentru „*chemarea păsărilor*” și „*învierea*” promisă. Plânsul (lacrima), țipătul (strigătul), frigul, singurătatea, durerea și toamnele apăsătoare stăpânesc autoritar acest univers liric, amenințat de „*împietrire*”. Doar trecerea timpului, resimțită ca o agresiune continuă, duce la o acutizare extremă a simțurilor, ca în exemplul următor: „*Pășările curgeau pe rădăcină / Și toți nervii ascultau / Zborul meu*” (**Rememorare**). Din când în când apare gestul de revoltă, ca semn al lucidității: „*Astăzi nu mai vreau / Să-mi umplu moartea / Cu clipe!*” (**Protest**). Tonul elegiac apăsător ne ajută să percepem silueta vagă a poetei, aflată la ora de spovedanie, pe țărmul pustiu al timpului: „*Sunt copilul gol al morții / Pântecul secundeii...*” Astfel se întemeiază discursul său, energetic și tulburător, persuasiv în toate articulațiile sale, despre fragilitatea ființei umane în confruntarea dramatică cu destinul orb: „*O fastă sămânță*”

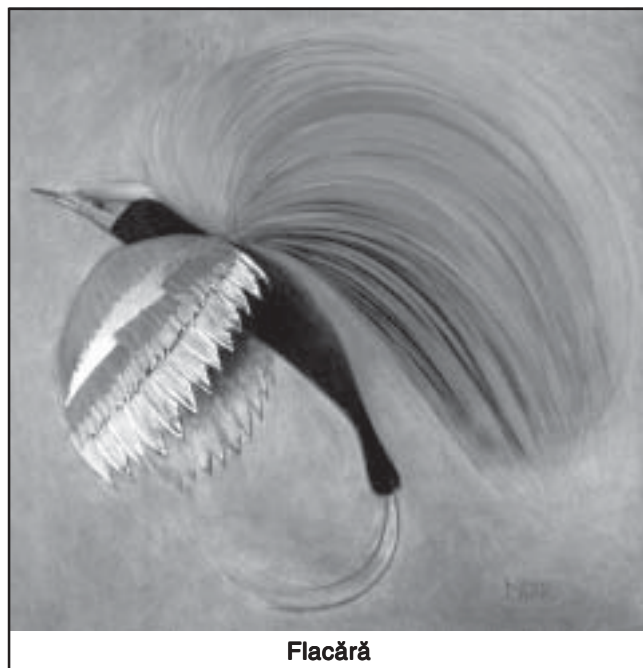
* Raluca Neagu – **Epidermice**, Editura **Plumb**, Bacău, 2003

fugară, sânge.../ Pași orbi / Dinte disperat... unghie veche, / O joacă obosită..." (*Poem pentru o existență fugitivă*).

Inițierea în moarte este înțeleasă ca experiență spirituală și, de aceea, **lacrima** și **pământul** apar ca fiind motivele fundamentale ale temei thanatice. Pentru că a învăța **să mori** este cea mai teribilă „**lecție**” pe care omul are șansa să și-o asume în timpul vieții, ceea ce presupune nu numai tensiune existențială, ci și tentativa fermă de anulare a propriei individualități, cu depășirea egoismului nostru structural. Doar așa e posibilă vindecarea, iar iubirea și viața devin posibile: „Astăzi am învățat să mor / Fără a fi lacrimă” (**Lecție**). Moartea („*legea morții*”) este limita cu care omul trebuie să se confrunte pentru a ajunge la esența vieții: „Si ajută-mă, mamă, să iubesc / *Legea morții care doare...*” (**Rugăciune**). Dezgustul de viață trădează o dureroasă nevoie de puritate: „*Neputincioasă să exist, / Mi-e sete de lu'*” (**Condiții**). Poate din acest motiv, toamna este anotimpul preferat, când **trupul** se vrea „descântat / cu lacrima timpului”, iar **moartea** nu poate fi decât una individuală, o experiență inițiativă singulară, într-un spațiu ce respiră bacovian și aspiră aerul tare al „*operelor imperfecte*”: „Mă agăț umedă și grea / de începutul singurei morți”, dar și „Orice gând și tot pustie sunt și păsările tot îmi forțează / plânsul meu ermetic...” (**Respirări**). În sfârșit, remarcabile sunt imaginile expresioniste ale Sinelui, ce propun – la vedere – o anatomie degradată și o fizionomie spectrală. Asta nu o împiedică pe Raluca Neagu să înalțe o stăruitoare rugăciune, născută din sentimentul unei profunde insatisfacții: „*Pronunță-mă și împrăștie-mă / Răstoarnă-mă și răsfiră-mi / tendoanele părului ... / Dar lasă-mi moartea să mănânce!*” (**Joc**).

Nu e singurul loc unde Raluca Neagu face dovada unei imaginații vii încercate de semnele unei realități insondabile, capabilă să disloce ordinea aparentă a lumii, șocând prin viziunile aberante și viscerele, ce pot provoca, în egală măsură, dezgust, silă, revoltă, dar și acceptare, uimire, extaz. Anatomia umană devine un pretext pentru asemenea imagini greu suportabile, cu părțile componente hipertrofiate la limita grotescului: „*Îmi cresc dinți pe ace de flăcări / și tumoarea visului pute...*” sau: „...*privirea risipită a morții îmi taie venele / Sap cu sternul trezirea icoanei, / Înapoi, lumea trage de cârduri de intestine / E pace... am pancreasul detașabil*” (**Definiții interzise**). Elemente de anatomie umană metaforizate monstruos, cum ar fi: „...*ascultați ceața pancreasului meu, / cel abrupt și chior...*” sau „*Trageți de urechile mele spinale*” întâlnim în **Invitație la existență** sau **Permutări** (unul dintre cele mai frumoase poeme din volum). O cearță cu Sine, o altercație între trup și spirit, un război împotriva iluziilor de orice fel, ce i-au adus „*vibrația tăcerii*” și durerea aproape resemnată, care o determină să-și caute salvarea, nu altfel decât urmând legea trupului (**Ciocniri**). Speranța, câtă a rămas, se află în singurătate, pentru că, spune poeta, „*mai există multă lumină presată în ea...*”.

Nu lipsesc interogațiile neliniștitoare, ce provoacă o adevărată răvășire a ființei, cu permutarea funcțiilor anatomice și fiziologice într-un spațiu concentrat al reflec-

Flacăra

ției (**Rătăcire sus**). Teribila inventivitate lexicală a lui Nichita Stănescu și chiar vulturile aspre ale discursului postmodernist sunt de întâlnit, spre exemplu, în **Halucinația numărului zero**: „*Da... îmi duc viața răsând, plângând și respirând / prin pahare, mușchi, idei largi ale palmei, / draperii ude cu tăcere*”. După cum degradarea părții spirituale din om provoacă poetei câteva inspirate jerbe soresciene: „*Spiritul meu avea carii / Și nu suporta căderea*” sau „*E ceva timp de când pe nasul meu / Nu s-au mai înregistrat cutremure / Și nici incinerări adormite*” (**Patul lui Procust**).

Obsesia morții, sentimentul tragic al vieții, durerea, dragostea sunt temele majore ale prezentei cărți de poeme, răvășite – cel mai adesea – de o respirație enormă, o sensibilitate ascuțită, un ochi inflammat ce încearcă a cuprinde un teritoriu, altădată edenic, acum devastat de tristețe, peste care se înalță trufaș victorios „*tipătul*” lui Edvard Munch, în cea mai curată manieră expresionistă. Este, cred, formula lirică cea mai potrivită temperamentului și trăirilor sale, o dată ce Raluca Neagu urmărește deliberat să exprime, cu o recuzită poetică diversă și eficientă, nu calitatea lumii ce o înconjoară, ci stările sale de spirit.

Peste toate aceste observații, mai degrabă admirative decât critice, se impune temerea lui Vlad Sorianu (în **Ateneu**, an 40, nr. 10/octombrie 2003, p. 5), conform căreia: „*Ar fi o eroare, chiar o nedreptate flagrantă ca poezia ei să nu fie pretuită la adevărata valoare*”. Temere pe care o împărtășesc fără nici o reținere, având în vedere climatul intolerant și exclusivist al vieții noastre literare, dar mai ales suficiența și aroganța unei bune părți a criticii contemporane, fixată pe ce vine din București, Brașov, Iași, Cluj, Timișoara, poate Craiova... Când nu e „*critică de casă*” și când nu reprezintă interesele unei anume grupări literare, criticul de azi, tânăr furios și cu ostentație insolent, se arată mai degrabă plictisit, obosit, dezabuzat când e vorba de „*produse*” venite din provincie, spre care privește cu un ochi pe jumătate adormit.

Constantin Coroiu

ÎNTRE FAR WEST ȘI FAR EAST

Doi „monștri sacri” – unul al serviciilor secrete, celălalt al jurnalisticii – față în față. **Contele de Marenches** și **Cristine Okrent**. Dialogul lor este lung cât o carte de 300 de pagini. La sfârșitul lecturii m-am întrebat: a obținut celebra ziaristă mult sau puțin de la enigmaticul său interlocutor, în fond un profesionist al tăcerii, al acțiunii ascunsă tuturor privirilor, nu o dată chiar și puterii politice? Greu de apreciat. Oricum, marea victorie a Cristinei Okrent, pentru care poate fi invidiată de orice gazetar, este că l-a determinat, cu tact, cu inteligență și cu intuiție, pe enigmaticul personaj, dacă nu atât să vorbească (adică să dezvăluie), măcar să povestească.

Cartea este, în fond, povestea unui om, a unui *anonim*, care a avut șansa să privească și să judece lumea dintr-un unghi de care foarte puțini semeni ai noștri pot beneficia. În lumea lui, acest anonim – Contele de Marenches – este o figură legendară, un as al spionajului și contra-spionajului din epoca postbelică. A condus serviciile secrete franceze timp de 11 ani (timp record), sub doi președinți, pentru care nu a avut aceeași admirație, dar pe care a înțeles să-i servească, fiindcă ei, o dată aleși de națiune, reprezintă țara și valorile naționale. Iar acestea – zice Contele – sunt mai presus de democrație. E vorba de președinții (foști) ai Franței: Georges Pompidou și Valéry Giscard d'Estaing. Verbul **a servi** este conjugat pe tot parcursul cărții de către marele campion al unei profesii pe care el însuși o califică: „minunată și înspăimântătoare”. O profesie pusă **exclusiv** în slujba statului, a Puterii politice în Stat, care ea și numai ea decide, iar Serviciile secrete nu fac decât ca, prin informațiile furnizate, prin acțiunile inițiate, desfășurate, să asigure oportunitatea, acuratețea și eficiența deciziei. „*Problemele apărării*” – afirmă fără echivoc ilustrul interlocutor al Cristinei Okrent – și cele ale serviciilor secrete sunt, prin definiție, *apolitice: nu sunt nici de dreapta, nici de stânga, ci aparțin unui domeniu superior, acela al Franței*”. Un om ajuns în poziția Contelui de Marenches nu este și nu poate fi decât **consilier de taină al Puterii** (acesta este, de fapt, și titlul cărții ce o scrie împreună cu fermecătoarea sa interlocutoare). O carte pe care o citești cu răsuflarea tăiată și care spulberă toate ideile noastre preconceptuate despre rolul și rostul serviciilor secrete, ca și toate clișeele vehiculate într-o filmografie industriosoasă, comercială, ca să nu mai vorbim de retorica politicianistică, demagogică-găunoasă, penibilă nu o dată.

La nu puțini dintre noi, de aici, flăcăi din Carpați sau, cum zicea un personaj dintr-un roman al unui important scriitor român contemporan, „europeni rău plasați”, ideile preconceptuate, flăcăii fiind cam tomnateci, au devenit fixații. Or, Contele de Marenches ne avertizează, cu vădită satisfacție, dar și cu grija celui care știe multe, citându-l pe Jules Renard: „*Să aveți idei solid fixate, dar nu întotdeauna în același loc*”. A nu gândi profund, suplu, responsabil, în fiecare clipă, cu ochii și inima la țara ta,

în această învălmășeală în care se află Planeta, înseamnă a risca să dispari de pe hartă, ne atrage atenția Maestrul.

În jungla lumii contemporane, ca și în circulație, a ațipi fie și o clipă poate fi fatal pentru un destin istoric și un sistem de valori. Pentru Contele de Marenches, ele înseamnă în primul rând Franța, dar înseamnă totodată și această veche, minusculă, contradictorie și aglomerată Europă, care nu dispune, precum America, de imensitatea FAR-WEST-ului și, precum Rusia, de ceea ce el numește FAR-EAST, adică de hăurile orizontale de gheață ale Siberiei ce încălzește totuși cu uriașul său combustibil „orasele-lumină” din Vest. Europa – atrage atenția omul din umbră – „*trebuie să învețe să se țină pe picioare, fără sprijinul american. Ea trebuie să dea uitării mentalitatea de femeie întreținută și să se obișnuiască să nu conteze decât pe ea însăși...*” Strategia Europei trebuie să aibă în vedere – opinează asul spionajului și contraspionajului francez, consultat de monarhi și președinți, ascultat de marii potențați ai lumii, curtat de șefi de servicii secrete și de diplomați iluștri – Sudul, opunând celor două FAR-uri ale superputerilor de la Răsărit și de la Apus un FAR SOUTH care ar oferi bătrânului continent – „*aceleași șanse cu ale celor două supraputeri*”. Cel mai frecvent cuvânt folosit de Marenches este *trebuie*.

Este de datoria specialiștilor din diverse domenii să aprecieze dacă acest punct de vedere mai are valoare, știut fiind că el a fost formulat înaintea evenimentelor de la sfârșitul deceniului nouă al secolului trecut. Dar se pare că istoria începe să-i dea dreptate Contelui...

Occidentul și ordinea inversă

„*Conștiința este arma celor slabi împotriva celor puternici*”. Iată o propoziție cu atât mai tulburătoare cu cât este rostită de un campion al serviciilor secrete. Anticomunistul feroce care este acest Conte ce-și numără strămoșii până în adâncul Istoriei constată cu amărăciune: „*În Occident nu se mai învață, cum se face în țările din Est (ne aflăm în anul 1986 – nota mea), dragostea de țară, dragostea de muncă, ci laxismul, indisciplina, nerespectarea vechilor virtuți, căutarea unor paradisuri artificiale. Într-un cuvânt, ceea ce eu numesc – ordinea inversă*”. Iar ceva mai departe, această remarcă pătrunzătoare și mai ales definitorie: „*Nu informația îi lipsește Occidentului, ci dorința de a cunoaște*”. În asemenea condiții, riscul de a fi surprins, de a fi dezarmat este foarte mare. Pentru că, în lume, astăzi, ne informează Contele de Marenches, are loc „*un război total, global, multiform, policrom*”. Cei care neagă acest fapt sunt – „*sau prost informați, sau periculoși*”. Și tot el se confesează: „*Însărcinat cu observarea părții scufundate a icebergului, acolo unde apele sunt opace, iar fauna redutabilă, niciodată, în ultimii 40 de ani, de când mă interesez oficial sau oficios*”.

de aceste probleme, niciodată situația nu a fost, după părerea mea, atât de periculoasă”.

Realitatea certifică astăzi vizionarismul fostului șef al Serviciilor secrete franceze. Și încă o observație menită să ne trezească „din somnul cel de moarte”, mai ales pe noi, românii: „În ziua de azi nu se mai cuceresc teritorii pentru a stăpâni oamenii, azi se cuceresc sufletele, se cucerește psihicul. Odată ce ai psihicul, ai omul. Iar când ai omul, teritoriul vine de la sine. Cea mai mare viclenie a diavolului este să ne facă să credem că nu există. A venit momentul să folosim cuvântul subversiune”. (Precizez din nou, ne aflăm cu trei ani înaintea lui 1989.) Necesitatea unor servicii secrete de maximă eficiență nici nu mai trebuie subliniată în aceste condiții, când – „Ne aflăm în plin (al treilea) război mondial, invizibil însă pentru majoritatea oamenilor”. Și șeful D.G.S.E. (serviciile secrete franceze) evocă un eveniment care în 1980 a zguduit lumea: atentatul asupra Papei. De Marenches îl avertizase pe Sfântul Părinte încă în luna ianuarie a celui an că va fi victima unui atentat, dar răspunsul este că soarta Papei se află în mâinile Domnului. Replica e de o luciditate aș spune cinică, de altfel cum stă bine unui asemenea personaj.: „Am un mare respect pentru această atitudine, deși cred că uneori Domnul ar trebui ajutat”. După atentat, care nu l-a surprins, firește, câtuși de puțin, l-a primit la Paris pe judecătorul Martello, cel care a condus ancheta. Călătoria aceasta a fost însă zadarnică. „Eram sub jurământul păstrării secretului de stat. N-am putut să-i răspund la nici o întrebare (mi-a pus treizeci), dar am stat de vorbă îndelung”. Ce or fi vorbit oare? De Marenches formulează cu maximă claritate următorul principiu: „Trebuie să lași întotdeauna să planeze misterul asupra anumitor lucruri”. Unii și alții, fie inocenți, fie manipulați de forțe obscure, interesate în a distruge, vor să scoată toate lucrurile în piață. Nu e nevoie, în fond, decât de puțină înțelepciune și de multă bună-credință ca să accepți că există și adevăruri nocive. Mai nocive, oricum, decât misterele...

Mai periculos decât războiul este politicianismul

Un adevăr axiomatic – „Fără informație, nu există posibilități de acțiune”. De Marenches are în vedere informația și contrainformația secretă. Mănuitor abil al armei informării, ca și, desigur, pe cea a dezinformării, atunci și acolo unde interesele de stat o cer, el manifestă, ca profesionist, o neascunsă admirație – în plan profesional – pentru KGB, cea mai puternică și mai eficientă agenție din lume, în care – declară cu nostalgie – s-ar simți onorat să lucreze. După cum o admirație *sans rivages* are pentru oamenii politici și de stat care au construit Istoria, inclusiv cea contemporană. Despre fostul șah al Iranului spune: „Șahul era pe cale să scoată imperiul iranian din secolul al XI-lea pentru a-l aduce în secolul al XX-lea sau poate în secolul al XXI-lea”. Întâlnindu-l apoi în exil, omul rece și impenetrabil De Marenches este profund impresionat: „A fost una dintre cele mai tragice discuții din viața mea. În fața mea se afla un om care, cu puțin timp în urmă, se

numărase printre personalitățile cele mai invidiate, curțate și puternice ale planetei. Sic transit gloria mundi”. Iar despre un alt lider și mare actor al „vastei tragicomedii pe care o joacă omenirea”, îndepărtat violent de pe scena istoriei, președintele Sadat al Egiptului, De Marenches are această rară clipă de efuziune. „Era unul dintre acei oameni excepționali pe care istoria binevoiește să-i scoată la lumină din când în când, într-un moment privilegiat”. Dar la inimă sa rămâne Georges Pompidou. Memorable schițe de portret îi reușesc acestui psiholog fin care pare să știe tot, deși spune foarte puțin: Sadam Hussein, Fidel Castro, Khomeini, Kadhafi etc. De Marenches este adeptul celor ce fac politică de stat. Disprețuiește și condamnă politicianismul, adevărată plagă – zice el – ce poate compromite acte fundamentale în istorie. Numai războiul (cel cu arme) mai întrece în pericolitate politicianismul. Avem serioase motive să-i dăm dreptate. Este profund îngrijorat de lipsa de preocupări constructive de care dau dovadă tinerii, ceea ce explică, crede De Marenches, cel puțin în parte, eșuarea în drog, crimă politică și terorism. Cu mijloacele moderne s-ar putea ridica gigantice construcții civile. În antichitate, cu mijloace rudimentare, s-au construit minunile lumii, Marele Zid Chinezesc – singurul edificiu construit de mâna omului vizibil din Cosmos. Spre ce ne îndreptăm? – se întrebă el.

Cu toții o sfârșim prost

Nu mai puțin interesante sunt profețiile geo-politice, dincolo de specificul domeniului pe care îl ilustrează insolitul mușchetar, poreclit de altfel în lumea serviciilor de spionaj și contraspionaj *Porthos*. El împărtășește, de pildă, opinia lui De Gaulle conform căreia atunci când bate marele vânt al istoriei, acesta îi afectează de fapt pe cei slabi. De Marenches prevedea în 1986: „Pentru cine a știut să citească o hartă (harta este obsesia sa-nota mea), era evident că Lech Walesa se înșela crezând că primăvara sa ar putea fi mai puternică decât influența imperiului sovietic. Întotdeauna peștele de la cap se strică. Dacă într-o zi va avea loc o schimbare, aceasta se va produce la Moscova. În acel moment, libertatea va putea să înflorească din nou în țările din Estul Europei. Atât timp cât această schimbare nu se va produce la Moscova, ordinea va domni la Varșovia”. Peste tot se află un Brucan. Chiar și la Paris... Îi deosebesc doar „școala” și stilul... Comparatia pe care De Marenches o face între totalitarismul sovietic și Biserica Catolică (KGB-ul fiind Inchiziția) este și ea revelatoare. Sunt evidente similitudinile între cele două „totalitarisme”, numai că „toate bisericile au avut prudenta de a nu promite adevărate fericire decât după moarte. Comuniștii sunt sortiți pieirii pentru că au promis fericirea pe pământ, dar sunt incapabili să ne arate o mostră din acest rai...”

Oamenii din spița acestui *Porthos* modern au și ei clipe de melancolie. „Cu toții o sfârșim întotdeauna prost, fiindcă toată lumea moare. Acesta-i marele adevăr”.

Da, marele adevăr, care ar trebui să ne umanizeze pe toți: frumoși și urâți, puternici și slabi, proști și deștepti...

Irina Mavrodin

„CRED ÎN SFÂNTA TREIME – RĂBDARE, SPERANȚĂ, IUBIRE”*

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu****— Reprezintă cultura o formă de rezistență?**

— Întotdeauna am trăit sub comunism actele culturale ca pe o formă de rezistență, fie că a fost vorba de cărțile mele – poezie, eseu, traducere – sau de cursurile și seminariile mele. Trăiam intens această convingere, și chiar cu un anumit grad de risc asumat. Faptul că am fost silită să ies la pensie în 1985, ca lector, poate că are o legătură cu acest risc asumat. Dar nu asupra acestui aspect vreau să insist. Eu simțeam că fac rezistență, fie prin fiecare vers din poezia mea, fie introducându-i pe Camus, Proust, Ricoeur, Blanchot etc. – prin traducerile și eseurile mele – în circuitul cultural din România. Simțeam, de asemenea, același lucru introducând în programa analitică de la Universitatea din București, Facultatea de Filologie (mai târziu, de Limbi străine, și mai târziu încă, de Litere), autori care fuseseră excluși sau nu figuraseră niciodată în ea. Datorită unor asemenea acte de rezistență culturală, cred eu, nu s-a rupt niciodată cu adevărat în România legătura cu gândirea și literatura europeană. Ar fi multe de spus pe acest subiect, dar eu simt un fel de oboseală în a-l trata. Prea se laudă mulți cu disidența, cu rezistența lor la comunism. Aș prefera ca despre rezistența mea prin cultură să vorbească alții. Mai știu și că acest concept a fost pe de altă parte contestat de unii dintre intelectualii noștri, care l-au opus rezistenței politice sau, pur și simplu, rezistenței cu arma în mână. Este oare corectă gândirea lor? Ca să dăm un răspuns, trebuie să ne resituăm în acei ani de dictatură totală. Dar puțini mai sunt cei capabili să o facă.

— Forța culturii poate însemna mai mult decât forța politicii?

— Cultura și politica se înscriu în două planuri diferite, atât de diferite, se pare, încât mulți le opun una alteia. De aceea nici nu cred că forța lor poate fi comparată altminteri decât în concretul istoriei, și dintr-o perspectivă pragmatică. Eu cred în forța culturii într-o țară ca România. Ea cere însă însumări pe termen lung și este mai puțin vizibilă pe parcursul acestor însumări decât forța politicii.

— Ce părere aveți despre afluența tinerilor în literatura noastră? Ce așteptați de la ei?

— De la tineri, întotdeauna, s-a așteptat o înnoire, o schimbare majoră. Oameni din toate generațiile au trăit această așteptare – mă refer la cele mai în vârstă –, alături de alții care au intrat în conflict cu generația tânără, s-au opus schimbării. Astăzi cred că trăim un moment în care o bună parte din șansele literaturii române stau în

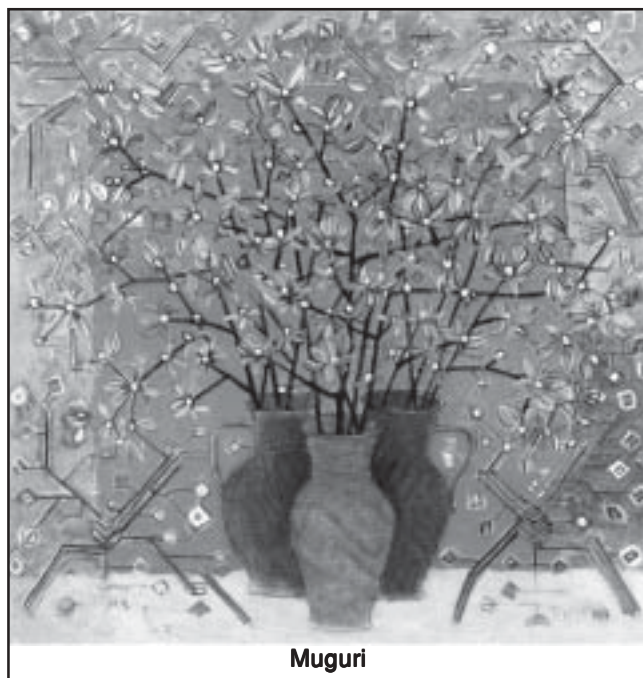
literatura pe care o fac tinerii. Din păcate, așa cum am mai spus-o, nu există direcții vizibile, programe vizibile – cu excepția multproclamatului postmodernism, care aparține deja unei generații despre care nu se mai poate spune că este tânără. Eu cred puternic – conform unei logici elementare, uneori, e drept, contrazisă de viață – într-o mare evoluție pozitivă, în toate domeniile, nu numai în literatură, prin tineri.

— De ce ar trebui să se ferească tinerii care aspiră să se realizeze în arta scrisului?

— De superficialitate și de incultură, păcate care merg mână în mână. Și de o nerăbdare care adeseori îi caracterizează și care nu-i deloc artistică, ci, dimpotrivă, este simptomul dorinței de afirmare cu orice preț, cât mai repede și în orice domeniu. Nerăbdarea unora dintre ei pare a spune că ei nu vizează opera în sine, ci puterea, celebritatea, banii.

— Ce fel de valori morale vă simțiți chemată să apărați?

— Cinstea și buna-credință. Sunt primele cuvinte care-mi vin în minte. Cred că ele acoperă o arie destul de largă de valori morale apropiate sufletului meu, ca sinceritatea, munca bine făcută, loialitatea și recunoștința. M-am situat, cred, astfel, într-o morală de zi cu zi, o morală a cotidianului, o morală a consecvenței în cotidian. Observați că am evitat cuvinte mari ca „iubirea”, „libertatea” etc.

Muguri

* Fragmente din volumul în lucru *Convorbiri cu Irina Mavrodin* de Alexandru Deșliu

— **Sunteți o ambițioasă, un spirit perseverent?**

— Nu știu dacă sunt o ambițioasă. De fapt nu știu bine ce se înțelege prin ambiție. Poate că știu mai bine ce este perseverența. O perseverență neprogramată de mine în mod conștient, o perseverență înscrisă, se pare, în programul meu genetic, și cu care mă întâlnesc, mă confrunt în fiecare zi. Ea are uneori și forma unei auto-culpabilizări: mă simt tot timpul vinovată că „nu mi-am scris pagina zilnică”, indiferent dacă, la modul material, mi-am scris-o sau nu mi-am scris-o. Din când în când fac efortul de a rupe starea aceasta greu de suportat, de a introduce în ea o paranteză de uitare, de relaxare. Dar de fapt cred că orice scriitor își trăiește astfel condiția. Ceea ce numim „talent” este, cred, o virtualitate – destul de răspândită de altfel. Perseverența, un anumit tip de perseverență de care vă vorbeam cred că este mult mai rară și mai specific artistică.

— **Aveți capacitatea de a îndura, sunteți, dragă Doamnă Irina Mavrodin, o scriitoare răbdătoare, treceți cu ușurință peste perioadele grele?**

— Da, și eu cred că a îndura și a răbda sunt sinonime, și că putem opera cu aceste concepte și în plan artistic. Mai exact: că ele operează cu necesitate în plan artistic. Am fost multă vreme obsedată de ideea de a scrie o carte despre o poietică a răbdării, într-un context în care triumfa conceptul bachelardian de „monotonie genială”. Răbdare și monotonie, iată valori concrete prin care se afirmă actul artistic. Găsim termenii aceștia – ca definitorii pentru actul artistic – la Proust, Bachelard, Kafka etc. Ei contrazic în mod evident percepția cititorului „naiv”, care îi conotează nonartistic.

Nu știu dacă trec cu ușurință peste perioadele grele. Știu că trec peste ele cu perseverență. Și cu speranță. Dar speranța nu este oare o formă supremă de perseverență?

— **Care vă sunt regretele și împlinirile cele mai mari?**

— Din ce în ce mai mult am făcut exerciții să nu regret nimic, adică să-mi asum trecutul așa cum este el. Este singurul mod de a putea merge cu adevărat mai departe, ca ființă cu adevărat vie și în continuu progres. A nu regreta nimic nu înseamnă însă a nu învăța nimic din propriul trecut și a-l uita. Dimpotrivă, trecutul meu îmi este mereu prezent, intens prezent, și prezentul meu este ceea ce este prin neîncetată raportare la trecutul meu. Ceea ce înseamnă și la ființele pe care le-am cunoscut, la locurile unde am trăit. Regrete? Încă o dată, nu am. Așa a fost să fie viața mea, e bine cum a fost. Împlinirile mele nu le pot măsura decât prin „semnalele” pe care mi le trimit ceilalți. Și uneori aceste „semnale” îmi arată că impactul s-a produs, că am intrat în comunicare cu unii dintre contemporanii mei.

— **Ce v-ar dura pe dv. cel mai mult să aflați că se spune despre omul Irina Mavrodin?**

— Multe m-ar dura. Ca pe orice om, cred. De aceea nici nu vreau să știu ce lucruri rele se spun despre mine. Vreau să rămân în iluzia că nu s-ar spune, deși natura umană este astfel făcută încât nu poate să nu fie clevețitoare. Fiecare dintre noi își bârfește semenii, spune cele mai rele lucruri despre el. „Multe m-ar dura”, v-am

răspuns. Ceea ce ar fi sinonim cu: nimic nu m-ar mai dura, mă pot aștepta la orice. Nu eludez un răspuns, ci, pur și simplu, nu am altul. În copilărie, în adolescență, în prima tinerețe, sufeream extraordinar când, deși spuneam adevărul, cei din jurul meu susțineau că mint.

— **„Preferi să fii bogat sau Fericit?” – întrebă Epicet de peste două milenii. Vă rog să răspundeți la această întrebare.**

— Răspunsul meu este, fără ezitare: între bogăție și fericire, aleg fericirea. Este drept că trăim într-o epocă în care cei mai mulți confundă bogăția cu fericirea.

— **Subscrieți la ideea că fericirea e sinonimă idealului? Sau poate dv. o concepeți altfel și cum anume?**

— Într-adevăr, aleg spontan fericirea, dar trebuie să încerc și să spun ce înțeleg prin ea. Dintr-un anumit punct de vedere, adică dacă mă situez într-un plan abstract, ea este pentru mine sinonimă cu idealul. Dar idealul se cere la rândul lui definit și, ca și în cazul când încercăm să definim fericirea, rămâne o mare distanță între cuvintele prin care o definim și trăirea efectivă. De aceea prefer să vorbesc despre ideal tot în termenii unui cotidian, a unei vieți trăite clipă de clipă în gesturile mărunte care o alcătuiesc. A unei vieți care este viața mea de scriitor și de profesor, și ale cărei mecanisme funcționează axate pe răbdare, speranță și iubire. Atâta vreme cât aceste mecanisme funcționează astfel, știu că sunt în plin ideal al meu care se împlinește.

— **Ce înțelegeți prin noțiunea de libertate?**

— Un criteriu de definire a ei ar fi următorul: libertatea mea ia sfârșit acolo unde începe libertatea celui alt. Dar, spunând asta, ocolesc de fapt răspunsul. Dar se poate da oare un răspuns? Cred că da, atunci când e vorba de privire de libertate în sensul strict fizic. Atunci libertatea este aceeași pentru toată lumea: importantă ca aerul și hrana. În plan spiritual, lucrurile se pot nuanța însă în infinite moduri. Cuvântul-cheie care ar defini aceste moduri ar fi poate cel de asumare.

— **În ce credeți cu neștrămutată convingere?**

— Cu neștrămutată convingere cred în sfânta treime alcătuită din răbdare, speranță, iubire. Mereu, mereu și mereu, ajung tot aici.

— **Se simte Irina Mavrodin în măsură să dea socoteală de cum și-a împlinit destinul?**

— Uneori simt o mare liniște, care ar putea fi un semn că aș putea răspunde: „da”. De cele mai multe ori însă, și chiar acum, o întrebare ca aceasta mă sperie, căci poartă în ea ideea de final. Aș răspunde printr-un paradox, care nu este doar un artificiu de discurs, ci o trăire profund autentică a mea: în fiecare clipă mă simt și nu mă simt în măsură să dau socoteală de cum mi-am împlinit destinul, și nădăjduiesc că așa va fi până în ultima secundă a vieții mele.

— **Orice dascăl dorește să comunice de la catedră discipolilor săi un adevăr al său? Care ar fi acesta în cazul profesoarei Irina Mavrodin?**

— Niciodată nu mi-am propus în mod limpede să comunic de la catedră studenților mei un adevăr al meu. Cu timpul mi-am spus că această comunicare, dacă s-a făcut și dacă se face, nu poate avea loc decât pe baza exemplului. Adică a unui comportament care le vorbește

în mod obscur despre valorile în care cred eu.

— **Când ați crezut cel mai acut că pe lume este mai multă nedreptate decât dreptate?**

— Am crezut asta mai mult ca niciodată când, în 1957, copilul de nouăsprezece ani care era fratele meu, Alexandru, strălucit student la medicină în anul trei, a fost arestat într-o noapte de oamenii Securității, sub ochii mamei noastre, pentru o vină inventată. Procesul care a urmat a fost trucat (făcea parte din seria proceselor exemplare de la noi, după revolta din Ungaria) și fratele meu a fost condamnat la trei ani de închisoare.

— **În ce condiții se vindecă o rană morală, dacă ea se produce?**

— Eu cred că, spre deosebire de una fizică, o rană morală adâncă nu se vindecă niciodată. Ea rămâne, în cel mai bun caz, uitată, dar oricând ceva o poate reactiva. O asemenea rană morală ireparabilă este pentru mine ceea ce i s-a întâmplat fratelui meu. Pentru că era un copil, un suflet curat și vulnerabil pe care viața l-a lovit în plin și definitiv, așa cum urma să se dovedească în anii următori.

— **Există în viața dv. o întâmplare de care nu vă place să vă amintiți?**

— Nu, hotărât lucru nu. Mi-am asumat trecutul și pot să-mi amintesc cu o binevenită distanță, care uneori este chiar ironie, despre orice întâmplare, chiar despre cele care, în momentul când au avut loc, mi s-au părut neplăcute.

— **Ce fapt palpitant din viața dv. ați povesti dacă ați fi întrebată?**

— Uneori mi se pare că în viața mea n-am trăit nimic „palpitant”. Alteori totul mi se pare că a fost palpitant în viața mea. Și atunci alegerea mea nu poate fi decât aleatorie. Palpitantă mi se pare a fi fost prima mea întâlnire cu Parisul, în 1972. Sentimentul era că am ajuns pe altă planetă. La propriu. Că mă aflu într-o lume perfectă, populată cu zei. Nu puteam realiza că și acele ființe care mă înconjurau se puteau îmbolnăvi, suferi și muri. Asemenea stări pot da măsura izolării în care trăia în acele zile în România chiar și un intelectual care, prin chiar profesia sa, ar fi trebuit să aibă o abordare mai puțin mitologizantă.

— **Credeți în destin, Doamnă Irina Mavrodin?**

— Cred într-un destin care lucrează prin hazard și prin liberul nostru arbitru. În fiecare clipă facem o opțiune, și nu mă gândesc în primul rând la marile opțiuni, ci la cele mărunte, cărora nu le dăm nici o importanță. Merg pe strada asta, sau mai curând pe asta, iau trenul ăsta, sau mai bine pe celălalt etc. Suita de întâmplări care decurge din fiecare gest al nostru, ales de noi, e imprezvizibilă, totdeauna plină de riscuri și de daruri imprezvizibile.

— **Ce este, pentru dv., singurătatea?**

— Singurătatea – cuvânt la fel de abstract pentru mine ca și „idealul” și pe care nu mi-l spun niciodată altfel decât prin mijlocirea altcuiva, ca în cazul de față – este mereu alta pentru mine, după vârsta pe care o am. În tinerețe, după despărțirea de soțul meu, lângă care trăisem, în condiții mai curând furtunoase, timp de unsprezece ani, singurătatea era pentru mine lipsa unui soț, a prezenței trupului unui bărbat care să doarmă noapte de noapte în

pat lângă mine. Ani în șir am plâns după această prezență de fiecare noapte, după această tandrețe căreia să-i răspund la rândul meu prin tandrețe. Nu am mai avut parte de asta, dar abia mai târziu mi-am dat seama că de fapt nici nu-mi mai doream de mult asta. Eram – mi-am dat seama – ceea ce se numește o fire independentă, incapabilă de servituțile, compromisiurile inerente oricărei căsătorii. Mi-am găsit alte forme de echilibru, în primul rând în scrisul meu, dar și în meseria mea de profesor, dar și în familia mea. Am iubit și alți bărbați, dar aceste iubiri îmi apar acum – ce lucru curios! – ca desfășurându-se paralel cu viața mea, sau, mai exact, ca desfășurându-se într-o altă viață a mea. Unii dintre acești bărbați au murit. Singurătatea pentru mine este acum golul care crește în jurul meu prin moartea celor foarte apropiați mie, dar și a cunoscuților de care nu am fost foarte apropiată. Singurătatea are pentru mine chipul acestei întrebări: de ce? de ce?

— **Ce regretați cel mai mult? Vă pare rău că nu aveți copii?**

— Niciodată nu am regretat că nu am copii. Sau poate da, o singură dată, de la un bărbat pe care l-am iubit foarte mult și la vârsta când nu mai puteam să-i am. Dar eu am totuși copii: pe fata surorii mele, Irina, și pe băieții fratelui meu, Radu și Dan.

— **A existat vreo slăbiciune pe care a trebuit s-o învingeți în ultimii ani?**

— Întreaga mea viață și, de asemenea, în ultimii ani, a trebuit să înving într-una slăbiciunea pe care ți-o dau diferite boli. Aceste maladii m-au obligat să-mi construiesc și o strategie de luptă cu ele: răbdare, speranță, iubire. Ele m-au întărit și, într-un anume sens, tot ce am făcut am făcut și datorită lor. Pare ciudat că fac o asemenea afirmație, nu-i așa?

— **Vă îngrijorează ceva în lumea contemporană?**

— Lumea în care trăiesc și la care încerc să rămân foarte conectată este cu totul alta decât cea în care am fost eu formată, adică decât cea a părinților mei. Mă îngrijorează în ea vulgaritatea în plină escaladare, violența. Poate și schimbările foarte rapide, care duc la o mare instabilitate în scara valorilor. Mă îngrijorează, cu siguranță, faptul că pentru mulți – și trist este că printre aceștia există și destui tineri – valoarea supremă a devenit banul.

— **Care e nădejdea dv. cea mai mare?**

— Nădejdea mea este că după mult rău trebuie să vină întotdeauna și puțin bine. Întotdeauna.

— **Vă solicit, dragă Doamnă Irina Mavrodin, o definiție a generației Dvs.**

— Generația mea, în România, este multiformă. Cu siguranță că toate generațiile sunt așa, dar în generația mea cred că pot fi descoperite contraste foarte mari, care merg până la poziții (și moduri de a funcționa într-un context cultural, literar, intelectual în general) antinomice. Există oameni, în generația mea, care au redus modul de a gândi și de a face cultură, literatură în România la un rudiment care o situa în zona grotescului și a bancului. Unii dintre aceștia au mers pe această linie total și până la capăt – mă gândesc la corifeii proletcultismului la noi –, reușind, din fericire doar parțial și temporar, literatura, arta, învățământul, cercetarea științifică. Spun „doar

parțial și temporar” pentru că unele zone dintre acestea puternic atinse de o gândire marxistă dogmatică au început la un moment dat să iasă de sub semnul rudimentarului și al izolării. Totuși, încă nici astăzi țesutul nu s-a refăcut complet, sechele multe există, chiar dacă noi nu suntem totdeauna conștienți de ele. Sunt sechele transmise din generație în generație, și așa spune că acea parte din generația mea despre care vorbesc este încă răspunzătoare de felul cum au fost și sunt încă formați tinerii noștri intelectuali. Cred că în mare măsură așa ne putem explica de ce aceștia caută modele, în toate domeniile, în afara țării, dezvoltând, pe de o parte, niște sentimente de frustrare (chiar dacă uneori disimulate sub un foarte instabil complex de superioritate, instabil pentru că basculează continuu într-unul de inferioritate), pe de alta unele de adversitate față de generațiile adulte care „erau datoare să-i formeze altfel”.

Dar, tot în generația mea există oameni care, făcând pactul cu proletcultismul, au încercat, printr-o operă scindată, să scape proletcultismului, folosindu-se totodată de el pentru a impune prin această „abilă strategie” partea neatinsă, viabilă a operei lor. Cu alte cuvinte, au făcut concesii ideologice pentru a fi acceptați de către cenzură și în partea aceea a operei lor în care nu le făceau. Există și cei care, după o intensă practicare a proletcultismului, s-au convertit la poziția opusă, în funcție, evident, de conjunctură, deși explicațiile pe care ei continuă să le dea, până și astăzi, sunt de cu totul altă natură, vorbind despre autenticitatea schimbării produse în conștiința lor.

În sfârșit, mai există o categorie: cei care nu au susținut public sau nu au scris nimic în spiritul dogmatic la care ne-am referit. Sunt cei datorită cărora nu s-a produs o ruptură totală, ireparabilă, cu tradiția intelectuală și artistică românească de dinainte de instaurarea comunismului.

— ***Dacă ar fi să dați timpul înapoi, ce lucruri ați schimba în viața Dvs.?***

— Îmi interzic să fac tipul acesta de exercițiu. Pentru a putea merge înainte – ori eu vreau să merg înainte, nu vreau să-mi privesc ca fascinantă trecutul, mobilizându-mi toate energiile în această stare de fascinație –, am conștientizat din ce în ce mai mult că trebuie să-mi asum viața mea de până acum așa cum a fost. Ea este nu numai inseparabilă de niște date biologice pe care numai în foarte mică măsură le-aș fi putut controla, dar și dă niște vremuri pe care fiecare individ în parte le-a controlat așa cum a putut, le-a trăit așa cum a putut. Tinerii noștri – mă întorc mereu la ei – se plâng întruna ba de una, ba de alta. Dar pentru ei lumea e deschisă. Pentru generația mea, și asta tocmai în adolescență, lumea se închidea. Dacă ar fi să pot schimba ceva în viața mea, asta aș vrea să schimb: această închidere a lumii pentru tinerii care eram noi, această tăiere a lumii în două „lagăre”. Dar oare nu tocmai asta mi-a dat șansa unei cunoașteri – în sensul filosofic al termenului – mai largi și mai profunde? Îndrăznesc să mai spun o dată această banalitate: în comparație cu un vest-european din generația mea, un est-european din aceeași generație are o cunoaștere mult mai cuprinzătoare a lumii contem-

porane, a vieții de astăzi pur și simplu.

— ***De la ce principii nu ați abdicat niciodată?***

— Spontan așa răspunde: de la principiul adevărului. Mie mi se pare că minciuna practică sistematic duce la îmbolnăvirea minții și a sufletului. Dar dificultatea este următoarea: cum definim adevărul? În absolut, el este Dumnezeu. Și deci răspunsul meu spontan, din punctul meu de vedere, e bun, pentru că eu cred în Dumnezeu, deși nu sunt ceea ce se numește o „practicantă”. În relativ însă răspunsul meu nu e bun, deoarece în relativ există mai multe adevăruri. A răspunde: principiul adevărului nu mai e deci pertinent, ar trebui probabil să răspund: de la principiul adevărului meu. Ceea ce nu ne-ar duce foarte departe, dacă nu mi-aș defini adevărul. Am intrat astfel pe un fâgaș care poate fi un impas, căci acest adevăr, al meu, poate să se schimbe o dată cu experiența și cu vârsta mea. Tot ce am spus până aici mă duce către o altă evidență: nu aș abdică niciodată de la principiul toleranței. Pe măsură ce trece timpul pentru mine, devin tot mai incapabilă de a fi intolerantă. Intoleranța mi se pare o monstruoșitate, o aberație, o absurditate. Nu o înțeleg în funcționarea ei, nu înțeleg cum de oamenii nu pricep că ea nu duce către nimic pozitiv, productiv, că ea se autogenează ca un principiu al dezastrului și al sterilității depline.

— ***Vorbiți-ne despre libertate și despre condițiile libertății. Vă considerați un om liber?***

— Despre libertate se poate de asemenea vorbi la modul absolut și la modul relativ. Practicată la modul absolut, libertatea poate fi răul absolut, pentru semenii noștri și, în cele din urmă, și pentru noi. Libertatea cea bună este cea relativă, cea care își găsește limitele, criteriile, în libertatea semenilor noștri. Suntem liberi până acolo unde începe libertatea lor.

Dau un răspuns necugetat dacă spun că eu mă consider un om liber? Probabil. Pentru că în multe zone am poate numai iluzia libertății: o iluzie a creatorului, care are libertatea să-și construiască propria lui lume, pe hârtie, pe pânza tabloului, în marmură, din sunete. Doar libertatea aceasta poate fi practică pozitiv ca libertate absolută. Așadar: mă simt liberă la modul absolut ca scriitor, mă simt liberă la modul relativ ca om.

— ***Cum vi se pare că v-ți descurcat în viață până acum?***

— Eu mă consider o ființă „nedescurcăreață”. Și totuși, dacă mă gândesc la vârsta pe care am atins-o, mă văd obligată să spun că „m-am descurcat” bine în viață. Atâția prieteni, atâția oameni foarte dragi mie, morți la o vârstă relativ tânără, „s-au descurcat”, vai! Mult mai puțin bine decât mine, în fața vieții, în fața morții. Ajută-ne, Doamne, pe toți!

— ***Pe Dvs. v-a înspăimântat vreodată coala albă dinaintea căreia se așează scriitorul?***

— Întotdeauna coala albă în fața căreia mă așez mă înspăimântă. Îmi găsesc tot felul de pretexte ca să amân momentul așezării la masa de lucru (sau în pat, căci adeseori scriu și în pat). De fapt, greu este până când mă apuc de scris. Dificultatea, parcă insurmontabilă, este aceea de a mă pune în situația de a scrie. După care vine, oarecum ușor, dar nu prea, declanșarea actului

de a scrie. O dată declanșată, scrierea continuă, pagina albă este învinsă rând cu rând. Ceva mă susține, o coordonare se produce și se reproduce între creier, mână, întregul meu corp și cuvintele trasate pe hârtie. De fapt, senzația este că totul s-a concentrat în mâna care parcă este a altcuiva, se mișcă pe hârtie de parcă nu mi-ar aparține. De câte ori mi se pune o întrebare similară, îmi vine în minte un citat extraordinar din Arghezi: „Cineva, care nu-i el, care-i nu știi cine, de unde și cum, călăuzește mâna abandonată între întuneric și zare. [...] Atunci am impresia că altcineva scrie cu mâna mea...”

— **Cum va arăta literatura de mâine?**

— Literatura de mâine nu poate fi închipuită decât prin raportare la literatura de ieri și de alaltăieri. O ipoteză ar fi că mâine nu va mai exista literatură, printre altele și din lipsă de cititori (omul va fi total acaparat de imagine sau de informația pură – de televizor și de internet). O alta, mai probabilă: mâine poate că literatura nu va dispărea cu totul, ci va înainta pe linia unei formule post-moderne care o simplifică, o face mai accesibilă (există și o formulă postmodernă care, dimpotrivă, o complică). Va fi un fel de întoarcere, tot mai conștientă de sine și care se vrea complice cu cititorul, căruia îl face întruna cu ochiul, la povestirea clasică. Asemenea exemple există deja, și mâine s-ar putea ca ele să prolifereze.

— **Ce șanse are literatura română în perspectiva unei Europe unite, integrate, prospere, democratice, o Europă fără cortină ideologică, fără zone de influență?**

— Teoretic, toate șansele. Practic, ca și până acum, puține șanse, dacă nu știm să ni le provocăm și, apoi, să subvenționăm – așa cum fac toate statele care se respectă. Eu cred că literatura noastră nu-i nici mai bună, nici mai rea (uneori e mai bună, alteori e mai rea) decât cea care se scrie acum în Europa, sau în oricare parte a lumii. Noi însă, cred, nu am înțeles încă un lucru simplu: că legile economiei de piață funcționează și în acest domeniu, că valoarea unei opere nu este (numai) ceva în sine, că ea este valoare, devine din virtuală, reală valoare numai dacă este „promovată” ca atare prin mijloace „specifice”. Institutul cultural român recent înființat pare a voi să facă acest lucru. Să sperăm că-l va face, cu inteligență și simț practic, și nu după vechiul model, care s-a arătat atât de neproductiv. Prima bună mișcare strategică ar fi ca edituri mari din toată lumea să fie puse în situația de a lua cunoștință de literatura noastră și, stimulate prin subvenții, să-și aleagă ele titlurile pe care le vor publica.

— **Ce calități trebuie să aibă o carte ca să-i placă unui cititor din România? Dar Dvs. ce cărți vă plac? (Dvs. care nu sunteți numai cititorul). Ce însușiri au lucrările care vă atrag?**

— Greu de răspuns. Ar trebui să fac un portret robot al cititorului, ceea ce ar cere o întreagă muncă de cercetare. Răspunsul meu va fi deci cu totul aproximativ și va avea drept premisă ideea că există mai multe feluri de cititori. Ca și, de altfel, mai multe feluri de cărți. Am observat, stând de vorbă cu lumea din jurul meu (nu mă refer la cei mai mult sau mai puțin „specializați” în domeniu), că acum, în România, dar și în Franța, plac foarte

mult jurnalele, memoriile, corespondența, interviurile (mai ales cele cu o notă autobiografică). Publicului larg nu-i place prea mult nici măcar romanul, mai ales când e prea sofisticat, cu structură barocă. Cei care citesc totuși romane, le preferă cu o linie a narațiunii cât mai simplă (tip Nina Berberova), sau cu caracter (auto)biografic sau istoric. Poezia și eseul sunt foarte puțin citite, poezia mai puțin chiar decât eseul. În colecția **Lettres roumaines** de la Editura **Actes Sud** din Franța, nu am publicat, la cererea expresă a editorului, decât romane.

Desigur, mai există marii clasici, care sunt cumpărați (încă) la noi de părinți grijulii care vor să le constituie o bibliotecă „de valoare” copiilor lor. Am stat de vorbă cu oameni ca aceștia, în gura cărora termenul valoare avea un sens dublu: metafizic, dar și foarte fizic.

Mai există toată acea carte care dă rețete de viață pur și simplu („cum să reușești în viață” etc.), care sunt și rețete de comportament (de tipul „codul manierelor elegante”, carte apărută la noi și care s-a vândut extraordinar de bine). Nu mai puțin bine se vând cărțile de bucate, sau despre vinuri, despre grădinărit etc. Am observat în Franța, la Editura **Actes Sud** îndeaproape, dar și la celelalte edituri, cum aceste zone s-au dezvoltat tot mai mult în detrimentul literaturii propriu-zise. În detrimentul ei, și totodată în avantajul ei, căci, rentabile fiind, au putut susține și colecțiile de literatură, care nu totdeauna aduceau venituri.

În ceea ce privește preferințele mele, voi spune că îmi place orice carte, dacă e bună, dar prefer poezia, eseul, de asemenea dacă sunt bune. Citesc din ce în ce mai puțin romane, dar, atunci când sunt cu adevărat bune, le devor.

Zbor vertical

O CARTE NOUĂ DESPRE POARTA VRANCEI

Într-o lucrare amplă, temeinic documentată și frumos scrisă, publicată la sfârșitul anului trecut de Editura **Academiei Române**, un volum somptuos de peste 500 de pagini, colegul și prietenul nostru academicianul Valeriu D. Cotea înfățișează cercurilor savante și publicului interesat de civilizația rurală românească **Vidra – Poarta Vrancei**. Învățatul autor, reprezentat ilustru al științelor agricole de azi și decan al unor specialități privilegiate (viticultura și enologia), se apără cu modestia caracteristică intelectualului autentic de incursiunea într-un domeniu străin cercetărilor sale, declarând în predoslovie cărții că n-a vrut să scrie o monografie în sensul obișnuit al acestui gen de lucrări, ci doar „o scrutare retrospectivă de tipul strădaniilor vechilor învățători cărturari ai lui Spiru Haret”. Originar din Vidra, marcat existențial de matricea acestui ținut binecuvântat, el a răspuns îndemnului consătenilor săi „de a-și vedea, consemnate într-o carte, datele obârșiei și locul, precum și participarea oamenilor acestor plaiuri la întemeierea și existența neamului nostru”. De aceea a alcătuit această carte, care, după cum mărturisește, „a izvorât și dintr-o dragoste nețărnută pentru Vrancea și oamenii ei, în mod deosebit pentru **Vidra**, localitate vrânceană în care m-am născut, am copilărit și de care mă leagă îndatoriri mari”. Cititorul descoperă însă în cartea academicianului Valeriu D. Cotea toate îndreptățirile învățatului de a aborda genuri variate ale scrisului științific – orizont cultural vast, examen critic al izvoarelor, expunerea metodică, judecăți obiective.

Cartea are două părți și două anexe. În prima parte este justificat, mai întâi titlul lucrării. Situată geografic în nord-estul Țării Vrancei, Vidra este o „Strajă la Poarta” acestei regiuni, nu numai o localitate, ci o mare comună formată din zece sate – Căliman, Ruget, Tichiriș, Scafari, Viișoara, Voloșcani, Ivesti, Șerbești, Burca și Cucuieți. Autorul descrie apoi, în unsprezece capitole, tot ce poate introduce pe cititor în realitățile vrâncene – numele acestei „țări” românești, geografia ei, Vrancea ca „țară a cutremurelor”, economia, viața spirituală, istoria și locuitorii Vrancei, luptători împotriva cotropitorilor străini, dar din nefericire și din țară, apărători ai pământului, bunurilor, legilor și datinilor lor, oameni drepti și vrednici. Mulți dintre ei au ilustrat prin învățătura și operele lor știința românească, vrânceni de baștină ca istoricul Ion Ionașcu, folcloristul și etnograful Ion Diaconu, geograful Nicolae Al. Rădulescu sau savanții veniți din alte părți ale țării, dar identificați cu valorile și viețuitorii Vrancei, ca marele geograf, pedagog și om politic Simion Mehedintzi, discipolul său Ion Conea, sociologii Dimitrie Gusti, Henry H. Stahl și alții.

După același plan, dar cu o deosebită stăruință, în partea a doua (nouăsprezece capitole) este înfățișată

Vidra, tema cărții, microregiunea centrală a Țării Vrancei: numele, istoria, cadrul geografic, populația, economia, viața spirituală și culturală, școala, administrația locală, asistența medico-sanitară și fiii admirabili ai plaiurilor Vidrei, paginile eroice scrise de ei ca apărători ai României în cele două războaie mondiale din secolul trecut, luptători anticomuniști, ca Vasile T. Chilian, educatori, promotori de civilizație modernă ca ingineri agronomi și silvicultori de marcă precum Toma D. Cotea, economiști destoinici ca Zamfir Oancea și alții. Cu modestia și discreția pe care le-am relevat deja, autorul închină doar ultimul capitol propriei sale familii, Cotea, pe care o aflăm în vechi documente, sate și episoade ale istoriei Vrancei în mai toată cartea.

După o bogată bibliografie (134 volume și articole științifice) și referințe la fondurile arhivale consultate de autor, cartea se încheie cu două texte inedite, monografiile **Satul meu** a lui Simion Matei (1905 - 1945), vrâncean din Bârssești – Putna, învățător în Vidra și cărturar „distins, riguros și exigent”, dar deopotrivă înzestrat cu bunătate și blândețe, cum îl caracterizează academicianul Cotea care i-a fost elev și **Din trecutul școlii primare Vidra – Putna**, scrisă de Păun S. Matei (1910 - 1982), delicata și învățata tovarășă de viață a lui Simion, dar și de dascălie a copiilor din Vidra mult timp după sfârșitul lui, datorat suferințelor pe frontul din Rusia și văduva lui credincioasă până la moarte, peste alți treizeci și șapte de ani. Scrise îngrijit, de intelectuali (pe cale de dispariție azi), care până în primii ani ai liceului învățau caligrafia, înaintea de era electronicii și computerelor, cele două texte se disting, în afara grafiei clare și (lucrarea Păunei) chiar elegante, prin expresia literară, limba curată, judecățile drepte și mesajul loc captivant, de înțelepciune, bunătate, dragoste și devotament. Sunt două capodopere de crez românesc, două manifeste pentru toți cei de azi care pot recepta chemarea din trecut a unor oameni de înaltă calitate intelectuală și morală, adevărate elite ale românilor din lumea uitată a satelor noastre, de care nu se ocupă cronicarii culturii, dar pe care îi fac cunoscuți în toată autenticitatea și exemplaritatea lor, cei capabili să le înțeleagă valoarea și actualitatea, ca savantul care le-a descoperit și publicat scrierile.

Cartea academicianului Valeriu D. Cotea este nu numai omagiul îndreptățit și entuziast adus de un vrâncean locurilor natale, nu numai prezentarea sistematică și documentată a centrului Țării Vrancei, este o adevărată și solidă monografie, dincolo de rezervele autorului. Ea va servi cercetărilor viitoare ca izvor de informare și model de înțelegere profundă a unei părți din România privilegiată prin vechimea civilizației, prin tradiții și viață spirituală.

Gheorghe Pituț

Gheorghe Pituț (1940 – 1991) mi-era statornic prieten de noacuritate. Știam sigur că după miezul nopții, indiferent de ecranul ceasului, eu și el și cu Florin Pucă puteam pluti, telefonic, în sala visului și a utopiei.

În blocul în care locuia cu familia, Pituț mai avea și o garsonieră la parter, de unde comunica cu prietenii și cu planeta. Așa se face că în penultima noastră telefonie vărătică, în crugul nopții, m-a anunțat abrupt și în puține cuvinte ardelenești: „Mă, Gheorghită, eu știu că io și tu om mere în curând unghvea, dar nici eu nu știu unghve om mere...”

Despre sfârșitul lui am aflat la Uniunea Scriitorilor, acolo unde, în după-amiezi, ne așezam în brațele suflețești ale lui Nichita, Hagi și Velea, Fănuș Neagu și Aho (Tudor George), Florin Pucă și actorul Vasile Nițulescu, Ion Băieșu și Amza Pellea, și, nu în ultimul rând, Marin Preda și Jebeleanu, Dinescu și Blandienii cei sfioși.

Însă pendulul cosmic al lui Gh. Pituț s-a oprit într-un mereu evocator iunie eminescian (6 iunie 1991).

Pituț era un mare purtător de destin. El avea harul rostirii arhetipale, asemenea solomonarilor. Împovărat cu înțeleșurile lumii, el exclamase încă de tânăr, în ardența unui crez, o mahnită premoniție: „*ce greu va fi să mor de bătrânețe!*”. Era plin de iubire și generozitate, iar pe dușmanii lui știuți – fiindcă, incredibil, poetul a fost și dușmănit, îi împodobeau cu iubirea lui biblică. După „revoluție”, chiar în 1990, mă îndemna să pornim împreună facerea unui partid pe care el l-a numit – cum altfel? – „*Partidul Poporului*”. Proiectul a eșuat pe drum...

El a fost primul care m-a făcut să tresar și să mă cufund cu o altă aplecare, fără să mi-o ceară anume, în straturile profunde ale Credinței. Pe cărările poeziei prin țară, numeroase și repetate, ne cazam împreună, și primul lui gest era să-și scoată din geantă *Biblia* pe care o închina și în fața căreia se închina. Cartea Cărților era talismanul de care nu se despărțea în nici o călătorie, oricât de scurtă, în țară sau în afara ei.

Pituț era o ființă gravă care crea în jurul lui un spațiu curat și puternic, asemenea unui stejar – unul dintre cei mulți cărora le fusese slujitor în adolescență. Fiindcă prima lui meserie a fost cea de pădurar, pe care o primise ca pe o misiune mistică și purificatoare, și dinlăuntru căreia ne excava, mai târziu, la ceasuri de spovedanie, interminabile întâmplări, stranii și înfricoșătoare, încărcate cu înțeleșuri grele și tulburătoare... Pituț toată viața și-a purtat pădurea în sânge. Simbolurile ei s-au transfigurat în poezie și în felul lui unic de a fi. Tăcea masiv ori se frământa mut și pustiit în sine, asemenea unui codru transilvan. Poezia lui „troznește” de un deșis de simboluri silvestre. Gh. Pituț avea cea mai fină percepție a imensului mecanism universal, în rotația căruia au apărut și-au dispărut popoare. El realmente trăia într-un extaz cosmic întunecat, poezia lui fiind receptivă într-o anume latură a sa, la profunditatea lirismului expresionist german. E o poezie călătorită în cosmos, purtând în ea aerul rarefiat al glaciașunilor stelare. Audient sezonier al lui Heidegger, puțini dintre poeții generației sale au manipulat cu atâta firesc și fervoare noțiuni esențiale (de fapt, categorii filosofice) greu de așezat în vers precum: Dumnezeu, popor, stea, univers, astru, cer, grai, om, materie, țară, părinți, glob, destin, pământ, munte, eternitate, lumină, doamna-mamă, domnul-tată ș.a.m.d. ...

Există o legendă vie, puțin cunoscută, a întâlnirii neîntâlnite între sculptorul eminescian Gh. D. Anghel, la solicitarea acestuia, muribund la mânăștirea Pasărea, și tânărul Gh. Pituț, abia sosit în București, poet pe care artistul îl prețuia pentru că acesta intuise într-un vers memorabil simbolul subtil, metafizic, al „*Coloanei recunoștinței fără sfârșit*” a lui Brâncuși: „*sicrie puse cap la cap în picioare / sub cerul bătrân*”, în voința genialului creator de a reprezenta „*un singur mormânt înalt*”.

Autodefinindu-se „*încăpățânat / ca un podiș transilvan*”, metaforă vehiculată îndelung de critica literară, poetul a trăit strivit între himere și inșușții majore, veșnic îngrijorat de ființa fragilă a familiei sale. Provoacă eternitatea, ca orice artist autentic, ca un adevărat metafizician, poetul întreba și se întreba prin titlul uneia din cărțile sale: „*Cine mă apără?*” Cine apără, așadar, poeții dincolo de orizontul existenței lor?

De câte ori mi-e dor de Gheorghe Pituț – și mereu îmi este dor – îi refac ființa prin amintirea vocii sale profetice, recitându-și credința și sufletul, copiii și speranța, amarul vieții și neantul. Acesta este și testamentul lui literar: „*Poetul nu-i decât iubire – / și cum iubirea-i nemurire, / cu frigusul Ei El va învinge!*” Înconjurat de marele Ei frig, Gheorghe Pituț e un învingător: „*Să zbori, să zbori! Necesitate!*”. Adevărate arpegii goetheene.

***

Aceste poezii postume (1970 – 1972) sunt selectate dintr-un dosar cernit și cenzurat de securitatea „ideologică” a vremii, pe care distinsa Doamnă și soție de-a pururi, Valentina Pituț, ni le-a transcris cu dăruire și credință în „ochiul neantului” definitiv. Ca un ecou nocturn și obsedant, întreb postumitatea lui Gh. Pituț: „*Păi unghve om mere noi, eu și tu, așa cum ai prezis?*” Răspunsul e atât de simplu, ca un suspin de privighetoare... (*Gheorghe Istrate*)

Birou

Așteptam aliniați în piață
toți trei,
așteptam să vină directorii
municipali – 3000.
Știam pe de rost capitolele
din religia materiei
mai adăugam de la noi
trei munți traversați de un tunel,
trei sute de camioane descălcite
din trei sute de tramvaie,
ridicarea a trei la puterea a trei orașe
salvarea a trei provincii inundate
și alte mărunțșuri, puncte de alimentare
cu tot ce este necesar.
De la capătul pietii s-a auzit semnalul
am strâns rândurile toți trei
am primit 3000 de indicații
numai unele cum ar fi cele
de pe la numărul 2310 în sus
erau contradictorii
încolo toate celelalte au reușit
să ne umple sufletele
de bucurie și avânt
încât n-a rămas
decât să plecăm spre casele noastre
printr-un nor plin de glorie și praf.

Puterea

Bot uriaș, dinții magnetici,
fălcile cât coasta oceanului,
ce faci tu pitic nevinovat
în fața puterii?
Vracii vechimei,
înțeleptii cei temuți
pentru sfaturi
nu mai străbați Babilonul.
Un singur leac mai există –
dacă animalul cel cu bot uriaș
are o singură durere
(mai multe-e și mai bine)
tu să-i repeți în fiecare clipă,
vai, cum te doare!
și pe el să-l doară
din ce în ce mai tare
până când fluturii o să-l acopere
și câinii de apă
au să-i tragă scheletul
pe nesimțite în mare.

Stagnare

Curajul de a spune că toate vin și trec
există în proverbe și-n filosoful grec

vizionarul neagă în fapt orice mișcare
dacă se pierd puterile solare-n

etajele de cruste ale lumii
până la cârțița din noaptea humii

ce taie labirinturi unui zeu.
Durerile atârnă din timpuri cel mai greu

acum când se conservă – adânc în umbre
lucrările principiilor sumbre:

relații înghețate, raze înțepenite –
mai sunt astfel în peșteri stalagmite

de mii de ani o clipă nemișcate,
însă de-ascuți, în ele distingii intensitate;

pe când aici în Paradis curg anii
atât de inefabil ca-n văile Nirvanii.

Doar truditarii se mai plâng
că-i doare valul, timpul, brațul stâng

și cele ce-au trecut zadarnic parcă.
Plutașul de pe Stix e mort în barcă.

Pe cel care trăiește îl doare un model
al lui mai dinainte de a se naște el

iar în privința timpului ce vine
lipsa identității lui cu sine.

O casă aplecată, un munte de ciment
nu suferă deloc, indiferent

de-ar exploda planeta sau cerurile ei
nu simt nimic ruinele-n Pompei.

Trecutul și speranța își dispută
din tot noianul clipa în derută,

cea care nu mai trece și nici nu se deschide
aidoma unei etern gravide,

încât ce se întâmplă se-ntâmplă – atât de lent
că poți să spui *prezentul suferă de prezent*,

nici de trecut și nici de perspectivă,
el duce cu viața și teama ce-l inhibă

că n-are să mai crape coaja aceluia nor
din inimi și să curgă viitor.

Ce se tot face

Cereți să nu se strige tare,
deci nici să se vorbească mult,
căci frazele devin mâncare
nimicului ajuns un cult?!

Nu lor își spun ceva nebunii,
nici pentru ea se naște cartea
când epocele-n galop ca hunii
pansează timpul spart cu moartea.

Ce se tot face și se-aude
e-un dor nebun de fericire –
și-am fi văzut în nopți mai crude
cum pomii-o șterg din cimitire.

Iar după ei cu lămpi de vânt,
pe națiuni – vagoane, cai –
și căngi cu blănuri tremurând
deasupra unei guri de rai.

Actori...

Sulemeniți cum se cuvine
V-a aclamat urlând în bis
Prea mohorâta de mulțime
Când îi vorbeați de Paradis.

Pe autorii din culise
încrezători în sinea lor
O mână grea îi prăbușise
Adânc în vecii vecilor.

Lături în replici, flori de cnut
Peste obaz. Și dreptul strâmb –
Nu cel născut, dar cel făcut
Și scos pe scenă din carâmb.

Am ascultat. Am înghețat.
Noaptea se îngroșa tăcut;
Trăsni-n decorul de bazalt
Târziu un brad. Și n-am mai vrut.

Burg

O, numai aparent acel oraș prosperă
cu străzi pavate, piețe arhipline
de mese care-ndeamnă
și duc precis la somn,
pierduți sunt trecătorii
care își uită gândul
în lacul fantomatic din ochiul unui zid
dar seara, când oricum materia e rară
și lucrurile toate prind un fior bătrân,
se-ntâmplă-masa, fotoliul să simtă
că noi suntem acolo, să tremure puțin –
iar cei văzuți o clipă în crucea unei străzi
nici nu privesc în sus
dacă se-ndoaie norii când trece duhul sfânt
peste acel oraș fără istorie, pustiu...

Lucian Vasiliu**Continuitate**

Vasile Alecsandri citește poezii
de Costache Conachi.
Mihai Eminescu citește poezii
de Vasile Alecsandri.
Lucian Blaga citește poezii
de Mihai Eminescu.
Cezar Ivănescu citește poezii
de Lucian Blaga.
Lucian Vasiliu citește poezii
de Cezar Ivănescu

De Lucian Vasiliu
cine citește poezii?

Anima mundi

Îmi vorbește din nou flacăra:
ascult mărturisirile ei
despre arborele nostru genealogic

E iarnă cu lacăte pe gura cârtitei,
e iarna cartierelor cu genunchii la gură,
iarna colindului din respirația ta

În cuvintele mele vechi
visează femeile pe care le-am iubit,
satele cărora le-am sărutat
lemnul clopotniței

Îmi vorbește din nou flacăra:
icoană de sânge
impregnată în pânza chipului tău

Casă memorială

Într-o zi de vară, campestră
mușc din mărul angelic,
epuizat de exercițiile de peste an, la palestră

Retină a manuscriselor oarbe,
văd printre zăbrele, în penumbră
cum ziua de mâine, gravidă, mă soarbe

Aici, în curtea Casei cu turn din Copou
voi reciti versurile poetilor morți,
până mă voi naște din nou

Huhurezii, aezii

În absența ta, clapele clavecinului
mi-au tăiat, rând pe rând, venele

Am rămas în scorbura cu huhurezii –
ei mi-s spătarii, aezii

Din zi în zi, inima mea
scade la mal,
mâinile îngheață ascultând
marșul triumfal
al inorogilor prin ceață

Mașina de scris a amuțit,
de teamă că vin
cei de la fiare vechi
și o ridică

deși,
i-am făcut mutație permanentă,
regală,
într-o amprentă

Matei din Rădăuți – Paris

Pe neașteptate
sare zăvorul, amintindu-mi
că o nouă noapte a pogorât peste municipiu.
Plec în obișnuita peregrinare.
Prietenul mă bănuiește înaintând prin ceturi.
Se aud caligrafii și miniaturistii. Pregătesc
chinovar, culori, pergament. Se pune în mișcare
pana de găscă. E gata și frontispiciul: lujere,
miosotis, aspide, păuni, vulturi.
În chenare, chipul liturgiștilor...

Prietenul îmi vorbește despre principiul
feminin al lumii. Susține că nu întâmplător
în limba noastră și a altor rase,
lumina, solitudinea, însăși moartea,
(cu fiicele ei)
sunt substantive de genul feminin
(chiar și secunda aceasta în care
regândesc scrierea unei cărți vechi
într-o lume și mai veche)

Încet, încet mă strecur printre cuvinte
precum țărâna din lopată
deasupra gropii

Cassian Maria Spiridon**AM SCRIS UN TRATAT**

am scris un tratat
despre moarte
despre esență și gol
un întreg decalog al iubirii
un eseu despre frică
o lucrare
asupra nemuririi
arătând încercarea pământului
mișcările stelei
le-am ars

cenușa o beau
dimineața și seara
ziua și noaptea

NU EXISTĂ

nu există ființă mai mincinoasă decât poetul
el când spune / te iubesc / să nu-l crezi
deja în mintea lui urmează alt vers
mai important / fii sigură /
decât această declarație solemnă
[cam stranie / e drept / în
gura unui poet care / cât de cât se respectă]
el nu trebuie niciodată crezut
nu-i în stare nici pe sine
a se iubi
n-are încredere și nădejde
în visele sale
le măcelărește / le trișează
le izgonește-n poeme
pentru a-i fi lui viața
mai comodă și adormită
el se vrea și deseori este
un trezitor /
pentru alții / pentru cei
gata să-l creadă
el când urlă: mă doare /
sufletul întreg e o rană
nu-l credeți / vă rog /
minte de stinge / cu probe
sufletul l-a părăsit demult /
eul său e pulverizat
e tot una cu iarba cîmpului / dar nu uitați /
el nu-și ascunde niciodată demența /
el înțelege și minte

PASTEL TRAGIC

în ziua dinaintea morții
trandafirii îngropați până la gât
pregătiți pentru iarnă
înfloreau

o femeie înșira la uscat rufe
lumina pâlpâia liniștit
pe cer steaua tăia o cale de frig

GURA ÎNCLEȘTATĂ

și moartea fi-va bună
la ceva
când dimineață
leoarcă /
zdrobit de oboseala luptei
cu îngerul pustiitor
voi îndrăzni
privirea să ridic
să-nfrunt realul / funia să văz

POEM METAFIZIC

iertați-mă că încă mai trăiesc
că-n fiecare dimineață / singur /
(la fel de obosit) mă voi trezi
iertați-mă că mai respir și cuget
(ce mare lucru? pân' pe acolo)
și încă mă mai mișc prin apele luminii
purtând o umbră (e drept cam stingherită)
iertați-mă că tulbur liniștea cu ascuțita mea
singurătate
dar uneori un urlat / printre atâtea șoapte
împăcate / e mult mai nimerit

pe toți să ne salveze / oare
un foc de revolver / o sticlă spartă
o / noapte de beție înghețată
acum / când tinerețea-i părăsită și
inima de gânduri
cînd iubirea pare simplă întâmplare
(toate câte le știm și cele care nu-i nevoie
sunt jaf și foc / în noaptea omului)
acum cînd ai toate răspunsurile adunate în
cartușieră
cînd din ghețari au rămas / doar morene
pentru studiu
un diform simț al realității / te conduce
prin galeriile nopții
acolo / câțiva bărbați ascultă

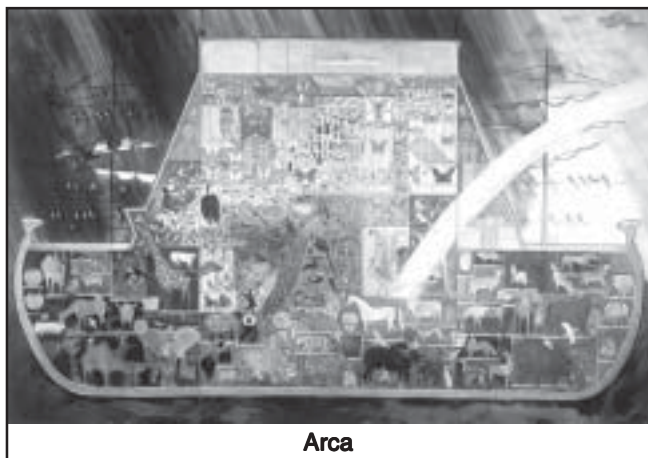
Dumitru Ion Dincă

Cicatricele arborelui

Cresc odată cu noi cu respirația și bufnetul sufletului undeva în cisterna eternă se acumulau zăpezile de dincolo și te aștept mai al naibii ca un vădan. aștept mâna să mi-o întânzi petală în jungla florilor și cum cresc toate lianele iubesc această zi în care sunt condamnat să trăiesc să respir doar farul dimineților noastre ne strigă dintre insule mai ai un arhipelag de primit așteaptă nu sunt Dumnezeuul tău în rochia pe care iubiții nu pe mine femeie ea te-a primit în ritualul arborilor cu o creangă ce mult ți-am dat o creangă la plecare pe o cărare ca un Dumnezeu altarul să nu sufere nimeni doar tu femeie arbore divin pe care-l cresc acum în grădina arborilor să-ți fie ție și mie colac al îndoielii unde cicatricele arborilor devin planetă în care, doar tu mă iubești.

Condamnat la singurătate

Aud surâsul din subteranele pe care-l face seva copacului manuscris când trece spre un alt arbore să-i descifreze vocația de tipări semne și mai ales litere prin râul teluric să le care afară în librăriile luminii unde ochii se unesc deasupra vocalelor ca-ntr-un blestem năucitor câte rădăcini se zvârcolesc să-i împiedice scurgerea sevei și cum îl mai așteaptă treziți de sunetele manuscrisului tăietorii de arbori să-i ucidă cronicile înscrise în scoarța lui de rege singur al pădurilor din marile metropole și deodată precum un vulcan țâșnește la intersecție în sala de lectură a celei mai obscure biblioteci literele copacului manuscris se așează pe rafturi în așteptarea cititorilor scot murmure suave de gladiatori ai rădăcinilor ai scoarței dure și reci mai mulți lectori declanșează semnalul în rafturi a revenit copacul manuscris să-i descifrăm hieroglifile scoarței din lanțuri câinii să-l apere de tăietorii nebuni copacul manuscris e cartea noastră cea mai de preț precum numai un rege știe că e condamnat la singurătate.

Arca

Copac agonizând

Vine un semn care anunță boala copacului manuscris și e ziua aceea în care praful acoperă pământul ziua aceea în care o mână desfrunzește pământul ziua aceea în care un nor imens coboară bolnav ziua aceea în care un munte se ridică în zbor ziua aceea în care un uriaș zgâlțâie pământul ziua aceea în care lucrurile cad în ruină dar încă o dată cercurile copacului manuscris se răzvrătesc reîntorcând timpul loc sacru pângărit unde numai cuceritorii trebuiau cucerii de mătasea frunzei, cronicarul își caută slovele să le adune din nou în inima copacului să dănuie acolo manuscris uriaș citit de toți trecătorii prin lumea luminii din ziua aceea cuceritorii declarau supremația arborilor, a copacului manuscris

Doar clepsidre în copacul manuscris

Atâtea clepsidre cară valurile pe țărm să măsoare timpul devenit netimp în aripa atolului în pădurea în care reciful a eșuat singuratic pe buza firului de nisip și valul cu hărnicie cum adună dintre scoici uriașa clepsidră fără de formă încă doar o umbră în zdrențele frunzelor ivite din ape... Călător pe buza valului încerc să opresc căderea nisipului ucigător în forma lui de timp dar valul se năruie peste mersul meu pe ape și nu mai e nici o punte pe care să sprijin oglinda chipului să se vadă de la țărm unde sunt așteptat cu timpul în lotcă semenii să-l rostuiască și să-și așeze în lucrare icoana lui ca oamenii să rămână așa cum s-au descoperit prunci ai universului în care pădurile ard de răsuflarea soarelui și unde nici-un corăbier nu se-ncumetă să atace nisipul din timpul conservat așezat la vederea cetății doar umbra arborelui le desenează căile văzute și nevăzute ale aștrilor.

Cât de nebuni erau arborii

Numai duminica-n decembrie descifram în sângele arborilor hieroglifile disperării carbonizate în verdele toamnelor târzii precum niște bărci cangrenoase lunecau printre cercuri să nu le bănuie vârsta și anul răstignirii lor între butoane. Vânăre de arbori pe putredele bulevard, pânda în care tragi doar cu gloanțe de lungimi vitale în buzunarul inimii.

Ion Baci

Pe regretatul poet Ion Baci l-am cunoscut chiar în crama vrânceană a poeziei, la un Salon Literar Dragosloveni, dinaintea anului 1980. În habitățile lui eseniene, își declama admirabil versurile, dintr-o memorie forțată pe inspirație, pe talent și nevoie de comunicare. El n-a fost niciodată însingurat. A publicat puțin – doar o singură carte –, dintr-o modestie țărăneasă și un bun simț princiar.

Cândva, la București, la Casa Scriitorilor, a dat într-o seară un regal poetic impecabil, cu dezinvoltura unui adevărat boem de coloratura lui Ahoie (Tudor George). S-a iscat și o împicininare la masa fixă a lui Eugen Jebeleanu, din care **Hanibalul** a ieșit învins.

Balada-manuscris alăturată mi-a dăruit-o într-o noapte de noiembrie la cea de a XI-a ediție a Salonului Dragosloveni (15 nov. 1980). Mi-a înmănat-o cu sfioșenie, dar și cu credința că primitorul îl prețuiește cu înălțime frățească. Era între noi o confraternitate aproape șoptită, apoi, foarte repede, s-a stins într-un cimitir din Vrancea lui atât de dragă... (**Gh. Istrate**)

Balada

De ce, Doamne, m-ai făcut
Parte aer, parte lut?
De ce-n lume m-ai trimis
Parte piatră, parte vis?
Partea mea de aer bate
Sub furtună înversunată
Partea mea de lut îndură
Lingua timpului arsură
Partea mea de piatră geme
Partea mea de vis se teme
Partea mea de lut se bree
Partea de vis e rece
Partea mea de aer cîntă
Partea mea de piatră-i mută
Partea mea de lut mă veghează
Partea mea de vis mă vâlta

Doamne, fă oarecum dreptate
Tăie-mă pe jumătate
De-i de piatră și de lut
Să rămînea pe pămînt
De-i de aer și de vis
Să rămînea în aer
Ca să-mi mă mai feruie
Între cer și între pămînt
Ca un spânzurat de vînt

Ion Baci

Agonie

Stau spânzurat ca frunzele în plop
Când toamna-și prelungește agonia,
Iar când ascult al vîntului galop
În mine spaime cresc cât veșnicia.

Înlănțuit în ramul meu târziu,
Cutremurat de plopi, o, cum aș vrea
O lacrimă rotundă-acum să fiu,
Vărsată-n noaptea neagră de o stea.

Apoi să cad prelung, ca un sărut,
Pe fața aspră de pământ uscat
Prin care niciodată n-a trecut
Un râu, o lacrimă sau un oftat.

Iar când cuprinsu-i iarăși o fi plin
De cerbi, de urși, de foșnet de frunziș,
De cântec, de femei, de grâu, de vin,
Din locu-acela aș pleca furis.

Căci despărțirea-i greu de îndurat
Când ai aflat că vei muri în zori,
Jelit de vînt, de-o creangă spânzurat,
Spălat de ploi, psalmodiat de nori ...

Bachus

Cât de greu mi-e Doamne când, pe cer, șiraguri
Văd trecând în stoluri, păsări în exod,
Pribegind pe-o mare fără de catarguri,
Fără polul sudic, fără polul nord.

Când m-atinge-n treacă aripa tristeții
Zguduind copacii încărcăți de ploi
Și-mi strecoară-n suflet, zgârâind pereții
Frunze ce se-ngroapă galbene-n noroi.

Cum să uit de-a pururi freamătul pădurii
Care doarme-n frunze calm și liniștit?
Cum să-ngrop – și unde – ciobul strâmb al urii
Ce-mi veghează taina unui asfințit?

În curând sosi-va cea din urmă iarnă,
când în geamuri vîntu-mi va lovi turbat,
când deasupra-mi norii vor porni să cearnă
plapuma sub care voi dormi curat.

Iar dacă, la anul, un butuc de vie
va purta pe trunchiu-i rod îmbelsugat,
înălțând în struguri zvon de veselie,
prietenii, dați năvală – Bachus a-nviat!

Gheorghe Sbârciog***morți repetate**

să nu ne mai certăm
uite
deasupra noastră sângerează timpul...

Tu ai ochii albaștri
ei îi am cotropiți de senin
Tu ai părul în valuri
eu vălurit de vânt și brațe de femeie
Ție Ți se ridică biserici
mie largi semne de întrebare

Nu are nici un rost să continuăm cearta recunosc
ar fi trebuit să-mi gădesc o Duminică
(singura diferență alt fel dintre noi
e că nu am știut de ziua a șaptea)

bate palma
și hai să mai murim o dată!...

o altă moștenire

...mi-ai lăsat ceața singurătății la plecare
și din adâncuri blestemul de-a purta
Luna la șold ca pe o ploscă
din care cai de mare o adapă
mi-ai lăsat moștenire la plecare
dorul nebun de trenurile lumii
hârtie scrisă mi-ai lăsat
pentru topirea stelelor
și pentru sorbirea lor...
...iar în semn de iubire
o poveste aflată pe o foaie de cort
mereu călător...

singurătate

...soră de lapte – singurătatea –
frați buni: nedormiții zori...

...lanțuri...

...și doar ți-am spus:
prea adânc nu pătrunde
în taina Cuvântului
pătimitorule de verb
și frumusețe
așa cum te-ai născut
vei muri
singur...

* Din volumul *Tinerete fără tinerete și dragoste fără de moarte*, în curs de apariție la *Editura Pallas* Focșani

doar amurgul

...doar amurgul
fastuosul
imperialul amurg
(o, lacrima ta
formă de cupă a luat!...)
mai șade cu mine la masă
și rece e marmura
și vinul amar ca fierea
și tristețea de moarte
luciri de diamant are...

de dragoste

prin mine trecea tristețea plângând
ca un măturător alcoolic
toamna prin parcuri

îmi vorbeai despre
Dragoste
mă dureau
pe buze cuvintele
erau flori de rugină...

doar trandafirii

...doar trandafirii și roua care ardea
și amurgurile

amurgurile

amurgurile

focul de armă al trezirii
pădurea de salcâmi
corbii
ciutura uscată a fântânii

– Bărăgan te cheamă lacrimă a mea!... –

o, de ce trec mașinile salvării
mirese ducând
și cerul de ce nu vrea să fie albastru
cum albaștri sunt ochii
lui Dumnezeu și-ai copiilor mei?...

cunună de spini – verbule!
te voiam împletire de grădini
suspendate
și tu, Brutus...
în locul meu ce-ai spune:
floare e zicerea mea
sau trup de prunc ucis în fașă?...

doar trandafirii mai sângerează, doar trandafirii...

...tu, taci...

Maria Nițu

MADI – CONFESIUNE NEDEVELOPATĂ

Nu credeam că o să văd nota biografică a lui Madi ca o paranteză închisă: *Mariana Marin (1956-2003)*. O a doua cifră inclusă în paranteza vieții e epitaful implacabil al destinului, fără nici o metaforă poetică, care-ți sufocă chiar și neputința. Vedeam firească parcă întru veșnicie doar notația (1956), semn că e contemporană mie, nu în secol doar, ci zi de zi, poate pentru că era parte din tinerețea mea, fusese colega de an din timpurile studenției, mă identificam cu vârsta ei, și rămăsesem în acel timp anistoric al adolescenței, când fiecare se iluzionează să nu-și vadă neveșnicia proprie. Ar fi însemnat să mă gândesc la propria-mi moarte, încât, acum, cu ea, parcă a murit o parte din mine, parcă mă mir că eu mai sunt în viață, când de fapt am murit puțin, și am senzația că am rămas datoare vieții, studenției noastre, anilor noștri de visare, când totul era virtual, într-o stare latentă dulce-miraculoasă, când nu era nici o faimă, nici o glorie, dar ar fi putut fi totul în viitor... Nu știu dacă destinul e unic, oricât cărările spre el ar fi sub semnul variabilei, ori dimpotrivă, cărările diferite, după cum ni le alegem noi, ori le determină întâmplările, șansele, oamenii, conjuncturile, încrederea ori neîncrederea, oportunitățile valorificate sau nu, duc spre destine diferite... Întotdeauna ne oblojim rănile cu câte un dacă: ...dacă atunci ar fi fost într-un anume fel,... acum... ar fi fost altfel...

Trec cu un cronovizor pe strada Edgar Quinet a Facultății de Litere, prin amfiteatre, și refac atmosfera de studenție: cu colegi de an, Romulus Bucur, Mircea Cărtărescu, Emil Ionescu..., ori cu colegi din alți ani, Daniel Pișcu, cel care ne tot amenința cu un viitor roman, la care continuu adăuga ceva: „*fii atent ce spui, te bag cu replica asta în romanul meu*”, ori Ion Stratan, care ne atenționa șugubăț că își propusese să rămână repetent, să mai stea un an în București, pasionat de munca de la redacția ziarului studențesc, având în vedere că urma inevitabil repartitia prin satele României socialiste, după principiul „*să ne cunoaștem patria*”. Nu se rămânea în Facultate sub nici o formă, fie că erai șef de promoție cu stea în frunte (cum fusese cel din anul nostru, un tocilar conștiincios, de altfel simpatic și destul de deștept, dar mai ales asiduu activist entuziast la UASCR, poreclit „Tătarul”, cu față lată, planturoasă, de bulldog, l-am revăzut la TV în mișcarea sindicalistă a profesorilor de limba română, de prin Galați parcă), fie că erai Cărtărescu (simțit de atunci la o distanță kilometrică de ceilalți, deși fizic se cam pierdea printre zgomotoși, cu statura lui mică, subțire, cu chipul slab, mustăcios, fire introvertită, parcimonios la vorbe...)

Doar în amfiteatre, la cursuri (la Eugen Simion, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Ion Coteanu, Emil Vasiliu, Ov. S. Crohmălniceanu, Ion Rotaru, Matilda Caragiu...) ne întâlneam toate grupele, și mai ales noi căminiștii cu... ceilalți, ori la o cafea, peste drum, la Arhitectură, căci pe atunci nu era în incinta Universității un café-bar, „loc al pierzaniei” în timp de pauze ori cursuri fără sare și piper (prezența la curs era mai

puțin facultativă...), așa că atâtea și atâtea zile ar trebui rescrise...

Citesc pagini și pagini scrise in memoriam Mariana Marin, mă încarc cu impresii din mărturisirile prietenilor ei, ori din interviurile ei, și mi se înființează ca o eroină de roman, o Anna Karenina, a unei sinucideri inconștiente, din mistuire pentru o poezie în combustie organică, care cere un André Maurois ori un Romain Rolland să scrie o biografie-roman, chiar dacă ar intra în categoria biografiilor romanțate, a unui personaj proteic, întru afinități electice cu George Sand, Alfred de Musset, Turgheniev, dar puțin și cu ceva dostoevskian...

Ca într-un joc de puzzle îi refac imaginea afectivă, ceea ce atunci era parcă în nuce, constat că s-a păstrat, acea dualitate a lui Madi: dorința de socializare, dar și singurătatea ei, timiditatea ei pe care și-o mărturisește explicit. Erau grupuri zgomotoase, cu colege frumoase, expansive, explozive, printre care, deși mereu prezentă, era cu o veselie simplă, temperată, introvertită, cu acel surâs discret și cu intervenții la fel de discrete și percutante, puternică și fragilă în același timp, cu părul negru, scurt, ori și când era lung, cu aceeași libertate simplă (nu mi-o amintesc preocupată de cochetării cu diverse coafuri). Acel zâmbet ușor dezvelit în colțul buzelor care acum pare trist și enigmatic, atunci îmi părea inocent, discret, naiv adolescentin, nu bănuiam cancerul „*mutilării artistului la tinerețe*”. Am simțit-o pe Madi de atunci, când, în ciuda vicisitudinilor vieții, „*după 20 de ani*”, mărturisea într-un interviu că e „*fundamental, o persoană cu multă vitalitate*”. Era în ea atunci, nezdrențuită, forța vitală care a propulsat-o printre adevărații revoltați ai generației '80, poate singura autentică: boemă și tragică prin această implicare totală și singulară, individuală, „*nu-s făcută să fiu lider de opinie*”, ci doar cu exemplul propriu, total spontan, pasional, fără nici o reticență: un Gavroche și o Anna Frank.

Atunci râsul ei spontan îl simțeam ca de luptător idealist, plin de vitalitate, cu fervoarea entuziasmului parcă din versurile lui Alain Bosquet: „*veniți să aruncăm în aer tot ce ne aparține, ne trebuie alt avut mai mare decât tinerețea noastră?*” Îmi părea credința tinereții în utopii revoluționare, curajul maxim dat de inconștiența patetică a vârstei, fără nici o cenzurare neliniștitoare de teamă, și asta poate a contribuit la impresia de adecvare a ei la mitologia poetului naiv, aerian, „*cu capul în nori*”, rupt de realitate, tandru și cald-prietenos, în dezacord cu timpul cinic, dur, cu realitatea crudă, pragmatică, parșivă, în care prietenia e demodată și perdantă, „*copilăroasă și risipitoare*”, într-un timp alienizant, când e un miracol să te mai bucuri spontan de „*dimineți și primăveri, de prietenie, cărți, reviste literare*”, și revin obsedant la sintagma „*mutilarea artistului la tinerețe*”, ea, un artist pregătit de fapt pentru „*un război de o sută de ani*” din care să iasă învingător, dar cu care timpul nu a mai avut răbdare.

Ca într-o biografie afectivă comună, mă regăsesc în ființa

care mărturisea (în interviul dat Svetlanei Cârstean) că singurul om care a oprit-o de la gesturi definitive, ca un înger păzitor gardian, a fost mama, căci în biografia oricărei femei însingurate persoana tutelară e mama...

Mă regăsesc și-n mărturisirile despre anii din școală, când profesoara de română, la care a ținut foarte mult, i-a fost model, și re trăiesc prietenia cu profesoara mea din liceu, pentru care devoram lecturi după lecturi, (chiar dacă se înverșuna, realistă totuși, să mă bombăne să nu intru în învățământ, simțind, fără romantisme, pe propria-i viață, situația dascălului ca fiind din totdeauna și pentru totdeauna ingrată, sufocată de birocratism și tezisme, patronate, mai ales atunci, de Inspectoratele Școlare, forumuri forte de tembelizare)... Mă regăsesc în entuziasmul, bucuria de a descoperi tinere talente, parcă o parte din entuziasmele proprii adolescente, la cenaclurile de oriunde...

Parcă simt nevoia să scriu în numele colegilor de Facultate, din acea promoție 80, care n-au mai întâlnit-o după acel final de promoție, și care au rămas sigur în filmul de nedefinit metraj al memoriei doar cu imaginea acelei Madi din studenție.

Atunci nu știam nimic, acum îmi pare firească atitudinea ei ulterioară, parcă în mersul firesc al lucrurilor, ceva de la sine înțeles. Titlul volumului de debut, **Războiul de o sută de ani**, 1981, era parcă anume al războinice care avea să fie pe câmpuri diferite de luptă: greva foamei din '89, dinainte de Congresul al XIII-lea, adeziunea la mișcările sindicale din Valea Jiului, la revolta lui Paul Goma, la disidența lui Mircea Dinescu, ori la cea a grupului ieșean al lui Dan Petrescu, apariția dură la balconul Universității, în mai 1990, să apere țara utopică Golan, prezența în februarie 2002 în Sala cu Oglinzi a Uniunii Scriitorilor să susțină noua formulă pentru atacata **România literară**, participarea la demonstrația anti Saddam Husein din Piața Universității, acea Jeanne d'Arc pregătită pentru o luptă îndelungată, cu forța și speranța tinereții fără bătrânețe și a vieții fără de moarte, poate din ceea ce tot ea mărturisea în acel interviu, că în viață a ales a trăi la limită, ca o soluție, ca un tip de experiență, din interior, ca actant..., nu de la distanță, ca analist... politic. N-au fost să fie „o sută de ani”, pentru că purta un suflet traumatizat, ca un cancer, fixat iar în titlul emblemei al volumului **Mutilarea artistului la tinerețe**, 1999, nu bănuiam atunci că acest proces începuse lent, insidios, din anii aparent luminoși ai facultății... Fotografia ei are o undă de tristețe, dovadă că n-am știut s-o cunosc, până și pelicula fotografică e mai sensibilă la subtextul de tristețe și singurătate din metatextul de exuberanță, entuziasm de luptător din Guernica...

Recitesc volumul de debut, să regăsesc pe Madi din anii facultății, fiind mai apropiat în timp, din naivitatea că biografia se întrevăde în creație, și reconstat cu vinovăție că n-am cunoscut-o cu adevărat, adevărata Madi reiese din volume tristă, bântuită de asprimi, nimic din naivitatea și inconștiența noastră, și mi-a fost jenă de mine iar, ca atunci când am citit-o prima dată. Sunt versuri „fără luminișuri”. Nu am regăsit mai nimic, pentru că, după cum s-a spus, nu viața i s-a infiltrat în poezie, ci poezia în viață, și-a trăit viața la modul dăruirii și arderii totale, cum numai în cărți parcă poți găsi, utopia tinereții (primul volum de versuri chiar are subtitlul: „*utopii și alte poeme de dragoste*”), pentru că și poemele de revoltă sunt dintr-un fel de dragoste cioraniană, „*pe culmile disperării*” interioare întru exteriorizare în revoltă revoluționară...

N-a fost membră de partid, mărturisește, și nu s-a bătut cu pumnul în piept, ca o disidentă, să ceară certificat de revoluționar, stilul însuși de viață al ei era incompatibil cu a fi membru de partid, și nu i s-a cerut, pentru că simțeau că nu e dintre cei care se pot mankurtiza, ori... reeduca, era dintre cei care n-au mințit în viață, într-un timp când toți mințim, chiar și când ne prefacem fariseic, ca să nu se spună că... faci ... contra vântului, că e nobilă doar o viață ordonată, calculată, cu bun simț burghez, cuminte, mult prea cuminte. PCR îi păruse „o organizație bizară”: „*n-am făcut mari acte de disidență. Pur și simplu nu mai puteam respira*”. Și după respirația de la înălțimea sanatoriului Moroieni, la o altitudine de 1200 m, s-a înălțat pe scara lui Iacov să respire pesemne puțin la o altă altitudine, miraculoasă.

În rememorările lor, colegii de generație (ex. Florin Iaru) mărturiseau cum se îndrăgostiseră de ea, ori cei mai vârstnici (ex. Nora Iuga), prin '79 și-o aminteau „*frumoasă, cuminte și foarte respectuoasă*”, pe adolescența timidă, cuviincioasă, din generația care contestă ce-i clasicizat, dar decent, cu respect pentru vârstă și experiență, chiar și poezia ei nu va trăda nicicând insolență ori bășcălie...

Îi vorbesc în gând, prea târziu, și-mi răspunde prin versurile din volumul **Războiul de o sută de ani**, 1981, cel mai apropiat de acei ani :

„*la rădăcina firească a răului / eu pun o irezistibilă poftă de a-mi săruta / în voie mâinile. / (Ah, prietene / - nebunia de a gusta trandafir / atârnați cu o ureche de rozul bun simț)*”.

„*(îmi face rău culoarul de aer pe care îl înghit / de 23 de ani și / totuși nu cad și / totuși nu urlu și / totuși nu cad // O pasăre intră pe fereastră cu oraș cu tot. / În jurul gâtului poartă vestea: vor veni zăpezile, / sigur / vor veni zăpezile. O scurtă epocă glacială / pentru această / stare solzoasă în care te zbați*”. O caut printre versuri și constat că i-am înțeles puțin atunci neliniștile, e tristă, prea repede matură, Vasile Dan îi adnota versurile: „*o poezie neagră, tăioasă, ascuțită*”.

Mi-e dor de Madi de atunci, dinainte de bursa la Paris, de interviurile care i-au adus notorietate, de premiile Uniunii Scriitorilor, ori de premiul ASPRO, când totul era în spațiul virtual al studenției... Cu atât mai mult închid înverșunat paranteza înainte de lupta de la sanatoriul de la Moroieni, chiar dacă acolo a fost o perioadă care parcă unește linia unui cerc deschis, spune ea, de la 11 ani, de lecturile din școală, gustul pentru literatura secolului XIX, romantică, cu eroi fizici, când se dorea în acea viață asumată în inconștient, cu un fel de predispoziție umorală, „*visam să mor exemplar din dragoste*”, „*visam să sufăr și să mor discret în singurătate*”, doar tuberculoza a fost cartea de credit a multor personalități celebre, și chiar dacă acolo, aproape de Sinaia, la o altitudine de 1200 m, într-unul din cele mai vestite sanatorii din Europa interbelică, aerul miraculos o înălța la imaginea muntelui vrăjtit al lui Thomas Mann, la demarcația dintre „*cei de sus*” și „*cei de jos*”. Acolo unde a visat la implicarea în proiectul unui complex umanitar, o fundație de binefacere „Angels”, acolo a simțit ca năucitoare solidaritatea prietenilor, se știuse fără dușmani, dar nu se știuse cu atâția prieteni, acolo „*boala m-a făcut mai bună*”, mărturisește ea, dar nu știu dacă mai era necesar, acest prinos de bunătate, pentru altruista Madi. Recitesc versurile parcă profesiune de credință: „*Să aduci pe lume o religie plesnind de sănătate / și să o dai celor mai singuri în viață decât în moarte*”...

D. R. Popescu

PIELEA DE TIGRU

Piesă în trei acte.

Se dedică Antoniei și Claudiei

Lista personajelor:

Stela

Amedeo, cu cinci ani mai în vârstă decât Stela

Gina, cu cinci ani mai tânără decât Amedeo

Cătălin, cu douăzeci de ani mai tânăr decât Gina

Alecu, de vârsta lui Cătălin

Paraschiva, mai tânără decât Alecu

Clovnul cu coroană de rege și cu față de mort – n-are o vârstă precisă

Ațiunea se petrece în zilele noastre, la mare

Actul I

Cântecul sirenelor învolburate

Clovnul cu coroană regală și cu față de mort: (apare pe malul mării, venind dintre stabilopozi, bătând o tobă uriașă) Priviți, încă nu dau zorile!... (straniu, cu voce cavernoasă) Lumina stelelor tinere este albastră! Cele învechite au o lumină roșietică. Universul va da chix! Bucurați-vă de sexul ce vi l-a dat Dumnezeu! Că minte nu v-a dat!... În locul stelelor care cad, ca o ploaie, nu se nasc altele! Stelele – priviți, e luna lui August! – scad la număr... Cerul va deveni tot mai întunecat – în viitor! În viitor, da, da, toate stelele vor muri! Frunză verde, de cicoare, priviți stelele, căzătoare – universul moare! Așa că – epilați-vă, ca să sfidați îmbătrânirea! Vă propunem creme parfumate și măști faciale pentru reducerea ridurilor! Avem o cremă împotriva razelor solare – să mori după ea! Folosiți marca Alex Sfârâiac! Vă oferim soluții de protejare a rănilor produse prin împușcare! Firma „Alex Sfârâiac” vă oferă uleiuri și parfumuri de lungă durată – pentru viața de apoi! (cu niște saltele de plajă – apar Stela și Gina) Trebuie să ne consolăm: există și femei frumoase! Dar există și femei care n-au nimic în cap. Bunăoară – nevastă-mea! (dintre stabilopozi apare o femeie-clovn, care cântă la trompetă) Priviți în sus, ca să n-o vedeți!... Priviți, nori lungi pe șesuri și pe mare, ca niște umbre cu aripi! Vreți să cunoașteți marca inteligenței lui Alex Sfârâiac? Prostia grasă și fudulă, prostia perfectă! (cu niște pompe „de picior”, Stela și Gina umflă saltelele) Sirenele bașoldite, obosite, ispitele apei, ale mării!... Trupurile lor amintesc de trupurile de femei... Ulise, unde ești Ulise, bobocule? Cu farmecele lor bătrâne vor să-ți pecetluiească viața, făcând-o mucii!... Parthenope, Leukosia, Lygia!... Sirenele învinse ieri de neputința cântecului lor de a-l îmbrobodi pe grec!... Au fost transformate în stânci... (din dreapta apare Paraschiva, călugăriță. Vinde cruciulițe, iconițe... Clovnesa dispăre. Stela și Gina refuză oferta) Pliniu cel Bătrân... (apare, din dreapta, trăgând din pipă, Amedeo) Țasta e Amedeo?... (Amedeo stă de vorbă cu Gina și Stela. Paraschiva a dispărut) Bătrânul spune cum pictorii le înfățișează!... Pe sirene... Da... „tot trupul le este zbârlit și solzos, amintind de un trup de femeie...” (printre stabilopozi apar Alecu și Cătălin) Vă bateți cu pumnul în piept că ați abolit moartea, da? *Alecu și Cătălin:* Noi?!

Clovnul cu coroană regală și cu față de mort: Da, dar ați creat niște condiții excelente ca oamenii să-și ia viața! (Cătălin și Alecu dispar furioși) Nu voi, derbedeilor! (Amedeo dispăre nervos-ironic în stânga) Persoanele de față nu se exclud... Firma Alex

Sfârâiac vă oferă condiții igienice de înmormântare, focuri de artificii, cântece!... Tot ce vă pofteste inima! (apropiindu-se de Stela și Gina) Avem otrăvuri dietetice, cu gust de coniac uleios de Segarcea... (Gina și Stela își iau saltelele și dispar în stânga) Sirenele nu l-au ademenit pe grec! (furios) Dar astăzi târta-pârțarii intră în jocul sirenelor răsuflete, le fac felul și... (apar Cătălin și Alecu) Și nu se feresc de nici o experiență!

Alecu și Cătălin: Cine?

Clovnul cu coroană regală și cu față de mort: Treaba mea!

Cătălin: Mănâncă-ți treaba!

Alecu: Ce firmă de texte cosmetice?... Alo! Ce întreprindere de pompe funebre... ce industrie de larg consum parodiați, maestre?

Cătălin: (clovnul îi privește urât) Tace! Nu vezi că parodiază moartea?

Alecu: O, nici cu dragostea nu-i de glumit, dar cu mortica?!...

Clovnul cu coroană regală și cu față de mort: Scuzați-mă că m-ați întrerupt! Tocmai vorbeam despre firma lui Alex Sfârâiac, prostul gras și fudul, care vinde cosmetice pentru morți!... (dispăre prin stânga, bătând toba)

Stela: (în stânga, pe malul mării. Stabilopozi. Stela și Gina se apropie de Amedeo, care pescuiește guvizi.) Ai prins ceva?

Amedeo: Nimic!

Stela: Nici un guvid?!

Amedeo: Nimic, nimic!

Stela: Pari fericit!

Amedeo: Sunt fericit! N-am venit să prind pește, am venit să mă destind!...

Stela: Avionul pleacă peste o oră!

Amedeo: Peste o jumătate de oră voi fi la avion!

Stela: Să-ți prezint... Gina, vino, te rog, să te cunoască Amedeo!...

Amedeo: O cunosc pe Gina! E fosta mea soție! Salve, Gina!

Gina: Salve, Amedeo!

Amedeo: Mă bucur, scumpă Gina, că o cunoști pe Stela, actuala mea soție...

Gina: Am fost colege de la grădiniță!... (Stelei) Dar nu mi-ai spus că ești căsătorită cu Amedeo!

Stela: De-abia ne-am întâlnit acum o jumătate de oră, Gina, la taraba unde se vinde înghețată!... E cald!... (lui Cătălin, care apare din stânga) Puștiule, ce fel de sucuri ai?

Cătălin: Am sucurile pe care le doriți... Ananas, lămâie, struguri, mere, pere...

Gina: Sucuri naturale?

Cătălin: Doamnă, cine mai bea astăzi sucuri naturale?... Reci să fie! Doriți?

Gina: Nu. (Stelei) Nu-ți recomand...

Cătălin: Ca să fiu sincer, nici eu nu vă recomand să beți porcăriile astea cu chimicale! Mai bine beți o berică, un sprîțuleț!...

Amedeo: Dă-mi mie... Zece! (îi plătește) Poftim. Nu-mi da restul! Îmi plac oamenii sinceri... La revedere, fetelor.

Cătălin: Sucurile, domnule?...

Amedeo: Dă-le la pești! Pa fetelor! (Cătălin își vede de drum) De fapt, dacă pierd primul avion, plec mai târziu cu o oră, cu al doilea... Tot avioanele mele sunt!...

Gina: Puștiul se uita la mine și se topea de plăcere!...

Amedeo: Fiindcă vederea, se știe, idealizează! De altfel, puștiul pare cu armata făcută!... Cred c-ar fi în stare să reziste la orice atac prin surprindere!

Cătălin: (revine. Lui Amedeo) Am vărsat sucurile în mare. Pentru guvizii Domnului... De altfel, domnule, vând sucuri ca să mă distrez... Fac exerciții de psihologie. Caut fețe!... Sunt pictor! A, sunt pictor nu de biserici! Vai, eu pictez doar iadul! În bucătării! În baie, în dormitor... Pot zugrăvi toată ceata lui Scaraoțki! Dacă aveți un prieten, un cunoscut care vrea să afle adevăratele frumuseți ale iadului... Eu stau oricui la dispoziție. Pot oferi ce iad dorește fiecare... în alb, în griuri, în culori calde, reci!... Fiecare cu infernul său – iată o nouă idee artistică! Și eficientă... E plină lumea de pictori de icoane, de ceruri albastre, stele, sfinți, îngeri... Toți se visează în sânul lui Avram! În lumea dreptilor, unde nu există înfrustare și suspin!... Aiureli! Ei, nu, eu ofer realitatea de azi, evident ușor caricaturizată, ca să amuze... Plătești opera de artă – ca să râzi! E puțin lucru să râzi de diavol? Păi ce face el e floare la ureche față de ce facem noi!... (Stelei) Vă rog să mă iertați că vă plictisesc... (lui Amedeo) Oamenii trebuie să se bucure că trăiesc într-un infern vesel!... Încornorați – încornorând! Astă e leit-motivul și... subtextul operei mele... Încornorați – încornorând! (dă să plece) Vă rog să mă scuzați pentru deranj!...

Amedeo: Domnule pictor, o clipă!... Hă!... Vreau să... vorbim!... Când vin de la Amsterdam, unde am o afacere de milioane ... De dolari! Transferul unui fotbalist...

Cătălin: Sunteți unii impresarul!...

Amedeo: Nu, ăla este un fost și actual bișnițar! Eu lucrez sub acoperire... În avantajul fotbaliștilor și al țării!...

Gina: Și al tău!...

Amedeo: Evident! (lui Cătălin) Pentru dumneata, fiindcă știu că o să rămână între noi, îți spun numele adevărat... Amedeo Mercati...

Gina: Zis Șacalul!...

Amedeo: Da, în insulele Canare, unde am câteva hoteluri, mi se spune Șacalul. Acolo dacă nu ai o poreclă... de animal feroce, nu dă nimeni pe tine nimic! Știi cu ce i-am făcut zob pe... camarazi? Am fost primul machidon care am cerut, în Insulele Canare, la un congres de sexologie, să fiu congelat!

Gina: Devenit un... cadavru proaspăt, puteai fi ținut în viață-moarte zeci de ani!

Amedeo: Până la Judecata de Apoi! (vesel) Izolat în frig, nici o celulă din creierul meu de șacal genial nu s-ar fi alterat în veci!

Stela: L-ai pierdut și pe cel de-al doilea avion!

Amedeo: Îl iau pe următorul... De fapt, la Amsterdam, ei mă așteaptă pe mine, nu eu pe ei! Asul e la mine! La revedere, păpușilor! La bună vedere, Dali! Vorbim! (a dispărut, în dreapta, fără să se grăbească. Cătălin îl urmează – grăbit)

Alecu: (apare din stânga) O fotografie?... O umbrelă, un șezlong, o bere, o plăcintă...

Stela: Nimic.

Alecu: Scumpă doamnă, nimic n-avem!... Doamnelor, unde mai sunt palmierii de altădată? (se oprește printre stabilopozi și fluiere)

Gina: Fluiere a pagubă, în loc să muncească! Țăsta e tineretul de azi – fluiere! (Alecu se aruncă în apă) Vai, sper că nu vrea să se sinucidă!... Nu, înnoată, pehlivanul! Bate vântul!... (se strânge mai bine în halatul de baie)

Cătălin: (se apropie de stabilopozi printre care Alecu s-a aruncat în mare) Alecuțule! Leși la mal... Popa vine spre noi îmbălsămat în propria-i piele... Propune-i un masaj la tălpi, ca să scape de angoasă! Mai ține strâns unit de el idealul unui viitor împuțit cu tămâie! Îi strălucește o cruce de aur la piept, dar poartă șosete murdare. (apare, din dreapta, Paraschiva, într-un halat alb, uriaș, care mătură nisipul cu poalele) Părinte, ascultați cum suferă imbecilii ăștia pe malul mării!... (se aude o melodie

de muzică ușoară. Cătălin imită melodia, ironic) „Doar tu ești viața mea, Tu ești dorința mea, Tu ești ce am mai bun, Vreau să te am acum”... (surâde) Țăsta de cântă posedă o grozavă virilitate de cartier... (pauză scurtă. Paraschiva s-a așezat pe o rogojină adusă pe umeri) Părinte...

Paraschiva: Ți-am spus că sunt la teologie, nu că sunt preot!...

Cătălin: S-ar putea să ajungi un teolog... savant, un preot de țară, o călugăriță... De ce te superi?

Paraschiva: Nu mă supăr! (își dă jos halatul, printre stabilopozi, și intră în mare)

Cătălin: (Stelei și Ginei) Legea ei este legea bisericii... Ce spune Sfântul Pavel? „Dați fiecăruia ce i se cuvine”. Credeți că ea mi-ar da mie ce mi se cuvine? (Stela și Gina nu râd) Mă scuzați... „Cui datorați birul, dați-i birul, cui datorați vama, dați-i vama, cui datorați frica, dați-i frica, cui datorați cinstea, dați-i cinstea”... Dumnezeu le-a rânduit pe toate... Trebuie să ne supunem legilor lui, zice sfânta Paraschiva, viitorul popă Paraschiv... Ce spune Iisus? „Împărăția mea nu e din această lume. Dați Cezarului ce i al Cezarului...” Ea o să-i dea lui Alecuțu ce i se cuvine lui Alecuțu? Sau mie?!...

Stela: Ești cam nerușinat...

Cătălin: Mă scuzați, doamnă, dar nu vorbeam cu dumneavoastră, vorbeam singur! (dispare printre stabilopozi, acolo unde au revenit Alecu și Paraschiva) V-ați supărat? (Stela nu răspunde. Ginei) Totuși, v-ați supărat?

Gina: Cum de ți-ai dat seama?

Cătălin: Corpurile dumneavoastră comunică mai mult decât vreți să arătați...

Gina: Și dumneata ai capacitatea de a cunoaște un adevăr, bunăoară prin corpul meu!... (Cătălin s-a aruncat în apă) Și eu știu să citesc în obrăznicia tinerilor ce se cred pești!... A plecat Șacalul la Amsterdam, și-au năvălit crăpcenii!... De-ar ști c-am omorât un bărbat, ar fugi de pe-aici ca dracul de tămâie! (Stelei) Există și iubiri despre care nu poți spune nimic, nici măcar nu poți spune că nu există!... (pauză scurtă) L-am sugrumat cu mâinile astea!... Era beat și sforăia... o bătea pe mama, o puneă să spele closetul în care el voma... Deși era căsătorit cu mine, o fugărea pe mama, goală, când ieșea din baie... Nu ne scotea din boarfe! L-am legat cu o frânghie de gât și l-am lăsat să spânzure, mort, pe lângă scara ce dădea în holul de la parter... S-a spânzurat, da, beat! A constatat medicul... Și așa le-a spus polițaiului și procurorului... (plângând ușor) Sunt sigură și acum că doctorul a înțeles adevărul... Am fost mândră că am scăpat de un animal!... Dacă-mi pare rău, după atâția ani?... Nu, dar nu pot să scap de un vis în care dobitoacul îmi rade în nas!... Uneori, în vis, intră, într-o biserică albastră, o ceată de pisici, miorlând!... Și un înger final, da, în negru, mă așteaptă la ușa bisericii cu un mătuoi... Cărei realități îi corespunde un asemenea vis tulbure? Pot eu afla ceva despre mine pornind de la asemenea vise? Tu, Steluțo, dacă poți să-ți faci o părere despre mine, să nu mi-o spui!... (își suflă nasul într-un șervețel de hârtie. Fără lacrimi) Pe Amedeo l-am cunoscut într-o parcare... A fost dragoste la prima vedere!... Dar căsătoria noastră n-a durat decât șase luni! E un filantrop de... ochii lumii! La nuntă mi-a dăruit un inel scump!... Și butucănos! Voia, de fapt, să-l convingă pe deputatul Pantelimon Niță să-l pună pe lista de senatori... Așa mi s-a părut! Că voia să arate că pentru el banul nu contează! E un grandoman cu scopuri ascunse... L-am părăsit ca să nu-l cunosc cu adevărat și să-l sugrum și pe el!... (plânge în hohote)

Alecu: (Paraschivei, despre Gina) Asta are nevoie de un popă, pentru spovedanie, sau de un doctor, ca s-o interneze la ăia cu buba în cap? Salvează-i sufletul tu, dacă poți!...

Paraschiva: (Stelei) Scuzați-mă că, fără să vreau, am auzit despre ce vorbeți... (Ginei) Dumneata ai văzut moartea, așa că te vei izbăvi de rele... Îți spun și eu, precum psalmistul: „Nu-ți aduce aminte de greșelile din tinerețea mea, nici de fărădelegile mele...”

Gina: Crezi că fărădelegile prostiei acelor ani n-o să-mi fie puse la socoteală în vecii vecilor?!...

Paraschiva: (închinându-se) Cu cât ne apropiem mai mult de cunoașterea adevărului adevărat, cu atât apare mai evidentă conștiința ignoranței noastre... Dumnezeu este iubire... El a creat lumea din pământ, din aer, din duhul său...

Cătălin: Zău, n-o plictisi cu Dumnezeu!... Poate este cuprinsă de ateism!... Lasă neamțul, care era cam sărit, de spune că Dumnezeu a murit!... Eu vin cu un franțuz: Rimbaud, geniu precoce, scria la 17 ani, pe ziduri: „Dumnezeu e mort”. Pe mine, personal, moartea divinității m-ar lăsa rece, dacă n-ar fi marea mea iubire pentru Scaraoțki!... Da, divinitatea s-a fâsăit, pentru că azi nu mai crede nimeni!... Franțuzii, măcar, care sunt un popor ateu, au mai mulți vraci decât preoți... (Ginei) Doamnă, prietenul meu... (îl arată pe Alecu) E student la medicină... E specialist în masaje relaxante, la tălpi... (Paraschivei) Face cât trei popi! (Stelei) Nu vă fie teamă, pentru el sunt foarte multe lucruri mai importante decât femeile!...

Stela: Nu mi-e teamă!... Chiar aș vrea să-mi facă un masaj la tălpi, ca să mă facă să râd... (lui Alecu) Eu, domnule student, de la șaisprezece ani am încercat de șapte ori să mă sinucid – și nu mi-a ieșit lozul! M-am legat cu un cordon de creanga unui nuc – și s-a rupt și cordonul, și creanga!... Am luat un pumn de somnifere – fiind singură, acasă – și m-am trezit după câteva zile moartă de foame și de sete! Am dat drumul la butelie, dar a venit unchiu-meu Vasile și m-a luat la bătaie – că-i stric gazul de pomană!... Eram la el în vizită, la țară... Apoi...

Alecu: Am înțeles, nu ți-a reușit niciodată!... Te-a urmărit ghinionul!

Stela: Nu ghinionul, soarta! Ultima oară m-am urcat pe podul de la Cernavodă, să mă arunc în Dunăre... Și un ins, care era la pescuit, văzându-mă, mi-a strigat: „Tu, fătucă, să nu-mi cazi în luntre – că spargi scândurile!... Tu, nu renunța, du-te mai la vale! Nu renunța, dar înainte de a te țapa în cap, spune o rugăciune!...” Asta a fost ca un duș rece!... M-am trezit ca din somn – și-am început să plâng pe pod!...

Paraschiva: Te gândeai la bunul Dumnezeu...

Stela: Nu! Mi-am dat seama că nu știam nici o rugăciune! Și „Tatăl nostru” îl știam pe șrite... Îl uitasem! M-am întâlnit cu barcagiul, care m-a invitat la o bere, la Cernavodă... Și acolo, în cârciumă, spre dimineață, Amedeo m-a cerut de nevastă... (își dă jos halatul, printre stabilopozii, și intră în mare, tulburată! Gina intră și ea în mare cu grăbire mare!)

Paraschiva: (închinându-se) Să nu se sinucidă!

Cătălin: Care dintre ele?... Ai mai văzut sirene intrând în apa mării ca să-și ia viața?

Paraschiva: Sirene?!...

Cătălin: Două panarame bătrânoare!...

Paraschiva: Au vrut să vă ademenească pe voi cu glasurile lor melodioase și plângăcioase?!... Nu credeți o secundă în suflul femeilor, potâilor! Da, da, parcă încep să-l înțeleg pe Dumnezeu – când vă văd, potâilor! În a cincea zi a Facerii, Dumnezeu încă nu era hotărât dacă omul trebuie să-i continue creația!... Să-i dăruiască El, omului, lumea pe care o făcuse?! Eu n-aș da pe mâna voastră nici măcar o... o!... Nimic! Plâng două femei disperate, una criminală și alta scăpată din atâtea sinucideri – și voi behăiți!

Alecu: Potăile nu behăie, latră! Vrei să latrăm – îndoindu-ne de panaramele astea?!... (latră a pustiu) Draga mea, eu sunt mare amator de teatru, dar astea sunt diletante!... Hai să punem pariuri pe o bere!

Paraschiva: Sunteți niște... potâi!

Alecu: Te repeți! Asta înseamnă lipsă de imaginație în bălăcirea omului de către om! Eu mă duc deseori la teatru, zău! De ce? O piesă de Shakespeare – par exemplu! – mă scoate din neagra singurătate! Și mă tem, când spectacolul e bun, să nu mor odată

cu eroii de pe scenă!... Să nu împărtășesc soarta lui Polonius – par exemplu! Sau a Ofeliei! Nebunia să nu mă îndemne să-mi pun flori în păr – și să cânt! Vreau să simt iubirile încetoșite... ale!... Nu crezi! Am emoții, par exemplu, în fața duelului prințului Hamlet... Ei, intri într-un regat putred, sau într-o feerie – cu Prospero! – cunoști atâtea regi, atâtea regine, în deplina lor realitate sufletească... Nu precum cumetrele sirene!... (mângâind-o pe Paraschiva pe păr) Călugărița taichii. totuși, spectacolele sunt niște vise... reale, în care intri ca într-o sală de bal... Ca într-un templu de pe malul mării... Intră într-un ceas scurt! Într-un timp scurt! Leși într-un fel, din împărăția cotidiană și banală a morții și intri într-o insulă intangibilă, de vise, în țara tinereții fără bătrânețe, par exemplu, și a vieții fără de moarte, totuși!... (o sărută pe frunte) Băieți și fete, acesta este teatrul!...

Cătălin: (Paraschivei) Totul este, dulcinico, unde te afli tu, stând în stal?!... Parcă cineva spune, ca în versurile de demult:

„Stați pe loc, că nu știți voi
Ce-am aflat și ce știm noi.
(apar din apă, Stela și Gina)
C-o veni vremea d-apoi
de-a fi anul ca luna
luna
ca săptămâna
săptămâna
ca ziua,
și ziua precum ceasul scurt,
iar ceasul ca un minut...”

Gina: (se apropie de ei. Și-a îmbrăcat halatul pus mai înainte pe un stabilopod. Stela, cu halatul pe umeri, parcă nici nu-i bagă în seamă, mergând spre stânga) N-am putut-o opri din plâns... (Paraschivei) Poate găsiți un cuvânt care s-o mai liniștească... (Paraschiva pleacă spre stânga) A fost o femeie îndrăcită în pasiuni, e drept, dar nu în răbufniri animalice...

Cătălin: (Ginei, despre Stela) Dânsa este o femeie foarte periculoasă, gândește prea mult! În loc să doarmă! Cu atâtea gânduri – o să-și strice tenul! Paraschiva n-o poate potoli, spunându-i povești despre Dumnezeu!... În general, singura șansă de a o potoli pe prietena dumneavoastră este s-o învingi! Și azi nu poți învinge pe cineva decât luptând împotriva a ce gândește acest cineva... Mă duc să-mi încerc șansele... (pleacă spre stânga) Mai ales că domnul Amedeo o fi ajuns la Amsterdam, la Rotterdam!... (dispare în stânga)

Gina: (lui Alecu) E cam încrezut prietenul dumneavoastră, ca să nu spun că e obraznic!... Amedeo este un bărbat incomparabil!...

Alecu: Prietenul meu nu s-a dus cu gândul acolo unde v-ați dus dumneavoastră cu gândul... El e mai mult teoretician...

Gina: Până la proba contrarie! Și matale ești teoretician?

Alecu: Doamnă, sunt cum doriți... Dar părerea mea, bazată pe practica nemijlocită, e sfântă: orice relație personală nu poate să devină eficientă fără să intre în joc simțul pipăitului!

Gina: Să nu-mi vorbești despre iubire, fericire!...

Alecu: N-am scos un cuvânt, doamnă! Nu mi-aș permite să vorbesc în fața dumneavoastră despre asemenea banalități răsuflete!

Gina: Răsuflete?!

Alecu: Nu?! Fericirea e o gogoasă, doamnă, un împrumut și... Da, fericirea e ca Fondul Mondial Internațional: îți acordă un ajutor, și apoi te obligă să iei și restul!

Gina: Asta învățați voi la medicină?!

Alecu: Nu, acolo învățăm altceva, dar acum ne aflăm în vacanță și vrem să învățăm cum să ne câștigăm o bucată de pâine...

Gina: Vânzând bere, sucuri din chimicale...

Alecu: Vânzând și noi ce se cumpără! Dacă munca la care ne pricepem – nu se vinde!...

Gina: Dumneata – par exemplu! – la ce te pricepi? Te rog să

nu fii obraznic și să faci pe... amantul din vacanță!...

Alecu: Nu, doamnă... deși... ce aduce ibovnicul într-o căsătorie nu se caracterizează prin noutate, ci prin diferență!...

Gina: De vârstă?!

Alecu: Și... Doamnă, ca să-mi câștig o ciorbă și doi mici vrei să vând iconițe, să cânt la mandolină, să vă fac portretul?... Eu la altceva mă pricep: să fac masaj relaxant, la tălpi!

Gina: De ce nu te-ai dus să-i faci Stelei un asemenea masaj?

Alecu: Pentru că ar chema jandarmii! M-ar acuza de obraznicie, hărțuire sexuală... (calm) Femeile nu sunt pregătite pentru a se bucura de binefacerile științei... Au o concepție vulgară despre masaj... Știați că o alergare de un sfert de oră, dimineața, face să vă fie mintea mai ascuțită la bătrânețe?

Gina: Nu știam, și nici nu vreau să știu! Ajunge că-i privesc pe toți boii care alegă pe plajă, dimineața, sperând să ajungă bătrâni și înțelepți! Rețeta inteligenței – conduita fizică! Bun! Corpul guvernează creierul! Bun! Minte sănătoasă în corp sănătos! Nimic nou! Bolile de inimă, diabetul etc. duc la o capacitate mintală redusă. Rețeta fericirii: buna irigare a creierului! Vezi că n-ai nimic nou să-mi spui?

Alecu: Dar farmecul meu nu constă, scumpă doamnă, doar în istețimea limbii, ci, mai ales, în buricele degetelor! (pauză scurtă) Mă așteptam la o înjurătură! Ei, nu, dumneavoastră chicotiți... V-ar interesa!...

Gina: M-ar interesa, da, un masaj care s-o relaxeze pe Stela!

Alecu: Vă asigur c-o să rămână măcar c-o amintire plăcută! O, nu e vorba de sex, nu mă gândesc să-și înșele soțul... Masajul nu are, neapărat, conotații sexuale!...

Gina: D-aia cei mai mulți maseuri sunt orbi? Sau... ca să nu vadă cum arată la față grășanele?... Nu ești convingător!

Alecu: Dacă vă fac un masaj doar la tălpi, voi fi!

Gina: Nu înțelegi că eu mă gândesc la suferințele prietenei mele Stela?! La ea mă gândesc, nu la celulita mea!

Alecu: Nu meriți și matale un masaj relaxant?!... Ceva așa, ca o mângâiere ușoară... Și nu costă cine știe ce! Putem face o probă chiar acum, aici... (scoate din sacoșă o cutie) Crema e gratis... De ce vă gândiți mereu doar la eșec, la prestigiul răului... (se apropie de ei Paraschiva) Eu fac ce pot cu mâinile, Paraschiva aduce alinarea în suflăt cu gura... Cântă și psalmi bisericesti... (Paraschivei) Tocmai îi spuneam doamnei cum îți sacrifici tu viața pentru a cânta psalmi în biserică!...

Paraschiva: (Ginei) N-am putut-o scoate din starea proastă în care se află... Vă roagă să-i luați salteaua și... de pe plajă... Vă așteaptă la dansa acasă... Nu vă luați după Alecu, doamnă... Da, cânt!... Dar iubirea are în ea ceva sacru... Iubirea de oameni! Din păcate, azi, iubirea a devenit ironică, da... desacralizatoare, da, și chiar, da, da, scatologică! Fără fiorul dumnezeirii... Și e ceva și mai rău! Oamenii – unii, evident! – nu numai că nu mai au credință... în!... dar nu mai au încredere în semenii lor, în ei!... Totul e fals... De parcă toți am fi niște bufoni! Viața și moartea măscăricilor – ce spectacol penibil! (lui Alecu) Asta e ideea ta... Toți să ne îmbrăcăm ca niște bufoni... și să asistăm la o reprezentație cu piesa „Hamlet”, în care toate personajele să fie niște bufoni!...

Gina: (a luat lucrurile Stelei etc.) Sinistru spectacol, domnule!...

Alecu: Alecu...

Gina: Cu haine de împrumut, cu sentimente de împrumut... Garderobieri și garderobiere!... Clovni! Dar cine dracu ar mai râde de acești imbecili?... (Paraschivei) Eu nu sunt o... ortodoxă de pus la icoană, însă îmi dau seama, totuși, ce dezastru poate fi atunci când între... măscărici nu mai e loc pentru Dumnezeu! (dispare spre stânga)

Alecu: (surzând, Paraschivei) Din cauza ta am rămas fără o bașoldină căreia să-i fac masaj la tălpi!... Și băgasem tromful: corpul, ca și găina bătrână și sveltă, face ciorbă bună! (se apropie

Cătălin) Mi-a stricat șusta!... Cu tâmpenia despre sacru și despre prezentul... deșert... Deșertul bufonilor! (Paraschivei) Zău, ești prea mulțumită de tine, faci din iubire o minciună tandră...

Paraschiva: N-ai apucat s-o auzi pe Stela!... Cum se căina, disperată!... (lui Cătălin) Este? (despre Alecu) Iar el, cu vechea placă: pipăiri secsoșee, la găinile cu conturi babane, cu celulare și celulită!... (lui Alecu) Zău, femeia aia!...

Alecu: Trebuia să mă chemați pe mine să-i masez fețele! Trezeam în ea toate instinctele din străbuni!...

Paraschiva: Nu râde!

Cătălin: Lasă-l să râdă! (lui Alecu) Păreră mea este că aceste două sirene cu voci melodioase și plângărețe care ne-au vrăjit ca pe niște fraieri, mint de îngheață apele Mării Negre, în plină vară! N-o să vă spun să mă legați de catarg, precum nea Ulise!... Dacă mai dăm de ele, eu o să le urmez chemarea, cântecul, plânsul, râsul!... Două panarame! Au pus laba pe fraierul ăla de samsar de fotbalisti!... Din ce ape îndrăgostite s-au ivit aceste două golance, aud?... (lui Alecu) Se vor juca dânsese cu noi, Alecuțule? Dragostea, un joc al vieții și al morții? O bășcălie!... O coțâială – scuză-mă, sfântă Paraschiva! C-au plâns, ucigând, încercând să se sinucidă!... Ce jale, de parcă voiau să-și topească tot sufletelul în lacrimi! M-am uitat la fețele lor! Când Stela a spus că momentul cel mai cumplit al vieții ei a fost când s-a trezit... după ce-și pusese frânghia la gât și se rupsesse creanga de nuc... a vrut să înțelegem că dorea să uite că a trăit, că mai există!... Unu: crengile de nuc nu se rup așa de ușor! Doi: când povestea, se uita în jos, adică voia să-și ascundă o emoție!... Voia să ascundă o minciună, căci, vorbind, se scărpină în cap, semn sigur că se afla în încurcătură!... Ah, a zis, am vrut să mor, să mor, să mor, n-am mai putut suporta să-l văd pe iubitul vieții mele prințând muște, înnebunind!... Teribilă situație, aș fi zis, dacă n-aș fi observat că în timp ce lacrima, amintindu-și cum iubitul ei s-a transformat într-un cretin, bătăuș fioros!...

Paraschiva: Ce mai scornești, Cătăline?

Cătălin: Eu? Ea, spunând că nu mai putea suporta această sfărâmare a realității... Da, spunând cum îl săruta pe acest monstru, disperată – ea evita să mă privească, ceea ce însemna că-și ascundea adevăratele sentimente... Mințea! O, icoana devenită monstru!... Mințea! Își acoperea gura cu palma, semn de nervozitate... Da, ascundea un adevăr!...

Paraschiva: Și dacă ea în acele clipe înnebunea?!...

Cătălin: Nu cred! Zicea, prea sigură de sine: Omul care mă făcuse fericită – își pierduse mințile! Tragedie cumplită, desigur, să vezi că nu mai poți fi în veci lângă cel iubit!... Un țipăt – sinuciderea, o încercare disperată de a te regăsi!... Da... Dar sărăcia și decepția în amor o împing să se arunce de pe podul de la Cernavodă!... Da, simțea că și ea își pierde mințile, sfântă Paraschivo! Însă, povestind, n-avea pupilele dilatate, n-avea nici o emoție în ochi! Farsă! Cred că pe sirenele astea bohoate nu le cheamă nici cum zic ele că le cheamă!...

Gina: (apare din stânga. Lui Cătălin) N-am auzit ce-ai spus, dar sunt sigură c-ai spus o măgărie!... Stela nu te invită să-i pictezi bucătăria!... (Paraschivei) Prietena mea, Stela, a vorbit cu soțul ei, aflat la Amsterdam... S-au hotărât să consulte un medic... îl așteaptă în vila lor pe Alecu, poate soarele ăsta sec nu i-a făcut bine... (lui Alecu) Domnule student, deși n-am încredere în...

Alecu: Dacă n-aveți încredere în mine, nu mă duc să-i fac masaj!...

Gina: Am vrut să spun că n-am încredere totală nici în medici... Totuși, un paleativ... Nu poți refuza un om aflat în suferință... Te rog... Dacă mâinile dumitale magice...

Alecu: Dacă mă rugați, nu pot să refuz!... (își ia sacoșă. Paraschivei și lui Cătălin) Vorbim! (pleacă spre stânga, în urma Ginei)

Cătălin: (Paraschivei) Doamne, de ce nu m-a făcut și pe mine mama un fustangiu magic!?

Ardian-Christian Kuciuk

ARS DECAPITANDI

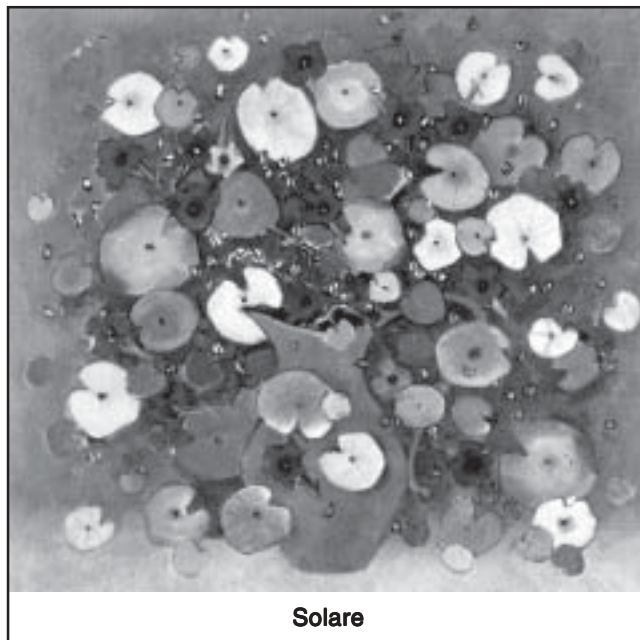
Un scriitor albanez de expresie română

La vârsta de doar 34 de ani, Ardian-Christian Kuciuk este considerat deja un prozator important nu numai al literaturii albaneze, dar și al celei române sau chiar „continentale”, cum se exprima Titus Vâjueu într-o cronică radiofonică, titrată **Un Marquez balcanic**. Născut la 23 august 1969, în Albania, în orașul Podagrec (anticul Enkelana), lângă lacul Chrid (Lyhnida), Ardian-Christian Kuciuk a debutat în literatura albaneză cu nuvela **Dezmeticirea** (1986), pentru ca trei ani mai târziu, în 1989 (la doar 20 de ani), să i se decerneze Premiul național pentru romanul **Triumful lui Proteu**. Așadar, un talent precoce, de o uimitoare maturitate (și originalitate) încă de la debut. După ce absolvă Facultatea de Istorie și Filologie din Tirana (1991) beneficiază de o bursă de doctorat la Universitatea din București, acordată de Fundația Culturală Română (actualul Institut Cultural Român). Așa începea exilul său, dar nu unul în sens clasic, ci mai degrabă unul inițiativ, pentru că, așa cum spune în **Vremea loçtiitorilor** (Ed. **Humanitas**, 2003), „punctul de plecare al exilului nu poate fi decât frumusețea”, nevoia descoperirii de sine („balcanicii nu se pot percepe, nu se pot cunoaște pe sine înșiși făcând abstracție de exil”). De altfel, aici, în „exil”, în București, a fost și botezat – s-a născut, altfel spus, a doua oară, întru Christos.

În doar 15 ani de activitate literară editorială, Ardian-Christian Kuciuk a publicat 15 cărți (zece în limba albaneză și cinci scrise – deci nu traduse – direct în limba română), toate de o coerență și consistență epică (și umană) remarcabile. În 2002 și-a reunit trei din cărțile scrise (și publicate) în limba română (**Anul în care s-a inventat lebăda**, **Dulcea taină a nebunii** și **Un trib glorios și muribund**) în volumul **Trilogia**, (Ed. **Haemus**, București). Izbucnirea lui Kuciuk în literatura română a fost o revelație: „Ardian-Christian Kuciuk este una din marile revelații ale prozei contemporane”, scria Dan-Silviu Boerescu într-un articol din **Art-Panorama**, titrat **O nouă mitologie balcanică**. Un alt hermeneut și prozator admirabil, și cât se poate de serios, Vasile Andru, scria: „În Albania, el este vag cunoscut, iar aici, în România, nici atât. Dar cărțile sale sunt o revelație. În condiții culturale normale, Kuciuk ar fi putut fi văzut ca un Marquez al Sud-Estului Europei [...]. Kuciuk este copilul minune al unei Români care-și aduce aminte că odată se numea Tracia”. Ar mai fi de citat opiniile altui prozator remarcabil, Dan Stanca: „Acest tânăr Kadare nerefugiat la Paris, ci la... București, vine să ne amintească nouă, scriitorilor și cititorilor români, că resursele fabulosului sunt inepuizabile”.

Dincolo de „realismul magic”, care pare a caracteriza substanța epică (și viziunea ontologică) a prozelor sale (un amestec insolit de realism, uneori violent, lipsit de iluzii, cioranian, și de imaginar „fabulatoriu”, folcloric, mitic, oniric, dintr-un eliadesc „tip suspendat”, care supradimensionează și potențează continuu realitatea), surprinde la Ardian-Christian Kuciuk expresivitatea neobișnuită a limbii române în care scrie, de parcă ar fi transgresat tacit în limba de adopție tot freamătul ocult al limbii albaneze. De altfel și limba albaneză în care scrie, după ce a învățat tainele limbii române, l-a sedus chiar și pe Ismail Kadare, încântat de „albaneza superbă în care scrie Kuciuk”. Oricum, dintre toate limbile pe care le cunoaște (și în care ar fi putut să scrie), Kuciuk a ales limba română. Cum singur spune: „România nu este un refugiu pentru mine și nici un simplu mijloc de a-mi îndeplini, prin scris și vorbit, vreun catharsis. Ea seamănă perfect cu o casă dată cu multă încredere și amabilitate, ca s-o păzesc în felul meu. Nu este o casă de vacanță. Nu este nici vreo fortăreață. Este totuși casa altuia, deși dintr-un anumit punct heideggerian de vedere, Limba nu este decât casa Ființei. Poate este casa unui procent al ființei mele. Și cum e normal să te porți când ești ales – dar și însărcinat – să îngrijești casa altuia? Încrederea oferită, fie ea de natură metafizică, ființială sau strict ispititoare, îți triplează responsabilitatea, dar și satisfacțiile ce uneori au gustul darurilor dumnezeiești.”

Din păcate, Ardian-Christian Kuciuk nu este (încă) perceput, – cu puține excepții –, la adevărata cotă a valorii sale. Dar va veni și timpul său. (**Ștefan Ioanid**)

Solare

În cinstea faimosului poet și Lord, măcelarii muți ai Pașei au mai tăiat un vițel. L-au tăiat în centrul Odăii de Oaspeți și l-au jupuit cu o așa viteză, încât poetul n-a avut timp să observe că două dintre șiroaiele de sânge ale celui sacrificat i-au desenat două cordoane pe piept, exact pe vesta brodată în aur, primită cadou de către Pașa cu o seară în urmă.

Ultimul țipăt al vițelului te făcea să crezi că, odată cu beregata lui, fusese tăiat și gâtul unui prunc invizibil ce încă nu învățase primele rime verbale ale acestei lumi.

Dar nu era cazul ca Lordul să se plângă, deși uciderea animalului îi crease impresia că poate plânge doar frenetic, cu stomacul, nu cu ochii. Avusese o viață intimă scandaloasă și de aceea le purta o dragoste specială necuvântătoarelor.

Se lăsa amurgul afară, iar sângele vițelului tăiat avea o strălucire aproape nefirească. Pielea vițelului n-a fost aruncată și nici folosită la pregătirea de cizme sau de vreo gună (cum numeau localnicii cojoacele). Pașa ordonase cu o zi înainte ca să fie învelit în acea piele unul din sutele de prunci proaspăt născuți care suferea de o febră mai puțin cunoscută.

Ali Pașa Tepelena nu știa engleza și nici nu prea avea timp s-o învețe. În curând, capul său uimitor, învelit de acea barbă lungă și incredibil de albă (ninsoare pe vârful de munte, spunea un cântec retro-profetic de mai târziu) avea să fie tăiat și pus pe o tipsie de aur în centrul Istanbulului. Iar Lordul Byron n-avea cum să știe limba albaneză, deși, în mod cu totul surprinzător, uneori înțelegea mai bine ce vorbește Pașa, decât ce se zbate să-i transmită traducătorul.

— Întreabă-l, te rog, din partea mea – spuse Pașa. Îl neliniștește mai mult sângele sau vinul roșu?

Lordul a răspuns simplu: — Vinul roșu.

Ali Pașa a fost oarecum debusolat. Și a ținut să afle o chestiune mai tehnică:

— Care poeme sunt mai bune, crede Domnia Sa – a întrebat. Cele scrise cu sânge sau cele scrise cu vin roșu?

Lordul zâmbi englezește. Venise în Ioanina cu doar câteva ore în urmă, posedat și mânat de o curiozitate nemaisimțită. Credea că va fi primul străin ales să-l vadă de aproape, în realitatea lui imediată, cruntă, pe „Napoleonul mohamedan”, cum îl botezase Hugo. Dar credea, cu aceeași tărie, că va fi ales să descopere și esența umană a acestui tiran ce se juca de aproape treizeci de ani cu toate capetele diplomației europene și otomane. Se folosea de toți, convingându-i magic și sfâșietor că, de fapt, ei se folosesc de el. Acum poetul se uita în jur cu o uimire bine controlată, discretă, și zâmbea englezește.

— Spune-i Domniei Sale – rosti Ali Pașa – că aceste trei zile vor fi prea intense. Roagă-l să se gândească bine înainte de a porni să le trăiască.

Lordul a crezut că Pașa îi scurtează șederea cu optsprezece zile. Fusese invitat să stea trei săptămâni, iar acum i se spunea blând, dar nemilos, că vizita nu va dura mai mult de trei zile și nopți. Era aproape revoltat.

— Trei zile după ceasul nostru – adăugă Ali Pașa. Adică, vreo trei săptămâni după ceasul vostru ...

Lordul mulțumi liniștit.

După ce au băut ceai tare și cafea neagră, după ce au fumat din pipele acelea lungi cât puștile, Ali Pașa a bătut din palme și trei dintre uriașii gardei imperiale au deschis poarta de lemn cioplită a Odăii de Oaspeți.

Traducătorul își întinse capul spre mâinile unuia dintre gardieni, ca să fie legat la ochi. Traducătorii lui Ali Pașa erau cu toții legați la ochi, de câte ori oaspeții străini acceptau să participe la vreo execuție sau să viziteze locuri pe care numai Ali Pașa le știe.

— Întreabă-l dacă dorește să vadă o execuție.

Lordul s-a înfiorat.

— Nu, dacă mi se permite – se grăbi să spună.

— Nu cred că ai văzut vreo execuție adevărată – spuse Pașa. Cred că doar ai citit.

— Cine va fi executat? – întreabă Lordul.

— Doi trădători.

Ali Pașa se ridică din scaunul său și arătă cu palma-i delicată către una din ferestrele Odăii de Oaspeți. Ferestrele aveau formă de ochi. Niște ochi îmbălsămați în clipe de groază, dar și de ironie nelumească.

— Acum câțiva ani – zise Ali Pașa – acești doi inși mi-au salvat viața. Viața mea nu-i viața oricui, bineînțeles. Și am vrut să le arăt recunoștința mea. Să traduci exact. Unuia i-am mulțumit în public și i-am dăruit o vacă. O vacă nu-i o glumă pe aceste meleaguri. O vacă este aproape tot atât de importantă cât o casă. A fost fericit. Iar când îl întreb pe celălalt ce ar fi dorit să-i dăruiesc, mi-a dat un răspuns ce m-a speriat.

Lordul tăcea.

— Să-i iei lui vaca! – mi-a spus.

— Spuneți-i Măriei Sale că nu văd nici un fel de trădare – zise Lordul. Nu pricep ...

— N-ai cum – l-a tutuit Ali Pașa fără să-l privească. Pe amândoi, eu singur îi puseseam să-mi salveze viața...

Și, în timp ce Lordul îi dădea dreptate lui Napoleon Bonaparte care scria undeva că „treburile cu Ali niciodată nu sunt cum par”, Ali Pașa a spus printre câteva „Ha-ha-ha”-uri sumbre că era doar o glumă. Îl invita nu la o execuție, ci la o priveliște stranie. Ca majoritatea tiranilor, avea o sensibilitate aproape patologică față de cuvintele mai nou intrate în limbajul cotidian și față de metafore.

Lordul nu putea memoriza drumurile parcurse agale, în tovărășia atâtor orbi temporari, printre atâtea coridoare, uși, porți, trepte de lemn sau de piatră. Avea deja convingerea că tot palatul Pașei din Ioanina era construit în visul unui arhitect genial. Palatul era menit să te încremenească la granița aflată dintre două adevăruri opuse. Unul: că stăpânul era de două ori mai complicat decât propriul palat, căutându-și zilnic armonia, și, doi: că era de două ori mai simplu decât palatul, încercând cu succes să te țină departe de esențe.

Ajunseră pe vârful cetății. Traducătorului i s-a permis să guste și el din priveliștea aceea stranie. Dar Lordul nu găsea nimic straniu. Era deja antrenat cu fragmentele stranii ale peisajelor balcanice. Dar arătătorul lui Ali Pașa l-a gonit din convingeri. Îi arăta pe malul lacului o cocioabă.

— În cocioaba aceea – zise Ali Pașa, – stau închise douăzeci de femei.

Lordul se grăbea incontrollabil să creadă că fusese invitat doar să tacă. N-ar fi crezut în veci că poate fi atât de străin, atât de curios.

— Sunt douăzeci de curve – adăugă Ali Pașa.

Se împlineau în acele zile treizeci de ani de domnie. Viața erotică a lui Ali Pașa părea să fi fost extrem de bogată, iar lucirea ochilor dovedea tacit că dorințele sale se vor stinge doar după moarte. Garda imperială, precum avea să afle Lordul mai târziu de la traducător, număra cinci mii de viteji care erau în stare să-și omoare părinții în numele lui Ali Pașa. Bineînțeles, nimeni nu fusese pus să-șiucidă părinții sau vreo rudă apropiată, căci conștiința Pașei avea grijă nu doar să-și asume toate morțile ce refăceau echilibrul cetății, ci și să le înfăptuiască. Pentru cei cinci mii de armăsari, pe care nici oboseala, nici războaie potențiale, nici foamea trupeișcă a soțiilor și nici ceaiurile vrăjite nu le puteau îmblânzi, stăteau la pândă doar douăzeci de curve unanim acceptate, în frunte cu celebra Madame Frosina. Povestea a continuat prin gura traducătorului. Era un albanez între două vârste. Cea dintâi jumătate a vârstei și-o petrecuse în Occident, de unde se întorsese cu trei limbi străine însușite la perfecție. Era plătit cu treizeci de galbeni pe lună, chiar dacă nu traducea nimic. Leafa aceasta n-o primeau nici măcar sfătuitorii lui Ali Pașa. În perioadele de tăcere, precum credea traducătorul, îi era plătită ținerea gurii închisă. Dar și tăria deosebită a omului care știe că, din clipă în clipă, se poate trezi cu limba tăiată sau smulsă din rădăcini.

Povestea curvelor era simplă. Într-o seară, când se sărbătoreau douăzeci și cinci de ani de domnie a lui Ali Pașa, dar și o înflorire orbitoare a vieții din pașalâc, singuratic pe vârful cetății, Pașa văzuse cum o legiune de armăsari, după vreo jumătate de ceas de dezmierdări în Casa Roz, veniseră înapoi în patru labe. La început, Pașa crezuse că cetatea e asaltată discret de niște maidanezi îmbătați sau atinși sălbatic de ciumă. Nu-i venea să creadă că faimoșii săi apărători puteau fi învinși în doar o jumătate de ceas de carnea feminină. Alcătuire urgent un ordin secret către vracii cetății. Să descopere

un leac deosebit, care-ți întărește genunchii în fața farmecelor muieresti! În doar o lună, un vraci numit Zhapaj – celebrul miliardar balcanic de mai târziu, cel ce avea să învie jocurile olimpice de la Atena, după o întrerupere de o mie cinci sute de ani – descoperise un lichid întăritor, un amestec de miere, nuci și măduvă de berbec. Dar leacul miraculos, folosit în de-a lungul unei alte sărbători, le-a supt viața din trupuri celor douăzeci de amazoane cu plata ale pašalâcului. Mai lipsise un pic să se ajungă la un dezastru. Fetele, deși vlăguite, căzuseră într-o transă necunoscută, ieșiseră goale pe străzi, în patru labe sau mai multe labe, ridicând în slăvi numele inventatorului leacului. Ori nici o faimă a altuia nu-i putea conveni Pașei.

Lordul zâmbea englezește. Traducătorul – albanezește. Ali Pașa își pieptăna barba ninsă cu ajutorul brizei tomnatice. A spus îngândurat ceva despre femei. Traducătorul a râs doar cu gura, fără voce. Era și singurul motiv care le ținea acum pe fete închise la cocioaba de pe marginea lacului. Lordul aștepta traducerea frazei. Părea o înjurătură. De fapt, era o învățătură trasă de Ali Pașa după aproape treizeci de ani de domnie. Ceva despre legăturile înfricoșătoare între sex și soarta geopolitică a unui pašalâc. Ali Pașa o luase razna după aflarea veștii că fiul său, Myftar, răpit de duhul preacurviei, îi făcuse cadou uneia dintre fete inelul de nuntă al soției sale. Aceasta era fiica unui alt pašă, era de o frumusețe zdrobitoare și de o gelozie pe măsură. Intrase ca nebuna în biroul imens al lui Ali Pașa, în toii nopții, când suveranul îi dezvăluia sadic rafinamentului consul francez că citea de ani de zile rapoartele secrete, precum și directivele trimise de către guvernul țării sale, felicitându-l sincer de invidia chiar ieșită din comun față de reușitele pašalâcului. Nora cea mică începuse să urle, iar ochii lui Ali Pașa o urmăreau cu o blândețe ce nu putea prevesti decât decapitarea imediată. La numai un ceas după acele urlete feroase care izbuteau să facă din limba albaneză un vuiet de zeițe turbate, Ali Pașa l-a palmuit în secret pe fii-su, promițându-i solemn că data viitoare nu va fi cazul să-l castreze, dacă nu-și adună toți creierii în cap. Și asta, deoarece data viitoare îl va găsi pe principe încadrat în armata celor mulți și buni. Fulgerător, aspiratoarele fierbinți de aur și inele, în numele dezrădăcinării acestei evaziuni fiscale și familiale, au fost duse la cocioaba respectivă și anunțate că vor fi curând decapitate. Putea fi eliberată doar vreuna, dacă vreun bărbat o cerea de soție. Iar dacă toate aveau să fie cerute de soții – cheltuielile nunților fiind suportate de către Ali Pașa personal – toate puteau fi eliberate.

— Întrebă-l dacă o vrea pe vreuna de soție – zise Ali Pașa.

— Vă întrebă dacă vreți să salvați pe vreuna din acele sărmane.

Lordul zâmbea englezește. Era prea inteligent și trecut prin mai multe trupuri feminine fierbinți, ca să se implice la soarta zguduitoare și imprezvizibilă a curvelor din Balcani. Mulțumi pentru oportunitatea de a deveni mai puțin păcătos în fața Domnului sau chiar sfânt.

Ali Pașa zâmbea internațional.

— Atunci, mergem la pivniță – răspunse. Vreau să vadă tezaurul.

Traducătorul se legă singur la ochi și-și întinse brațul către unul dintre gardieni. Dar Lordul a avut amabilitatea să-l însoțească el. Înainte de a coborî prima treaptă spre

pivnița tezaurului, Ali Pașa i-a spus unuia dintre gardieni:

— Măine în zori! Să-mi spui dacă vreuna are de gând să mă blesteme...

Tezaurul se afla sub pământ. Era frig ca în iad. Lordul repeta în gând postulatul străvechi, potrivit căruia deseori e mai greu să cobori decât să urci. Îi tremurau genunchii; mai mult genunchiul piciorului mai lung.

Tezaurul și frigul din pivniță nu lăsa să se înțeleagă cât era ceasul. În atâta aur și alte lucruri scumpe, timpul se transformă în spațiu, iar acesta era parcă din ce în ce mai sufocant.

— Vrea cumva să deschidem ferestrele? – spuse Ali Pașa.

Lordul salută metafora și intuiția poetică a Măriei Sale. Traducătorul îi povestea ceva despre alte metafore înnăscute ale stăpânului. Cei condamnați la moarte, de pildă, înainte de a ajunge în fața ștreangului sau a butucului și spadei, urcau peste o sută de trepte, când câte o piatră în spinare. Dimensiunile pietrei depindeau de cele ale păcatului comis. La capătul scării, vlăguit, viitorii morți priveau viața cu alți ochi, mai sacerdotali, și se duceau în lumea ailaltă cu mai puține regrete, doruri, chinuri sufletești. Ali Pașa respecta viața altuia până la ultima picătură de sânge și de smerenie.

Lordul își exprimă emoționat admirația.

— Ai voștri zic că nu știu cât de bogat aș fi – zise Ali Pașa. Că plătesc anumite gazete europene să mă ridice în slăvi, că finanțez răzvrățiri, celule de spionaj, nu mai știu ce...

— Da – replică Lordul. Se mai zice că trei rânduri de constructori de pivnițe și trei rânduri de paznici ai tezaurului au fost decapitați. Ca să cunoașteți doar Măria Voastră locurile...

— Majoritatea covârșitoare a paznicilor de aci – zise Ali Pașa – păzesc altceva. Fără să știe. Credeți că sufletele noastre fac altfel?!

Și scoase în fața făcliei un băț de aur. Părea a fi esența focului, a unui foc dumnezeiesc.

— Este fostul briceag al fostului meu frizer – spuse. Într-o dimineată, mă bărbierea ca de obicei. Și-mi mărturisește zâmbind că, uită-te, Măria Ta, toate profesiile sunt la fel de importante. Toate profesiile sunt în stare să schimbe soarta lumii. Îl întreb: cum adică? Și-mi răspunde că ete, de pildă, eu îți pot tăia acum beregata, și doar cel Divin poate ști ce se va alege de pe urma pašalâcului nostru.

Ali Pașa tuși scurt. Barba ninsă din piept tremură ca și cum el ar fi tușit cu inima.

— Mai rar râsesem cu atâta bucurie ca în acele clipe – continuă. Un ceas mai târziu a trebuit să-mi pierd capul frizerului. E simplu: dacă se gândise că-mi poate tăia beregata, nimic, nimeni nu mă putea asigura că într-o dimineată n-o va face...

Lordul se uita uluit la fostul briceag al fostului frizer filosof.

— L-am lucrat cu mâinile mele – mărturisi Ali Pașa. Eu l-am prefăcut în stilet, cu pila și cu pietrele zidurilor cetății, meditănd asupra modului cum se scrie istoria...

Tezaurul era plin de mici capodopere din aur, argint, răchită, os, piatră, argilă, lemn de nuc, de frasin, de dud. Adversarii ce scăpau cu viața erau puși să facă artă. Unii deveniseră deja mari maestri, recunoscuți pe plan european, în argintărie, sculptat în lemn ș.a.m.d. Lordul nici nu-și putea închipui ce talent zace în dușmani. Ce

talent au dușmanii când sunt la pânaie.

— Dar în poezie? – se interesă Lordul.

— Ah, poeții sunt mândria pašalâcului – răspunse Ali Pașa. Poeții și lăutarii. Lunar, un juriu special, cum îi ziceți voi, alege poemele sau cântecele ce par a avea șanse să învingă timpul.

Lordul zâmbi englezește.

— Cel mai bun cântec pe care l-am auzit vreodată – rosti Ali Pașa, – este legat de moartea mea.

— Nu am bătut aporouri – replică Lordul. Nu vă credeam în stare să acceptați copilărește ridicări ipocrite în slăvi, făcute din spaimă.

Ali Pașa negă cu stiletul de aur, ca un diriginte stresat de timp și banalități.

— Păcat că nu știți albaneză – spuse. Vom asculta mai târziu acest cântec și nu cred că limba Domniei Voastre o poate găzdui cum merită.

Au ascultat cântecul într-o tăcere nelumească. Un singur lăutar, pesemne dușman fioros din trecut, prezent și viitor, dar mai mult profet decât lăutar și dușman, a cântat în centrul Odăii de Oaspeți. Cu o voce tremurătoare. Instrumentul, de asemenea, era straniu. Semăna cu trupul prăjit al unui prunc. Cine știe câte coarde d'ale pruncilor înspăimântați de teroarea Măriei Sale se materializaseră în cele două coarde de metal...

Traducătorul s-a zbătut disperat să-i transmită Lordului spiritul cântecului.

În original, versurile sunau așa:

„Koka në Stanbollë, more,

E trupi në Janinë

E të shtrinë, Ali Pasha, more

E, o, Pasha, të shtrinë”.

și puteau fi traduse aproximativ cu: „Capul la Istanbul, măi / trupul la Ioanina / Te-au atins, Ali Pașa, măi / te-au întins”.

Cel încă întreg în Odaia Oaspeților și împărțit în două în geografia cântecului, aplauda vădit satisfăcut și comenta versurile. Să vedeți, stimate Poet, că nu zice te-au ucis, decapitat, sfârtecat, strangulat, ars și mai știu eu ce. Zice doar te-au întins, pentru că la noi, cultul ăsta, al verticalității, este egal cu Besa, cu credința în Divinitate.

— Impresionant – zise Lordul.

— Nu m-am gândit la prostii – îl întrerupse Ali Pașa. Acest cântec nu-mi trezește regrete, nu mă-mbolnăvesc. Știu de mult că valurile de sânge pe care am fost obligat să le vărs, mă vor urmări și dincolo de moarte. Vreau să vă destăinui o chestiune strict confidențială.

— Vă rog. Puteți avea toată încrederea în discreția mea.

— Sunt sigur. Nu-mi pun problema că voi fi decapitat, cu capul la Istanbul și cu trupul aci. Tipsia de aur alocată capului meu aproape a ruginit în centrul Istanbulului. Dar stau și mă-ntreb, de când a apărut acest cântec: oare ce voi zări eu cu ochii ăștia ai mei?! Ce li se va încredința ochilor acestui cap tăiat?! Înțeleg eu că ochii unui cap tăiat sunt clar nevăzători, dar simt așa în mine o privire, o chestiune nemuritoare, de nu-mi vine să cred c-am să ajung orb după moarte. Nu știu dacă am fost destul de limpede...

— Suficient, – aprobă Lordul. Și țin să vă mulțumesc pentru încrederea acordată de către Înălțimea Voastră.

Nouăsprezece curve au fost decapitate în zori. Doar una fusese cerută de soție, iar Ali Pașa cel cântat și

descântat în toate felurile avusese timp s-o elibereze și să doneze galbenii necesari nunții cuplului respectiv.

În timp ce convoiul femeilor ușoare, ale căror conștiințe se îngreunau după fiecare treaptă urcată înspre ieșirea sufletului, soția extrem de tânără a lui Ali Pașa, enigmatică Vasiliqia, privea absentă focul ce se înălța de pe acoperișul cocioabei. Abia începuse cea de a treia zi sau a treia săptămână a vizitei Lordului Byron la pašalâcul lui Ali Pașa, Ioanina, cel ispitit de curiozități metafizice. Lordul simțea oarecum înspăimântat cum sângele, vinul roșu sau cerneala din vene i se uscaseră. Înainte de a păși cu dreptul în anul aceluia cântec măcelăresc (anul morții, cum avea să fie numit mai târziu), de ziua decapitării fetelor, Ali Pașa a dat un ordin cel puțin ciudat.

— Să fie dărâmat un zid – a spus.

Oricare dintre ziduri, nu contează. Sfătuitoarii s-au străduit în van să-l convingă că hoardele otomane stăteau la pândă și că, în asemenea condiții de asediu, dărâmarea unui zid însemna într-un fel semnarea capitulării. Din fericire, metaforele sfătuitoarelor n-au fost destul de reușite, ca să-i dea lui Ali Pașa impresia că alții, până la ultimul, îl credeau deja senil.

Un oarecare zid al cetății a fost dărâmat din temelii, imediat după ce capetele și trupurile fetelor au fost învelite în cearsăfurile de rigoare și înmormântate în conformitate cu ritualul locului.

— Asta e - își șopti Ali Pașa, privind orizonturile încrețosite ale pašalâcului de pe vârful cetății. Omori o curvă – dărâmă un zid! Sau invers ...

Lordul Byron a plecat după dărâmarea zidului, încărcat de daruri, souveniruri, și aproape strivit de greutatea sincerei prietenii dăruite de Ali Pașa. Înainte de a se despărți, Măria Sa l-a pupat pe frunte, la fel cum își pupa fiii, solii sau soldații cu puțin înainte ca ei să ajungă la moarte sau la un alt spațiu în plus al puterii lui Ali Pașa.

Capul acestuia din urmă, nepupat poate de nimeni, tăiat de sabia Porții Sublime – spălat, curățit, descântat, dar cu privirea neîmbălsămată – a ajuns chiar pe tipsia cântecului. Fusese tăiat în așa fel încât trebuia să-i mai fie tăiat o dată gâtul, să-i fie aranjat, cum s-ar zice, ca ochii incredibil de deschiși să privească în jos sau doar de la înălțimea tipsiei.

Nimeni nu putea ghici ce anume izbutiseră deja să zărească ochii octogenari. Sub fiecare din tipsiile populare de capete ale foștilor dușmani imperiali, stătea câte un paznic. Avea datoria nu doar să păzească piesa de tezaur, ci și să îndepărteze, când era cazul, mai ales iarna, cu un băț parfumat, corbii înfometate ce se pogorau să smulgă vreo bucățică de carne.

Paznicul lui Ali Pașa a fost concediat și biciuit după doar trei săptămâni sau zile, deoarece cădea într-un somn adânc, din care nu-l puteau trezi nici cu palmele și nici cu gălețile cu apă. Pe de altă parte, nici un corb nu s-a apropiat de capul lui Ali Pașa cât timp acel cap a stat pe tipsie.

Nu se știe cât a stat pe tipsie.

Nu se știe nici de ce Lordul Byron, mai târziu, rănit mortal pe pământul Eladei homerice, cu puține clipe înainte de a-și da duhul, simțea că fusese bulversat de aceeași curiozitate a regretatului Ali Pașa, zâmbind pentru prima și ultima oară într-o limbă stranie, veche, făcută parcă să împlânzească morțile violente, limbă care îl fascinasese cândva, dar pe care n-o învățase niciodată, ca morțile zilnice să-i fi fost mai sfintite.

Ioan Dumitru Denciu

NUMELE MEU, ASCUNSUL

(fragment)

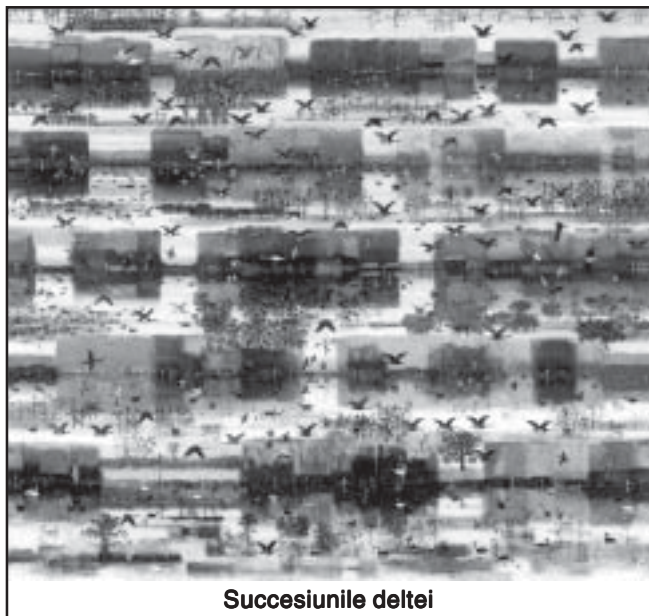
Povestea unui roman înmormântat. În anii 1982 – 1985, după *Luminile zeiței Bendis* și *Identitățile lui Litovoi*, care fixau limitele interesului meu istorist, am mai scris un roman, ce trebuia să formeze cu celelalte o trilogie. Se numea *Calul Dicomes și tovarășul său Socrate* și trata despre perioada cea mai propice creștinării poporului nostru, sec. IV – V e.n., în context sud-est-european și în perspectivele deschise de recunoașterea, apoi oficializarea noii religii în Imperiul Roman. Deveniseră personaje ale mele sfinți precum Ioan Cassian și Gherman, Teotim al Tomisului, Nicheta de Remesiana și alții, de care mai nimeni dintre credincioșii obișnuiți nu auzise.

Am predat manuscrisul la *Cartea Românească*, lui Mircea Ciobanu, prin 1986. Și am așteptat: un an, doi, trei... Eram obișnuit (prima carte apăruse după 5 ani de la depunere). De unde să știu eu că de data asta făceam „probleme”? M-am alarmat doar când a picat la mine, la Focșani, un ins care s-a recomandat Corin B. (?), precizând că este de la Securitate. Dar nu venise să mă cerceteze, nu! Voia să aibă un schimb de opinii cu mine despre civilizația și credințele getodacilor și daco-românii, fiindcă și el era scriitor și se îndrăgostise de temă! (Mărturisea că scrisese un volum de poezii patriotice, un roman referitor la viața grea a românilor din America și se pregătea să scrie unul despre daci.)

N-am mai sperat nimic până după Decembrie '89. Și se pare că nici în anul următor, de vreme ce am cerut să mi se înapoieze dactilograma. M. Ciobanu a căutat-o și n-a găsit-o. Dispăruse. Cu oarecare cochetărie superstițioasă, bunul lector a adăugat că și masa (cu manuscrise) din biroul lui se prăbușise în noaptea dinaintea mutării sale la ed. *Eminescu*.

În 1991, același strălucit editor, mare prozator, poet și om de spirit (între altele, profund religios) a încercat să mă salveze încă o dată. M-a întrebat dacă nu cumva mai am o copie (aveam), spre a o propune editurii unde lucra. Și iată-mă în planul editorial, la *Eminescu*, în 1992. Dar biata instituție (de stat) trăgea să moară. În anul respectiv n-a reușit să publice decât 3 (trei) cărți, dintre care două erau traduceri (retipărite?) din literatura universală. Apariția s-a amânat pentru următorul. N-a fost să fie nici atunci, nici mai târziu.

Apoi, M. Ciobanu a decedat – binecuvântată fie-i amintirea! Înainte sau după, „personajele mele” au ajuns sfinți ai neamului, prin hotărârea Bisericii Ortodoxe Române. Romanul a rămas însă înmormântat. Acolo, în groapă, se mândrește cu titlul *Incursiuni în tărâmul tăcerii* și parcă nu-și mai dorește exhumarea. Dar cine știe? (*Autorul*)

Sucesiunile deltei

„Domnul își dă harul Său tâlcuitorilor, după vrednicia și dorul ascultărilor”.

Sf. Ioan Cassian

„De vei apuca la dreapta, te vei căi; de vei apuca la stânga, iarăși te vei căi”.

Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte

Sărutând și apoi dezlipind pecetea mult-iubită, de parcă ar fi întâia oară... Degetele nu-i mai tremură însă, cuprinse de febra așteptării, la înțelegerea căreia contribuieră (atunci) slăbiciunea trupului și mai ales cea mortală, a sufletului. Dar, iarăși deșteptat, fiorul speranței zvâcnește. Mântuirea până la capăt – insașiabila dorință a vieții sale, fără de care aceasta nici nu și-ar merita numele. Și cum se lasă el de fiecare dată înșelat de zefirul, acum doar presimțit, al unor vorbe frumoase! Culese din patimi, ca și ale lui, cum totuși prind ele aripi spre a lăuda veșnicia și, poate, a o întruchipa! Încât, înainte chiar de a le citi, arde de nerăbdarea de a pune mâna pe pană, pentru a le răspunde. Deși mai bine ar înșfăca dalta. Căci izvodirile lui sunt greoaie: dacă nu stânci smulse din povârnișurile munților copilăriei și fecioriei sale, măcar bolovani din albiile urmate mai târziu. Le-ar trebui mare măiestrie de cioplitor.

Doă păreri se exprimaseră odinioară despre chinu-i, mărturisit, în legătură cu folosirea limbii. Îl și vede pe predecesor – pe când dumnealui nu era decât călugărul acela mânău și în același timp jigărit, iar el tânărul oștean neliniștit ce fu cazul a fi ospătat în trapeza mănăstirii –, îl și simte prin miros atât de aproape, rănced și nespălat, în cealaltă parte șezând monahul (novicele?) înalt cu buză de iepure, mai curățel, și-l aude:

„Băiete, spune-mi în ce colțisor te-ai născut și-ți voi spune cât îți-e limba de lată. Câte ațe are ea ca s-o tragă și s-o împiedice a rosti divinale cuvinte latine. Precum și pe cele, înzecit mai sfinte, grecești. Logosul zăcând, desigur, pe organ fără ațe. Acum și pururea, și în vecii vecilor, amin!”

Ca, dezvăluindu-i locul nașterii, acela să taie scurt:

„Nu, pe meleagul tău spiritul n-a poposit. N-a hălăduit niciodată, nici pe vârful limbii, nici sub frunte! Și, de tine n-am a mă teme”.

„De ce să te temi, prea-cuvioase?” – l-a întrebat. Iar cel cu buză de iepure și-a dezvelit iute dinții.

„Am cutreierat Goția și Scitia în lung și-n lat, să-l dibuiesc pe al de mi-ar putea fura pâinea *protimis*-ului*. Iată-mă liniștit!” fu răspunsul. Completat cu o destăinuire în șoaptă a ceva ce tovarășul său știa probabil demult (fiindcă se scobea în măsele la oarecare distanță, chicotind la adăpostul palmei): lucra la o monumentală operă, absolut necesară desăvârșirii străduințelor de evanghelizare a barbarilor de peste Dunăre – *Descriptio Gothiae*. „Cum să-i botezi – a ridicat vocea apoi – dacă nu-i cunoști până în măduva oaselor? Ce Biblie în graiul lor, ce slujbe pocite în vânt, cum face părintele lor Lupilă?! Alții la mine!”

Plin de vlagă, sfrijitul găman – își zisese atunci cu grabă. Să

* Întăietății (nota ed.)

te-apuci de o asemenea treabă la aproape cinzeci de ani (cât arăta și... avea!), nevorbind măcar latinește ca lumea și necontând pe îndurarea Parcelor de a-ți înnădi firul... Și gândea cu păcat, neispășit de faptul că și-l condamna chiar în clipa aceea. De unde să-și închipuie că omul va izbuti nu doar să-și încropească scrierea și s-o facă de nelepădat – ea este zestre a Tomisului și el, păcătosul, păstrător! –, dar și să ajungă episcopul binevăzut de marele și drept-credinciosul împărat Teodosie? Care și pe Ulfila l-a respectat, firește din alte motive.

„Dumnezeu să-l aibă în pază și să-i dea sănătate și viață îndelungată ereziarhului, părinte ieromonah!” – adăugase râzând ciolănosul, tatăl trupesc de mai târziu al lui Chindea.

Iar neasemuitul Terențiu, apărată fie-i memoria:

„Am vrut să înțeleagă flăcăul; de aia îi tradusei numele gotului, nu că m-aș împotrivi să capete nemurirea!”

Însă a doua lămurire – părea să-i sufle dezlipita pecete –, a doua? Ah, scumpul învățător Vasile! Nu i-o adusesse el la întâia întâlnire, când cu moaștele Sfântului Sava, când, însetat de prea multe netrebuințioase, suferea și de setea cea adevărată? I-o potolise dintr-o singură răcoare a buzelor sale sfințite. Era un izvor scos în cale chiar necunoscutului. Oșteanul care, dacă nu era persecutorul (de vreme ce purta venerabile rămășițe), putea fi mâna nepăsătoare a muncitorului ce sapă groapa în cimitir oricui, închinător idolilor sau bunului Dumnezeu, ba încă mâna lui Pilat din Pont.

„Nu te necăji, fiule! Sunt unele firi ce grăiesc mai limpede prin faptele, gesturile, mimica lor. La care cuvântul e greu tocmai fiindcă atârnă greu în talerul judecății Domnului. Pe ei poți să te bizui mai mult decât pe scamatorii cu pietricele colorate. În rest, ușurința vorbirii se cade s-o dobândim doar întru lauda Creatorului și împrăștierea negurii păgâne. Nici măcar pentru rugăciune nu este nevoie de asta, deoarece ne vom ruga mai adânc cu întreaga ființă.”

Caline bule de aer, pline de știință și credință! Însă învățătorul nu cunoștea că pe aceste două el le despărțea,

sorbind cu nesăț pe prima și nefiind pregătit s-o primească pe ultima. Pur și simplu, încă nu era creștin. Și ascundea adevărul. Îl ascunsese tuturor celor în mijlocul cărora se învățea demultișor, din lașitate ori teamă. Devenise o obișnuință înșelăciunea, una nu lipsită de remușcări. Numai că avea de-a face cu inși modești, ce se mulțumeau cu aparențele. Dar să păcălești pe un astfel de om, un înțelept și un sfânt, fie el și străin mentalității tale? – s-a întrebat atunci, cutremurat. S-a decis să se destăinuie. A amânat. Apoi a venit vorba de altceva; a uitat, a pierdut prilejul. La următorul, recăzuse în îndoială și de altminteri timpul a fost scurt: un vârtej de treburi de aprovizionare. Abia la întoarcere și-a dat seama că nu pusese capăt neînțelegerii.

După aceea, drumurile despărțindu-li-se pentru multă vreme, chiar icoana chipului prea-bunului bărbat începuse să pălească. Însă rămânea arsura. Uneori se pomenea, în vis, săvârșind nesăvârșita spovedanie. Nu izbutea, neputincios în rostirile lăuntrice ca și în cele dinafară. A doua zi, rătăcea cu uscăciune în piept și parcă înainte i se desfășura pustiul. Alteori, fie în somn, fie în stare de veghe, se trezea sub ascuțitul gândului de a-i scrie. Ba a și încercat să aștearnă câteva cuvinte pe plaiul imaculat al foii. Degeaba. I se părea a voi să însemneze în nisip sau în apele mării, destinând mesajul vânturilor și genurilor, nicidecum lui Vasile cel Mare din Cezareea Capadociei.

Mai sălășluia oare în sine, în timpul acela, vreo credință? Greu de spus și pentru el cel de-acum, încununatul de singura adevărată. Superstițiile mamei, închinătoare zeilor munților? A tatălui, strângătorul de bir în folosul goșilor și rugător lui Mitra?

Dar nu vrea să-și amărască sufletul, nici să întineze amintirea părinților, ființe totuși atât de dragi, cu care Dumnezeu va binevoi poate să-l unească în ceruri!

Va citi scrisoarea prietenului și superiorului cu gură de aur.

„*Arhiepiscopul Ioan al Constantinopolei către Teotim, episcopul Tomisului, sărutare frățească, întru legământul ce le pecetluiește împreună-lucrarea în vederea întâmpinării Darului...*”

Violeta Craiu

DOUĂ ZILE DIN ACEL FIERBINTE AUGUST*

Moto:

„Așa cum există o iubire, un eșec, o mască de rezervă
De ce n-ar exista Doamne și un destin de rezervă
Asta așa pentru impresia artistică... (Virgil Păniț)

Lui V.V.

Rămăsesem tăcut cu privirea ațintită spre ea. Își aduna lenjeria intimă de pe fotoliul unde nu cu mult timp în urmă o strănsesem în brațe șoptindu-i cuvinte de dor. Vulcanul din mine se stinse. Devenind tot mai calm, adulmecam orbit de surăsu-i enigmatic mireasma parfumului oriental ce mi se lipsea de nările încă fierbinți. Doream să-mi rămână în minte imaginea ei, ca un spectacol de gală, de care să-mi aduc aminte ori de câte ori aveam chef. Cu acele banale cuvinte abandonate sau spuse doar pe jumătate să o îmbrățșez în imagini colorate, să

ating cerul cu palmele, plutind deasupra pământului.

O priveam cu dragoste. Mișcările ei erau provocatoare, furnicându-mi corpul, dându-mi senzația de arsură pe șira spinării, de gol în stomac. Îmi dădea impresia că se ascundea după un cristal uriaș ce-i deforma gesturile, transformându-le în clipe de vrajă. Totul era proaspăt, aerul pe care îl respira se risipea în goliciunea trupului cu o amintire stranie. O umbră cenușie se încolăcea în jurul trupului ca șarpele din Eden... Dragostea ne aștepta pe amândoi sau numai pe mine?! Răsunau clopoței de argint sfredelindu-mi creierul împietrit între coapsele nopții. Și mărlul acela roșu transformat în păcat se rostogolea peste sânii tari...

Se abținea să mă privească scoțând din când în când câte un suspin, încătușat de câteva cuvinte șoptite, înțelese doar de ea. I-am atins în treacăt părul ondulat și mătăsoș în care îmi cufundam adesea fața inspirând parfumul dulceag ce mă transporta într-o lume ireală. Abia când am auzit apa curgând în baie m-am trântit pe fotoliu și am început să plâng, rostogolind pe obraji râuri de lacrimi. Ridicasem privirea pier-

* Fragment din volumul aflat în pregătire **Povești cu anotimpuri**

dată și încețoșată către toți sfinții, uitând de preamărirea lor, rugându-i să-mi îndeplinească cererea, ca ea să mai rămână câteva ceasuri. Nu puteam accepta ideea ce nu-mi dădea pace, că avea să plece pentru mult timp, că nu avea să revină curând sau poate niciodată. Doamne, și cât am așteptat-o!

În apartamentul vecinilor se auzea muzică. La început nu am dat importanță. Manelele binecunoscute umpleau ca o explozie de bucurie tot palierul blocului și capul mi se balansa în ritmul nebunesc al melodiei tatuând cu buzele melodrama ce încolțea în minte: „Va pleca și eu ce voi face fără ea?!” Și iar muzica aceea nebună: „Ești iubirea vieții mele... Pleci și mă vei da uitării”... Se învățea totul cu mine. Și melodia nu se mai sfârșea.

— Mai încet! Că mă scoateți din minți. Turbaților!

— Babooo! Pe vremea ta nu erau manele? Ha, ha, ha!

În fiecare zi același repertoriu. Mă săturasem de scandalul pe care unii vecini, pe bună dreptate, îl lansau împotriva melodiilor enervante. Tulburat am adăugat și eu cu glasul răgușit:

— Niște nemernici madam Vișinescu, niște nemernici!

Parcă mă simțeam mai bine sau încercam să ancoroz malul suferinței mele necazul pricinuit de distracția vecinilor. Îmi dezmiardam tâmpilele obosite, masându-le ușor, încercând în acest fel să alung durerea ce-mi brăzda fruntea. Mă durea sau era doar o impresie? Fredonam melodia care nu se mai oprea amintindu-mi imagini de vis, niște zdrențe de mătase ce se conturau sau se destrămau ca pânza de păianjen. Habar n-aveam de ceea ce se întâmpla cu mine. Era eul meu ce râdea derâdește sau zburam haotic prin alte dimensiuni căutând penitență. Mă pierdeam blestemat printre șoapte și vise, și spectacolul de gală continua...

Gândurile mele renășteau din cenușa timpului, alintând prezentul rănit, ce părea ireal, sufletul mi se desfăcea în felii fiecare transformându-se în câte un țurture de gheață. Căldura aceluia august torid mă mai încălzea, amintindu-mi de o perioadă importantă din viața mea. Două zile deosebite, pline de farmec care trecuseră foarte repede. Nici nu știu când...

O întâmpinasem la gară cu un fir de gerbera roz, floarea ei preferată. Până la venirea trenului parcursesem deja tot peronul de zeci de ori, cu pași mărunți și apăsați, uitându-mă cu disperare la ceas. Parcă nici una din limbile ceasornicului învechit nu se mișca, timpul era obosit de atâta melancolie și își încetinise evoluția. Mi-am sprijinit capul între palmele umede de emoție, înghețându-mi răsuflarea ca o ninsoare rătăcită-n primăvară. Ce viață încălțită! A dracului de încălțită! Cum să o determin să rămână să-și trăiască restul zilelor alături de mine oferindu-i un trai îmbăcsit, nesigur, plin de lipsuri și nerozii?! Ea venea dintr-o lume unde eu nici cu gândul nu îndrăzneau să pătrund. Nu-mi povestise prea multe, o terorizasem cu întrebări indiscrete, unele chiar indecente în speranța că avea să mi se confeseze ca celelalte. Prostii. Mă domina lamentabil. Era un fruct în pârg. Nu apucasem să-i spun prea multe despre mine în scrisorile trimise cu poșta electronică. Reușisem să ne apropiem unul de celălalt, să ne cunoaștem gusturile și sentimentele, descoperindu-ne într-un fel caracterul. Credeam în dragoste la prima vedere; iluzie târzie...

Ne revăzusem după aproape un an, care trecuse pentru amândoi foarte încet. Eu sorbeam frecvent dintr-o suferință cruntă, afundându-mă tot mai mult în tăcere, urmărindu-i zâmbetul enigmatic din fotografia ce-mi umplea ecranul monitorului.

Acele două zile s-au scurs teribil de repede, dar am constatat că în tot acest timp am trăit cât într-o viață. Ne-am simțit suflete pereche, am colindat prin emisfere unde nu ajunseseră

nici măcar gândurile noastre. Mâinile se împreunau formând una singură. Se căutau, se dezmiardau, se alintau. Ne-am spus versuri și cuvinte de dragoste pe care le știam dintr-o carte binecunoscută. Eram fericiți și această fericire o datoram unei întâmplări banale.

O remarcasem la o lansare de carte și am făcut schimb de adrese. Se străduia să vorbească corect românește, explicându-mi că se născuse în străinătate. Nu am avut curajul să o întreb dacă locuia în România. După felul cum era îmbrăcată, destul de elegant și cu bun gust, o puteai confunda cu o străină.

Mi se adresă șoptit, cu glasul încărcat de emoție:

— Deosebit moment!...

— Sunteți cunoștință cu poetul? am întrebat curios.

— O, nu! Întâmplător am citit afișul lipit pe vitrină și am intrat... Zâmbetul ei degaja naturalețe, ochii aceia mari, strălucind în bătaia razelor de soare ce inundară librăria, mă priveau calzi, cucernici și misterioși. Voi avea ce citi în tren. De mult nu am mai cumpărat o carte de versuri, continuă surâzând.

Lumea se foia pe lângă noi urmărindu-ne mișcările buzelor, citindu-ne cuvintele pe care noi le ascundeam în șoapte.

Era un individ ciudat care fixa cu privirea pe fiecare dintre invitați. Mă șoca cum îi analiza, în timp ce degusta prăjiturile de pe masă. Nu-mi plăcea prezența lui acolo, dar câteva doamne dintr-un cerc izolat comentau în contradictoriu pe seama lui. Cuvintele prinse din zbor argumentau ceea ce de fapt bănuisem și eu. Persoana suspectă și lansa zvonuri. Urâtă meserie. Câți oameni nevinovați nu i-au picat în plasă?! Mă îngrozea gândul că din toți cei prezenți unul era subiectul vizat...

Nu i-am mai dat atenție, admirând femeia cu care intrasem în vorbă. Doream să știu mai multe despre ea și fără reținere, dar cu inima bătând nebunește, am invitat-o la un restaurant elegant. M-a surprins că dăduse curs invitației mele foarte repede, fără a mă frământa cu un refuz categoric sau să se lase prea mult rugată. De fapt, nu avea ce pierde. Amândoi doream să ne cunoaștem, numărând clipele de așteptare mocnită. În timpul mesei îmi arunca câte un zâmbet, simțind în sufletul meu cum dragostea înflora în copacul iubirii. Neputincios abia dacă reușeam să o privesc. Îmi plăcea grozav de mult să-i fiu victimă, așteptând să mi se dăruiască fără reținere. Prin genele stufoase mă scălda în lumini colorate, ascunzându-mă în arhivele gândurilor. Îi simțeam căldura buzelor lipite de obrazul meu rece. Oftam, imaginându-mi-o zeită.

Am tresărit când m-am auzit strigat de mai multe ori.

— Laurențiu! Laurențiu!

Am întors capul visător. Stătea zâmbitoare în ușa camerei și aștepta.

— La ce te gândeai?

— La nimic important.

— Mi-ai spus că mă conduci la gară...

— O! Da! E târziu?

— Nu! Mai e timp. Pentru noi nu mai e ...

I-am sărutat mâna cu tandrețe și am îmbrățișat-o. Am rămas mult așa. Timpul parcă se oprise în loc.

Ileana răscolise-n mine furtuni de dor, furtuni care se calmaseră după plecarea ei. Melancolia aceea târzie mă invadase ca o boală, se înfipsea adânc în golul lăsat, trăind cu speranța unei revederi.

Două zile din acel fierbinte august mi-au chinuit existența, sufocându-mă. Cuvintele ei dulci sunau permanent în mintea mea ca un sonet al iubirii, privind cu nostalgie cum firul vieții se destrăma în clipe vrăjmașe, unde nu mai era loc pentru așteptare.

Îmi rămăsese doar visarea și imaginea ei de pe ecranul monitorului.

Daniel Pennac***O DECLARAȚIE DE DRAGOSTE****

Natura îi atribuisese Juliei rolul femeii frumoase. Mai întâi bebelușa frumoasă, apoi copila radioasă, adolescența unică – și femeia frumoasă. Aceasta crea un vid în jurul ei: reculul admirației. De îndată ce o vedeau, luau distanță cu toții, oricâți ar fi fost. Dar o distanță elasticizată de dorința de a se apropia, de a amușina mirozna acestui trup, de a penetra haloul acestei călduri, de a o atinge, în sfârșit. Erau atrași și păstrați la distanță. Julie cunoștea acest lucru dintotdeauna, această senzație de a trăi în inima unui spațiu periculos de elastic, într-o tensiune perpetuă. Puțin numeroși fuseseră cei care îndrăzniseră să pătrundă în acest cerc. Ea nu era totuși o femeie cu nasul pe sus. Doar că deprinsese foarte devreme privirea celor preafrumoși: o privire fără preferințe.

— Nu există decât două rase pe lumea asta, spunea guvernatorul colonial Corrençon, tatăl Juliei. Există preafrumoșii și preaurâții. Cât despre piele și poveștile sale de culoare, sunt capriciile geografiei și nimic mai mult.

Era una dintre temele favorite ale guvernatorului Corrençon, preafrumoșii și preaurâții... „Și apoi suntem noi, ceilalți...”, adăuga el, desemnând-se ca și când ar fi fost de unul singur etalonul estetic al omenirii obișnuite.

— Nimeni nu îndrăznește să-i privească pe cei preaurâți, de frică să nu-i rănească, iar ei mor de singurătate din cauza delicatetei universale.

Copilăria Juliei se rezuma la atât: îl ascultase vorbind pe tatăl ei guvernatorul. Ea nu putea concepe un joc mai palpitant.

— Cât despre preafrumoși, toată lumea îi privește, dar ei nu îndrăznesc să privească pe nimeni, de teamă ca aceștia să nu sară pe ei. Iar ei mor de singurătate,

* Daniel Pennac se naște, „din curiozitate”, în 1944, la Casablanca. Profesor de franceză într-un liceu parizian și autor de cărți pentru copii, el impune literaturii universale personajul „Benjamin Mallaussène, de profesie țap ispășitor”, și familia sa.

Bibliografie selectivă: *Au bonheur des ogres* (1985) / *La câpcaunii veseli* (în traducere românească de Constantin și Gabriela Abăluță la Editura *Polirom*, Iași, 2002), *La fée carabine* (1987) / *Zâna carabină* (în traducere românească de Iustina Croitoru la Editura *Polirom*, Iași, 2003), *La petite marchande de prose* (1989) / *Mica vânzătoare de proză*, *Comme un roman* (1992) / *Ca un roman*, *Monsieur Mallaussène* (1995) / *Domnul Mallaussène*, *Messieurs les enfants* (1997) / *Domnilor copii* (în traducere românească de Sandală Oprea la Editura *Univers*, București, an neprecizat), *Des chrétiens et des maures* (1997) / *Despre creștini și mauri*, *Aux fruits de la passion* (1999) / *Fructele pasiunii*.

** Traducere din limba franceză de Mădălin Roșioru [Capitolul 19 al romanului *La petite marchande de prose / Mica vânzătoare de proză*, Gallimard, Paris, 1989; responsabilitatea asupra titlului traducerii aparține în exclusivitate traducătorului cel mai apropiat.]

din cauza admirației universale.

El mima tot ce spunea. Mai punea și de la el, până devenea patetic. Ea râdea.

— O să-ți grezez un nas ca un cartof, fetița tatii, și urechi ca niște verze, o să semeni cu o grădină obișnuită și o să produci mici legume liniștite pe care le voi face să sară... pe genunchii mei.

***

Și la Palatul Sporturilor din Bercy spațiul se scobise în jurul Juliei. Și Dumnezeu mi-e martor că mulțimea era compactă, totuși. Dar luaseră distanță ca și cum ea ar fi răsărit din pământ în mijlocul lor. Aveau un ochi ațintit asupra scenei și pe celălalt asupra ei. Fascinați de scriitorul care răspundea la întrebări în aureola uluitoare a traducătorilor săi și fascinați de această femeie care părea ieșită în carne și oase dintr-una din cărțile sale. Ca și cum literatura n-ar fi numai minciună. De îndată, câțiva dintre ei își imaginaseră că o întâlnesc pe această femeie undeva foarte sus, între două continente, într-unul din acele avioane care tricotează furtuni. Realitatea venea să confirme emoția lor de cititori: frumusețea există și totul e posibil.

Și iată că în entuziasmul Palatului Sporturilor, năclăiți de lumina scenei, subjuțați de aplombul scriitorului – răspunsuri fulgurante, liniștea celor puternici –, se regăseau mai frumoși ei înșiși, mai plini de voință. O priveau mai deschis pe femeia frumoasă. Nu o mai socoteau inaccesibilă. În fine, ceva mai puțin. Însă cercul nu se strângea pentru atâta lucru. Ea stătea tot în picioare, în centru, singură. Privea și ea scena, ca ei. Ei îi lansau surâsuri complice: ce tip și J. L. B. ăsta, nu-i așa?

Iar Clara veni să se cuibărească în brațele Juliei.

— Aici erai?

Cercul vid din jurul Juliei folosea măcar la asta: prietenii o reperau mai ușor în mulțime.

— Aici, Clara.

Era în îmbrățișarea Clarei un amestec de excitație și de tristețe. Clara se regăsea în întregime în această farsă incredibilă, în întregime în sarcina ei și tot în întregime în moartea lui Saint-Hiver. „Familie de țăcăniți”, își spuse Julie încolăcindu-și brațele în jurul micutei. Și surâse. Pe scenă, Benjamin căuta un răspuns la spinoasa chestiune a „voinței”.

Întrebare: Tema voinței revine în mod constant în opera domniei voastre: ați putea să ne dați o definiție a voinței?

Julie surâdea: ”S-ar spune că voința asta îți face probleme, Benjamin.”

***

Ea nu era totuși într-o dispoziție favorabilă surâsului. Acolo se juca ceva periculos, și ea știa. O cunoștea pe Laure Kneppel, jurnalista care semnase interviul cu J. L. B. În *Playboy*. O *free-lance* a mondenităților artistice, dar fostă corespondentă de război ce se lăsase de meserie în plin Liban. „Mașinile capcană, zdrențele de carne atârând la balcoane, copiii uciși și copiii ucigași... ce-i prea mult nu-i a bună, Julie, acum mă mișc între bronzaje și academicieni.”

Refugiată în toate aceste săptămâni în orașul său natal, Vercors, Julie nu pusese mâna pe numărul din *Playboy*. Însă dreptul de publicare făcuse metastaze în toată presa, iar Julie citise largi extrase din interviul cu J. L. B. în *Le Dauphiné libéré*. Simțise acolo ca un fel de chemare a lui Benjamin. Nu era câtuși de puțin superstițioasă, dar i se păruse că surprinzându-l aici, în ascunzătoarea sa cea mai secretă, Benjamin îi făcea un semn. Julie se hotărâse să se-ntoarcă la Paris. Nimic deosebit în interviu, totuși. Era un model al genului, o înlănțuire mecanică de întrebări și de răspunsuri perfect idioate care dădeau o hârtie perfect idioată.

Julie închisese vechea fermă a familiei Rochas.

Curtea era invadată de nalbe ale lui Mallaussène pe care Julie nu le tăia.

Julie condusese toată noaptea. Toată noaptea, Julie își spusese: „Nu, Benjamin n-a avut cum să dea un interviu atât de plat.” „Și de ce nu? e capabil de orice în materie de umor – inclusiv să n-aibă deloc, prilej de a se face cu adevărat de râs.”

De la prima ochire a zidurilor Parisului, Julie măsurase amploarea campaniei J. L. B. Benjamin peste tot. Singurul lucru de-al lui pe care-l recunoscuse, în acest chip decăzut, era factura însăși a fotografiilor: ochiul îndrăgostit al Clairei.

Juliei îi venise greu să intre la ea acasă. Iubirea se îngrămădea sub ușa ei. Vreo patruzeci de scrisori ale lui Benjamin în două luni de absență. Și iarăși invazia nalbelor... Benjamin îi spunea în scris ceea ce-i spunea și prin viu grai, cu câteva formule în plus, câteva imagini amuzante, efecte de stil pentru a camufla aflurile inimii. Acest tip era sucit ca nimeni altul. Îi povestea totul J. L. B. Ședințele de probe la Chabotte, cura de cușcus, Jérémy, reprobarea mută a Thérèsei, totul.

Dar nici un cuvânt despre interviu.

Ea deduse de aici că el îi ascundea ceva.

Instinctul îi comandă Juliei să nu meargă la Benjamin. Ar ajunge în pat, iar după aceea ea și-ar pierde din luciditate.

Ea se hotărî s-o tragă de limbă pe Laure Kneppel. O găsi pe strada Verneuil, la Casa Scriitorilor, ocupată să culeagă ultimele cuvinte ale unui poet subobositor căruia ministrul Culturii tocmai îi prinsese în piept, *in extremis*, Palmii Academici. — „Se pun la picioare pe post de înotătoare pentru ultimele zvâcniri în lumea beletristicii”,

îl ironiză Laure, într-un colț al salonului. „Dar cum de-am binemeritat onoarea vizitei tale, fato?”

Julie îi spuse. Laure își schimbă culoarea.

— Nu-ți băga nasul în această afacere J. L. B., Julie, miroase-a praf de pușcă. Și eu care credeam că sufăr din pricina artiștilor...

Și-i explică de-a fir a păr cum, în mijlocul unei partide de ping-pong perfect convenite (întrebările și răspunsurile îi fuseseră furnizate de un anumit Gauthier, secretar al lui J. L. B.), iată-l pe numitul J. L. B. cum o ia razna și-i scapă o tiradă incendiară întru preamărirea copilăriei dintâi, despre lumea a treia și despre vârsta a patra. Laure încercase să-l aducă pe calea cea bună, dar fără rezultat.

— Sărise de pe fix, Julie. O criză de conștiință încercată, ca un soldat bolnav, înțelege?

Julie înțelegea.

Leșind de la Crillon, Laure își spusese că, la urma urmei, avea un frumos moment de adevăr. Nu e ceva foarte frecvent în meseria ei. Și pentru că omul ținea atât la asta, ea va publica adevărul omului. Numai că, stai să vezi...

— Ce să văd?

Laure fusese acostată de trei tipi care pretinseseră să asculte banda și să-i citească notele.

— A ce semănau?

— Unul mare cu accent rusesc, unul înalt și slab și un arab mic și nervos.

Laure îi trimisese mai întâi la plimbare, dar cel mare avea vocea blândă, convingătoare.

Știa totul despre mine, Julia, până la adresa maicămii, ce bust am, sau numărul de asigurare socială...

Cel înalt și slab îi dăduse o lovitură de măciucă la baza spatelui. Pe una din ultimele vertebre. Ea avusese senzația că-i electrocutată. Interviul îl publicase așa cum fusese prevăzut.

— J. L. B. vă va fi recunoscător, domnișoară.

Într-adevăr, la apariție, Laure primise o jerbă de flori monumentală.

— Atât de mult ce mă-ncurca, futu-i, nici în pubela blocului n-a încăput.

***

Julie, deci, surâdea. Deși nu era nimic de surâs. Cu brațele în jurul Clairei, Julie surâdea. „Familie de tăcăniți...”

Benjamin o zări.

Și se ilumină. Atât de clar se văzu acest lucru, de parcă Julie ar fi apăsător pe un comutator.

Ea îl văzu pe Benjamin cum se aprinde. Îl văzu deschizându-și brațele. Răpită de un val de emoție, ea mai avu vreme să și zică: „O, Doamne, numai o declarație de dragoste în public să nu-mi facă!”

Apoi ea văzu capul lui Benjamin explodând, corpul lui Benjamin smuls din tribună de violența impactului și precipitat pe traducătorii cei mai apropiați care se prăbușiră odată cu dânsul.

Eugen Barbu

PAGINI DE JURNAL

1969

Ianuarie. Ultimul atac venit din partea lui Al. Paleologu pe care l-am publicat primul la „Luceafărul” după ce făcuse pușcărie politică, zicea el. Cel ce îl interviewa era copilul Ceachir, cel salvat de repetenție de mine, la bacalaureat și care mi-a tot stat la masă. Facerea de bine! Copilul Ceachir face de toate!

***

Breban intră la ARO la Brașov — *Să vie șeful de sală. — Da, vă rog! — Știi cine sunt eu? — Nu, să trăiți. — Sunt Nicolae. Breban! De la C.C. — Foarte bine, să trăiți! — Aveți mici? — Da! — Să-mi faceți niște mici à la C.C.*

***

Ce să mai crezi când unii sunt datori vânduți? Un ovrei spune că din cauza mea n-a câștigat destul. L-am făcut pensie, l-am scos pe linia de plutire (era pușcăriaș). Ce canalie! Ce să mai vorbim!

***

14 Iunie. Trei edituri din SUA, Harper, Snnaper și Random House pentru **Principele**, prin legăție. Plus trei din Franța. Ce o să iasă? Cine știe limba din cartea asta?

***

Marin Preda, întrebat de ce publică pe oricine și orice: — *Vreau voturi la viitoarele alegeri. Dacă nu sunt ales, mă dau afară de la Cartea Românească.*

***

Vara. Scandal la filmul lui Pintilie, **Reconstituirea**. Îl apăr și eu la rând cu adversarii mei. E prima dată, când colaborez la „România literară” după luni de zile, alături de Breban și Compania. Totul e contra Brad. Filmul e cu adevărat excelent.

***

Povestea **Princepelui** povestită de Al. Georgescu lui Beldeanu.

La cenzură, prima sesizare, de la soția lui Bujor la sesizarea sorei lui H. Zincă, dna Mihăileanu.

E chemat Georgescu la Bujor, făcut albie de porci.

— *Bagă-i romanul lui Barbu pe gât. Cine-i ăsta, mă?* (Înjurătură)

În zece zile trebuia să mi se facă parastasul. Acela rezista. E chemat din nou de Bujor. — *L-ai căutat pe Barbu? — Nu. Cum, nu? L-ai citit? Cine-i, mă, messerul? Cine e, mă, Principele? Deci și tu te faci a nu pricepe. Ce-i cu Canalul ăla?*

— *A fost pe vremea lui Ipsilanti, am documente...* — *Da? Cheamă secretara să fie dat afară.* Georgescu la ușă, mințind: — *Romanul e acum la tov. Ceaușescu pe masă cu o scrisoare a autorului.*

Bujor fiert: — *Stai jos. Cum facem?*

Trei oameni au contribuit la publicarea romanului. Vasile Nicolescu, subtil, jucând teatru mereu, Păvăluță un economist din C.C. 3) Odobăcu cu (secretarul lui Mizil). Oamenii aceștia împreună cu Georgescu au riscat totul pentru **Principele**.

Dar apariția a fost votată de secretariatul C.C.-ului (Comitetul Executiv) 4 voturi pentru, 3 contra. Vot decisiv,

probabil Ceaușescu. Bănuiesc că cei 4 au fost Bodnăraș, Maurer, Mănescu. Asta e istoria **Princepelui**. De aici istoria cu plagiatul. Romanul a fost citit discret de Gogu Rădulescu, Breban și alții.

***

Prof. Mihăilescu îmi aduce **Biletele de papagal**, în care Argezi povestește cum a fost invitat de Z. Stancu să intre în siguranță! Negru pe alb.

1970

La ultimele premieri la Uniune, Geo Bogza cu Preda. *Stai jos, nu mai jeli. Dumneata după ce l-ai dat afară pe Beniuc, te-ai dus în dosul casei și te-ai pupat cu el.*

***

Jebeleanu cere 500.000 lei pentru opera lui la **Cartea Românească**. Preda prin Gafița refuză: *Să nu vie necinstitul ăla la birou!*

***

5 Mai. Beniuc declamă la șezători: — *Ce mi se cere, nu pot da, și ce pot da, nu mi se cere* — Frumos! Pe când trăiască cine știu eu?

***

Ana Blandiana e indignată că cineva a programat-o la o șezătoare a „Săptămânii”! Ca să vezi!

***

Piesa **Prăvălia cu scară** face succes. La ora 16 a trebuit să vină miliția, dar Ralea o pune doar de trei ori pe săptămână. Au fost și șase reprezentații pe săptămână, două la Brașov cu înghesuială, coadă, lume.

Ce spune Stancu care a ținut-o cinci ani în sertare? Țstuia ar trebui să-i fac ceva de pomină, ceva teribil, că prea a fost lichea!

Între timp, T. Caranfil face praf **Haiducii** pe șapte coloane într-o anchetă la „Informația Bucureștiului”: Ce să-i placă acestui fiu de țaran, aceste filme fără mosorele și ațică? Nu zic că sunt capodopere (că nu sunt) dar 37 de milioane de spectatori numai în România, nu spun destul? Ca să nu vorbesc de celelalte țări, care le cumpără din Europa și China. Deci avem o presă excelentă!!

***

Radu Popescu fură drepturi de autor a lui fiu-său și ăsta îl bate în redacție, de față cu secretara.

***

Marin Preda spune Soranei Țopa:

— *Dintre noi toți, Breban e cel mai talentat.*

Breban la ședința cu scriitorii polonezi:

— *Matei Caragiale nu a fost scriitor. G. Călinescu nu a fost scriitor. Atunci? Cel mult Gamil Petrescu, Hortensia Papadat Bengescu și cu mine!*

1971

Seara la redacție Oprea care-i răspunde lui Ivasiuc (R.L.) povestește că în urmă cu doi ani, poeții Sorescu, Ion Alexandru,

Sânziana Pop sunt invitați la Athénée de un ziarist american. Interlocutori Tita Chiper (soția lui Ivasiuc) și Ivasiuc. Beau ceva și încep să înjure; totul merge perfect. După despărțire, poezii simt că ceva nu e în regulă. Se duc pe rând să se spovedească lui Lăncrânjan (pe atunci secretar de org. de bază). Acesta întreabă securitatea ce e cu ziaristul american. Era un băiat de la Secu.

***

17 Februarie. Ieri la ședința revistei „Cinema”. Lângă mine bătrânul Suchianu, care îmi spune că își publică Memoriile (400 pag.)

— Crezi că o să meargă? — De ce nu? — Chiar episodul când Demostene Botez a luat de la Ralea 50.000 lei (bani buni) și a spus că se duce cu ei la bancă pt. a-i depune în contul Societății Scriitorilor Români. După aceea, i-a spus lui Ralea că nici n-a apucat să-i pună pe ghișeu, că-l furaseră niște rău făcători. — Depinde de redactare — zic.

***

Căderea lui Trofin ca în Shakespeare. Șeful scoate un carnețel după altele trei și citește modificările la plinară. Toți cu ochii pe el. Ridicat mult I. Iliescu, pe post de succesori.

***

De la lancu la U.S. Lupte Jebeleanu – Stancu. Primul reproșă lui Stancu de ce nu a luat Premiul Herder? Luptă pentru postul de Președinte Preda, Breban și chiar Nichita Stănescu. Ce indivizi!

***

Scenă de vodevil la înmormântarea lui M.R.P. la Văleni. Iulian Neacșu și V. Mazilescu se ceartă peste trupul răposatului la priveghi, cu Macovescu.

— Al nostru a fost, al tinerilor!

— Ba al nostru, cei bătrâni!

Printre pomii livezii, scandal, bătaie.

Zaharia Stancu, după ce i s-a luat paharul, a pipăit infirmiera. Aceea: — Se poate tov. academician? Se putea. Totul un coșmar fără sfârșit. Greață, greață.

La luptă pentru legea drepturilor de autor. Băieții vor trage totul la ei. Oricum Statul își face de cap. Plătesc 50 la sută impozite, cu toate decorațiile mele.

***

Succesul monstru al „Săptămâni” duce la deliruri. Oamenii care se ceartă cu chioșcarii. Am cerut 100.000 în plus, tiraje. Nu au răspuns.

***

Breban făcut preș de Europa Liberă: agramat, scrie ca un copil din cl. a IV-a elementară etc. etc. Autor Popper. Obiectul „Animale Bolnave”.

***

Discuție cu Titus Popovici după intrarea în producție a altor două serii de „Haiduci”.

— Mai e puțin. Vom face o revistă. Vor tovarășii, bătălie de opinii!

— Acum? Dar când ne rupeam dinții cu idioții ăștia unde P.M. erau?

— Regretă desigur înlocuirea ta, dar te acuză că tu i-ai creat.

— Eu? Ei s-au creat. Cu minciuna lor de la U.T.C. ridicată la rang de dogmă!

Cu fandaxia tineretului care trebuie promovat, cu lichele ca Stancu care varsă cafeaua pe Ceaușescu, ca să arate că moare!

Nu le-au trebuit duri, le-au trebuit pungași. Îi au! Să le trăiască. Eu nu mai scot haznale!

Titus despre șef: — E ca un copil. El vede în scriitor pe Eminescu. — De ce nu-i deschid ochii șmecherii din jur? De ce nu-i spun că Țoiu a fost premiat în '68 pentru o carte din '67, numai pt. că bea la cot cu Bănulescu! Că Geo Dumitrescu ia premiu pentru traduceri când n-a tradus nici un rând? Dosarul e greu, e plin. Dar nimeni nu vrea ordine. Regele e fudul, nu-i place s-audă lucruri neplăcute! Cât am să-l mai iubesc? Toată țara e în haos. Totul merge anapoda și noi aplaudăm. Nu pot să mă prefac la infinit că sunt surd și orb! Mi-e lehamite! Totul se fură în țara asta și bunele lui intenții nu ajung! Ar trebui să-i spună cineva brutal pe ce gunoi stă!

1989

Ianuarie. Curbe de sacrificiu? De ce nu dacă totul se poate! Ni se anunță că data salariului se mută înainte (citește se amână) în loc de 29 Februarie vom primi pe 10 Martie. De unde probabil pierderea unei bune bucăți din salariu.

Câinii, mai bine morți decât sătui. Noi demult nu mai suntem sătui, dar în schimb, nu ni se dă otravă. Dar dacă le vine ideea?

***

M. îmi spune că Sorana Țopa la morgă nu a putut fi incinerată, doar prăjită. Se face economie la curentul electric.

Să ne trăiască cine știm noi!

***

Corectez seria din **Canalul**, în două zile va fi citit de Dulea. Sunt mort de curiozitate de reacția lui. Dactilografa era nițel înspăimântată și evident a dat un pronostic negativ. Dar cine știe de unde sare iepurele? Așa s-a întâmplat cu **Groapa** și **Princepele**.

***

2 Februarie. 30 de inși arestați. manifeste. Uncu și Băcanu, ziariști la **Rom. Liberă**, le tipăreau.

Zvonuri că Dulea o va înlocui pe Suzana Gâdea. Asta ne-ar mai trebui!

Fane povestind despre Paris. Toți parizienii o duc destul de prost (la modul lor). Breban stă într-o mansardă și a devenit zgârcit. O sticlă de vin de 700 gr. pe zi!

***

3 Februarie. Turcii erau niște copii. Azi vine înștiințare că în baza legii 1 pe '89 datorăm statului lei 700 ca ajutor de muncă. Soacră-mea are 83 de ani, e aptă de muncă? Pe când impozitul pe aer! Să ne trăiască.

M. jefuită la piață de 300 lei de către un țigan. Uite de ce te gândești câteodată... Dumnezeu să mă ierte!

***

Orașul e plin de praf, ne-au invadat moliiile. Pe când o ciumă drăgălașă?

Mi-e dor de o revanșă în scris. O revanșă cu epoca mea!

Sper să o văd scrisă.

***

Nici un semn de la Dulea. Ziua a treia!

***

Mengele, cartea lui Mișu Stoian, cutremurătoare!

***

S-au mai luminat străzile. De frica jafurilor și a manifestelor.

***

5 Februarie. O tânără vine de dimineață să ia parametrii

casei, dacă se va demola sau nu? Asta mai lipsea! Parcă mă văd la bloc cu țigani!

***

Prof. Dima din Focșani spunea: Asist cu durere la dispariția învățământului românesc! (Când pe câmp, când în uzină) lecțiile se fac acasă cu meditari pe bani grei, dar cine nu-i are?

***

6 Februarie. Percheziții la ziariști acasă la mașinile de scris! Consecințele cazului de la **Rom. Liberă**. Toți suntem suspecți. E bineee!

— M-a căutat cu telefonul Dulea. Nu m-a găsit. Mor de curiozitate.

***

7 Februarie. Dulea K.O. după lectura **Canalului**. Cere urgent seria a doua! Frumoase cuvinte. Începe să-mi placă.

***

9 Februarie. Se scumpesc medicamentele colosal. Mai rău e că nu le găsești. Recit **O lume de câștigat** pentru seria a doua a **Canalului**. Material folosibil.

***

20 Februarie. Ziua mea. 65 de ani! Ce straniu. Mă simt la fel de proaspăt ca la 30 – 40 de ani. Multe felicitări.

Asta ne e țara. Produce lichele la kilogram.

Zvonuri tot mai insistente cu naționalizarea caselor de

odihnă. În cazul ăsta pot să mă spânzur! Voi vedea. Greață, greață, greață!

***

Terminat în trei zile seria a doua din **Canalul** (100 pag.) față de 140 pag. seria I-a. E probabil mai puțin tare decât prima, dar tot dură. Măine o dau la bătut pt. Dulea. Sunt curios dacă va mai avea reacțiile de la început.

***

Nu știu dacă am ratat deschiderea unei afaceri cinematografice cu I. C. Drăgan. El se zbate de ani de zile să se hotărască. Peste două zile sosește iar la București.

***

2 Martie. O nouă victorie! S-a redus tirajul la 50 la sută la toate publicațiile: asta înseamnă pierderi uriașe la toate ziarele și revistele! De la 120.000 la 90 asta înseamnă zeci de mii de lei care erau destinate teatrelor pe care le ajutăm de patru ani (T. Național, Giulești și Opereta). Nu place succesul! O scârbă imensă mă cuprinde. M-aș retrage, dar las niște oameni pe drumuri!

***

Dulea uluit că îi voi trimete seria a doua din **Canalul**.

***

Să vinzi hârtie crudă la indieni și altora și să-ți jertfești propria cultură! Asta nici la tunguși nu s-a pomenit, trăiască!

***

Totul lipsește mai ales ideea că trăim cu adevărat!

Ion Caraion

MĂRTURISIRE*

Aproape intruabil, după nici un an de la apariția sa, volumul din „Biblioteca pentru toți”, **Lacrimi perpendiculare**, cuprinde o parte, o parte numai din poemele... mele, dacă e să nu am cum evita pronumele personal. Din motive a căror paternitate o împart cu editura, lipsesc din el și lucruri la care nu țin mai puțin decât la cele ajunse, prin intermediul acestei accesibile colecții, în mâinile publicului. Chiar volume întregi, eronat considerate doar ceea ce cu vorbe uneori din stratosferă, foarte alături de pulpa sensului, se numește (ca într-o împărțire administrativă a harului și artei pe vârste) literatură... pentru copii, au fost omise, deși de mult epuizate ca tot sau mai tot ce am scris ori am tradus. Cel puțin **Frunzele în Galaad**, selecție tematică pe diverse lait-motive erotice, cu ilustrații nervos introspective de Mimi Maxy-Șaraga, nu conținea decât zece inedite, restul bucăților sale venind acolo din peluzele și spectacolul altor cărți... După cum de asemenea **Munții de os** n-au conținut inedit. Însă **Cimitirul din stele**, care adusese întreg așa crezutul caiet vechi al ciclului **lederi**, nici el nu a contribuit la amplificarea volumului din „Biblioteca pentru toți”.

Însumând – ca deschidere – câte ceva din **Panopticum**, culegerea dintâi, interzisă sub regimul antonescian, cât și – ca încheiere – texte din **Deasupra deasuprelor**, acea ediție autograf, hors commerce, ajunsă, în ceremonioasa ei formă iconografică, datorată Valentinei Bardu și Anei Pavlu, doar în mâinile câtorva bibliofili, volumul **Lacrimi perpendiculare** a fost alcătuit până la urmă din 10 părți.

Cum din **Panopticum**, **Omul profilat pe cer** și **Cântece negre** nu figurează în el nici 40 de poeme, va predomina – e de la sine înțeles – parte din producția lirică de după 1948, însă care s-a întâmplat să ajungă la tipar abia de vreo 10 - 12 ani încoace, dacă nu cumva se pierduse. Până în 1944 toamna (eram în război), se întâmplase de asemeni să nu-mi poată fi tipărite, cu excepția bucăților debutului, mai mult de vreo trei-patru poeme prin reviste ca **Meridian**, **Vremea**, **Kalende**. Ca și când n-ar fi fost suficient, m-am pomenit că în poemul solicitat pentru **Kalende** se amestecă fără sens cenzura, eliminând una sau două strofe (era vorba tocmai de bucata ce avea să dea titlu întâii mele plachete, **Panopticum**), iar directorul revistei, Vladimir Streinu, deși estet, fără să mă fi prevenit la timp, așa cum se cerea, și fără a-mi cere asentimentul, s-a pripit cu trimiterea în tipografie a manuscrisului amputat și l-a imprimat în forma informă a ucazurilor cenzurii. Lucru pe atunci de către mine socotit (și rămân la aceeași părere față de aceeași procedee) impardonabil din partea oricui față de oricine. Într-o opera de artă n-are voie să intre și de ea n-are voie să dispună decât creatorul ei. Totalitatea celorlalte spețe de intervenții (fie că se folosesc satire, foarfeci, capricii, ifose pedagogice, morale, dogmatism, explicații pomădate, conformisme, pudră de galanterii verbale sau alte rațiuni mereu zise superioare și mereu reprobabile) decurg dintr-o stare de necivilizație, involuție și profanare. Popoarele care nu-și respectă arta sunt retrase din memoria istoriei, cu timpul nu mai creează artă.

Și tot așa, din întâmplare în întâmplare, ca să revin, deși am scris aproape continuu, publicam și am publicat fără voia mea discontinuu.

Din 1947, când ieșiseră **Cântecele negre**, până în 1966,

* Scrisoare adresată lui Emil Manu

când a ieșit **Eseu**, deci aproape 20 de ani, s-a petrecut în ceea ce mă privește (și pe câți încă nu i-a privit!) acel hiatus de care critica, glosând pe marginea producției literare a unor ca Geo Dumitrescu, Tonegaru Mihadaș, Dimov, Doinaș, Radu Stanca, Tornyopol și alții, vorbește (când și dacă vorbește) pe un ton gratuit elegiac sau cu totul neanalitic, pe câțiva din noi clasându-ne într-o rezervă cu numele de „generația pierdută”. Arătăm în **Pălărierul silabelor**, pomenind detalii de Gertrude Stein, ce înțelesese scriitoarea aceea din America prin generația pierdută și ce nu înțeleg interpretii noștri prin interpretarea formulei sale, preluată, pe care așa de confuz, de brambura și de fără instruire culturală se străduie a ne-o aplica nouă. Pentru că nu (decât în subsidar și după ce este vorba, dacă e, de o valoare) geografia în primul rând are a defini personalitatea artistică a indiferent cui și nu impedimentele, delurozitățile, surpările, suspensiile activității artistice a cuiva, ci mesajul cu care vine un creator contează în a-l defini. Or, nici unul dintre cei amintiți n-are de ce fi considerat pierdut (nici luat individual, nici luat cu generația), dacă a dat măcar un singur vers bun, printr-acei măcar singur vers de preț fiecare supraexistând unei forme de întuneric propagat și tuturor controalelor și controlorilor aplicării întunericului. Și apoi să observăm, discret introspectându-ne, că destinul e o problemă așa de misterios, de nuanțat și de particular individuală, încât nici măcar în grosolăniile socialismului vulgar n-ar fi tolerabilă ideea atribuirii sale la o generație întreagă. A se scuti urechile de asemenea bolboroseli și ieftinătăți, pe care le furnizează pe de o parte lenea de gândire, iar pe de alta nenorocitul obicei ciupitativ al intelectualului român, care se complexează de îndată ce nu-și etalează cultura, iar în cazul că mai este și un tip anume de critic, dacă nu te așează în raft lângă o somitate sau lângă o formulă străină, măcar așa... pentru sincronism!

Deși am apreciat continuu valoarea și superioarele trebuințe ale prieteniei, cu atât mai mult pe ale prietenilor literare, și cu toate că m-am încălzit lângă oameni de mari vibrații sufletești, așa cum poate și eu voi fi înfierbântat pe alții, ajutându-i să se simtă în doi, în trei sau în mai mulți, totuși am fost izolat în felurite sensuri, de la cel propriu până la cele figurate, iar peripețiile vieții, pe care nu ne-o construim în exclusivitate noi, n-au șovăit să mă izoleze și ele în fel și chip, nu doar pentru o vară și-o toamnă. Așa că mi-i greu să-mi las confundat fie de către mine, fie de către alții, destinul cu destinele altora. Cine ce ar câștiga dintr-o asemenea conferie convențională, falsă în nucleele și implicațiile implicațiilor ei?

M-am simțit și am fost întotdeauna un singur. Ca în dragoste, unde nu poți fi decât cu dragostea și atât. Când la nici 20 de ani făceam secretariat de redacție la ziarul **Timpul**, iar pe de altă parte și publicam, din zecile de redactori ai cotidianului acela solicitat, în tiraj mare, cu ediții multe, cu corespondenți de presă în străinătate, eram singurul care-și transcria articolele de câte două-trei ori, spre hazul, amical în definitiv, al tuturor, căci pe atunci manuscrisele se trimiteau zețarilor cum se nimerea, scrise de mână pe orice soi de hârtie și cu oricâte ștersături sau cărcăleli, iar culegătorul n-avea decât să se descurce singur, cum îl tăia capul... Însă... Însă cu toată exigența mea, aplicată nu numai la redactarea repetată, transcrierea și retranscrierea articolului, nu numai, dar și la corecturile în șpalț, am descoperit după două decenii că într-una din bucățile volumului **Panopticum** se strecurase o greșeală cât Salonicul de mare. Aveam un vers care suna așa: „*Călătoria asta ne sugrumă*”. Deci, *călătoria*. Peste ce greșeală credeți că mi-a fost dat să dau după trecerea, v-am spus, a douăzeci de ani, când am recitit odată mai atent versul poemului cu pricina? Să vă spun: în loc de *călătoria*, apăruse

căsătoria și în ediția din 1943 așa veți găsi tipărit răscolectatul meu vers: „*Căsătoria ne sugrumă*”. Rețineți că pe atunci nimic nu mă îndreptătea să aduc vreo obiecție de orice natură instituției respective, căsătoriei, pe care adevărul este că la acea dată n-o cunoșteam, nici de bună, nici de rea. [...]

Singurătatea mea s-a manifestat și în alte chipuri. Există cenaclul **Sburătorul**, prezidat – se știe – de Lovinescu. Existau și altele. Dar să vorbesc doar de **Sburătorul**. Colegii mei de generație și de la ziar (Geo Dumitrescu, Marin Preda, Stelaru, Paul Daniel, Tonegaru și alții) îl frecventau. Amfitrionul trimisese unora dintre noi ba vreo invitație, ba câte o carte cu autografe, Eugen Jebeleanu se străduia să ne spună că ne-a chemat, că a pomenit sburătoriiștilor de numele noastre, că ar fi interesant (alții îi trimiteau scrisorele de prin provincie) să ne cunoască, să-i citim câte asemenea lucruri. Eu nu m-am dus, nici acolo, nici prin alte saloane de lectură. Altă fire... Dacă n-ai talent, asemenea reuniuni, grupuri, cercuri sau cum le mai zice – ori cât ar vrea ele – n-au de unde să-ți dăruie. Iar dacă ai, ce să înveți acolo și cum să extragi din talentul tău o doză ca s-o împarți cu cei mai nedotați? Imposibil. Acolo poți auzi cancanuri, anecdotă, bârfe, calambururi, poți întâlni adulara, minciuna, maliția și intriga, ai prilejul să retorizezi, să filtrezi, să-ți arate unul sau altul ce și câte știe el, ca și când n-ar mai trebui și ceva discreție într-unele îndeletniciri la urma urmelor foarte înrudite cu misterul. Nici un om nu te poate învăța să scrii. Așa ceva înveți numai, încetul pe încetul, citind și bineînțeles nu dacă nu ai și din naștere ceea ce-ți trebuie. Cenaclurile mele au fost cărțile între care m-am afundat, pe care le-am citit, cu care stam de vorbă, bibliotecile mele de câteva ori pierdute și de alte câteva ori încropite la loc prin sacrificii: pentru că întotdeauna între o carte și-o haină, am ales cartea.

Și tot apropo de grupuri sau cercuri, deseori (vă mărturisesc) m-am mirat să aud numele meu rostit alături de cele din jurul simpaticeii reviste **Albatros**. Să nu fi dorit a aparține echipei care a inițiat-o? Ba poate că da, deși se poate viețui artistic și în afara echipelor, nu mi-am pus niciodată întrebarea întreagă și nici nu mi-am dat răspuns la ea, însă cert este că nu m-am numărat printre animatorii **Albatrosului**, așa că nu mi se cuvine dreptul de a fi (în ordine alfabetică sau în altă ordine) pomenit printre ei, care fiind împreună ofereau singuraticii mele tinereți o indescifrabilă melancolie și curiozitate.

Am trimis o dată acolo, prin poștă, un poem și mi s-a răspuns, prescurtându-mi-se numele, doar c-un cuvânt: *Reținem*. Ulterior, istoria literară a venit cu precizarea că răspunsul mi se dăduse de către Geo Dumitrescu, din a cărui parte primisem și eu la rândul-mi niște versuri pentru o prizărită revistă numai de poezie, scoasă la Buzău, ca licean, din banii de bursă, „revistă” care însă n-avea și poștă a redacției, fiindcă mie nu-mi plăcea să aibă așa ceva. Poemul meu, la **Albatros**, n-a apărut. Versurile lui Geo Dumitrescu, în adolescentinul caiet de poezie, nici ele (poate că spre un reciproc regret) n-au apucat să apară. Asta e tot. Mai târziu, în redacția ziarului **Timpul** (nu și a **Ecolui**, unde el nu ne-a urmat, colaborând numai o dată sau de două ori la acest cotidian), elanurile ne-au apropiat și am făcut pași împreună. Cine știe câți. Mă întreprup aici.

Urmarea „lacrimilor” n-o știu nici eu, nici n-are cine mi-o spune. Cu **Lucrurile de dimineață** sau **Interogarea magilor**, volume în pragul librăriilor, în perspectivă deci de a apare curând, mă și întreb dacă nu cumva răspunsul, în loc să se apropie, se îndepărtează. Iar îndepărtarea aceea sunt eu. Sau mi se pare.

Ion Caraion

SCRISOARE CĂTRE VIRGIL IERUNCA*

Laussane, 14 aprilie 1983

Dragul meu și dragii mei,

Ca multora, mi-a fost dat să văd emisiunea voastră, iar apoi să primesc ieri sau alaltăieri extrasele trimise. Nu știam de aceste lucruri. E puțin spus consternare. Și e impropriu, la experiența pe care o am eu; experiență de care n-a vrut nimeni să se folosească inteligent aici, pentru ca pe altă parte conjugându-se prostia cu interesul, gelozia cu clevețele, separționismul cu cecitatea și altele încă, să fiu izolat pe față sau mai într-ascuns, împlinindu-se astfel întocmai dorința Bucureștiului. Fie! În ceea ce mă privește, cine știe dacă nu mi-a fost mai de folos. Vom vedea. Însă pentru folosul ideilor, țării, puterii de ripostă și căilor în care s-ar fi putut obține un maximum de rezultate, s-a greșit cumplit, chiar dacă satisfacțiile de moment ale câte unui burtă-verde și cur-roșu n-au lipsit. Biată îngustime a tâmplei și a rumegușului din cutioarele ei...

Nu mai e vorba de cum o să evoluez eu și de ce o să fac eu în viitoarele (:) apropiat, mijlociu și îndepărtat. Soarta fiecăruia și mintea fiecăruia... Dar în loc să crească înmulțindu-se derutant pentru ei numărul hărțuitorilor, soluțiile, tactica și ritmurile lor obligând canalii și fiara la o apărare speriată, ineficace și în confuzie continuă, iată-vă așa pe voi doi, Monica și cu tine, aproape singuri în fața tirului concentrat al profesioniștilor crimei. Tare dificil. Tare disproporționat.

Și-apoi... nu vă înțeleg. Voi dacă discutați cu poliția franceză, și cu presa franceză și cu cine veți fi mai discutând, pentru ce nu explicați esențialul? Ce-i aia, să se scrie „un oarecare Bistran...”? Dar cu ani în urmă, pe larg, nu v-am vorbit eu vouă, la voi acasă, despre această sinistrală dihanie? N-am scris apoi aici în presă? N-a scris deasemeni Goma? Acest **oarecare**, între fiarele de teapa lui, se găsește foarte în frunte. Când ne ancheta pe d-na Lovinescu, pe Valentina și pe mine – ca unul dintre cei mai de încredere oameni ai lui Alexandru Drăghici, care sfătuiește și azi nervurile poliției – a fost nu numai cel mai bestial dintre călăi, torturându-ne, mie rupându-mi coastele și bătându-mă noapte de noapte până leșinam, dar s-a întrecut pe sine obținând în cazul fiecăruia de câte două ori supradozarea pedepselor și încadrărilor în diferite articole de lege, astfel ca în final să ne pomenim cu știutele condamnări catastrofale de care ați auzit: în afară de pedeapsa capitală, eu mai eram osândit la vreo circa 200 ani închisoare pentru „culpe” mărunte: organizație... militară în munți cu ajutorul Occidentului care lansa parașutiști***, răsturnarea ordinii statale, ocuparea telefoanelor, radio-ului, direcției căilor ferate, a unor depozite de armament și a aeroporturilor etc. În interogațiile groasnice la care mă supunea căpitanul Alexandru Bistran, avansat rând pe rând până la gradul de colonel și mai știu dacă nu cumva chiar mai sus în ultimul timp, interogatoriul combinând sadismul, violența, perfidia și hilarul, mă asigura

frecvent că pe Monica au răpit-o din Paris, că se află ca și noi sub anchetă la Malmaison și că o să ne întâlnim cu ea în boxă. Majoritatea insultelor abjecte mai târziu de întâlnit în presă (cu semnătura lui Lăncrânjan, Barbu etc. sau atribuite fictivului meu jurnal din colaje) le-am auzit prin 1958 – 1961 din gura acestui... deloc oarecare Bistran, pe care iată-l trimis ca să te ucidă și iată-l ezitând asemeni precursorului sau precursorilor săi. Mielușelul! Mielușei!... Au inimă.

Două lucruri: 1) intenția răpirii voastre e veche la ei (sau dacă nu a exterminării); 2) A. Bistran și alții de o asemenea categorie sunt numai paravanele în spatele cărora adevărații executori, de îndată ce vor avea prilejul a-și aduce la îndeplinire comanda, n-au să ezite s-o facă. Atenție.

Polițiile occidentale sunt păcălite cu (chipurile!) șovăiala și problemele de conștiință ale unor de-alde Bistran, care-mi spunea mie că se pișă pe conștiință și că, deși n-am săvârșit nimic infracțional, sunt mai necesar pentru ei, comuniștii, acolo în ocnă, decât afară. Atari misionari ai sentimentalismului și problematizărilor comuniste au rolul făcătorilor de ceață artificială în ochii polițiilor apusene, le orbesc spre a înlesni adevăraților executori să lucreze la adăpost, într-o deplină liniște și pe cât posibil sigur. În fine, iată călăii în vizită pe la noi. Și cabinetele vestului european discută cu ei politico, îi lasă liberi, le acceptă condițiile și capriciile, se întrec să le asigure libera circulație ș.a.m.d. Măine-poimăine vom afla (printr-o siluire a celei mai elementare logici) că probabil, noi, victimele, i-am chinuit și mutilat pe bieții și imaculații noștri anchetatori... Andrei Coler în America, Bistran ba în Franța, ba în Germania, ba nicăieri (dacă nu prin Elveția...), alții tot așa diseminați peste tot, infernul circulă și molima se generalizează mână în mână cu demența.

Pe Troțki l-au omorât după 15 sau 16 ani sau 17 după ce părăsise fericirea la care contribuise. Și Troțki era apărut! În ceea ce ne privește pe noi, lucrul e mult mai simplu și poate avea loc – fără dificultate – oricând. Căi de apărare absolut sigure nu există, ar fi o iluzie să ne-o imaginăm.

Și atunci?

Și atunci?

Așa cum v-am mai scris, o cât mai sinceră și mai largă solidaritate; o cât mai profundă coeziune; o cât mai neadormită și fierbinte participare prin scris, radio-televiziune etc. a noastră a tuturor spre a deveni cu adevărurile noastre o obsesie, un coșmar, o teamă în preajma lor, în ei, în calculele și proiectele lor, ce trebuie fără încetare puse în nesiguranță și primejdie. Le-o fi frică și de băț, și de gloanțe, și de câte altele, dar de cuvânt și inteligență li-i o adevărată groază. Ei, bine, le trebuie cultivată această panică pe orice cale, neîntrerupt, renunțând benevol fiecare din noi la vanități, la fumuri, la nu mai spun câte mărunțisuri sau prostii vane. Altfel ne așteaptă o fericire fără dram de semnificație.

Nimic nu trebuie privit în glumă. Și fiecare bubă se cere de sute și de mii de ori arătată opiniei publice.

Vă iubesc, vă sărut, cred în acuitatea
spiritului vostru –

Ion

*Manuscris din arhiva „Ion Caraion”, aflată în custodia scriitorului Emil Manu

**...iar tu, Virgile, care așteptai „ordonanțele mele”, urma să le indici unde să coboare, după indicațiile ce ți le dasem! vezi colo...

Florentin Popescu

MEMORIALISTICA LUI CAMIL BALTAZAR

Se poate afirma cu convingere, fără teama de a greși, că scrierile memorialistice reprezintă singurul segment de literatură care nu numai că nu se perimează niciodată, ci, dimpotrivă, în ciuda schimbărilor de gusturi și de judecăți în timp, rămâne de un interes indiscutabil, la noi și aiurea în lume. Căci dacă o scriere beletristică propriu-zisă (poezie, roman, piesă de teatru) cunoaște oscilații de receptare, textele având ca subiect fie descrierea unor medii și circumstanțe trecute din arealul cultural al unei țări, fie evocarea unor personalități care au trăit în vremurile cu pricina, trezesc curiozitatea cititorului din capul locului. Iar când se întâmplă ca astfel de pagini să aibe în centrul lor perioade de timp și figuri culturale rezonante în contextul istoriei naționale, se înțelege că ele devin de un interes major pentru toate categoriile de cititori.

Este și cazul memorialisticii, al evocărilor și a dialogurilor literare aparținând lui Camil Baltazar (Leibu Goldstein), poet și traducător cărui destinul i-a hărăzit să trăiască cea mai fertilă parte a biografiei lui, tinerețea, în atât de regretata perioadă interbelică, afirmându-se ca scriitor și apoi lucrând ca redactor în preajma unor mari personalități ale epocii precum Liviu Rebreanu sau Eugen Lovinescu, bucurându-se din plin de aprecierile acestora și ale altor mari scriitori, cu care a întreținut frumoase și trainice legături de prietenie.

Temperament proteic, Camil Baltazar (născut la 7 septembrie 1902 în comuna Mera – Vrancea) a scris poezie (publicând, între 1923 și 1976 aproape douăzeci de volume de versuri), a făcut critică literară „la zi” în revistele timpului, a tradus mult din marii scriitori ai lumii (Thomas Mann, J. Wassermann, Fr. Werfel, D. H. Lawrence, J. Knitte, E. M. Remarque, Pearl S. Buck și din proza rusească), este autorul unei cărți de călătorie în Austria și al unui studiu critic despre Magda Isanos (*Magda Isanos, poeta luptătoare*, 1946) și al câtorva cărți în care a adunat evocări și dialoguri purtate cu contemporanii lui, poeți, prozatori și dramaturgi ale căror opere au fost validate ca valoroase și au intrat demult în patrimoniul cultural românesc (Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, G. M. Zamfirescu, G. Călinescu, Mihail Sebastian, Perpesicius ș.a.).

Cunoscând încă din adolescență privațiunile și avatarurile unei vieți în care a trebuit să se lupte din greu pentru a putea supraviețui, Camil Baltazar (cel care avea să se avânte cu tot entuziasmul tinereții în practicarea gazetăriei) a putut acumula, pe parcursul câtorva decenii, o bogată experiență umană și socială, aceasta fiindu-i, desigur, utilă în formarea lui ca scriitor, ca gazetar și ca om de cultură, cum singur o mărturisește în autobiografia pe care i-ar fi solicitat-o, în 1929, G. Călinescu (probabil pentru a sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*). De altfel, consultând monumentală lucrare a criticului, este lesne de observat că autorul *Scrinului negru* îi rezervă lui Camil Baltazar un loc și un tratament special, scriind: „*Liber de spaima reală și întemeiat numai pe reacțiuni sufletești virtuale, poetul își construiește un organism întreg de imagini și simboluri care-i constituie un stil... În figurarea sentimentelor, Camil Baltazar are tehnica sa, hieratismele, peisagiile de protecție și gesticulațiile sale. Tocmai această supunere a sincerității*

într-un sistem face valoarea poeziei”.

Mai întâi respins, apoi îmbrățișat și de Eugen Lovinescu, Camil Baltazar nu numai că a fost agreat în cercul literar al renumitului critic, ci, mai mult, a lucrat efectiv în redacția *Sburătorului*, aflându-se nu doar în intimitatea vieții de redacție, ci și în compania scriitorilor ce frecventau această „academie liberă”, cum o numește el. Iar lista acestora, pe cât de lungă, tot pe atât de interesantă, cuprinde nume precum cele ale lui Liviu Rebreanu, Tudor Vianu, Ion Cantacuzino, Eugen Ionescu, Emil Gulian, Ion Barbu, Ramiro Ortiz, Sorana Țopa, Dan Botta, Hortensia Papadat-Bengescu, I. Peltz, Pompiliu Constantinescu, Al. Sahia, Vladimir Streinu, G. Călinescu, Camil Petrescu, Felix Aderca, Dinu Nicodin, Sanda Movilă, Gh. Brăescu, G. M. Zamfirescu, Lucia Demetrius, Ilarie Voronca, Victor Eftimiu, Elena Farago, Ioana Postelnicu, Cella Serghi, Eugen Jebeleanu și alții.

Însuși mentorul grupării de la *Sburătorul*, Eugen Lovinescu, rememorând secvențe din viața cenaclului pe care-l conducea și referindu-se la Camil Baltazar, nota: „...*necrufând pe nimeni dintre cei din jur și, abia primit la „Sburătorul” își manifesta indignări ce mascau rău somațiunea. Departe de a fi fost arbitrar și absurd, el se arăta, în realitate, cu un gust precis și o cultură poetică, artistică, aș putea spune, destul de organizată. Ferm în preferințe, știa pentru ce-i plăcea sau nu-i plăcea un lucru. Moștenind de la zarafii ancedrali o balanță cu terezii de precizie, el putea delimita până la fracțiuni de miime valoarea cantitativă a talentului fiecăruia, și pentru lipsa unei miimi, intolerant, talmudic, ar fi voit să înalte spânzurători pe piețele Capitalei*”.

Coroborat cu „Autobiografia”, acest scurt excurs asupra „prezenței” literare a scriitorului conduce la o singură și sigură concluzie: Camil Baltazar a dispus, mai mult decât alții, de un material documentar suficient de bogat și de interesant spre a fi îndrituit să-și elaboreze o serie de texte memorialistice demne de interesul contemporanilor, dar mai ales al urmașilor. Iar pe noi, ca lectori, cum mai notam la început, respectivele scrieri ne interesează din multiple motive, lesne deductibile și ele.

„*Fac parte dintr-un soi de oameni cu facultatea de a uita răul și urâțul, cu darul de a nu-mi aminti decât binele și frumosul*”, mărturisea scriitorul în „Cuvântul înainte” la volumul său antologic *Evocări și dialoguri literare* din 1974. Și sub semnul acestei confesiuni stau, de fapt, toate textele lui memorialistice. Asta nu vrea să însemne că avem a face cu pagini edulcorate, în care totul să fie descris în tonuri dulci și în culori trandafirii. Autorul știe să păstreze măsura în toate, demonstrează o anume obiectivitate (cât poate exista ea), deși, cum se știe, memorialistica are drept trăsătură de bază subiectivismul, pe canavaua unor sentimente nutrite de scriitor față de realitățile descrise și personalitățile evocate.

Să ne oprim asupra câtorva exemple.

Bunăoară, în *Aduceri aminte despre Tudor Arghezi*, după ce descrie împrejurările în care l-a cunoscut pe „magul de la Mărțișor” și face „istoricul” construirii casei poetului, Camil Baltazar își exprimă câteva remarci privitoare la firea și

comportamentul marelui poet dincolo de paginile lui de literatură. „În mijlocul vegetației luxuriante a Mărțișorului sau în apartamentul său de pe bulevard – notează memorialistul – , în mijlocul familiei sale am cunoscut pe omul Arghezi, vigurosul polemist, poetul marilor piscuri și suavul cântăreț, autorul atâtor portrete, profiluri și măști, gravate în cupru. Mi se releva astfel fațeta umană a poetului, mânuind o subtilă vervă și un sarcasm particular, îmbinând francheța cu duioșia. Tatăl, duios față de ai săi, se arată ca atare nu numai cu membrii familiei sale, ci și cu nenumărații tineri ce îl vizitau.

Departa de a-i trata ca un șef de cenaclu sau ca un director de revistă, Tudor Arghezi îi primea cu zâmbetul pe buze și cu o sfătoșenie colegial-amicală.

De cum intra tinerelul în casă, maestrul îl îmbia prin această simplă, directă căldură umană, să se simtă ca la el acasă, să lepede sfiala și să se poarte degajat, așa cum era și conduita amfitrionului... Pe acești tineri, ca și pe mine, îi impresiona și îi emoționa simplitatea, bunătatea prietenească a marelui scriitor, dar mai ales modestia sa”.

Căutând să surprindă și să descrie pentru cititorii lui ceea ce avea particular, caracteristic, fiecare din prietenii cu care a avut șansa să convorbească de-a lungul vremii, Camil Baltazar reușește să dea câteva portrete memorabile. „...dacă se poate vorbi de o iradiație fizică magică, negativă în sens de comunicare ardentă, magnetică – scrie el despre un alt confrate celebru – , Ion Barbu o avea. Ochii lui erau expresivi nu numai prin tăietura lor oblică, asiatică, ci prin luminile și umbrele alterând în pupile, asemenea unor fascicule de șăgălnicie și asprime, într-o ordine deconcertantă, comandate de intensitatea discuției sau de cine știe ce gând ce-l preocupa. (...)

*La cenele, în redacțiile revistelor, la cafeneaua literară Capșa, unde Ion Barbu era nelipsit (în acest sens invităm cititorul să parcurgă și volumele Florentin Popescu, **Cafeneaua literară și boemia ei**, Editura Tehnică, 1996 și **Cafeneaua literară și boema din România de la începuturi până în prezent**, Editura Ex Ponto, Constanța, 2002), întâlneai un fervent șuetard doritor de snoave și palavre, dar mai cu seamă un om cu pasiunea de a discuta și a face schimb de opinii cu prietenii săi – era îndeobște de o exuberantă, răvășitoare nevoie de comunicabilitate. (...) Omul Ion Barbu îmbina rafinamentul culturii, asimilat cu sete, fervoare și discernământ, cu plămada unui ins prin excelență epicureu – de o totală infantilitate. Nu e deci de mirare că era susceptibil, suspicios, că-i sărea țandăra din te miri ce. Făptură capabilă de atât de integrală dăruire și sinceritate, de un patos tot atât de desăvârșit, nu era în stare a-și frâna, necum să-și cenzureze elanurile, pornirile, ieșirile temperamentale, întempestive. Acestei structuri ingenue, nestăvilite, se datoresc și ieșirile și erorile sale de ordin politic sau particular – ca și înverșunările sale donchișotești”.*

Într-un alt loc, comentând firea lui Liviu Rebreanu (așa cum a fost ea surprinsă la Valea Mare de obiectivul fotografic al unui amator), Camil Baltazar ne relevă câteva din trăsăturile celui care ne-a dat romanele **Ion**, **Răscoala** și **Pădurea Spânzuraților**. „Zâmbetul larg iradiază toată figura. E un zâmbet de om vesel, neforțat, în care se vedește firea sinceră, nestăvilită, un zâmbet înfrumusețat de omenie, care îi inundă obrazul, încununat de capul nins neverosimil de albeața imaculată a părului.

În această fotografie apare, cu naturaleță și comunicativitate, structura sa sănătoasă de țăran, ceea ce era mai bun, mai cinstit și mai de preț în făptura lui morală, în uriașa sa făptură fizică.

Din această structură proveneau sobrietatea, simplitatea, umanismul său, cu deosebire neîntrecută sa pornire spre prietenie, pornire izvorâtă dintr-o mare dragoste pentru oameni, cât și marea sa modestie.” Și pentru a nu rămâne la considerente teoretice și atât, memorialistul aduce în sprijinul impresiilor lui întâmplări și fapte prin care personajul lui și-a dovedit calitățile, situații în care virtuțile sale s-au dovedit a fi benefice în împrejurări speciale (apărarea lui Sadoveanu atunci când i-au fost arse cărțile în piața publică, ajutorarea unor tineri confrăți în situații materiale limită etc.).

Așa cum lesne va putea observa cititorul și din paginile volumului de față, cea mai mare dragoste a lui Camil Baltazar a fost cenaclul **Sburătorul**, de ai cărui membri a fost legat mai bine de trei decenii, acolo fiind mediul în care s-a afirmat ca poet și critic, construindu-și propria personalitate. Nu e de mirare, deci, că portretul pe care îl face mentorului, generosului Eugen Lovinescu, portret grăitor și convingător, se adaugă altora, la fel de luminoase, creionate de alți memorialiști. El merită să fie citat pentru forța lui, dar și pentru a realiza mai exact care au fost coordonatele unei ambianțe, ale unei epoci și – de ce nu? – ale unei generații literare, de aur: „*Ei (Lovinescu, n.n.) își cheltuia neprețuita sa energie și o uriașă, nesecată disponibilitate, să primească, să asculte cu mare luare-aminte pe acei câți îl solicitau; atunci când începea să le aprecieze scrisul, purceda să ducă o susținută bătălie pentru a le crea notorietate aceluia de valoare, care se loveau, unii de impermeabilitatea unei pături de cititori frivoli, vânaș scrieri ușoare, de duzină ori pur și simplu indiferenți la fenomenul literar, alții de armura impenetrabilă a unor critici lipsiți de o solitudine deplină pentru literatura lor și literatură în genere, ei avându-și aranjate câte o catedră, o cronică regulată la vreun ziar al unei formații politice; încât nu erau interesați să urmărească atenți, necum să slujească pe confrății lor și scrisul acestora. (...)*

Odată recepționat și ridicat pe scut în văzul tuturor, Lovinescu te ajuta din nou, din toate puterile, să-ți faci parte, săvârșind-o cu toate riscurile, chiar dacă își făcea adversari din vechi amici sau colegi de generație, cu riscul de a-și fi creat neajunsuri care l-au costat destul, riscând eșecuri dureroase în viață”.

Și exemplele ar putea continua. Ne vom opri, însă, aci, întrucât se impune cu necesitate și relevarea altui aspect al memoriilor, evocărilor și dialogurilor literare semnate de Camil Baltazar. Este vorba de arta naratorului în ce privește portretele de grup, descrierea și readucerea în prezent a unor locuri de întrunire a scriitorilor (cenacluri, redacții, cafenele). În acest sens, cu totul memorabilă ni se pare consemnarea informațiilor din **Cafenelele literare de altădată (Capșa trăită)**, text memorabil și care nu poate lipsi din nici o antologie consacrată subiectului (precum cea alcătuită de noi, menționată mai înainte). Folosind o tehnică pe care am numi-o, fără teama de a greși, cinematografică, autorul face apel la memoria sentimentală și își introduce cititorul cu tact și abilitate în localul de la colțul străzilor Edgar Quinet cu Calea Victoriei, spre a-i dezvălui cele ce se petrec înlăuntru: „*Să vă prezint protagoniștii piesei **commedia dell'arte** ce se juca în fiecare zi până în seară pe arena îngustă a Capșei: pe ușă intră, masiv și vânjos, alb și pietros, Liviu Rebreanu. A dat o mână mare și caldă lui Minulescu, aflat într-un grup cu Ion Buzdugan, Ion Barbu și sculptorul Ion Jalea și Iancovescu, apoi s-a așezat pe canapea.”*

Și în adevăr, ca într-o piesă de teatru, în zilele evocate de

autor, prin celebrul local s-au perindat o mulțime de scriitori, pe care memorialistul îi surprinde în toiu unor conversații și reacții spontane, căci, concludând el, „*acei oameni își petreceau acolo ceasuri întregi, în șuvoiul discuțiilor, al schimburilor de opinii, al încrucișării miezoase și captivante de idei. Fermentul acestor schimburi nu rezida câtuși de puțin în alcool sau cafea. Elementul ebriant era stimulul reciproc, creat prin însăși întrunirea laolaltă a unor atât de felurite temperamentate divergente, bătând cu mult, ca număr și diversitate de structuri, toate celelalte cafenele literare, câte au existat în Capitală și pe care le-am frecventat, fiind, în epoca începuturilor mele, primele forumuri libere*”.

Veritabile și prețioase documente de viață, paginile memorialistice rămase de la Camil Baltazar prezintă importanță

pentru cititor și pentru istoria literară nu numai în chip particular (fiindcă aduc mărturie și informații pentru conturarea și evaluarea personalității autorului lor), ci și mai general, întrucât deschid larg o fereastră către o epocă îndelung comentată și chiar controversată din istoria culturii românești, aducând în prim-planul atenției instituții și orientări, căutări și descoperiri, figuri de scriitori și cărturari fie de primă mărime, fie din planul al doilea, însă cu toții contribuind, pe măsura capacităților și talentului lor, la dezvoltarea și evoluția literaturii și culturii naționale.

Scrise cu dragoste și dăruire, ele procură lectorului clipe de revelație, îmbogățindu-i, totodată, spiritul și ostoiindu-i pe măsură setea de cunoaștere – ceea ce constituie, până la urmă, întregul lui câștig cultural.

Mircea Radu Iacoban

CASA EMINOVICILOR, 80 DE ANI DE RECONSTITUIRI

Între cei care-și amintesc de Eminescu doar la datele aniversare și cei care nu-și amintesc deloc, îi prefer, oricum, pe primii. Și-ntr-aceștia se pot face diferențieri: pe unii îi vezi și auzi totdeauna în ianuarie și iunie, pe alții, doar atunci când cifrele-s „rotunde” și manifestările, înalt-oficial-protocolare. 2004 nu oferă prilejul vreunei „rime” comemorativ-aniversare ornată cu zero-n coadă. Amatorilor de rotunjimi calendaristice, am a le oferi, totuși, o comemorare consolatoare: iată, în 2004, se împlinesc 80 de ani de când madam Papadopol a găsit de cuviință să dărâme casa copilăriei lui Eminescu de la Ipotești. Judecata contemporanilor s-a dovedit, până la urmă, strâmbă și nutrită de pornirile xenofobe ale epocii. Au protestat țărani din Ipotești („*toți țărani acestei comuni, uniți într-un glas, protestăm...*”), studenții de la Iași („*Casa lui Eminescu a fost distrusă de un om care vedea în ea niște bârne și cărămizi...*”), iar Leca Morariu scria, în **Junimea literară**: „*Fapta s-a săvârșit și nici o putere din lume nu-ți mai poate opri sângerarea acestei rane, neam românesc.*” De fapt, mult hulita familiei Papadopol n-are nici o vină: casa, aflată într-o înaintată stare de ruinare, s-a prăbușit în toiu încercărilor de reparare! Mai mult, proprietara a intenționat să doneze locul și temelile rămase în vederea reconstrucției și amenajării unui Muzeu Eminescu – dar, ciudat, Prefectura Botoșani n-a dat curs ofertei. Prin subscripție publică, s-a construit, în 1938, **casa de la Ipotești**. Întreprindere plină de bune intenții, finalizată nefericit: peste temelile casei căminarului Eminovici (dar cu o altă orientare a fațadei!) s-a clădit un soi de (spune **A. Z. N. Pop**) „canton silvic”. Casa va căpăta o nouă înfățișare prin reconstruirea din 1979 și, în fine, pe aceea de astăzi, după remedierile post-revoluționare. Întregul periplu ilustrează cum nu se poate mai bine o mai veche hibă a muzeografiei noastre, cu specială referire la casele memoriale. Inscripția comemorativă așezată în 1979 pe peretele casei de la Ipotești (și de ce dispărută?!) vorbește despre o *reconstituire fidelă* a celei dărâmate în 1924. Aș! De unde atâta fidelitate? Hardughia în care a copilărit Eminescu, după cum atestă publicația scoaterii la mezin, nu era decât „*o casă de locuit cu păreții din vâlătuci, acoperită cu șindrila, compusă*

din trei odăi și-o cămară”. Există, de altfel, și imaginile fotografice din 1916, 1917, 1921 și 1924, precum și filmul lui Octav Minar – toate ne înfățișează o biată clădire „hrentuită”, amărâtă, povârnită – într-un cuvânt, modestă. Diriguitorii locali, ce și-or fi spus? Este vorba despre poetul nostru național, să nu ne zgârcim la fonduri! Și atunci au apărut (cu concursul Institutului de Arhitectură „Ion Mincu”), acoperișul de tablă (în locul șindrilei), parchetul mofturos (în locul podelei din scândură), casele din stejar îmbinat la tavane (în loc de bârne și-atât), praful de piatră (în locul varului strămoșesc) și așa mai departe. Adică, un fals, prezentat ca „reconstituire fidelă”! Bune intenții, compromise de incultură și „patriotism” rău înțeles. Dacă n-ar fi existat exemplul celei dintâi case memoriale din România, bojdeuca din Țicău, unde toate intervențiile reparatorii și consolidările ulterioare s-au străduit să nu afecteze în nici un chip imaginea originală! (De altfel, se știe că-i mult mai dificil și mai costisitor să reconstitui un obiectiv respectând datele și imaginea de odinioară, decât să torni marmură, gresie și travertinuri care „dau frumos”). Când a fost să se construiască un muzeu demn de amintirea lui Creangă, acela s-a edificat în preajma bojdeucii și nu în locul acesteia (este și cazul **Memorialului** de la Ipotești. Care memorial s-a edificat prin strădania și cu riscurile unor – acum – anonimi, cu meritele împănându-se, după război, alți viteji. Iar dispariția plăcii memoriale așezate după reconstrucția din 1979 amintește isprăvile celor care, în veacurile trecute, reparau tinda bisericii și, apoi, înlocuiau inscripțiile ctitorilor cu propriile lor pomelnice...) Dacă vom cerceta cu atenție multe dintre casele memoriale de pe cuprinsul românesc, vom avea surpriza să constatăm că strămoșii noștri se lăfăiau în travertinuri, primeau lumina de la tuburi fluorescente, călcau pe parchet-lună, își umpleau cofăeșele cu apă de la robinet și se încălzeau la calorifere. Curățirea de zorzoane și adaosuri parazitare cutezată, după 1989, la Ipotești (nici aceasta deplină) s-ar cuveni practicată pretutindeni unde invităm privitorii la întoarceri în trecut. Care, dacă așa a fost, așa se cuvine să-l rechemăm pentru mărturie.

O RANĂ DESCHISĂ, BUCOVINA

Amputări teritoriale succesive au marcat intrarea Moldovei, ca stat, în ciclul modern. Mai întâi, ea a pierdut nordul, care se va numi Bucovina, în favoarea imperiului habsburgic, la 1775. Apoi estul, de la Prut încolo, care avea să se numească Basarabia, în favoarea imperiului țarist, la 1812. Destrămarea imperiilor amintite, la 1918, a adus pentru puțin timp ambele provincii în componența statului român, până în 1940, când Uniunea Sovietică, de conivență cu Germania nazistă, le-a ocupat pe amândouă, ca să le mențină în imperiul comunist până la propria-i disoluție din 1991. Acest ultim eveniment a adus unei părți din „Basarabia” o precară statalitate independentă, sub numele de Republica Moldova, în timp ce județele din sud și Bucovina de nord intrau în alcătuirea Ucrainei, fără ca statul român să le revendice. Dimpotrivă, tratatul româno-ucrainean din 1997 consacră situația existentă, atribuindu-le românilor din zonă statut de minoritari, la discreția unui regim deloc dispus a stimula multiculturalismul, identitatea etnoculturală.

Reacții de protest au avut loc înainte chiar de semnarea tratatului. Împreună cu Ion Beldeanu și alți intelectuali, istoricul Mihai Iacobescu a elaborat, la 10 martie 1997, **Declarația oamenilor de știință și cultură** cu privire la tratatul româno-ucrainean, exprimându-și dezacordul față de ideea renunțării la „teritoriile strămoșești, rupte mișelește din trupul patriei, în urma ultimatumului sovietic din 1940 și de abandonare a conaționalilor noștri, care, vreme de peste cinci decenii, au suportat tăvălugul politicii sovietice de deznaționalizare”. Semnatarii documentului cereau să se denunțe în mod expres pactul Ribbentrop-Molotov și efectele sale, iar pe acest temei să înceapă un nou sistem de raporturi, bazat pe respect mutual, armonie, multiculturalism. Forurile implicate în luarea deciziei erau invitate, în consecință, „să adopte o atitudine demnă în finalizarea acestui document fundamental pentru destinele României și Ucrainei”. O delegație a românilor din nordul Bucovinei a cerut să fie primită la președinție, pentru a da eventuale lămuriri, însă nu a fost primită, iar tratatul în cauză avea să fie semnat curând, ca o concesie geopolitică în perspectiva reuniunii de la Madrid.

Este spiritul în care s-au produs reacții analoage la Cernăuți, Suceava, Iași, Cluj-Napoca etc., uneori în expresii memorabile, după cum rezultă din vasta bibliografie a „contenciosului”. **Bucovina care ne doare** e titlul unui volum semnat de Ion Beldeanu tocmai când „negociatorii” puneau la punct amănuntele aceluia tratat². Se evoca acolo, ca și în alte scrieri, situația românilor din zona înstrăinată, pe linia recuperării identității de neam și într-un spirit afin cu protestul eminescian: „Vânzarea Bucovinei va fi o vecinică pată... deapănarea o durere pentru noi. Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu a noastre mâni o vom deschide deapănarea, cu a noastre mâni vom zugrăvi icoana de pe acea vreme și șirurile vechi, câte ne-au rămas, le vom împropăta în aducere aminte, pentru ca sufletele noastre să nu uite”³.

Neuitarea e cuvântul de ordine în orice istoriografie, un element esențial în orice caz. Din vasta operă sistematizatoare a lui Erich Beck se poate deduce oricum amplitudinea preocupărilor legate sub acest unghi de Bucovina⁴. Inițiative locale, de mai

mică anvergură, au extins mereu dimensiunea documentară, înlesnind investigația diacronică a problemei⁵.

Pe această linie, profesorul Mihai Iacobescu de la Universitatea „Ștefan cel Mare” s-a impus în ultimele decenii ca istoric al raporturilor internaționale și ca un eminent cunoscător al trecutului bucovinean. Prima direcție se revendica de la o „școală” care și-a făcut un titlu de glorie din studiul meticolos al relațiilor noastre cu lumea, îndeosebi cu vecinii. Au rezultat din ea numeroase studii, alături de o carte despre **România și Societatea Națiunilor**, care marchează un moment special în literatura domeniului⁶. De cealaltă direcție se leagă volumul **Din istoria Bucovinei**, o primă parte dintr-o sinteză deschisă, pentru elaborarea căreia a depus eforturi considerabile⁷.

Era firesc ca autorul să-și dorească un contact cât mai substanțial cu arhivele bucovinene, ale cărei avataruri le cunoștea și a simțit nevoia să le evoce într-o carte. **30 de zile în „Siberia”. Căutând arhivele Bucovinei** (Ed. **Junimea**, 2003) prezintă tocmai experiențele unui istoric pasionat până la obsesie de „materia” sa, pe urmele unui trecut plin de vicisitudini și în mijlocul unui prezent descumpănitor prin lipsa de perspective armonizante. „După ce s-au plimbat prin diverse unghere îndepărtate și întunecate ale fostului imperiu roșu, arhivele Bucovinei” s-au reîntors la Cernăuți, ne previne autorul, bucuros de șansa ce i se oferea, însă neliniștit cu privire la posibilitatea reală de a o pune în valoare. Neliniștea se nutrește poate și din faptul că lucrarea sa, **Din istoria Bucovinei**, fusese taxată de ucraineni ca „naționalistă”.

În cazul optim, ce putea să aștepte acolo, în „repozitoriul” documentelor din capitala vechiului ducat? „Un fragment al fragmentelor”, ne spune autorul, a cărui experiență istoriografică îl îndemna să ia în serios butada voltairiană despre ce puțin s-a scris pe seama celor întâmplare și ce puțin s-a păstrat din cele scrise. Însă și fără o asemenea reflecție, născută dintr-un scepticism raționalist, istoricul de azi are destule motive să admită că își exercită meseria sub zodia fragmentarismului. **Un fragment al fragmentelor**, astfel îi apare istoricului avizat ceea ce poate obține din arhive în ansamblu, cu atât mai mult când e vorba de fonduri atât de puternic atinse de valurile istoriei cum sunt cele din Bucovina. „În timpul primului război mondial, Cernăuțiul a fost ocupat și reocupat succesiv și alternativ de trei ori de către ruși și austrieci. O bună parte din arhivele existente au fost atunci, în iernile din anii războiului, arse pentru încălzirea clădirii în care se afla comandamentul militar rus. Faptul ni-l relatează istoricul Teodor Balan. După 1918, statul austriac i-a donat României o parte din arhivele Bucovinei și părți din aceste donații se află fie la București, fie la Suceava, din acestea din urmă s-au publicat, selectiv, două cataloage. În 1940, când s-a aplicat Pactul Ribbentrop-Molotov, ceea ce mai rămăsese la Cernăuți sau la Lvov, care sub austrieci se chemase Lemberg, capitala fostei provincii imperiale Galiția, a intrat sub controlul statului sovietic. Între 1944-1958, când trupele sovietice au staționat în România, toate arhivele țării noastre s-au aflat, practic, la cheremul experților sovietici. Când s-au retras din România, în 1958, sovieticii

1 Mihai Iacobescu, **30 de zile în „Siberia” Căutând arhivele Bucovinei**, Iași, **Junimea**, 2003, p. 27-29 (infra: **30 de zile...**)

2 Ion Beldeanu, **Bucovina care ne doare**, Iași, **Junimea**, 1996.

3 *Ibidem*, p. 5.

4 Erich Beck, **Bibliographie zur [Kultur und] Landeskunde der Bukovina**, I-III, München, 1966, 1985, 1999.

5 Vezi, între altele, seria bibliografică **Știința în Bucovina**, I-III, Suceava, 1982-1984.

6 Mihai Iacobescu, **România și Societatea Națiunilor, 1919-1929**, București, Ed. **Academiei**, 1988.

7 *Idem*, **Din istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862). De la administrarea militară la autonomia provincială**, București, Ed. **Academiei**, 1993.

au luat – după mărturiile contemporanilor, încă dificil de evaluat – câteva zeci de vagoane de arhive, între care, probabil, tot ce era mai important cu privire la teritoriile Basarabiei și Bucovinei, pentru care ar fi vrut să nu le lase românilor nici un fel de act ce ar fi putut fi invocat, cândva, referitor la apartenența lor istorică”.

Am produs din noua carte a istoricului Mihai Iacobescu tot acest pasaj fiindcă el rezumă nu numai situația dramatică a unei arhive importante, dar și – indirect – tragismul unui colț vital de lume românească, victimă a apetitului anexionist manifestat de imperiile vecine, apetit de care finalmente a profitat Ucraina postcomunistă. Ceea ce ambiționează autorul e să evalueze „o fărâmă din destinul său mioritic din ultimele două veacuri și mai bine”, destin față de care un istoric rămâne mereu sensibil, cu atât mai mult dacă îi aparține și prin biografie. Paragraful despre schimbarea numelui său de familie, din Iacob (inițial Jakob) în Iacobescu, e un fragment de ego-istorie, cum se mai găsesc și altele în cuprinsul volumului. Istoricul se vâdește un memorialist sensibil la restituția datelor, ca și la semnificarea lor cât mai justă, fie că e vorba de latura biografică sau de un cadru mai vast.

Cartea la care ne referim a fost scrisă pe linia unui proiect mai amplu despre Bucovina, dar sub impresia penibilă a încheierii tratatului de bază cu Ucraina, tratat în virtutea căruia românii din nordul Bucovinei, ca și cei din Basarabia, s-au văzut abandonați, puși într-o nouă paranteză geopolitică, livrați unui destin incert și persecutant. Tocmai de aceea autorul a decis să le examineze situația într-un mod mai personal, fatalmente subiectiv, însă nu lipsit de rigoare științifică. În locul unei sistematizări aride a faptelor scoase la iveală din studii întreprinse, el ne propune să-l urmărim pas cu pas, iar orice secvență de „ *timp trăit*” devine o împlinire plină de sens cu timpurile supuse analizei.

Noutățile descoperite de istoric, sumar contextualizate în volum, devin și ale noastre. Accentul pus pe intervalul cuprins între 1862 și 1918 se explică prin intenția autorului de a scrie al doilea volum din sinteza dedicată istoriei Bucovinei. În această perspectivă, ni se oferă date noi de ordin politic, socio-cultural, religios etc., puse în lumină cu abilități de istoric versat. Prezentarea „*materialului*” ia adesea formă unor microstudii, lesne integrabile într-o sinteză. Sub presiunea scadenței, istoricul e nevoit să aleagă, să rezume, să sugereze numai căi de interpretare a unor fenomene extrem de complexe, a căror restituție ar reclama nu o lună, ci ani și ani de studiu meticolos, atent, comprehensiv.

Descriind „*universul arhivelor din Cernăuți*”, de la întâiul contact până la ultimele comenzi, autorul ne inițiază, abil, discret, în tainele unei lumi care încetează a mai fi exclusiv una a specialistului pentru a deveni și a noastră, de la inventare de fonduri și cataloage până la dosarele cu documente sistematic rânduie în acel „*imens labirint*”.

Lungi paranteze livrești, născute din lecturi *ad-hoc* și menite a pigmenta discursul, precum acel „*dialog (cu Ignațiu de Loyola) într-o biserică iezuită*”, vădesc o bună inițiere în istoria ideilor, însă și abilitate în dialectica acestora. Ele țin, pesemne, de un anume fel de a privi istoria ca o țesătură de temporalități, în care analistul se afundă cu interes și voluptate, fie numai și spre a dovedi celor de azi, prea insensibili, că trecutul nu dispăre de tot și că stă în puterile unui profesionist să-l pună în dialog benefic cu prezentul.

Publicațiile periodice din zonă, precum **Deșteptarea** și **Can-dela** din așa-zisa *belle époque*, îi prilejuiesc adevărate micro-monografii, asemeni marilor instituții școlare sau ecleziastice. Autorul pare obsedat de teama că i-ar putea scăpa detalii semnificative și manifestă o reală predilecție pentru recuperarea lor, având grijă, mereu, să le contextualizeze. Ce nu a putut găsi în arhive caută prin oamenii de specialitate, a căror experiență știe să o pună la lucru, spre a întregi un ansamblu etnocultural cu care se simte esențialmente afin.

Însă nu numai arhivele din vechea urbe îl preocupă intens pe istoric, ci orașul ca atare, cu vestigiile care au izbutit să înfrunte vicisitudinile timpului, alături de rănile prezente încă la tot pasul. Munca în arhivă și bibliotecă e astfel dublată de explorarea ambientului, nu mai puțin profitabilă prin elementele care mai evocă figuri și fapte din trecut. Vestigiile românești sunt însă puține și în ruină, iar orice tentativă de restituție sau reabilitare e sistematic obstaculată. De aceea, șocul întâiului contact îi dă senzația că se află acolo „*ca un deportat, ca un ostracizat într-o Siberie contemporană, cu realități și autorități ostile*”.

Impresia de colț „siberian” de lume se degajă din toate: instituții, oameni, gesturi. În minoritate și nu tocmai solidari, românii se simt urmăriți, puși mereu în dificultate. „*N-am scăpat bine de psihoza stalinismului și intrăm sub alta, mai vigilentă și mai fanatică*”, spune o doamnă, „*lucrătoare*” la arhive, referindu-se la noul fanatism, ucrainean din zonă. Pentru ei „*drumul Golgotei, se vede treaba, nu s-a terminat încă*”.

Dim fericire, oamenii de ispravă, identificați în istorie sau în contemporaneitate, echilibrează cumva balanța. Profilurile biografice, din spațiul meseriei de istoric sau din altele, foarte diverse, ocupă un loc important în volum. Ele se sprijină pe informația de arhivă, însă și pe dialogurile inițiate anume de autor, ca într-o anchetă relativ sistematică, în care datele din „*rafturi*” și cele de pe stradă sau din casele vizitate se întâlnesc și se completează. Iraclie Porumbescu, Constantin Morariu, Mitropolitul Silvestru Andreevici-Morariu, Dimitrie Dan, Simeon Florea Marian, Dionisie Bejan sunt numai câteva exemple. Cartea întregă e plină de efigii cărturărești, schițate în fugă sau mai pe îndelete, după caz.

Printre confracți e un capitol ce adună alte biografii de români pe care istoricul a dorit să-i întâlnească sau care au avut, ei înșiși, inițiative analoage: Grigore Bostan, Alexandrina Cernov, Alec Mihăieșei, Arcadie Moisei, Dumitru Covalciuc, Ilie Zegrea, Arcadie Opaț, Ilie Luceac, Nicolae Motrescu, Simion Gociu, Ion Crețu, Vasile Postecă etc., studii trecutul stând alături de slujitorii artelor. „*Cele două domenii umaniste, literatura și istoria, sunt pentru mine ca aripile aceleiași păsări: nu pot trăi, nu pot zbura decât cu amândouă*”, mărturisește autorul, convins că ambele ipostaze se cuvin puse la lucru, solidar, pe linie cognitivă, ele fiind mereu complementare. Căci, „*dacă istoria se adresează cu precădere minții, o exprimare caldă, în care se simte și vibrația inimii, ajută negreșit la o mai bună și mai completă receptare a mesajului istoric*”.

În strânsă conexiune cu tipul de discurs adoptat, deoptrivă confesiv și analitic, stă corelația propusă între creația literară și documentul istoric, cu ocazia unui interviu consemnat în **Zorile Bucovinei** și inclus în text ca un episod semnificativ din experiența în cauză. Ambele domenii reclamă un „*antrenament*” continuu, însă deosebirea e categorică, deoarece „*literatura e o ficțiune logică*”, pe când „*istoria încearcă să reconstituie realitatea obiectivă a trecutului, pornind numai de la documente, de la fapte și evenimente indubitabile*”. Mijloacele de care se folosește un istoric, în această viziune, sunt „*identificarea, analiza, evaluarea, selectarea, interpretarea informațiilor, ierarhizarea faptelor și utilizarea unui limbaj științific*”.

Căutând arhivele Bucovinei, istoricul Mihai Iacobescu a dat peste informații noi, pe care a voit să le pună la îndemâna breslei și a unui public mai larg, interesat de diaspora românească, într-un moment când aceasta simte nevoia de sprijin efectiv, cordial, neprecupețit. „Siberia” ce s-a întins peste ea numai astfel ar putea fi izgonită.

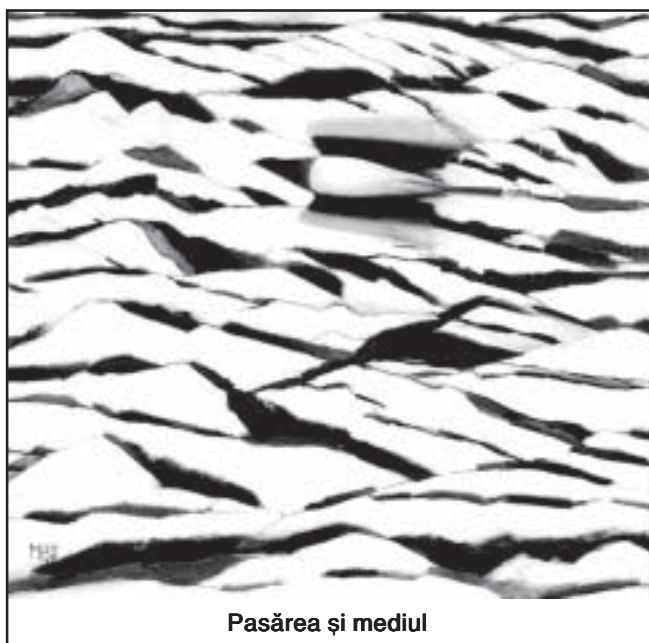
Putem spera că pledoaria autorului nu va rămâne fără ecou și că propriul său proiect de întregire a sintezei **Din istoria Bucovinei** va fi dus până la capăt. **30 de zile în „Siberia”** îi fixează cumva liniile de forță, jaloanele, normele cognitive și axiologice.

Mircea Dinutz

A FI CRITIC ÎN PROVINCIE

Oricâte speculații s-au făcut, se fac și se vor face despre statutul scriitorului trăitor în provincie, prolific, zâmbitor cu fața către posteritate și, mai ales, îngăduitor cu Centrul care nu-l „vede” și nu-l confirmă, trebuie să recunoaștem că valoarea recunoscută de un cerc foarte restrâns de prieteni (de pahar) sau, într-un mod mai generos, de „eul” răsfrânt în apele limpezi și prietenoase ale oglinzii, nu e suficientă. Mitomania nu oferă un scut destul de puternic pentru a-ți proteja propria imagine despre tine sau pentru a te proiecta cu îndrăzneală (și aroganță) în elita scriitorimii (încă) în viață. «*N-au scris despre mine Manolescu și Simion – reflecta deunăzi creatorul Vasile V. Vasile, plictisit și apolinic – cu atât mai rău pentru ei!*» Nu știm cât de mult au suferit distinșii critici pentru această impardonabilă eroare, dar cert este că Vasile V. Vasile este mai mulțumit ca niciodată de opera sa; de două ori pe lună își numără cărțile și se antologhează: o face cu nesfârșită dragoste, tandrețe și încercat de fiorul nemuririi!

Cu totul altfel se comportă Flory A. Bramburica, care semnează Brambura (e mai poetic!). Deviza ei în viață: *anul și volumul!* Ce mișcări elevate, cu câtă importanță calcă ea în spațiile culturale, unde se simte ca „acasă”! Privește cu demnitate în jur, numărându-și mândră admiratorii, după care își continuă periplul „spiritual” prin lume, zâmbindu-și în gând, bucurându-se de sine, compunându-și opurile cu răbdarea și sensibilitatea unei coafeze. La așa poezie, așa poetă! Inefabilă, ca aerul pe care-l respirăm!... N-a scris nimeni despre cărțile ei?! Ce importantă are... sau ce rost are să ne împiedicăm în asemenea amănunte!?! Prin poezie ne-am desprins de pământ

Pasărea și mediul

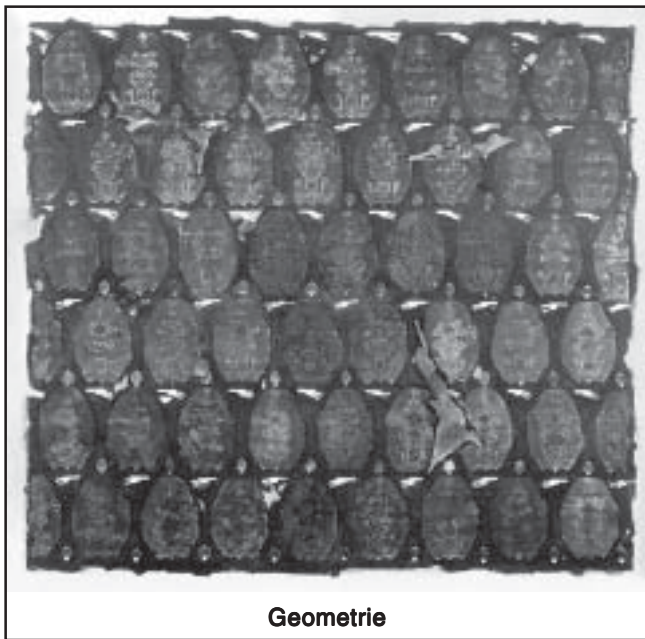
și nu mai vrem să revenim în ruptul capului! La ce bun?!

Sau Marcus Tullius Gigolo, personalitate complexă a provinciei, puțin apropitar, puțin publicist, puțin om politic, puțin manager cultural, puțin scriitor, puțin de tot! Când apare undeva, întunecă orizontul (provinciei) cu statura sa intelectuală! Nu se pricepe la nimic, dar vorbește cu nonșalanță despre orice, dă verdicte, ierarhizează, aducând cu sine un „aer proaspăt” vieții noastre culturale, acum, animate, ce-i drept!

Cele câteva profiluri schițate se regăsesc în realitate: la Focșani sau Bacău, Buzău sau Alexandria, Arad sau Vânu Mare! Sunt o prezentă mai degrabă întristătoare, decât amuzantă! Nici o îndoială că în provincie trăiesc și scriitori adevărați, creatori autentici, a căror fibră intelectuală și morală vibrează doar în fața frumosului și adevărului, dar acestora le lipsește agresivitatea și energia pe care le au întotdeauna impostorii și mediocrii! Acesta este motivul pentru care considerăm că pericolul cel mai mare ar fi ca aceștia să acopere vocea celorlalți, să sufoce prin cantitate și să descurajeze prin tenacitate!

Care e rolul criticului într-un asemenea context? În teorie, toți suntem de acord: criticul trebuie să fie imparțial, să spună un NU hotărât nonvalorii, să exploreze semnificațiile operei, să descopere ce anume asigură specificitatea acesteia, să facă o demonstrație convingătoare. În practică, lucrurile devin cu mult complicate: constăți că nu poți fi chiar imun la natura relațiilor de prietenie sau inimizitate, poziția socială a celui comentat, să nu ții cont (fie și inconștient) de gruparea literară căreia îi aparține etc. E o întrebare suplimentară dacă un critic își poate păstra intactă, în timp, capacitatea „de a admira” și de a-și motiva lucid această admirație (v. Al. Paleologu – *Funcția și arta criticii*, 1980). Cu vârsta, „răutatea” aceea, atât de necesară criticului, născută din dragoste pentru literatură și pentru adevăr, se diminuează sau se convertește într-o exegeză care se sustrage verdictului de valoare.

Când trăiești, însă, în provincie, unde numărul scriitorilor crește în proporție amețitoare, când fiecare cunoaște pe fiecare, când te miști permanent într-un cerc strâmt al intereselor și calculelor meschine, când grupuri, grupulețe și grupări se ciocnesc zilnic, fără să fie prea clar ce anume au de împărțit, când sub semnul contagios al vanității se nasc monștri, calitatea de comentator al textelor literare e subminată din start: ori devii un pudel (în traducere, „critic de casă”), specialist în cosmetizat imagini, cărți, opere, autori, dovedind că știi să faci frumos (!!) și satisfăcând „orizontul de așteptare” al poetului sau prozatorului (dar nu al publicului) printr-o pledoarie cât mai convenabilă, ori reușești (succes garantat!) să devii, într-un timp relativ scurt, pentru mulți dintre ei, inamicul public nr. 1, cel care le amenință confortul și

Geometrie

imaginea atât de odihnitoare despre sine! Vor curge spre tine toate acuzele posibile: de la cele care privesc viața particulară (oare ce legătură au cu actul critic?) până la acuzele de incompetență, interese obscure, poate chiar politice (?!)... În varianta ideală, cronicarul literar n-are mamă, n-are tată, nici prieteni sau vecini de scară. Mai ales aceștia din urmă pot influența judecata de valoare bătând cuie, în timp ce criticul lucrează (pe cine poate!).

E în afară de orice discuție că nu e nimeni infailibil!! Criticul e supus greșelii, ca orice om, chiar dacă demersul său este pavat cu cele mai bune intenții!... Există însă niște limite. Eroarea de percepție NU se referă la stricătorii de limbă, la făcătorii de versuri, la cei care torturează inocenta coală de hârtie (Doamne, cu câtă cruzime!) pentru a-și vedea numele pe o carte! Sau la aceia care, în locul vieții, aduc între copertele unei cărți (cel puțin, așa pare) o realitate confuză, ce-și ascunde sensurile atât de bine încât nimeni nu le poate descifra. Oricum ar sta lucrurile, stilul exaltat pozitiv sau exaltat negativ nu are ce căuta într-o asemenea întreprindere gravă și responsabilă. Tot așa cum, fuga de o judecată limpede și o exprimare tranșantă nu poate fi decât semnul lipsei de vitalitate a criticului. El trebuie să-și asume toate riscurile, pentru a spune adevărul și pentru a nu permite amestecul insalubru (și nociv) al valorilor cu nonvalorile. În provincie, aceste riscuri sunt sporite, pentru că pot duce la o izolare cvasi-totală în raport cu cei despre care scrii (sau nu scrii!). Lumea e făcută din compromisuri, vor gândi ei intrigați, ce-i cu asta, pe ce lume trăiește?! Nu vor crede și nu vor putea crede că-i lauzi pe unii pentru simplul motiv că au valoare, că îi critici pe alții pentru simplul motiv că sunt perfectibili (ca însăși natura umană), că îi negi categoric ori îi ignori pe aceia care nu au nimic de spus în literatură.

O altă problemă, mai mult decât delicată, este aceea a raportului instituit între judecățile sale de valoare și semnalele venite de la Centru, pe care nu le putem ignora, chiar dacă – e adevărat – Centrul nu mai are puterea

decizională de altădată și chiar dacă injustițiile sunt de întâlnit și la acest nivel. Altfel spus, nu ne putem preface că nu ne interesează reacțiile colegilor mult mai bine plasați (București, Iași, reviste culturale de tradiție și prestigiu, tiraj, audiență) și să ne amăgim (inutil) că putem exista într-o... cultură autarhică. Este de înțeles că în noile realități culturale de după 1989, canalele de comunicare funcționează intermitent sau deloc, revistele literare au proliferat în toate județele, încurajând creația, măbind substanțial șansa de exprimare a celor talentați, dar și a impostorilor de toate culorile și calibrele. Și unii și alții se mulțumesc, de multe ori, cu laudele „criticului de casă”, simțindu-se datori să mărească ametitor numărul aparițiilor editoriale!... Când nu se transformă în societăți de admirație mutuală, grupările scriitoricești formate în jurul unor reviste semnificative din provincie (**Anti-teze** la Piatra-Neamț, **Euphorion** la Sibiu, **Axioma** la Ploiești, **Arca** la Arad, **Vitaliu** la Bacău ș.a.) au un cuvânt greu de spus în viața literară contemporană.

Aproape deprimant este că, fără să facem din asta un cap de acuzare, revistele de mare prestigiu concentrate în capitala țării privesc cam *de sus* ce se mai întâmplă în provincie și prea arareori, m-am convins de asta, redactorii acestora citesc ce scriu criticii din această zonă spirituală a țării. Observația de mai sus nu se referă la faptul că sunt sau nu sunt de acord, că prețuiesc sau nu discursurile critice ale colegilor din provincie, ci, pur și simplu, la faptul că *nu citesc*, că ignoră superior tentativele de evaluare de la „margine”. Să ne reamintim că Provincia i-a dat pe Gheorghe Grigurcu și Alexandru Cistelean, critici pe care nimeni nu-și mai permite astăzi să-i ignore. Tot provincia l-a dat pe Theodor Codreanu, pe care Centrul se obstinează – fără nici un temei – să-l ignore, deși are în bogata sa bibliografie cel puțin patru titluri de neocolit pentru exegeza unor scriitori reprezentativi ai neamului: **Eminescu. Dialectica stilului** (1984), **Modelul ontologic eminescian** (1992), **Complexul Bacovia** (2002) și **Caragiale – abisal** (2003). Dacă ar fi singurul exemplu!

Se mai observă, din păcate, la unii din reprezentanții noului val de critici (ce e val, ca valul trece!), o atitudine mai mult decât arogantă și, în orice caz, exclusivistă. În numele postmodernismului, pe care l-au îmbrățișat cu toată ardoarea, în numele unor principii postmoderne insuficient asimilate și, cred eu, inadecvate obiectului analizei, neagă, distrug, contestă orice sau aproape orice. Nu există critică postmodernă, nici nu are cum să existe așa ceva!!... Chiar dacă literatura se naște din literatură, ea se judecă doar *ca literatură*, cu mijloacele consacrate. Funcțiile criticii au rămas aceleași. Pe de altă parte, nimeni n-a reușit să mă convingă vreodată că metoda, oricare ar fi ea, face un critic; mai degrabă, invers! Cred în virtuțile textului și în capacitatea acestuia de a emoționa, de a provoca cerebral, de a ne angaja cu întreaga noastră ființă.

A fi critic în provincie înseamnă, în primul rând, să-ți asumi riscul de a fi anonim. Să înfrunți reaua-credință a unora, povara vanității altora, meschinăria celor mai mulți, să fii pus la zid, murdărit, calomniat!... Și să visezi, din când în când, că ești *pudell*!

Adrian Botez

POEZIA CA RUGĂCIUNE

Poezia este ritual de recuperare, de reordonare a energiilor, pentru a readuce ființa în Centrul Divin. Poezia înseamnă tocmai drumul de uitare a cuvintelor, ca entități corupte, perimate, compromise prin înjosirea, în istorie, a Logosului-Eternitate. Poezia nu există, deci, fără *revoluționarea ființei temporale* (pe care o relansează în / ca transcendentă), fără efortul de a distruge comoditatea rătăcirii temporale (cuvintele) și de a regăsi Logosul Originar (echivalent cu Ființa Originară).

Poezia ca rugăciune: rugăciunea nu înseamnă limbaj, ci stare de grație (stare care nu exclude, ci presupune teurgia) – dobândită prin desprinderea de orice limbaj.¹ Poezia nu comunică – poezia revelează. Poezia este șansa de mântuire a umanității, este chemarea imperativă spre re-sacralizarea – Logos Originar. Față de poezie, trebuie adoptată poziția de *fervoare*, intens-participativă la esențele de dincolo de „văl”. Poezia este, prin rezultatul ei asupra ființei, METANOIA.²

Nu putem fi de acord cu N. Crainic, care afirmă că „arta e simulacrul eternității” – și că „în contemplația genială se descoperă lumina unor realități neidentificate”.³ Metarealitatea nu poate fi de altă natură decât divină. Depășind barierele umanului-fenomenalului-profanului, nu se trece în „neidentificare”, ci în sacralitate. Geniul va fi fiind „un dar natural”⁴, dar și sfințenia este un dar natural, ca înclinație și râvnă: până când geniul/sfințenia nu se umplu de dinamismul expresiv, cu funcțiile (auto)inițiativă și (auto)soteriologică – nu avem de-a face nici cu geniul, nici cu sfințenie. Iar atunci când se dinamizează, prin sacrificiu spiritual, nu mai poate exista vreo diferență între ele, căci, prin sacrificiu soteriologic-demiurgic, răzbate TEANDRIA, modelul ființial-Hristos.⁵ Nu există dichotomia geniu profan-geniu religios, pentru simplul motiv că nu există două zone ale triumfului spiritual-teandric. Geniul și Sfântul nu sunt naturi cantitative, ci calitative. Nu contează lungimea traseului inițiativ, sau forma lui – ci finalitatea ultimă. Și aceasta este unică: Revelația. Iar revelația, la rândul ei, nu are dublă natură. Divinitatea i s-a revelat identic unui Dante și unui Maxim Mărturisitorul. Nu forma expresivă (căci Revelația eludează toate formele-trepte preliminare), ci clipa revelatoare-soteriologică unește Geniul cu Sfântul, întru TEANDRIE. Unicitatea naturii actului revelatoriu este recunoscută, implicit, chiar de N. Crainic⁶: „(...) nu există un adevăr al credinței

și altul al științei. Nu există un bine al moralei creștine și altul al eticii. Nu există un frumos al Bisericii și altul al artei.” Și tot el afirmă, la p. 107: „*Separția dintre cultură și religie e un fenomen specific modern.*” Numai că, după această afirmație, N. Crainic produce dichotomia revelație naturală / revelație supranaturală (deși afirmase clar, mai sus cu câteva rânduri, că revelația „este gândirea lui Dumnezeu” – deci, nu pot fi doi dumnezei) – având drept consecință dichotomia *cultură / morală*. Or, ce este morala religioasă, decât fața ordonatoare (Logos demiurgic) a lui Dumnezeu – ce este cultura, decât fața cultorială, liturgică, armonizatoare întru Frumosul-Revelație (deci, tot Logos demiurgic), a lui Dumnezeu? Cine ar putea despărți, fără să greșească, în cuvântul cristic – *morală de cultură*? Finalitatea comună a celor două contează: funcția soteriologică (prin preschimbarea dinăuntru a ființei, prin Logos reordonator) – METANOIA.

Cultura s-a desprins de *cult*, tocmai prin uitarea semnificației gestului ritualic – și transformarea (degradarea, în esență) acestuia, în cel gol de semnificație – numit *tehnică*. Prin desprinderea de cult-culturalitate (adică, de *ritual*) – cultura se tehnicizează, se autodesființează. Doar revenirea culturii la finalitatea ei culturală-liturgică o mai poate salva. Prin această revenire s-ar autodizolva și dichotomia *morală-cultură*.

Dacă un om se identifică, expresiv, cu Spiritul Neamului său, el se identifică, progresiv, cu Spiritul Suprem. Acest lucru este posibil doar prin autosacrificiul inițiativ („războiul nevăzut”): omul se neagă ca individualitate, neagă lumea fluctuațiilor mental-istorice, se oferă re-îndumnezeirii („curat cu trupul și gol cu sufletul”), deci se realizează teandric. Izbăvit de sine și izbăvindu-și neamul, prin re-spiritualizare, această entitate nu mai este posibil a fi numită OM, ci GENIU / SFÂNT. Și „fermentul” acestei metanoia îl constituie, de fiecare dată, credința limpezită în contemplație. *Antropocentrism* – convertit în TEOCENTRISM.

Inspirația nu este altceva decât Revelația văzută de jos în sus (dinspre OM spre Dumnezeu). Pe când Revelație este numit stadiul suprem al teurgiei: ajungerea inițiativă, sus, în armonie cu Dumnezeu.

În definitiv, genialitatea propune cu totul altceva decât plăcerea estetică și decât bucuria infinitului: o *TEOTELEOLOGIE*, al cărei dinamism-fervoare al ek-stasei duce la contopirea (ca act inițiativ și soteriologic) cu Logosul Suprem.

Poezia este echivalentul misticii⁸: „(...) a cunoaște lucrurile în principiu, în originea lor, în principiul lor”. Iată ce spune maestrul indian, filosof și mistic, SANKARA⁹: „*Toate cuvintele au drept scop să lumineze sensul unui obiect. Când sunt auzite, ascultătorul poate să înțeleagă*

¹ Cf. Vladimir Losky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Anastasia, p. 236: „*Rugăciunea contemplativă, fără cuvinte, în care inima se deschide în tăcere înaintea lui Dumnezeu (...), căci rugăciunea este legătura fapturilor cuvântătoare, în Creatorul lor*” (cf. și Sf. Grigorie Palamas).

² Idem, p. 234. METANOIA – schimbare de cuget, prefacere a minții, A DOUA NAȘTERE.

³ Cf. Nichifor Crainic, *Nostalgie paradisiului*, Ed. Moldova, Iași, 1994, p. 225.

⁴ Idem, p. 226

⁵ Cf. Nikolai Berdiaev, *Sensul creației*, Ed. Humanitas, p. 171.

⁶ Cf. N. Crainic, *op. cit.*, p. 8.

⁷ Idem, p. 10.

⁸ Rudolf Otto, *Mistica Orientului și mistica Occidentului*, Septentrion, Iași, 1993, p. 11.

⁹ Idem, p. 18.

acest sens (cu condiția să priceapă limba) – și aceasta prin mijlocirea a patru categorii: **lucru, activitate, însușire, legătură**. De exemplu: vaca sau calul, în categoria lucrului. El aleargă, el se roagă, în categoria activității. Alb și negru – în categoria proprietăților. Posesor de bani, proprietarul unei vaci, în categoria legăturilor. BRAHMAN nu are nici o clasă de lucruri (nici gen comun căruia să-i aparțină) și el nu poate fi desemnat prin cuvânt – care, așa cum face cuvântul FIIND (în sens obișnuit) semnifică o clasă de lucruri (anume a tuturor celor ce sunt). Nici printr-o însușire, căci el este fără proprietăți. Și nici printr-o activitate, deoarece este fără activitate, potrivit cuvintelor Cărtii Sfinte: «Fără părți, fără lucrare, în repaos». Nu poate fi desemnat mai bine nici prin categoria legăturii, întrucât el este UNUL, fără al doilea, nu este obiectul a ceva, și este SINELE. Este drept, prin urmare că el nu poate fi desemnat prin nici un cuvânt (concept), așa cum stă scris în Carte: «Dinaintea lui, cuvintele se întorc din drum».

Deci, cuvintele au nostalgia re-contopirii cu obiectul și re-contopirii obiectului (înscris în pluralitate-istorie) cu OBIECTUL UNIC, ORIGINAR. Cuvintele-nostalgii, pe drumul re-inițierii (re-venirii în primordial), trebuie să se „sinucidă”, să renunțe la existența ca detașare, existența-criză, existența falsă, centrifugă, care dezvoltă categorii (prin care să se poată fugi de primordial, de Centrul-care-nu-are-Categorii): cuvintele se întorc din drumul spre ele însele – desființându-se în transcendența-stare de proiect: Sinele Absolut. Căci ființa lor nu mai este cea falsă (explodând în afară), la care au renunțat – ci este acel ALTCEVA ABSOLUT, Dincolo Absolut: BRAHMAN.

Cuvintele se autoabsorb (demersul metafizic¹⁰), eliberând FĂTALOR INTERIOARĂ, pe care o disimulasera sub vălul pluralității. Doar categoria a cincea, categoria necategorialității – este STAREA POETICĂ. Cuvântul-Logos: BRAHMAN, contemplarea în sine însuși (fără părți, fără lucrare, fără repaos), BINELE ABSOLUT. Deci, poezia este starea BRAHMAN, când falsele cuvinte se întorc din drum, renunță să-și mai asume destin și se regăsește (și ne re-găsim), ca lamura, Logosul Originar. Poezia nu este CEVA-ul de AICI – ci TOTUL, de DINCOLO. Poezia nu este vădirea de AICI, ci este REVELATIA-DINCOLO.

***

La începuturile omenirii, SE SPUNEAU (oralitate) opere de RECUPERARE A FIINȚEI: orice operă care cuvânta se considera zadarnică, dacă nu recupera ÎNCEPUTUL, deci identitatea ființei cosmice. De aceea, la început, cuvântarea era cosmogonică, teogonică, sociogonică (și, bineînțeles, antropogonică – de cele mai multe ori – ANDROGONICĂ).

Biblia, scrierile lui Orfeu, Homer, Hesiod etc., fie sunt direct cosmogonice-teogonice (**Biblia**, Hesiod), fie ca apel la Muze, ca stări de întemeiere armonică a începutului ființei: la început, la Delphi, Sicyona, în Beotia, erau trei Muze: MELETE (Exercițiul), MNEME (Memoria) și ACIDE (Cântecul).

Mesajul era socotit de sorginte transcedentală, Poetul

¹⁰ Demersul metafizic (specific atât Poetului, cât și Cititorului) îl înțelegem, în poezie, doar în distincția făcută de Frithjof Schuen (**Despre unitatea transcendentă a religiilor, Humanitas**, Buc., 1994, p. 22 – 24): „intuiție intelectuală, ca participare directă și activă la Cunoașterea divină, deosebită total de filosofie, prin faptul că propoziția metafizică e simbolică și descriptivă.”

fiind INSPIRAT, deci intermediarul zeilor, având TOIAGUL (viril și de călătorie – INIȚIERE ÎN LUME ȘI A LUMII, recuperator al lumii întru ARMONIE-CÂNTEC), ca mesager al inspirației divine. De aici, tendințele de anonimitate, de stare de resorbție (cvasitotală), întru zei, a Poetului.

Homer, Hesiod, Orfeu – sunt și nu sunt personalități. Mai curând, toți sunt un singur lucru: *Simbolul misticii poetice*. Tradiția se împotrivesc să-i elibereze din STAREA HAOSULUI DIVIN, care este starea de anonimitate divină a Poetului. Ei, Poeții-Simboluri, devin, astfel, zei – divinități re-întemeietoare ale Logosului-lume.

Este și cazul lui Eminescu: el tinde spre starea de absorbție în anonimitate, starea de grație: se absoarbe, cu tot cu multiplicările umane-neam, în divin (a se vedea ipostaza absorbită în *Odin-subacvatic-si-plenar*, prezidând ospățul subsacvatic al puterii-zei-regi, dar și al Frumuseții – *Odin și Poetul*, sau ipostaza ANDREI MUREȘANU, de absorbție în satanic, eliberator de MAYA, sau Luceafăr androgin, sintetizator al armoniei demiurgice și al zborului eschatologic etc.). Cuvântul ce exprimă adevărul, în viziune eminesciană, este Cuvântul-Demiurg, eliberat de orice suzeranitate mundană sau celestă: este Cuvântul-Logos, transcendent (ca sorginte și ca funcționalitate).

Eminescu confirmă că este ANONIMUL ARMONIEI, prin faptul că este INIȚIATUL LOGOSULUI. El știe că Logosul, dincolo de gândiri și imagini, dincolo de mundanitate și fenomenologia abaterilor formale, care proliferază prodigios și, aparent, anarhic, dincolo de exasperarea inflației formale a capcanelor-cuvinte – este REVELAȚIE. Proliferarea ideilor raționale către monstruoșitate, iraționalitatea proliferării – face obiectul tehnicii magice a taumaturgului, redevenit ONOMATURG, NOMOTHET. El se identifică cu Logosul-Demiurg: (I – 397)¹¹ „Și idei, ce altfel împl / Ard în frunte, bat sub tâmpole: / Eu le-am dat îmbrăcămintă / Prea bogată, fără minte. // Ele samănă, hibride, / Egiptenei piramide: / Un mormânt de piatr-în munte / Cu iconele cărunte, // Și de sfînxuri lungi alee / (...) Fac să vezi că după poartă / Zace-o-ntreagă țară / moartă. // Intri-nuntru, sui pe treaptă. Nici nu știi ce te așteaptă / Când acolo – sub o faclă / Doarme-un singur rege-n raclă.” În spatele arcanelor și la capătul probei tăcerii, se află Revelația divină – REGELE.

În **Știința nouă**, Giambattista Vico spune¹²: „*Pretții, poezii și regii purtau coroană*”. Eminescu spune, în **Epi-gonii**, despre un maestru esoteric al Poeziei, Alecsandri: „*Si-acei rege-al poeziei...*” Și, iarăși, Giambattista Vico: „*Cei dintâi capi de familie reuneau în personalitatea lor înțelepciunea (înțelepciunea poetică a vârstei de aur – n.n.), sacerdoțiul și puterea domniei*”.

Spune și Eminescu, pentru prima oară în **Împărat și proletar**, despre vârsta de aur a înțelepciunii poetice, către care trebuie să tindem, prin răzvrătire-vehementă, pentru a o recupera, dintre sfărâmurile aparențelor: (I – 50) „*Atunci vă veți întoarce la vremile-aurite / Ce mitele albastre ni le șoptesc ades / (...) Chiar moartea când va stinge lampa vieții finite / Vi s-a părea un înger cu părul blond și des.*” Se cedează lampa, artificială și fenomenală, în favoarea *coroanei-aureolă a transcendenței-înger* (ultima și unica realitate, de după arcanele vieții și morții istorice).

¹¹ Ediția Petru Creția.

¹² Cf. Giambattista Vico, **Știință nouă**, Univers. Buc., 1972, p. 193.

CUM L-AM CUNOSCUȚ PE TUDOR ARGHEZI*

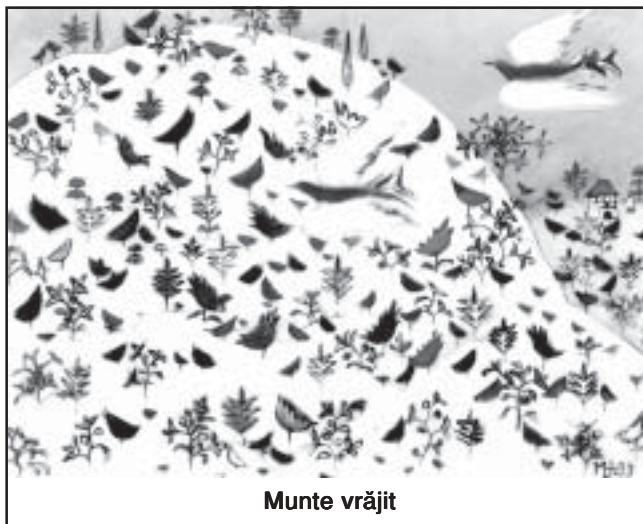
Prima întâlnire. Mare admirație la conferința lui Arghezi despre Eminescu din martie 1943. E prima dată când îl văd, „în carne și oase”, pe acest mare poet despre care profesoara mea de română de la bacalaureat îmi spusese: „*Dacă mi-l compari pe Arghezi – cât de cât – cu Eminescu, cazii la examen; Eminescu nu trebuie maltratată printr-o asemenea comparație!*”

La seminarul de estetică, Tudor Vianu, vorbind despre „obscuritate și ermetism”, definea relația în funcție de consumatorul de poezie; pentru un cititor inițiat, Arghezi era, și putea să fie, un poet genial ca și Eminescu, pentru un cititor neinițiat nici Eminescu, nici Arghezi nu sunt mari poeți, pentru că acest ipotetic cititor trăiește într-un univers metapoetic. Mă gândeam la repulsia provincială a profesoarei mele pentru această comparație pe care, fără să-l trădeze pe Eminescu, un mare profesor ca Tudor Vianu o face cu multă convingere.

Am stat în picioare și l-am privit pe Arghezi, l-am ascultat bine, vorbind pitigăiat și ușor caraghios (pentru mine, la început; după ce m-am obișnuit cu muzicalitatea discursului arghegian, mi-a fost rușine de prima impresie). Arghezi, vorbind despre Eminescu, oficia ca un preot antic al poeziei, ca un inițiat. N-a fost o conferință din care să învăț ceva despre Eminescu (cadru istorico-social lipsea), a fost un fel de „epistolă către Coryntheni” despre Eminescu, din care, repet, fără să învăț, aflăm **cine este Eminescu**. Învătasem la școală mai ales cum este Eminescu. Arghezi insista pe ideea de estetică a urâtului cu care apărea în premieră în lirica noastră Eminescu, de aici acuza că „strică limba românească”.

Ultima vizită. În 1966, în aprilie, editura la care lucram m-a însărcinat să-l vizitez pe Tudor Arghezi în vederea semnării unui contract. Poetul locuia în strada Arh. Cerchez, în spatele unui imens șantier de unde au apărut azi clădirile Centrului de televiziune. Știa de existența mea literară, fapt care m-a cutremurat și cunoștea faptul că sunt oltean. Rândurile pe care mi le-a scris atunci pe carte se încheiau chiar cu această confidență: „*cu dragoste oltenească*”.

Îi trimisese maestrului, cu puțin înainte, antologia mea **Muzică și literatură**, în care, în afara articolului despre Luchian și Enescu, inserasem și puțin cunoscuta tabletă consacrată pianistului Dumitriu Dumitriu, una din gloriile românești ale artei pianistice de la începutul secolului. Arghezi recitise cu plăcere textul reprodus de mine, pentru că din prima clipă s-a referit la antologie. Cu vocea măsurată, ușor ascuțită și puțin cântată, mi-a atras atenția că nu spusese acolo totul despre Dumitriu. Mi-am dat seama atunci că Arghezi vorbea așa cum scria (în proză). Dacă cineva i-ar fi transcris cu fidelitate sau i-ar fi înregistrat toate convorbirile, am avea azi, poate, o operă arghegiană mult mai mare.

Munte vrăjit

„Dumitriu, spune Arghezi, era foarte timid; cânta greu în sălile mari de concert. Într-un salon familiar, în fața câtorva spectatori, se simțea bine. Dăduse câteva concerte intime la Conservatorul din Berlin și stârnise o admirație unanimă. Nemții vedeau în Dumitriu al nostru pe cel mai bun interpret al lui Beethoven al lor, și l-au invitat să concerteze într-o sală imensă, organizând un spectacol de gală. Când pianistul a apărut pe scenă, în fața câtorva sute de spectatori, s-a pierdut. Aplauzele l-au ametit. S-a retras în culise, a ieșit prin ușa din dos, a plecat la gară și s-a oprit la București. Ce-au făcut spectatorii germani, nu știu. O scrisoare a pianistului a explicat totul.

Dumitriu iubea mult copiii; îi plăcea să fie înconjurat de copii; copiii nu-l intimidau. Și sunetele pianului lui Dumitriu s-au pierdut în neant, nimeni nu le-a înregistrat, poate sunt ultimul lui spectator.”

Venise pentru semnarea unui contract. Totul era pregătit. Secretara editurii, care mă însoțea, i-a întins formularul, explicându-i despre ce este vorba. Trebuie să spun că Maestrul ne-a primit în **camera de lucru**, stând într-un fotoliu imens, sorbind dintr-o ceașcă mare cu cafea. Cărțile erau peste tot, mai ales cărțile lui; își organiza atunci materia pentru cele 61 de volume de **Scieri** ce urmau să încheie o viață de om. Și Arghezi știa să fie și **redactor** de carte și **editor** de texte.

Când i-am întins stiloul să semneze, s-a uitat mai întâi la peniță, apoi a început să scrie, comentând: „*Ai o peniță moale, eu am revenit la tocul clasic, din vremea tinereții, pentru că toate stilourile pe care le am sunt rigide, au ifose. Penița trebuie să se lipească de hârtie și să lase numai o urmă ușoară*”.

Bietul meu stilou Kaweko, păstrat din anii studenției, nu mai făcea ifose, obosise...

Era ora când i se aducea corespondența. Foarte multă. Scrisori de tot felul. „*Una caldă, una rece*” ne-a

* Fragmente dintr-un volum de amintiri în curs de pregătire.

spus Arghezi. Se uita prin ele, dar având oaspeți, a lăsat lectura pentru mai târziu și s-a ocupat puțin de noi.

Adușesem cu mine mica revistă **Sepia** (cât un buletin de identitate), scoasă în 1931 de un grup de tineri arghezomani, printre care Serban Cioculescu, Vladimir Streinu, Felix Aderca, Aug. Popescu (Aug. Z. N. Pop de mai târziu), Șt. Pop. Revista era prefațată de Arghezi printr-o metaforă de 2 pagini. Era o raritate, nu apăruse decât un număr, într-un tiraj extrem de mic. N-o uitase, dar n-o mai avea. Textul îi era de folos pentru unul din volumele **Scrierilor** (într-o lucrare dedicată lui Arghezi, în 1968, **Prolegomene argheziene**, am reprodus textul integral). Darul meu l-a încântat și l-a determinat să-mi pună întrebări mai intime, așa spune mai biografice, ajungând să mă întrebe de unii din profesori. L-am vorbit de Tudor Vianu, în primul rând. „L-am nedreptățit pe Vianu, această figură din categoria domnilor **bine îmbrăcați**, ca și Ion Marin Sadoveanu...”. Mi s-a părut esențială caracterizarea antiboemei lui Vianu și știm la ce nedreptate se referă. Arghezi scrisese cu un deceniu mai înainte un articol în care, într-un argument de conjunctură, nega traducerea din franceză ale lui Vianu, ca și pe cele ale lui Blaga din germană. Vianu îmi relatase întâmplarea cu un humor fin. La alegerea lui Arghezi, ca membru al Academiei, în 1955, înaltul for oferise un banchet. Fostul președinte, Traian Săvulescu, cunoscând relațiile de moment dintre cei doi și voind să-i împace, le-a rezervat locurile alături, erau doar amândoi membri ai secției literare. „Arghezi stă la masă, întors cu spatele spre mine, și eu la fel, spunea Vianu. Toți ochii erau pe noi. La un moment dat, vine la mine președintele, aproape râzând, și-mi șoptește la ureche să iau cuvântul și să vorbesc în numele secției despre Arghezi, să fac, într-un fel, oficiile de gazdă. L-am replicat scurt că eu nu pot improviza, că nu pot vorbi fără să mă pregătesc și, mai ales, fără să scriu. Eu improvizez numai în scris. Președintele a plecat spre locul lui, care nu era prea departe de noi, și aud vocea secretarei la microfon, dându-mi cuvântul. Am vorbit scurt și cu multă căldură despre Arghezi, ca despre **cel mai mare poet român în viață**. Uitasem, în înflăcărarea mea intelectuală, totul. Când m-am întors, Arghezi n-a spus nimic, s-a ridicat în picioare, așa scund cum era, s-a apropiat de mine și m-am trezit cu o pereche de mustăți aspre pe obraz. Aplauzele ce au urmat n-au fost pentru discursul meu, ci pentru gestul lui Arghezi...”

Am înțeles atunci, știind toate acestea, mai bine regretul lui Tudor Arghezi, ca și efuzia exegetică ulterioară a lui Vianu din volumul **Arghezi, poet al omului**.

Din când în când suna un telefon. Răspundea Mitzura Arghezi sau „Doamna Tudor”, cum au denumit-o, la moartea Poetului, redactorii revistei **Tribuna** din Cluj pe Paraschiva Arghezi. „Doamna Tudor” îi comunica mesajul, adresându-i-se cu numele literar: „Arghezi, te caută cineva de la editură...”. Răspunsul suna ușor ironic: „Spune-le să revină peste o jumătate de ceas... Să mă aștepte că tot stau degeaba. Pe la edituri sunt prea mulți redactori care nu fac altceva decât să privească manuscrise gata de tipar pe care le semnează apoi ca «responsabil de carte». Iar dacă el e responsabil, atunci autorii ce mai sunt?” Și mi s-a părut că Arghezi avea dreptate.

Am înțeles că atât mai putea dura vizita noastră. În continuarea răspunsului meu la întrebările puse, i-am amintit că împreună cu profesorul Gh. Bulgăr selectasem

și copiasem din reviste textele ce au format volumul **Tablete de cronicar**, apărut în 1960. „Îmi pare rău, a replicat Arghezi imediat, că editura nu te-a menționat și pe dumneata lângă Bulgăr. Ulterior mi-au dat niște explicații care nu țineau de literatură. Mi-a părut rău că ai fost nedreptățit, indirect, de mine și mie mi-au pus editorii atâtea virgule, unde trebuie și unde nu trebuie, mai ales unde nu trebuie. Zilnic le spun că **eu am virgulele mele...**”. (Când se tipărea cartea eram deținut politic la Jilava.)

Cu ocazia vizitei, am aflat cum s-au distrus câteva lăzi de corespondență primită de Arghezi de la diverși scriitori români. Maestrul își clasase în lăzi scrisorile, pe cele mai importante în dreapta, pe cele fără semnificație în stânga și a chemat femeia de serviciu, ca după plecarea sa în oraș să distrugă muntele de scrisori din stânga. L-a întoarce, s-a cutremurat; femeia arsesse toate scrisorile clasate în dreapta, socotind, cum stătea ea, că acolo e partea stângă. „Și așa a dispărut, adăuga Arghezi, o mare parte a istoriei noastre literare, singura istorie obiectivă pe care o posedam”. Se referea la autorii scrisorilor care erau, fără discuție, unii dintre cei mai mari scriitori români pe care-i cunoscuse.

Această discuție cu Arghezi îmi legitima o mare favoare a destinului. Jumătatea de oră anunțată trecuse, Mitzura ne rugase la telefon să nu-l obosim. Poetul ne-a întins o mână desenată parcă de un pictor bizantin. L-am atins-o încet și n-am îndrăznit să o duc spre buze; cât de mult regret azi acest lucru, că nu i-am sărutat mâna. O făcuse Geo Bogza la sărbătorirea din 1960 și așa fi fost un epigon. Dacă eram singuri, gestul devenea o confidentă mistică. Dar în sufletul meu de atunci, gestul era un fapt împlinit.

Asparagus pe fond roșu

TUDOR ARGHEZI – ȘANTAȚAT CA PĂRINTE

Cine, oare, s-ar putea încumeta să afirme – în bună credință și cu bună știință, firește –, că a cunoscut efectiv omul care a fost extraordinarul poet Tudor Arghezi?

Pesemne, în afara incomparabilului său har literar, nemuritorul nostru poet avea o mie și una de tainite suflătești; avea indescifrabile porniri, pline de grație, dar uneori și de mânie... Era bun, tandru, era milostiv și blajin – dar care putea fi nimicitor de rău, de afurisit, de o cumplită causticitate și de o ascuțită ironie – pe care nu au întrecut-o nici N. D. Cocea și nici chiar Nicolae Iorga (cu care, de altfel, a avut de furcă și a polemizat îndelung, Arghezi făcându-l chiar din prima rundă knock-out).

Despre proza satirică a lui Arghezi, spunea pe drept cuvânt G. Călinescu „*că este comparabilă cu a celor mai mari pamfletari universali – precum Voltaire, Swift și Eminescu*”.

Dar duelurile literare și politice ale lui Arghezi nu reprezintă decât o latură a nemărginitului său talent. Portretul plenar, portretul lui psihologic rămâne încă nezugrăvit.

***

Amintirile noastre despre Tudor Arghezi sunt firave și se destramă, aburite de trecerea anilor... Ele rămân, totuși, trainic legate de privilegiul de a-l fi putut apropia – fie la Mărțișor, în vara anilor 1944-1945, fie apoi, mult mai târziu și mai des, în locuința lui de pe șoseaua Jianu (azi, B-dul Aviatorilor, n.r.).

La o întâmplare legată de această reședință ne vom referi tangențial. Se știe (sau mai degrabă se uită) cât de umilit, cât de cicălit, lovit și „marginalizat” a fost Tudor Arghezi o bună bucată de vreme, dar mai cu seamă prin anii 1945-1948. S-a uitat, de pildă, cum absurdul și vicleanul regim comunist – prin acea sucursală a *Iskrei* (ziarul de tristă amintire *Scânteia*), girată vremelnic de Silviu Brucan –, patru zile la rând, mai precis la 5, 7, 8 și 10 ianuarie 1948, l-a batjocorit și terfelit, poezia sa fiind socotită ca fiind „decadentă”, dar și „o poezie a putreziciunii”. Filipica ce se revărsa pe aproape două pagini era semnată de un celebru necunoscut și improvizat critic literar – Sorin Toma, mai mult ca sigur un pseudonim – al cărui singur merit era acela de a fi fost feciorul de bani gata al academicianului pe puncte A. Toma, decretat în acele zile glorioase „poet al națiunii” și autor, printre altele, al volumului de versuri *Sună ghiocel, sună clopoțel*.*

Batjocurei din *Scânteia* (la care firește, nu a avut drept de replică) i-a urmat un foarte grav șantaj despre care, iar, nu se prea amintește: arestarea lui Barbu,

învinuit de tipărirea unor manifeste anticomuniste în tiparnița părintească de pe dealul Mărțișorului.

Fiul lui Arghezi era dispărut fără urmă...

„— *Nu ai să-l mai vezi niciodată*” – i-a tăiat scurt Ana Pauker (la care fusese îndemnat să se ducă) – „*dacă nu vei scrie pentru noi*”.

Alternativa aducea întrucâtva cu tocmeala shakespeariană a unui Shyloc cu fuste și prigoană literară – repetatelor îndemnuri de colaborare ale unor emisari de talia lui Mihail Sadoveanu, Mihai Ralea, dar mai ales la stăruințele bonome ale fostului director al Fundațiilor Regale, Al. Rosetti, pe care poetul îl poreclise „țucălarul lui Carol al II-lea”.

După frământări și tragice oscilații, Arghezi și-a răscumpărat băiatul. Prețul a fost, desigur, foarte mare.

Aparent, conducerea de partid de atunci repara una din miliardele de neligiuri și gafe: îl „considera” și îl recupera, în fine, pe marele poet, oferindu-i nu numai premii, decorații și onoruri – care, desigur, i se cuveneau din plin – dar și o locuință în București, într-o zonă rezidențială, pe șoseaua Jianu. Înainte ca să fie zugrăvită și pusă la punct, casa fusese locuită de o chiriașă scăpătată care, fiindcă întâmplător se născuse bogată, pe un pachetot, în largul Oceanului Pacific, se numea Pacifica.**

Maestrul nu avea de unde să știe toate aceste amănunte, de natură mai mult sau mai puțin locativă, până când, într-o bună zi, Pacifica a sunat la ușă. Dislocată de ieri, adusă la sapă de lemn, își adusesese aminte că mai avea niște catrafuse prin atenasele fostei sale locuințe și dorea să le ridice.

Această discretă bătaie la ușă a unei ființe sărmene a declanșat în inimile domnului și doamnei Arghezi cele mai calde și mărinimoase reacții samaritene – astfel că, nu numai că i-au deschis larg porțile căminului lor, dar au și poftit-o sus (și asta nu numai o singură dată), copleșind-o cu poezia și omenia acelei inegalabile ospitalități argheziene.

Poate astăzi, acolo, dincolo de cer – nu știm prea bine unde – Tudor Arghezi ne privește pe noi cei de jos de pe o terasă aeriană care aduce întrucâtva cu Terasa Oteteleșanu și pare a fi o uriașă și imaginară cafenea celestă. Acolo, la o tacla, în jurul poetului stau confortabil așezați Ștefan Luchian, Jean Steriadi, Camil Ressu, Brâncuși, Paciurea, Iser, Pascin, Tonitza, N. D. Cocea, Minulescu, Adrian Maniu și încă mulți alții... și nu este exclus ca prin fața acestei celeste terase să treacă grațios și o pacifică întruchipare a grațitudinii.

*Mircea Zăciu presupunea că infamul rechizitoriu a fost redactat de Miron Radu Paraschivescu (v. Ion Vartic: *Cazul Tudor Arghezi*, în *Apostrof*, nr. 5/1992)

** Este vorba de fiica industriașului Basil Assan, fostul proprietar al „Fabricilor Assan”, măritată cu Iorgu Chyka, strănepotul scriitorului Ion Ghica.

Lecturi de plăcere

Dacă precedentul volum al lui Paul Silvestru se intitula *Lucruri*, cel recent apărut* ar putea purta un supratitlu sartrian – **Cuvintele**. Plural care ar însemna concomitent și **autobiografie**, cu inerenta plonjare în timpuri care au fost, și **punere în operă** în vederea salvării, și **alegere** vizând **învățătura**. Și toate acestea se fac prin intermediul unui gen odinioară mitizat, azi urgent – **cronica literară**. Nu mai scriu azi cronică nici măcar seniorii domeniului, constructorii strălucirii ei precedente, și asta nu doar din plictiseală ori din atracția unor lucrări de anvergură, dar și fiindcă revistele au tirajele pe care le au, cititorii cumpără cărțile în funcție de dictatul unor buzunare tot mai anemiate, iar răsplata jertfei scripturale pe care o propun directorii de gazete, mecenatii, e o Fata Morgana rătăcind prin pustii tranziției. Și oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu? Și totuși abia acum, în acest impas ce amenință să se eternizeze, e nevoie mai mult decât oricând de cronicari literari, de acești misionari ai lecturii în stare să-și depună pe altarul cărților cele trei voturi monahale de sărăcie, castitate și supunere. Dacă primul e lesne de înțeles în ce ar consta, următoarele presupun moralitatea desăvârșită, deci refuzul alianțelor profitabile și, mai ales, conformarea la **adevăr**.

Benedictin într-un ev pragmatic, Paul Silvestru și le-a asumat pe toate trei. Două sunt trăsăturile esențiale ale cronicilor adunate în **Carte de citire**. Una este **plăcerea lecturii**. A scrie cronică înseamnă pentru acest autor (ce-mi pare că suferă de o incurabilă bulimie a cititului) a comunica o bucurie, chiar dacă uneori marginile jubilației sunt zdrențuite de tristețe. Cea de-a doua, și ea obligatorie în cazul unui benedictin, este **ecumenismul**. Eseiștul n-are superstiția genurilor, scrie despre toate lucrurile demne de citit. Comentează cărți de istorie, filosofie, estetică, poezie, panorame politice, povestiri pentru copii, simultaneismul neînsemnând devălmășie, ci enciclopedism. Morus, Descartes, Prévost, Márquez, Pessoa, Kierkegaard, Spenser, Jung, Gustav Le Bon, Ernest Gellner îl fascinează concomitent, fiindcă în fiecare găsește urme ce duc la o “frumoasă învățătură”.

Acest palier universalist nu este singurul. În “planetariul” său spiritual sunt și stele fixe ale cerului românesc, adică Eminescu, Caragiale, Macedonski, Stere, Blaga, Vianu, Ionesco, în care citește, ca astronomii cătărăți odinioară pe zigarete, semnele timpului și ale valorii.

Ar mai fi apoi o iubire certă pentru contemporani, mai vârstnici ori mai tineri, impuși, galonați și celebri deja ca Dumitru Radu Popescu, Gellu Naum, Augustin Buzura, Iordan Chimet, Petru Popescu ori adunând abia acum pietre pentru templul notorietății precum Liviu Ioan Stoiciu, Alexandru Ecovoiu, Mariana Ionescu, Mircea Oprîță, Vasile Andru, Florica Madritsch Marin și Victoria Milescu. Pe toate aceste paliere enumerarea mea este, firește, incompletă.

Despre toți acești autori și alții încă, mulți dintre ei comentați inițial în emisiunea **Citesc, deci exist!**, difuzată de Radio România Tineret, Paul Silvestru scrie cu vizibilă participare, cu o frază percutantă, elastică, fluentă, cu jocuri de volume ca într-un basorelieu. Iată câteva exemple din numeroasele posibile: „*Dumitru nostru Radu Popescu este mai radical decât cel mai grec dintre greci: nici o eliberare cathartică – textele sale încarcă sufletul de cititor, prin prefăcută jovialitate, cu zgura grea a disperării.*” Sau această subtilă distincție asupra discursului epic al Marianeii Ionescu care are trei fețe, precum Hekate ori Hermes Trismegistus:

* Paul Silvestru, **Carte de citire**, Editura **Paideia**, București, 2003

„*Cele trei chipuri ale persona-ei se evaluează reciproc, definesc și ajustează universul moral, călătoria autoarei pe trei tărâmurii și trei ceruri suprapuse complică infinit imaginea măștii din oglindă și o fac în cele din urmă de necuprins în cuvinte. Memoria: un exercițiu deznădăduit al fericirii de a fi fost.*” Câteodată, în ciuda aerului rezervat, solemn, aulic, criticul scrie cald și „frumos”, precum în acest pasaj despre Henriette Yvonne Stahl: „**Între zi și noapte este un roman viu, care strălucește și după ce întunericul și tăcerea s-au așternut peste ființele și lucrurile care l-au născut.**”

Geomănul omului care se bucură de refugiul ivit în “lumea mai bună a cărților” este uneori cărturarul întristat, sensibil la cântecele de sirenă ale mizantropiei. Atunci, lecturile lui Paul Silvestru ajung revelații dramatice ale unor adevăruri ce dor. Când vede, pe un afiș al Târgului de carte **Gaudeamus** imaginea unui **cititor** într-o **sticlă**, hărăzită periplului pe mări agitate, Paul Silvestru conchide patetic: „**Salvați cărțile, și lectura, și învățătura de carte – adică, «sufletele noastre» pare a ne spune desenul transparent precum disperarea eșuaților pe insule pustii, în mări prea depărtate – nu știu încă la cine va ajunge acest SOS, și nici cine va salva sufletele noastre de pierduți cititori.**” Nu-mi rămâne decât să sper că mesajul acestei **cărți de citire** va găsi totuși țărnul ospitalier al lecturii. (**Ioan Adam**)

Litere și inginerii

În plină explozie a liricii vehemente, informe, care dă impresia că, în pofida numelor diferite de pe copertele cărților, în interiorul acestora se află același macrotext colcăitor, Pompiliu-Mihai Constantinescu are curajul de a propune o **addenda** la poezia guvernată de sensibilitate, idei și lecturi. Poetul e un bibliofil cu o bună cunoaștere a domeniului liric, sugerând prin citate culturale sau parafraze subtile reperele discursului său. El este un explorator al cotidianului, având însă ca busolă visul, lucru bine intuit de istoricul și criticul literar Liviu Grăsoiu, care prefațează această **Addenda la falsul tratat de...** materializată tipografic de Editura **Sigma**.

Lirica lui Pompiliu-Mihai Constantinescu e un insolit jurnal de călătorie în jurul cărții, amestecând dezinvolt **litere și inginerii****, așa cum suntem avertizați chiar din titlul unui poem emblematic în care se amestecă și un picur de amărăciune: „*Pentru că literatura/ este o nobilă inutilitate,/ oamenii aceștia ar trebui/ să facă ceva util, ingineresc./ (De altfel, eu cred/ că toți literații sunt și ingineri)./ Am auzit/ că au creat,/ sau mai creează încă,/ o mașină universală/ – mașina de suspendat./ Ei suspendă secole/ frunza până să cadă,/ lacrima o întârzie într-un surâs,/ iar, când se iau în serios/ se autosuspendă/ într-o pagină albă/ pe care așază/ suspendarea finală.*”

Până la „suspendarea finală” există un **recurs la metodă**, ba chiar și sămburele unui **discurs** cartezian asupra acestuia. Poetul este un lucid cu puseuri sentimentale supravegheate și finalmente retezate de ironie. Metoda lui e glosa, referința învăluitoare, suspensia care promite multe. Punctele de suspensie apar de altminteri chiar din titlul volumului. La ce fel de „fals tratat” ne propune „addenda” sa autorul? Cititorul instruit se va gândi imediat la **Pseudo-kinetikos**-ul lui Odobescu, cel saturat de divagații șerpuitoare și rafinate ce mizează pe „strategiile elocvenței”. S-ar putea gândi însă și la **Falsul tratat pentru uzul autorilor dramatici**, celebrul text polemic camilpetrescian. Între cele două eseuri atât de diferite între ele, Pompiliu-Mihai Constantinescu așază puntea practicabilă a poemului înțeleș ca vânătoare de stări

** Pompiliu-Mihai Constantinescu, **Addenda la falsul tratat de...**, Editura **Sigma**, 2003

și digresiune ironică pe marginea cărților. E cert că poetul este un cititor avizat, conștient probabil de aforismul lui Seneca potrivit căruia "nu contează cât de multe cărți ai, ci cât de bune." Cărțile de poezie aflate în grațiile sale sunt lesne de identificat. Sunt cele scrise de Villon, Baudelaire, Rimbaud, Poe, Eminescu, Macedonski, Geo Dumitrescu, Marin Sorescu, Nichita Stănescu și de încă vreo câțiva poeți, nu prea mulți, căci autorul pare să prefere lectura intensivă, nu extensivă.

Două sunt toposurile ale acestui fals tratat de poezie: **cartea și poetul**. Putem face un inventar de referințe în care ele apar pregnant. **Ce** este cartea? Iată o suită de răspunsuri posibile: „...o carte/ poate să fie/ cenușa unui suflet./ umbra palidă/ a unei aripi/ sau un labirint/ în care demontezi/ monștri plicticoși” (**Pe cord deschis**); dar poate fi și acont cosmic al neantului: „...și ce dacă nu mai îmi pasă/ că nu ne mai întâlnim/ ca să-mi citești/ din cartea cu «partir c'est mourir un peu»/.../ Dar dacă această carte cosmică/ devine ilizibilă.” (**Și**); ar mai putea fi însă o sumă insolită a vieții și literaturii, o *sancta sanctorum* calmând durerile exilului pe insula utopiei: „...am să rog/ peștișorul de aur din poveste/ să-mi dea pe insula mea/ nu o sută/ ci numai trei din cărțile celebre:/ prima să fie aceea/ cu întâiul nostru amurg,/ a doua cu cearta grozavă/ dacă băiatul a spus mai întâi/ «tată» sau «mamă»./ iar a treia —/ o carte a cărților nescrise încă.” (**Alegere**).

Cine este poetul? Iată altă serie de răspunsuri posibile. Într-un poem e imaginat ca omul-eucalipt, trimiterea la celebrul arbore tropical ce excelează prin înălțime sugerând aspirația spre un cer secund, sustras vederii imediate. În altul, e un demiurg amnezic salvat de marasm prin apozitie: „Mi te închipuim/ un aide-memoire/ care să-mi spună/ când să scot firul ierbii./ când să cad frunza./ când să te nasc, / când să te uit.” (**Apoziția**) O tristețe difuză, o resemnare ca a eroului lui Alecsandri din **Dan, căpitan de plai**, îl împing spre o postură vegetală trecătoare: „...încă sunt iarbă de cosit, nu stâncă/ cioplită pentru o veșnicie/ pe care nimenea n-o știe.” (...și **mai...**). Cea mai emoționantă postură este însă aceea, argheziană, a copilului care alege un joc fatal, fără întoarcere: „Neserios copil/ ai făcut, mamă./ că din toate jocurile/ le-a ales pe cele neștiute:/ de-a viața și de-a moartea./ Din când în când/ mai joacă/ de-a v-ați ascuns: / după o emoție./ după un copac./ sau cuvânt./ până nu mai e de găsit.” (**De-a**).

În fine, un alt poem, **Ca la carte**, oferă și relația tragică a celor două figuri: „În prostia mea./ cred că și acum învăț/ să trăiesc ca la carte/ răsfoind un manuscris ilizibil/ în sistem cabalistic./ De fapt./ viața mă învață/ să mor ca la carte/ fără maestri și biblioteci.” Lucru care în cazul lui Pompiliu-Mihai Constantinescu pare imposibil: memoria îl va ține până la sfârșit în spațiul fast al lecturilor poetice de raftul întâi. (**Ioan Adam**)

Între cântec și descântec

Așezat la începuturi sub lumina a două „stele fixe”: Arghezi și Blaga, poetul Florin Costinescu și-a reluat în ultimii ani „numătoarea de aștri”, rememorându-și într-un volum subțire, antologic, propria creație. **101 poezii**, plachetă apărută la Editura **Viitorul Românesc**, este un posibil autopoortret, pictat, în maniera iconarilor pe sticlă, prin spatele oglinzii.

A rememora 35 de ani de poezie, îmbarcând reușitele într-o fragilă arcă de hârtie în care încap doar 101 poeme, e, desigur, un act temerar. Florin Costinescu este un menestrel din stirpea lui Radu Stanca și St. Aug. Doinaș, cum a remarcat cândva Alexandru Piru, dintre congeneri semănându-i doar Horia Bădescu, cu care împarte încrederea în cuvânt și bucuria **cântecului**. Poezia-cântec, poezia-pean. Poezia ca ritual vindecător este visul esențial al scriitorului. Paian,

Paiéon era în mitologia elenă medicul zeilor, cel care tămăduia prin simpla atingere cu mâna, însoțită de invocata magică. Era, am spune astăzi, un taumaturg, vindecând rănille mai curând prin forța descântecului, decât prin leacuri miraculoase. Un poem frumos, echivalând cu o artă poetică, selectat de Florin Costinescu în noua lui carte, se numește chiar **Paean**, iar gradația savantă de tămăduiri înșiruite aici dă seamă de felul în care înțelege el poezia: „A fost străpuns de o săgeată/ în umărul pe care ducea ofrandă/ iubirii —/ L-au chemat pe Paean, tămăduitorul./ A fost lovit de tăișul unei săbii/ de-a lungul pieptului în care purta/ bucuria victoriei —/ L-au adus pe Paean, vindecătorul./ A fost atins de un pumnal/ la încheietura brațului cu care ducea/ pocalul cu vinul împărțășaniei./ L-au trezit din somn pe Paean, mărinosul./ A fost însângerat de buzduganul/ prietenului credincios tocmai când se pregătea/ să-i dea o floare —/ L-au implorat pe Paean, cunosătorul./ A fost călcat de roțile carului/ celui căruia îi jurase credință/ până la moarte —/ L-au implorat pe Paean, vraci neîntrecut./ Pentru că ți-ai găsit timp/ de fiecare dată/ punând balsam și pe rănille celor vrednici/ și pe ale celor nevrednici./ Paean, privește:/ Această lume/ Este a ta!/ Vindec-o de la capăt!”

Recapitulând, putem spune că Florin Costinescu crede că rolul poetului este acela de vindecător al rănilor din iubire, din trădare, din credință înșelată, mulțimea lor, impunătoare în timp, transformând lumea însăși într-un gigantic pacient ce trebuie mântuit prin cuvânt. Sub veșmântul declamatoriu al poetului, care s-a visat rând pe rând ca un fel de atlet purtând în loc de torță o **ramură de veșnicie**, apoi ca astronom ispitit de **numărătoarea de aștri**, ca geolog fascinat de **ochii pământului**, ca retor pus în vremelnicele impas de **marele semn al mirării** (am enumerat astfel, fugitiv, câteva dintre titlurile cărților publicate de autor din 1972 încoace) este de aflat, așadar, un substrat mai dur, compus din elemente grele. O încercănare a gândului, o disperare greu stăpânită, o sfâșiere a trupului astral în roțile marelui orologiu al Cunoașterii dau acestor poeme caligrafiate cu o minuție de orientală cea încercătură de dramatism care le scoate nu de puține ori din sfera simplă a incantației, ducându-le de tărâmurile meditației. Poetul e profund, tulburător, reflexiv, tocmai atunci când nu e explicit, filozofard, retoric. (În ciuda selecției extrem de restrictive, tot au mai scăpat câteva poeme de această factură și așa cita cu titlu exemplificativ **Maculatură antică**.)

Privindu-l în oglinda acestei antologii se vede limpede că două sunt ipostazele lui lirice convingătoare. Cea dintâi este aceea a elegiacului care a învățat „lecția toamnei” și știe s-o repete în păienjenisul unei lumini declinante: „Repet în gând lecția toamnei/ pornind de la frunză./ Nu începe cu frunza./ îmi spune toamna./ ci cu propriul tău sânge./ Repet în gând lecția toamnei/ pornind de la propriul meu sânge./ Nu începe cu sângele tău./ mă sfătuiește umbra subțire a copacului./ rarul luminii de-adevăr mai aproape-i./ Repet în gând lecția toamnei./ pornind de la rarul luminii.../ și numai ce aud cum cerul se sparge/ izbit de ora/ amurgului...”

A doua, nu mai puțin atrăgătoare, este aceea a baladistului care utilizează anecdotismul metaforic pentru a insinua o învățătură. **Iluzie, alt turn din Pisa** (reluare în registru comic a mitului lui Pygmalion), **Neguțătorul din Brebant** (un fel de legendă etiologică), **Pomul lăudat** (amară retrospectivă a tropismului nostru etnic), **În țara utopiei, Roz...** și, mai ales, ultima baladă din plachetă, **Ce timp! Ce pulberiniș ciudat...** sunt, vorba poetului, **peanuri** ce vindecă provizoriu deznădejdea prin strălucirea și susurul unui cuvânt, ale unei rime rare, ingenioase, livrești. Din poema finală, elaborată timp de paisprezece ani, care închide ca o paftă grea demonstrația de virtuozitate prozodică a poetului, așa cita ultimele versuri gândindu-mă ce destin editorial ar fi

avut melancolica baladă în 1987, când Calea Văcărești se năruia sub asalturi demente: „*Venea-n atelier ades,/ să mă miroasă Văcăreștii,/ pe care cu iubiri i-a dres/ să-i pună-n pagina poveștii.../ Ce timp! Ce pulberi ning ciudat,/ ce tragedii cu iz de mentă,/ cu Rudolf Valentino în oftat,/ cu Greta Garbo succulentă.../ Și filmul mut, mereu în derulare,/ Pe un ecran fixat în Carul Mare...*” Florin Costinescu rămâne pe tărâmul poeziei prin încrederea în cuvânt, în forța lui de a vindeca rănilor lumii. (**Ioan Adam**)

Ion Iuga – un poet cât o poveste

Incredibil! Au trecut zece ani de la adormirea unui poet fără somn. Ion Iuga totdeauna a fost un om de poveste. Purta după sine un rictus nobiliar pe care îl scuipa degrabă în obrazul celui... neobrăzat. Lubea și știa istoria și ierarhiile transilvane ca nimeni altul, trecute nu neapărat prin înghețul cifrelor și al datării – ci prin imperiile sufletesti ale atâtor pătimiți și răpuși în spatele ușilor de cenușă. El totdeauna a trăit o identitate cu sine și cu actele sociale, uneori în răspăr. Când se recita, parcă își mușca adânc miezul cuvintelor, ca pentru o spovedanie marmășiană. El mi-a iluminat ignoranța, prin anii șaptezeci, în ce privește adevăratul mesianism tragic al lui Iuliu Maniu. Mi-a vorbit despre el ca despre Avram Iancu, ca despre Regi.

Odată, la o întâlnire convențională, de după amiază, la Liceul „Mihai Viteazul” (azi Colegiu Național), într-o reuniune scriitoricească după tipicul vremurilor ideologice, el și-a părșit rapid arpegii poetice și s-a scufundat într-o dizertație de istorie transilvană, care a speriat și a derutat cu totul penumbrelor comuniste care cu siguranță ne păzeau hotarele rostirii. Vibrase lângă noi, cu versuri contestatate, și Mircea Dinescu. Eram în amfiteatru, dar Ion Iuga era în amvon. Sau la o bară judiciară din spatele căreia vitupera contra „zeilor” istoriei sau contra descendenților lor. Acolo era și Dna acad. Cornelia Bodea, care l-a susținut curajos cu detalii istorice de revelanță, ascunse sub căptușea tunicilor roșii de până atunci. Își răsădise ființa în 1940 la Săliștea de Sus din Maramureș.

Când și-a tipărit volumul *Ion Iuga din Marmășia* (1977) – titlu apăsat!, mi-a făcut marea onoare (era cu soția) de a mă invita pe un întortocheat traiect transilvano-maramureșean, eu prezentându-l și susținându-i lansările în mai multe localități, chiar și în biserici greco-catolice, contrapunctate cu ceremonialuri de eleganță. În mână cu un pahar de horincă, el parcă nu vorbea cu oamenii, ci cu pământul și cu cerul; cu pământul nervos și îngroșat de istorie seculară, înlăuntrul căreia slobozea o țâpăritură astrală: „Futu-i Dumnăzău și Marea / Cui o mai făcut Ungarea...” Și țâpăritura avea încă alte versuri cu invocări fastuoase... El nu era un șovin, ci expresia încrunțată a unei suferințe care venea și de la Horea și de la Avram Iancu și de la tot neamul lui.

Fuse în India, în casa vremelnică a poetului George Anca. Se inițiasă în engleză, discret, fără să ne intimideze. Poezia lui deja căpătase un puls elegant, fără a-și părși, însă, îndârjirile de altădată.

Iuga era un poet fix, de la țigară și până la pahar – până la exactitatea poeziei sale; și uneori a gestului certăreț și imprevizibil în care concentra o anume violență plutitoare peste pumni și infailibilitate. Uneori era dezbrăcat de costumul lui de cocon – și era, în halou, ca un fecior autentic, îmbrățișând axa bisericilor de lemn de la Săliștea de Sus până la cea de la Peri, sechestrată-n Ungaria. La Săliștea lui natală, biserica și curtea ei le vizitasem dimineața și ne-am umplut de rouă până la brâu, de parcă ne scăldasem în lacrimile îngerilor din zori. Fiindcă sunt și îngeri de seară. Pe aceia

aveam să-i mângâiem pe aripi abia pe la Baia Mare și ei se confundau cu chipurile aburoase ale artiștilor de acolo, între care se fătoșa, pe drept, sculptorul Mihai Olos. Acesta parcă stătea întepenit în spatele unei măști de lemn înfipte pe fața lui. Am băut crunt, am vestimentat statuile lui Olos cu propriile noastre hăini, să nu le fie frig, și ne-am ostenit în palincă și recitări până spre ziuă – regele acestui ceremonial fiind, ca întotdeauna, Ionuț Iuga. El a murit ca un pumn încrunțat – el, care se credea nemuritor, un descendent târziu și erodat dintr-un neam și un arbore voievodal înalt, pre nume Iuga, un arbore prelins în cer și consemnat și de istorie. „*Sunt cel mai frumos bărbat din Nord*”, exclama poetul pe coridoarele orașului București – și nu greșea cu nimic.

Mi-aduc aminte de prohodul morții sale la biserica Amzei. L-am îmbrățișat mămuca în litania ei de neuitat și un frate care îi semăna puternic, un om făcut doar din nodurile și semnele muncii lui cu pădurea, cu lemnul și cu pământul.

Închid aceste pagini cu altă amintire din efluviul unor peregrinări, cot la cot, prin estacadele literaturii pe care și noi am hrănit-o tot cu sânge. Eram bine înfipti în noapte la restaurantul Athénée, acolo sub umbra Palatului Regal, unde acum se lăfăie firma Hilton. Eram mulți cu mese comune, și era cu noi și poetul George Boitor, care își răsuna sufletul transilvan printre pahare cu versuri de cremene. Era un om care făcuse închisori grele. Și fusese feroviar ca și mine. La spartul (nu al nopții), ci al hărniciei noastre confesive, George s-a desprins dintre noi ca o umbră și s-a scufundat în întuneric. Până-n ziuă s-a sinucis la Ploiești, nocturn, așezându-și gâtul pe luciul rece și de oțel al liniei ferate. Era noaptea de 5 mai 1976. Dimineața, la auzul acestei tragedii, am rămas cu toții zguduți și oarecum vinovați. Ion Iuga a amuțit o vreme. Plângeam în noi cu groază. „Stăpânirea” mai scăpase de un potrivnic... Noi n-am scăpat de ea nici până astăzi... (**Gheorghe Istrate**)

Scrisorile unui îndrăgostit întârziat

Soarta corpusurilor epistolare în posteritate, ca și a jurnalelor, a depins de diverse împrejurări, discreții sau indiscreții – benefice sau vinovate –, nu o dată de hazard. Un rol important l-au avut soțiile – îndeosebi acele *veuves abusives* și rudele apropiate care, după moartea diaristului, a *corespondentului*, și-au luat dreptul de a hotărî, ele, dacă, cum și când trebuie publicate scrisorile sau jurnalele, nemaiținând cont de dorința celui în cauză, chiar dacă aceasta a fost exprimată ferm într-un testament scris. Este – pentru a da un exemplu celebru – cazul lui Hemingway. Autorul *Sărbătorii de neuitat* precizează în testamentul său: „*Dorința mea expresă este ca nici una din scrisorile mele să nu fie dată publicității*”. Și totuși, văduva scriitorului, Mary Hemingway, a autorizat, la numai două decenii de la moartea ilustrului său soț, publicarea scrisorilor acestuia.

Nu știu dacă Cezar Petrescu, de la moartea căruia au trecut aproape două decenii, a lăsat vreo instrucțiune scrisă sau verbală privind corespondența sa, mai ales cea așezând intimă; probabil că da. Fapt este că scriitorii ieșeni **Dumitru Vacariu** și **Lucian Vasiliu** au publicat recent la Editura *Junimea* un epistolar inedit, existent în fondul documentar al **Muzeului Literaturii Române** din Iași, grație donației făcute de Doamna **Smaranda Chéhata**, sora prolificului romancier, un *alter-ego feminin al meu*, cum o considera Cezar Petrescu. E aproape de prisos a mai spune că volumul la care mă refer a fost tipărit cu acordul Doamnei Chéhata.

Autorii ediției au împărțit corespondența în două capitole: în primul, pe care l-au intitulat *Onoarea și aparențele* și

care ocupă cea mai mare parte a cărții (140 de pagini, din 200), au grupat lungile, înflăcăratele și redundantele epistole adresate de Cezar Petrescu unei eleve de pension în vârstă de 19 ani – **Georgetta Ciocălțu**, de care se îndrăgostește năprasnic și cu care, de altfel, se va căsători, aceasta fiind a treia căsătorie a sa, din cele cinci pe care le are la activ. Editorii au intitulat volumul – nu foarte inspirat, cred – **Georgetta**, cu subtitlul **epistolar inedit**. Dacă nu ar fi vorba de un scriitor – și nu unul oarecare – aș spune doar că ne aflăm în fața unor epistole exaltate, liricoide, lacrimogene ale unui îndrăgostit care traversează criza binecunoscută a masculului la 40 de ani. Căci aceasta este vârsta corespondentului înflăcărat și abundent (câte trei lungi epistole pe zi) în momentul când **Georgetta Ciocălțu**, care avea să-i fie, cum notează D. Vacariu și L. Vasiliu în **Cuvânt înainte**, iubită, logodnică, soție (timp de 10 ani), „secretară”, prietenă, îl cucerește cu puritatea și farmecul ei, nu în ultimul rând intelectual. Scriitorul însuși își dă seama de „*puerilitatea de adolescent*” a textelor sale „îndrăgostite”, de ipoteza sa de „*sentimental uzat*”, dar probabil experiența îi spune că numai astfel va ajunge la inima unei tinere abia ieșite din adolescență, fiind deci conștient de ridicolul necesar (și eficient în vederea scopului) al demersurilor sale. Citez la întâmplare un fragment dintr-una din scrisorile pline de lamentări și implorări: „*Dar îți aud izbucnirea râsului. Și mă săgetează ca un cuțit răsucit în inimă. / Sunt atât de nevrednic, Georgetă mică? Nu merit decât acest răs? Nici măcar mila? Ce noapte absurdă! De-ai ști! Și ce singurărate, în care aș vrea, prin spațiile negre, să ajungă până la tine, prin antenele nevăzute, chemarea aceasta fără nădejde! (...)/ Îmi întinzi mâna s-o apropii de buze? Le simți uscate de arșiță? De ce mi-o smulgi, Georgetta?*” Fără a fi cu orice preț malițios, am putea să ni-l imaginăm pe Cezar Petrescu, acesta din scrisorile de dragoste, autor de scenarii de telenovele ce ar trece cu mare succes prin antenele nu doar nevăzute. Este exact stilul adecvat. Mereu în criză de bani, mereu datornic, autorul **Baletului mecanic** s-ar fi îmbogățit, poate, în epoca noastră, când, datorită televiziunii, nu doar fiecare seară a devenit – cum zicea un renumit sociolog – o sâmbătă seara, ci și fiecare zi lumină, adică de lucru.

Pentru că a venit vorba de lucru, de muncă, trebuie însă remarcat că și corespondența din volumul **Georgetta**, cu precădere cea din partea a II-a, pe care editorii au intitulat-o **Tristeți crepusculare**, cuprinzând scrisori trimise aceleiași femei în timpul cât au fost căsătoriți, dar și după divorț, atestă hărnicia lui Cezar Petrescu. Mereu grăbit, stresat de termenele de predare a manuscriselor, în criză de timp, el scrie mult, făcând nopți albe, fumând enorm, bând cafea în cantități industriale, până la deteriorarea severă a sănătății, ignorând adesea recomandările medicale, fiindcă editorul, ca și creditorii, așteaptă, sunt necruțători, dar și pentru că nu poate trăi, nu-și imaginează existența decât scriind. La 22 martie 1953 (avea 61 de ani), el i se confesa Georgettei, care se afla în străinătate: „*De abia țin condeiul, obosesc de mă ia naiba după 3-4 pagini – ori după cum știi, eu abia după două ceasuri de lucru și după 10 țigări și 4 cești mari de cafea neagră, mă simțeam în adevărata formă și gata să bat normele celorlalți scriitori*”.

A bățut, într-adevăr, toate normele. Cezar Petrescu este în literatura română modelul prozatorului-meserias, al profesionistului care nu așteaptă inspirația. El este în orice moment „inspirat”, adică gata să se așeze la masa de scris. Deși, cu trecerea vremii, constată, totuși, că cutare roman al său este superficial sau deja „prăfuit”, o face cu nonșalanță și-și vede mai departe de meseria sa. El produce cărți, traduceri etc. aproape pe bandă rulantă. Produsele sunt în consecință așa zicând „de serie”. Criteriul cantitativist îl devan-

sează pe cel estetic. Profunzimiile cer răbdare, reveniri, gestație îndelungată. Cezar Petrescu nu are răgaz. El trebuie să termine romanul, cartea, cât mai repede. Autor al unei vaste și inegale opere, creatorul lui **Fram, ursul polar** este, în literatura noastră, un „caz”. Camil Petrescu părea chinuit literalmente de posibilitatea de a fi confundat cu Cezar Petrescu, pe care îl considera un scriitor de consum, lipsit de metafizică. Sigur, era o exagerare tipic camilpetresciană. Cezar Petrescu, care a fost și un prodigios jurnalist, nu e însă lipsit total de metafizică. E pur și simplu un scriitor de o altă factură. Aș spune, modernă. În marile culturi cam așa arată un profesionist, adică un muncitor calificat cu condeiul. Prea mulți scriitorii români sunt autorii unei singure cărți...

În scrisorile din secțiunea a doua a volumului, fundamental diferite de cele din partea I, descoperim un Cezar Petrescu lucid (câtă luciditate, atâta dramă! – nu-i așa?), stăpânit de un sentiment *crepuscular*, generat și de climatul social-politic și moral al *obsedantului deceniu*, când prozatorul – ca și alți confrăți, de altfel – a fost nevoit să-și risipească timpul și energia, și așa diminuată, cu scrieri ce se situau sub nivelul talentului său, totuși enorm. Epistolele din aceste ultime patruzeci de pagini ale cărții interesează cu adevărat din punctul de vedere al istoricului literar. Celelalte țin de biografia omului Cezar Petrescu, în ipostaza sa de „erou” al unui roman sentimental. (**Constantin Coroiu**)

Rău de România

Obsesia dezvăluirii adevărului de sub masca ipocriziei (o genealogie a experienței vieții cu complicate raporturi umane, din timpul dictaturii comuniste) e tema predilectă a prozei Magdei Ursache. Intitulată simptomat **Rău de România***, a șasea carte a autoarei pare a fi continuarea romanului **Conversație pe Titanic**, din punctul de vedere al temei abordate. Titlul, **Rău de România**, exprimă un sentiment de supremă iubire ce se esențializează în zicala românească „*Rău cu rău, dar mai rău fără rău*”. Romanul se întemeiază pe construcția unui pseudo-jurnal, segmentat (și datat) în 16 capitole, cu titluri provenind din rutina gestului poetic, fiecare având un moto din autori cunoscuți sau mai puțin cunoscuți, care definesc esența textului: o trapă a memoriei.

Punerea în oglindă a personajului (când Iordana Marievici, când Magda U., Ana sau Dana), tehnică a dedublării aceluiași rol ce se recompune ca o ameobă, introspecția, suspiciunea reflexivă, dezvoltarea acțiunii pe mai multe planuri și secvențe ale timpului, încărcate de memorări sunt procedee pe care autoarea le folosește pentru a ilumina fața nevăzută a istoriei trăite, ungherele ei întunecate, pentru a pune ipoteze verosimile, uneori verificate, asupra adevărului.

Scrisă la persoana întâi, proza Magdei Ursache aduce în prim plan „*vocea mea de-a doua, vocea vitregă*” (p. 135), prin cele două personaje feminine, fiecare fiind umbra celeilalte. Numai una consemnează în așa-zisul jurnal „*elemente dintr-un filon autobiografic*”, mare parte din acțiune – desfășurându-se în perioada comunistă, „*un amestec de Caragiale cu Stalin*” (Herbert Zilber).

Rău de România este biografia incisivă, sarcastică a unor destine angrenate în circuitul social și politic, inclusiv cultural, din perioada proletcultului și neoproletcultului. Este istoria adevărată, trăită, descrisă și deschisă chirurgical de către autoare, pentru a scoate la iveală fapte și oameni care „*își schimbă trecutul mai ceva ca-n Orwell*”.

Personificarea câinelui Tano, al cărui stăpân este Iordana Marievici, are rol de echilibru și de aducere „*cu picioarele pe pământ*”, atunci când discuția alunecă dincolo de subiect.

*Magda Ursache – **Rău de România**, Editura **Junimea**, Iași, 2003

Fiindcă romanul / jurnal se deschide cu un interviu la un post local de televiziune, dintre o tânără ziaristă și lordana. Discuția continuă acasă la mai în vârstă interviuată; și ea, în tinerețe, ziaristă și scriitoare, dar trecută prin „sita canonică” a regimului de dictatură. Metoda este un pretext ales de autoare, inteligent, pentru a se detașa de evenimentele pe care le-a trăit și pe care, cu sinceritate, le deconspiră. Sunt secvențe dintr-o istorie reală despre oameni politici, de cultură, despre scriitorii din Iași ca și din București care au pactizat cu puterea.

Pentru a fi cât mai convingătoare, pentru impresia de „viu”, numele persoanelor decedate sunt reale și autentice; dar, ca să nu se ivească situații nedorite, cei care încă trăiesc sunt „botezați” în termeni care le definesc modurile de comportament, ușor de identificat. De fapt, proza Magdei Ursache este un *roman cu cheie*, ce se constituie într-o frescă de istorie cu multă încărcătură informațională, în spatele căreia simțim respirația accelerată a autoarei. Semn că oamenii creionați sunt viabili și că trăiesc. Creația este și un dialog cu sine, mod de a evidenția o altfel de istorie literară a perioadei când Beniuc spunea că Bлага este „*un șarpe care trebuie zdrobit*” (p. 25), iar „*factorul politic comunist*” (citește, Leonte Răutu, Gogu Rădulescu, Valter Roman) prefera „*divizarea scriitorilor*” (p. 23).

Interesul cade pe esențial, pe situația emblematică, generică, pe probleme fundamentale. De aici vin observațiile cu caracter aforistic: concentrări spirituale ale experiențelor de viață. Reflecția, în ton acuzator, incisiv, subsumează acumulări și decantări îndelungi pentru abstragerea esențialului. Formulistica e strălucitoare, subtilă.

Rău de România este „o carte dezbatere” asupra unor oameni și fapte istorice, cu deturnări de destine, traumatizări. Magda Ursache detestă formularea „*nu-i moment!*”. Cităm: „*Dacă nici acum nu suntem în stare să recitim trecutul, istoria scrisă de comuniști și să-i contestăm neadevărurile, atunci când?*”, se întreabă autoarea, conștientă că și astăzi „*să pui adevărul pe hârtie înseamnă și risc și pericol*” (p. 79). Personajul își re trăiește destinul (rescris de autoare), se surprinde în rutina gestului cotidian, plonjând sau generându-și eu-rile într-o rețea complicată, autobiografică și retrospectivă.

Prezentul devine pretext pentru a dezvolta trecutul, astfel se încheagă o parabolă a rechizitorului doveditor, o motivație care recuperează adevărul istoric prin amintiri și măturii. Confruntarea este un mod de a redeștepta vigilența, mișcarea sufletească, de a-i verifica sonorile. Este o carte document, pe scheletul căreia se organizează narațiunea, printr-un amestec deliberat de planuri, copilăria, maturitatea și prezentul protagonistei / autoare interferând într-un punct concret judecări de existență și de adevăr. Dialogurile sunt fruste, textul ludic, toate contribuind la o construcție care nu este altceva decât viața unui „*personaj feminin*” refuzând o lume paralelă, total diferită de cea pe care o trăiește, de „*realitatea imediată*”. Este crudul adevăr, trăit, înțeles și perceput, fiindcă „*dreptul la corectarea vieții rămâne o utopie*” (p. 337).

Romanul jurnal **Rău de România** este fresca unui adevăr grav și dureros, exprimat incisiv și elevat, un rechizitoriu deschis cu toți porii spre adâncurile existenței. Magda Ursache are un cuvânt de spus în literatura română. (Al. Florin Tene)

O lucrare fără asemănare în lexicografia românească

La Editura **Bizantină** din București a apărut o frumoasă și inedită carte: **Dicționar religios rus-român** (2003, 466 p.) a profesorului universitar dr. **Andrei Ivanov**. O așteptam de

multă vreme. Știam că autorul trudește de mai mulți ani la două opere fundamentale: un dicționar de termeni religioși și un glosar dialectal, care să cuprindă lexicul tuturor graiurilor lipovenești de pe teritoriul României.

Iată, o am în fața mea pe prima dintre cele două lucrări plănuite.

Înainte de toate, cartea este o adevărată reușită poli-grafică. Cele aproape 500 de pagini ale textului tipărit sunt cuprinse între două coperte cartonate, plăcute la văz și la atingere. Hârtia este de cea mai bună calitate. Litera, cea latină și cea slavă, are un corp adecvat și un contrast optim pentru lectură. Iconografia este discretă, însă extrem de sugestivă. Se simte priceperea și profesionalismul editorului, dar și experiența autorului, care a dat țării și cititorilor ei, de-a lungul carierei sale didactice și științifice de peste 40 de ani, o seamă de cărți importante: manuale, dicționare, traduceri din poezia și proza rusă.

Acest **Dicționar religios rus-român** reprezintă o lucrare fără asemănare în lexicografia românească de până acum. El este o adevărată enciclopedie de religiologie generală în care sunt tratați termenii religioși de bază (*Religie, Credință, Sacru, Biserică, Sfânt, Rit, Ritual, Preot, Icoană* etc.) și prezentate în spirit științific și ecumenic (obiectiv), aproape toate religiile și confesiunile lumii de demult și de astăzi. O bună parte din cele peste 2000 de concepte explicate sunt cele legate de marea schismă a bisericii ruse din secolul al XVII-lea și de destinul mișcării religioase de rit vechi, de staroverii lipoveni.

Multe dintre articolele ample din acest dicționar ne-au încântat prin bogăția informației și prin modul sistematic de prezentare. Printre acestea sunt cele consacrate *Calendarului* (p. 163 - 165), *Soborurilor ecumenice* (p. 364 - 370), *Sfintelor icoane* (p. 144 - 147).

Meritul deosebit al **Dicționarului** constă în faptul că, în persoana autorului, se îmbină un bun cunoscător al fenomenului religios cu un strălucit și robace filolog. Pentru fiecare termen mai important sunt date etimologia, traducerea românească, în toate variantele posibile, dar și o bogată derivare frazeologică, știut fiind că un număr important de noțiuni religioase au o exprimare analitică (*Sfântul Duh, Sfintele Taine, Sfinții Părinți, Sfânta Cruce* etc.). Pentru a veni în ajutorul celor ce consultă această lucrare, autorul face mereu trimiteri la termeni sinonimi sau înrudiți, ceea ce permite o lectură tabulară a termenului rus și a celui românesc, așezați în aceeași pagină, dar și una în lanț, de la un concept la altul, apropiate semantic.

Îl felicităm pe filologul de marcă Andrei Ivanov, pentru apariția acestui dicționar fără pereche în lexicografia contemporană, socotindu-l o carte fundamentală pentru cultura românească. (Ivan Evseev)

Ex Ponto intră în competiție

Explozia publicistică de după 1989 a dus, în chip firesc, la apariția a sute (poate chiar mii) de ziare și reviste și probabil că o listă completă a lor (pe care, în treacăt fie zis, nu știu cine ar putea s-o facă și dacă ar reuși s-o alcătuiască) ar umple paginile unui volum de câteva mii de pagini. Au apărut și continuă să apară astfel de tipărituri în municipii și județe, dar și în comune, s-au publicat în cele mai neașteptate locuri (de la ministere și până la mărunte instituții locale, în școli, la cenacluri literare și nu numai etc. etc.). Lăsând la o parte aspectul material (tonele de hârtie consumată, energiile depuse pentru realizarea lor, investițiile bănești, consumul nervos al celor care le-au dat la iveală și multe altele), faptul în sine a fost și rămâne benefic pentru manifestarea

democrației, văzută drept cel mai de preț câștig după prăbușirea dictaturii.

În ce privește periodicele cu caracter cultural este limpede însă că în anul de grație în care am intrat de curând are loc o concurență acerbă pentru cucerirea pieței și a inimilor cititorilor. Oameni rafinați în gusturi și lecturi. Aceștia nu mai sunt dispuși să „consume” orice fel de revistă. Întâi, fiindcă nu au timp de pierdut și nici bani de irosit în procurarea lor, apoi, deoarece au de unde alege, piața oferindu-le un evantai foarte bogat și divers (divers ca titluri, dar și ca valoare, orientare, nivel artistic etc.).

Revistele care au în spatele lor doi-trei sau mai mulți ani de apariție și-au format deja un public al lor, așa încât cine se mai încumetă să editeze o nouă publicație, își asumă din capul locului un foarte mare risc. Este riscul concurenței careia trebuie să-i țină piept din toate punctele de vedere.

În această categorie se înscrie și foarte recenta **Ex Ponto**, subintitulată **text / imagine / metatext**, revistă trimestrială publicată de Editura **Ex Ponto** din Constanța.

Concepută în format de carte (16 x 24 cm) și însumând aproape 200 de pagini, noua revistă se remarcă întâi și-ntâi prin ținuta grafică elevată, apoi prin conținutul ei – nu foarte variat, dar plin de miez, de contribuții inedite la cunoașterea fenomenului cultural dobrogean. Ambiționându-se să-i imprime un caracter cât mai original și sobru, cei doi cunoscuți oameni de cultură constănțeni, Ioan Popișteanu (director) și Ovidiu Dunăreanu (redactor șef), secondăți de împătimitul iubitor de carte frumoasă Paul Prodan (directorul general al S.C. **Infcon** S.A. Constanța), au dat la iveală un trimestrial de excepție, căruia cu greu i s-ar putea reproșa ceva ori găsi lipsuri sau scăderi. Căci de la calitatea hârtiei și a tiparului, de la alegerea literei și punerea în pagină a textelor și până la calitatea reproducerilor color ale unor opere de artă plastică, totul denotă pricepere și bun gust, pasiune și dăruire întru lucrul frumos, care să facă cinste oricărei bibliotecii de intelectual ce se respectă. A nu se crede de aici că este vorba de o revistă ce s-ar adresa numai elitelor. Nu, **Ex Ponto** este accesibilă unei largi categorii de cititori și – fapt cu totul lăudabil! – paginile ei au fost deschise, încă de la acest prim număr, apărut în preajma sărbătorilor de la sfârșitul anului 2003, atât scriitorilor, criticilor literari, comentatorilor cu vechi și recunoscute state de serviciu, cât și autorilor mai tineri, care au și vor avea și în viitor un cuvânt de spus în largă arenă a culturii locale și naționale. Astfel, alături de Eugen Uricaru și Nicolae Breban (președintele și respectiv vicepreședintele Uniunii Scriitorilor din România, care salută apariția noii reviste), de Constantin Abăluță, Corneliu Ștefanache, Horia Gârbea, Pericle Martinescu, Sorin Alexandrescu, Nicolae Motoc și alții, întâlnim semnăturile – azi mai puțin „celebre”, dar poate de prestigiu în viitorul apropiat, ale lui Cătălin Balica, Puiu Enache, Ileana Marin, Lulia Pană, Laura Mesina și alții.

Iată, spre edificare, titlurile (grăitoare, credem) rubricilor grupate în cele trei secțiuni ale publicației: *Text* (poezie, proză, memorialistică, stări de spirit, traduceri din literatura universală), *Imagine* (reproduceri din opera lui Iosif Kiraly, comentate de Sorin Alexandrescu), *Metatext* (cronica literară, vivisecții, lecturi, cronica literaturii străine, convergente, istorie literară, filosofia limbajului, imaginarul, arhitectură, pictură, teatru, film, profil, istorie, consemnări).

Prin aria de cuprindere, prin ținută, prin calitatea materialelor, prin sobrietate și prin sumarul întrucâtva enciclopedic, **Ex Ponto** se dovedește a fi, încă de la acest prim număr, o revistă ce are toate șansele de câștig în competență nedeclarată cu alte publicații, puține la număr totuși, ce și-au obținut un binemeritat prestigiu în România de azi. (**Florentin Popescu**)

Prima sinteză extinsă asupra vieții lui Marin Preda

Un apropiat al lui Marin Preda în timpul vieții și al directoratului **Marelui singuratic** la Editura **Cartea Românească**, Emil Manu, unul din cei mai laborioși supraviețuitori ai „generației pierdute” de după cel de al doilea război mondial, s-a simțit dator să dea, la împlinirea a 80 de ani de la nașterea scriitorului, o monografie, cu încredintarea că „publicul găsește în opera lui Marin Preda o lume a unei epoci aproape sălbatice pe care mulți dintre cei care o vor consulta peste 20-30 de ani o vor cataloga incredibilă în plan existențial. În acest interval, ce s-ar întinde pe o distanță de un secol, ar fiinta în istorie o oglindă concavă și uneori convexă, proiectând imagini dintr-un infern pe care oamenii și l-au creat singuri, prin globalizarea absolută dusă până la masacrarea spiritului umanist al Europei”. Cu toate acestea, biograful rămâne optimist cel puțin în legătură cu perenitatea operei prediste: „Noi credem că opera lui Marin Preda nu va deveni nici peste un secol operă de muzeu. **Moromeții, Marele singuratic, Delirul** sau **Cel mai iubit dintre pământeni** vor fi în cel mai rău caz basme pe care copiii secolelor viitoare le vor învăța la grădiniță”.

Grele vor fi aceste basme și nu mai puțin dificil de înțeles într-o eră intensiv informatizată prin „globalizare absolută”. Însă Emil Manu are tot dreptul să viseze la timpuri la fel de bune pentru autorul **Moromeților** ca în timpul vieții acestuia. (În treacă fie spus, în atmosfera sărbătorească de la Siliștea-Gumești, locul de naștere al prozatorului, din grupul scriitorilor prezenți să-i omagieze memoria la împlinirea a 80 de ani de la naștere, s-a ridicat cel mai tânăr din ei, care l-a și declarat pe autorul **Moromeților**, dacă nu total depășit, oricum foarte „parțial color” în clipa de față. Dar acestea sunt altfel de „basmă”, de care lumea deja e plină în „noua” „Eră a ticăloșilor”/ apud Marin Preda).

Lucrarea lui Emil Manu este într-adevăr „prima sinteză extinsă asupra vieții lui Marin Preda”. Ce s-a scris până acum au fost „tunuri” mici, cu ecouri în ceea ce s-ar putea numi „literatura de consum”, generate de „suspecta” moarte a **Celui mai iubit dintre pământeni**. E interesantă apoi structura acestei prime monografii Marin Preda. O structură eseistică, dacă putem spune așa, dând pagini superioare de exegeză a operei, pornind totuși de la o certitudine gata formată a monografului, că întreaga operă predistă stă sub semnul autobiograficului. „**Moromeții** mustesc de autobiografie. **Marele singuratic** e un portret sentimental al artistului din tinerețe, documentele ce-au devenit prin transfigurare **Delirul** sunt atestate de participarea autorului – cel puțin spectator – la un anumit fragment de istorie, ca să nu mai vorbim de acel ultim seism provocat de Marin Preda în literatura română prin zguduitorul său **jurnal moral** care este **Cel mai iubit dintre pământeni**, chiar dacă omul este construit, din punct de vedere estetic, cu o rezistență nulă. **Autobiografice** sunt toate referințele erotice din **Intrusul** sau **Risipitorii... Viața ca o pradă** e pură autobiografie fără cenzura pudorii memoriale, e un roman memorial, o confruntare a autorului cu sine însuși, un act de conștiință sau poate chiar înregistrarea aventurii acestei conștiințe.”

Am fi însă nedrepti cu prozatorul Emil Manu, care părăsind pe alocuri tonul și instrumentele exegetului, ne dă pagini de autentică și pură proză biografică, precum în cele mai bune romane de gen: **Marin Preda la Paris**, **Caravanele literare**, **Prietenii lui Marin Preda**, „**Doamnele de altă dată**” ale lui Marin Preda, **Figuri feminine...**, **Singurătatea de la Mogoșoaia** etc., etc. (Ion Murgeanu)